

Digitized by the Internet Archive
in 2012 with funding from
Boston Library Consortium Member Libraries

S. ANSELM

CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI

OPERA OMNIA

VOLUMEN QUINTUM

VIS
DILE
CTIS
SIMIS
DONO

PRIORI BALDRIKO ET ALIIS

seruus dñi mbeccarsi genobio comma
nentibus: seruus & conseruus eoz
frat asselouos. diuino semp regi
consilio. & protegi auxilio. Rūans
diuina dispositio me a uobis corpo
raliter non sine graui proq; cordis
mei dolore separet: oro tam dñm
ut dilectio qua ipso donante an
ima mea uos in uero suo cōplectat
indissolubilis p̄seueret. Per quan
dō p̄p̄ante semp ur̄ ero seruus:
quia semp quantū dñs m̄ dabit
ero ur̄is utilitatibus intentus. Illā
& si tanta sit ipsa dilectio. ut sepe
cū intente cogito animos ur̄os de
tam insperata. & contra uoluntatem
ur̄am separatione. statim sua q̄dā
cōpeltate uelut mare uentis. in
tumescat & concutiet cor meū.

& pluant ocli mei. dulcētāam
est hoc ab illa me tolerare. quam
illā ame separare. Hout enim dñs
ante cū conspectū scdm consci
entia mei loquor. quia plus uos
dilexi dō & uobis. & meip̄m uob̄
quam uos in sue p̄ylatione aut
dñatione aut possessione terrena
quas habebā p̄uobis. Quā obrem
plus me gnuat ur̄a tristitia de
qualicūq; si ap̄d uos est mei in di
gentia. quā me consolet aliqua
terrena celsitudo ut opulencia.
Ecce nē in hac ipsa locutione qua
uobis absens loquor dicando. te
stat in finit lacrimis q̄s continere
nequeunt ocli mei. & in m̄ faci
entes singulas guttulis mei in
undantes agemtu cordis mei. ob
turantes & interrūpendo tardan
tes scriptori uerba ouis mei. Quā
uis sint quidā ut audio. q̄ autē
sint dñs scit. qui aut fingunt
malicia. aut suspicant errore.
aut coguntur dicere in discreto
dolore. qđ magis trahar ad ar
chiepiscopatu uiciosa cupiditate.
quā cogar religiosa necessitate.
Quibus nescio quom̄ possim p̄fua
dere que sit in hac re consien
tia mea. si illis non satisfacit uita

S. ANSELMI

CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI

OPERA OMNIA

VOLUMEN QUINTUM

CONTINENS

EPISTOLARUM LIBRI SECUNDI

ALTERAM PARTEM

AD FIDEM CODICUM RECENSUIT

FRANCISCUS SALESIUS SCHMITT

MONACHUS GRISSOVIENSIS

O. S. B.

APUD THOMAM NELSON ET FILIOS
EDIMBURGI

—
MDCCCCLI

THOMAS NELSON AND SONS LTD

Parkside Works Edinburgh 9
3 Henrietta Street London WC2
312 Flinders Street Melbourne C1
5 Parker's Buildings Burg Street Cape Town

THOMAS NELSON AND SONS (CANADA) LTD
91-93 Wellington Street West Toronto 1

THOMAS NELSON AND SONS
19 East 47th Street New York 17

SOCIÉTÉ FRANÇAISE D'ÉDITIONS NELSON
25 rue Henri Barbusse Paris V^e

B765

.A83A1S3

✓
250181

BOSTON COLLEGE LIBRARY
CHESTNUT HILL, MASS.

MEMORIAE PARENTUM MEORUM

Imprimatur.

Ex Vicariatu Urbis, die 22. Aprilis 1949

† Aloysius Traglia, Archiepiscopus Caesariensis,
Vicesgerens.

Cum Superiorum permissu.

Index huius voluminis:

Epistolarum liber secundus:

Epistolae quas archiepiscopus Cantuariensis scripsit.

Altera pars.

	pag.
310. Ab Ernulfo priore Cantuariensi (?)	233
311. Ad Ernulfum priorem Cantuariensem	235
312. Ad monachos Cantuarienses	238
313. Ad Antonium subpriorem Cantuariensem	240
314. Ad Gundulfum episcopum Rofensem	241
315. Ad Paschalem papam	242
316. Ad Gundulfum episcopum Rofensem	243
317. A Mathilde regina Anglorum	244
318. Ab Henrico rege Anglorum	246
319. Ad Henricum regem Anglorum	247
320. A Mathilde regina Anglorum	248
321. Ad Mathildem reginam Anglorum	250
322. Ad Willelmum electum episcopum Wentoniensem	251
323. Mathildis reginae Anglorum ad Paschalem papam	253
324. Ad Baldewinum regem Hierosolymorum	255
325. Ad Mathildem comitissam Toscanensem	256
326. A Gerardo archiepiscopo Eboracensi	257
327. Ad Ordwium monachum Cantuariensem	258
328. Ad Anselmum nepotem suum	259
329. Ad Mathildem reginam Anglorum	261
330. Ad Gundulfum episcopum Rofensem	262
331. Ad Ernulfum priorem Cantuariensem	264
332. Ad monachos Cantuarienses	267
333. Ad Wlfricum, Philippum, Willelmum monachos Beccenses	269
334. Ad Thidricum monachum Cantuariensem	270
335. Ad Warnerum monachum Cantuariensem	271
336. Ad Ordwium monachum Cantuariensem	272
337. Ad Eulalam abbatissam de S. Edwardo Sceptesberienti eiusque moniales	274
338. Ad Paschalem papam	276

	pag.
339. Ad Iohannem episcopum Tusculanensem et Iohannem cardinalem	277
340. Ad Paschalem papam	278
341. A Philippo rege Francorum	279
342. A Ludovico rege designato Francorum	279
343. Ad Rainalmum episcopum Herefordensem resignatum	280
344. Ad Willelmum electum episcopum Wintoniensem	281
345. Ad G(unterium) canonicum S. Quintini Belvacensis	282
346. Ad Mathildem reginam Anglorum	284
347. Ad eandem	285
348. Paschalis papae ad Henricum regem Anglorum	286
349. Ad Ernulfum priorem et monachos Cantuarienses	288
350. Mathildis marcisae Toscanensis ad Paschalem papam	289
351. Paschalis papae ad Henricum regem Anglorum	290
352. Eiusdem ad Mathildem reginam Anglorum	292
353. A Paschali papa	293
354. Eiusdem ad Gerardum archiepiscopum Eboracensem	294
355. Ad Farmannum, Ordwium, Benjamin monachos Cantuarienses	295
356. Ad Haimonem vicecomitem	297
357. Ad Ernulfum priorem Cantuariensem	298
358. Ad Willelmum Calvellum	299
359. Ad Gundulfum episcopum Rofensem	300
360. Ad Willelmum archidiaconum Cantuariensem	301
361. Paschalis papae ad Robertum comitem de Mellento	302
362. Gerardi archiepiscopi Eboracensis ad Paschalem papam	303
363. A Gerardo archiepiscopo Eboracensi	304
364. Ad Ernulfum priorem et monachos Cantuarienses	306
365. Ab anonymo	308
366. A Gisleberto abbate Westmonasteriensi	309
367. Ab Henrico rege Anglorum	311
368. Ad Henricum regem Anglorum	311
369. Ad Robertum comitem de Mellento	313
370. Ab Henrico rege Anglorum	314
371. Ab eodem	314
372. Ad Gerardum, archiepiscopum Eboracensem	315
373. A Gerardo archiepiscopo Eboracensi	316
374. Ad Gundulfum episcopum Rofensem, Ernulfum priorem, Willelmum archidiaconum Cantuarienses	318
375. Ad Guarnerium monachum novitium	319
376. Ad Ernulfum priorem et monachos Cantuarienses	320
377. Ab Henrico rege Anglorum	320
378. Ad Henricum regem Anglorum	321
379. Ad Thidricum, monachum Cantuariensem	322

	pag.
380. Ad Ernulfum priorem et Willelmum archidiaconum Cantuarienses	323
381. Ad Gundulfum episcopum Rofensem	324
382. Ad Alferum priorem et monachos S. Eadmundi	325
383. Ad Widonem monachum	326
384. A Mathilde regina Anglorum	326
385. Ad Mathildem reginam Anglorum	328
386. A pluribus Angliae episcopis	329
387. Ad eosdem Angliae episcopos	330
388. Ad Paschalem papam	331
389. Ad Hugonem archiepiscopum Lugdunensem	333
390. Ab Hugone archiepiscopo Lugdunensi	334
391. Ad Henricum regem Anglorum	336
392. Ab Henrico rege Anglorum	337
393. Ad Henricum regem Anglorum	338
394. Ab Henrico rege Anglorum	338
395. A Mathilde regina Anglorum	339
396. Ab Henrico rege Anglorum	340
397. A Paschali papa	340
398. Paschalis papae ad Willelmum archiepiscopum Rotomagensem	343
399. Ab Henrico rege Anglorum	343
400. A Mathilde regina Anglorum	344
401. Ab Henrico rege Anglorum	345
402. Ad Henricum regem Anglorum et ducem Normannorum	346
403. Ad Eulalam abbatissam Sceptesberiensem eiusque moniales	347
404. Ad Henricum regem Anglorum et ducem Normannorum	348
405. Ad Mabiliam sanctimoniam	349
406. Ad Mathildem reginam Anglorum	351
407. Ad Heigotum abbatem S. Audoeni	352
408. Ad Elferum priorem et monachos S. Eadmundi	353
409. Ab Hugone abbate Cluniacensi	354
410. Ad P. monachum S. Martini Sagiensis	355
411. Ab Hugone abbate Cluniacensi	356
412. Ad Hugonem comitem	357
413. Ad Alexandrum regem Scottorum	358
414. Ad Robertum eiusque moniales	359
415. Ad Waleramnum episcopum Nuenburgensem	362
416. A Waleramno episcopo Nuenburgensi	362
417. Ad Waleramnum episcopum Nuenburgensem	363
418. Ad Tuoldum monachum Beccensem	363
419. Ad Willelmum archiepiscopum Rotomagensem	364
420. Ad Basiliam	365
421. Ad Lambertum abbatem S. Bertini	366

	pag.
422. A Paschali papa	368
423. Ab eodem	369
424. Ad Henricum regem Anglorum	369
425. Ad Ernulfum abbatem Troarnensem	370
426. A Muriardacho rege Hiberniae	372
427. Ad Muriardachum regem Hiberniae	373
428. A Gisleberto episcopo Lumnicensi	374
429. Ad Gislebertum episcopum Lumnicensem	375
430. Ad Paschalem papam	376
431. Ad Adrianum monachum Cantuariensem	377
432. Ad Iotserannum archiepiscopum Lugdunensem	378
433. A Waltero monacho	379
434. Ad Walterum monachum	380
435. Ad Muriardachum regem Hiberniae	382
436. Ad Odonem monachum et cellerarium	384
437. Ad Lambertum episcopum Atrebatensem	385
438. A Lamberto episcopo Atrebatensi	386
439. Ad Lambertum episcopum Atrebatensem	387
440. A Girardo archiepiscopo Eboracensi	387
441. Ad Paschalem papam	388
442. Ad Rannulfum episcopum Dunelmensem	389
443. Ad Thomam electum archiepiscopum Eboracensem	390
444. A Thoma electo archiepiscopo Eboracensi	391
445. Ad Thomam archiepiscopum Eboracensem	392
446. Ad Gosfridum	393
447. Ad Atserum archiepiscopum Lunduni Danorum	394
448. Ad Atlam comitissam	395
449. Ad Hugonem comitem Orcadensium	396
450. Ad Iohannem priorem et monachos Batenses	397
451. Ad Paschalem papam	398
452. A Paschali papa	400
453. A Thoma electo archiepiscopo Eboracensi	401
454. A capitulo ecclesiae Eboracensis	402
455. Ad Thomam electum archiepiscopum Eboracensem	404
456. A Thoma electo archiepiscopo Eboracensi	404
457. Paschalis papae ad Henricum regem Anglorum	405
458. A Paschali papa	406
459. Ab eodem	408
460. Paschalis papae ad Henricum regem Anglorum	409
461. Ab Henrico rege Anglorum	410
462. Ad Henricum regem Anglorum	411
463. Ad Paschalem papam	412

	pag.
464. Ad Samsonem episcopum Wigornensem	413
465. A Samsone episcopo Wigornensi	414
466. Ad Eliam comitem	415
467. Ad Robertum comitem de Mellento	416
468. Ad Willelmum abbatem Beccensem	417
469. Ad Rodulfum episcopum Cicestrensem	418
470. Ab Henrico rege Anglorum	418
471. Ad R. episcopum	419
472. Ad Thomam electum archiepiscopum Eboracensem	420

Appendix: Cartae.

473. Ad Robertum episcopum Lincolniensem et alios	421
474. Ad monachos Cantuarienses	422
475. Ad omnes fideles Ecclesiae Christi	423

Index nominum

eorum, ad quos Epistolae huius voluminis scriptae sunt.

	Ep.
Adrianus, monachus Cantuariensis	431
Aelferus, sive Alferus, prior et monachi S. Eadmundi	382, 408
Alexander, rex Scottorum	413
Angliae episcopi	387
a Paschali papa II.	458
Anselmus, archiepiscopus Cantuariensis	
ab anonymo	365
ab Eboracensis ecclesiae capitulo	454
ab Ernulfo, priore Cantuariensi (?)	310.
a Gerardo, archiepiscopo Eboracensi	326, 363, 373, 386, 440
a Gisleberto, episcopo Lunnicensi	428
a Gisleberto, abbate Westmonasteriensi	366
ab Henrico, rege Anglorum	318, 367, 370, 371, 377, 392, 394, 396, 399, 401, 461, 470
ab Herberto, episcopo Norwicensi	386
ab Hugone, abbate Cluniacensi	409, 411
ab Hugone, archiepiscopo Lugdunensi	390
a Lamberto, episcopo Atrebatensi	438
a Ludovico, rege designato Francorum	342
a Mathilde, regina Anglorum	317, 320, 384, 395, 400
a Muriardacho, rege Hiberniae	426
a Paschali papa II.	353, 397, 422, 423, 452, 458, 459
a Philippo, rege Francorum	341
a Radulfo, episcopo Cicestrensi	386
a Rodberto, episcopo Cestrensi	386
a Samsone, episcopo Wigornensi	386, 465
a Thoma, electo archiepiscopo Eboracensi	444, 453, 456
a Waleramno, episcopo Nuenburgensi	416
a Waltero, monacho (S. Eadmundi?)	433
a Willelmo, episcopo electo Wintoniensi	386
Anselmus, nepos s. Anselmi	328

Antonius, subprior Cantuariensis	313
Atla, comitissa (Bleiensis?)	448
Atserus, archiepiscopus Lundini Danorum	447
Baldewinus, rex Hierosolymorum	324
Basilia Beccensis, uxor Hugonis de Gornaco	420
Batenses monachi	450
Beniamin, monachus Cantuariensis	355
Cantuarienses monachi	312, 332, 349, 364, 374
Christi ecclesiae Cantuariensis fideles	475
Dirgit monialis	414
S. Eadmundi monachi	382, 408
Edit monialis	414
S. Edwardi Sceptesberiensis moniales	337, 403
Elferus: <i>vide</i> Aelferus	
Elias comes	466
Ernulfus, prior Cantuariensis	311, 331, 349, 357, 364, 374, 376, 380
Ernulfus, abbas Troarnensis	425
Eulalia, abbatisa S. Edwardi Sceptesberiensis	337, 403
Farmannus, monachus Cantuariensis	355
Gerardus sive Girardus, archiepiscopus Eboracensis	372
a Paschali papa II.	354
Gislebertus, episcopus Lumnicensis	429
Godit monialis	414
Gosfridus	446
Guarnerius, monachus novitius (Cantuariensis?)	375
Gundulfus, sive Gondulfus, episcopus Roffensis	314, 316, 330, 359, 374, 381
G(unterius), canonicus S. Quintini Belvacensis	345
Haco, comes Orcadensium	449
Haimo vicecomes	356
Helgotus, abbas S. Audoeni	407
Henricus, rex Anglorum	319, 368, 378, 391, 393, 402, 404, 424, 462
a Paschali papa II.	348, 351, 457, 460
Hugo, archiepiscopus Lugdunensis	389
Hugo, comes (Cestrensis?)	412
Iohannes, prior Batensis	450
Iohannes cardinalis	339
Iohannes, episcopus Tusculanensis	339
Iotserannus, archiepiscopus Lugdunensis	432
Lambertus, episcopus Atrebatensis	437, 439
Lambertus, abbas S. Bertini	421
Lwerun monialis	414
Mabilia monialis	405

	Ep.
Mathildis, regina Anglorum	321, 329, 346, 347, 385, 406
a Paschali papa II.	352
Mathildis, comitissa Toscanensis	325
Muriardachus, rex Hiberniae	427, 435
Odo cellerarius	436
Ordwius, monachus Cantuariensis	327, 336, 355
P., monachus S. Martini Sagiensis	410
Paschalis papa II.	315, 338, 340, 388, 430, 441, 451, 463
a Gerardo, archiepiscopo Eboracensi	362
a Mathilde, regina Anglorum	323
a Mathilde, marcisa Toscanensi	350
Philippus, monachus Beccensis	333
R. episcopus	471
Rainaldus, episcopus Herefordensis resignatus	343
Rannulfus, episcopus Dunelmensis	442
Robertus, episcopus Lincolniensis	473
Robertus, comes de Mellento	369, 467
a Paschali papa II.	361
Robertus eiusque moniales	414
Rodulfus, episcopus Cicestrensis	469
Samson, episcopus Wigornensis	464
Seit monialis	414
Thid(i)ricus, monachus Cantuariensis	334, 379
Thomas, electus archiepiscopus Eboracensis	443, 445, 455, 472
Thydit monialis	414
Tuoldus, monachus Beccensis	418
Waleramnus, episcopus Nuenburgensis	415, 417
Walterus, monachus (S. Eadmundi?)	434
Warnerus, monachus Cantuariensis	335
Wido monachus	383
Wlfricus, monachus Cantuariensis	333
Willelmus, abbas Beccensis	468
Willelmus, monachus Beccensis	333
Willelmus Calvellus	358
Willelmus, archidiaconus Cantuariensis	360, 374, 380
Willelmus, archiepiscopus Rotomagensis	419
a Paschali papa II.	398
Willelmus, electus episcopus Wentoniensis	322, 344

Libri secundi Epistolarum

Ordo vetus cum ordine novo comparatus.

Ordo vetus: (1)	Ordo novus:	Ordo vetus:	Ordo novus:	Ordo vetus:	Ordo novus:
III, 1	148	III, 29	182	III, 57	243
2	149	30	185	58	247
3	150	31	186	59	249
4	151	32	187	60	250
5	152	33	188	61	252
6	155	34	189	62	257
7	156	35	191	63	258
8	157	36	192	64	260
9	158	37	193	65	262
10	159	38	197	66	264
11	160	39	199	67	268
12	161	40	210	68	271
13	162	41	212	69	272
14	163	42	213	70	276
15	164	43	211	71	474
16	165	44	222	72	278
17	166	45	223	73	280
18	167	46	227	74	281
19	170	47	218	75	285
20	172	48	220	76	286
21	173	49	231	77	289
22	174	50	233	78	293
23	175	51	236	79	294
24	176	52	238	80	295
25	209	53	240	81	296
26	178	54	203	82	291
27	179	55	242	83	297
28	180	56	244	84	298

(1) Ex PL t. 159 sumptus. - Numeri uncis inclusi ex libro I. Epistolarum repetuntur.

Ordo vetus:	Ordos novus:	Ordo vetus:	Ordo novus:	Ordo vetus:	Ordo novus:
III, 85	299	III, 127	405	III, 173	367
86	301	128	406	174	368
87	302	129	407	175	369
88	308	130	410	176	392
89	312	131	283	177	393
90	311	132	413	178	394
91	313	133	414	179	401
92	314	134	415	180	422
93	317	135	416	181	430
94	318	136	417	182	441
95	319	137	418	183	442
96	320	138	420	184	444
97	321	139	421	185	470
98	322	140	397	186	445
99	323	141	425	187	455
100	327	142	427	188	456
101	332	143	429	IV, [1	31]
102	333	144	431	2	214
103	335	145	433	3	171
104	343	146	434	4	219
105	344	147	435	5	228
106	345	148	436	6	217
107	347	149	443	7	229
108	355	150	446	8	234
109	391	151	450	9	235
110	364	152	451	10	237
111	368	153	452	11	241
112	374	154	468	12	246
113	375	155	472	13	248
114	378	156	205	14	251
[115	52]	157	168	15	253
[116	95]	160	239	16	256
117	380	161	240	17	259
118	382	164	171	18	261
119	384	165	201	19	263
120	385	166	206	20	266
121	386	167	282	21	267
122	387	168	281	22	269
123	389	169	303	23	270
124	390	170	310	24	273
125	403	171	353	25	274
126	404	172	365	26	275

Ordo vetus:	Ordo novus:	Ordo vetus:	Ordo novus:	Ordo novus:	Ordo novus:
IV, 27	277	IV, 60	360	IV, 93	461
28	279	61	359	94	462
29	287	62	361	95	463
30	288	63	370	96	464
31	290	64	371	97	465
32	292	65	372	98	466
33	300	66	376	99	467
34	306	67	377	100	469
35	316	[68	135]	101	471
36	324	[69	87]	104	204
37	325	70	379	105	183
38	354	71	381	109	196
39	326	72	383	110	230
40	307	73	388	111	232
41	331	74	395	112	245
42	334	75	399	113	254
43	329	76	400	114	328
44	330	77	396	115	194
45	336	78	408	116	198
46	315	79	409	117	208
47	338	80	411	118	437
48	339	81	412	119	439
49	340	82	402	[120	9]
50	341	83	423	[121	10]
51	342	84	424	[122	23]
52	309	85	426	[123	24]
53	345	86	428	[124	107]
54	346	87	432	[125	108]
55	349	88	445	126	265
56	350	89	419	127	447
57	356	90	447	128	337
58	357	91	448	129	183
59	358	92	449		

Accedunt:

	Ep.		Ep.
BALUZIUS, ST., <i>Miscell.</i> t. II (1761), p. 150:		Ep. 3: Dulcissimae nobis dilec-	
Magno desiderio desideravi	438	tionis	460
BENTHAM, <i>Hist. of Ely</i> (1771), App., p. 12+,		Ep. 4: Novit fraternitas tua	459
		BROMTON, I. (TWYSDEN,	

	Ep.		Ep.
I. R.), <i>Hist. Anglicanae Scriptores</i> (1652), col. 999:		p. 155: Beata et amabilis	362
Promotioni vestrae in	215	p. 155 s.: Scribo tibi, reverende	363
Et amor quem	221	p. 157 ss.: Ubi primum a	373
CRASTER, H. H. E., in:		ROBINSON, A., <i>Gilbert Crispin, abbot of Westminster</i>	
<i>Archaeologia Aeliana</i> , 4. series, VII (1930), p. 41:		(1911), p. 83: Quae modulando clara	366
Quaedam scelerata et	225	SCHMITT, F. S., in: <i>Rev. Bénédicte</i> , 1931, p. 231 ss.,	
EADMERUS, <i>Hist. Novorum in Anglia</i> , ed M. RULE		Nº I: Cura pastoralis et	177
(1884), p. 38: De iis quae	154	» II: Quamvis caritatem vestram	190
p. 128 ss.: Legationis tuae verba	216	» IV: De abbate Cerneliensi	195
p. 134 ss.: Regi regum domino	224	» V: Dulce mihi est	184
p. 136: Et patrum sanxit	226	SELDENIUS, <i>Notae in EAD MERI Hist. Novorum</i>	
p. 155 s.: In litteris quas	305	(1623), p. 210:	
p. 177 s.: Licet causae tuae	398	Omnipotentis deo gratias	457
GORHAM, G. C., <i>The history and antiquities of Eynesbury and St. Neot's</i> (1820),		Inter cetera regna	458
p. 274: Sciatis pro certo	473	WILKINS, D., <i>Concilia</i> (1737), t. I, p. 378:	
HOLTZMANN, W., <i>Papsturkunden in England</i> , t. I (1930),		Tibi, reverentissime frater	304
p. 224 s.: Quoniam ampliori te	348	WILMART, A., in: <i>Rev. Bénédicte</i> , 1928,	
p. 226 s.: Nobilitatem tuam iam	351	p. 246 s.: Nos qui ad	284
p. 227 s.: Super viro tuo	352	p. 320 ss.: Adhuc te saluto	169
HUGO Cantor, <i>Hist. quattuor archiepiscoporum Eboracensis</i> , ed J. RAINE; in: <i>Historians of York</i> , t. II (1886),		<i>Ibidem</i> , 1931, p. 45 ss.,	
p. 115 s.: Ad vos, venerande	453	Nº VIII: Legationem fratris mei	153
p. 116 s.: Quod noster electus	454	» IX: Cervus sitiens, ad	255
IVO Carnotensis, <i>Epistolae</i> , Ep. 39, PL 163, 50:		» X: Rex Hiberniae cum	202
Quamvis placuerit ei	181	» XI: Paternitati vestrae notifico	200
LIEBERMANN, F., <i>Quadripartitus, Ein engl. Rechtsbuch von 1114</i> (1892),		» XII: Noverit caritas vestra	440
		» XIII: Carissime pater, partim	207
		» XIV: Notum vobis sit	475

INDEX SIGLORUM.

- L* = Londiniensis Lambethanus 59 (olim Cantuariensis, Ecclesiae Christi), s. XII. ineuntis.
- P* = Parisinus lat. 2478 (olim Cantuariensis, Ecclesiae S. Augustini?), s. XII. ineuntis.
- E* = Cantabrigiensis Collegii Corporis Christi 135 (olim S. Edmundi), s. XII.
- C* = Londiniensis Mus. Brit. Cotton. A. XI, s. XIII.
- V* = Parisinus lat. 14762 (olim S. Victoris), s. XII.
- F* = Londiniensis Mus. Brit. Regal. 5. F. IX, s. XII., prioris dimidia.
- M* = Londiniensis Lambethanus 224 (olim abbatae Malmesberiensis), ante a. 1143.
- D* = Cantabrigiensis Collegii Corporis Christi 299 (olim Dominicanorum Londiniensium), versus a. 1200.
- U* = Cantabrigiensis Universitatis Dd. XI. 5, s. XII. exeuntis.
- g* = *Opera omnia* s. ANSELMII sec. edit. G. GERBERONIS; secunda edit. a. 1721 (= *PL* t. 158 et 159).
- w* = WILMART, A., *La tradition des lettres de s. Anselme et de ses correspondants*; *Rev. Bénédictine*, 1931, p. 38-54.
- s* = SCHMITT, Fr. Sal., *Zur Ueberlieferung der Korrespondenz Anselms von Canterbury. Neue Briefe*; *Rev. Bénédictine*, 1931, p. 224-238.
- r* = EADMERI *Historia Novorum* sec. edit. M. RULE (1884; Rolls Series).
- Hist. Nov.* = Idem opus; prior numerus appositus edit. RULE, alter edit. MIGNE, *Patr. lat.*, t. 159, indicat.

310.

Ab ERNULFO priore Cantuariensi (?).

Ei demonstrat utilius ecclesiae Angliae eius praesentiam quam absentiam esse. Exponit mala quae ex eius voluntario exilio ecclesiae et toti Angliae proveniunt. Considerato sollicitè antiquo ordine dispensationis ecclesiasticae ei causam exulandi non fuisse. Propter unum verbum cuiusdam WILLELMI eum fugere decrevisse. Paene omnes, qui sine eo resistere non valeant, cum eo ad id paratos esse. Inde eum ad reditum hortatur. — Interrogat quid ipse et fratres agant, si archiepiscopus Angliam, uti audierit, excommunicare vel suspendere voluerit.

Domino venerabili et sancto patri ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo: [ERNULFUS], illius devotissimus et omnis familiae domini famulus,
3 *in domino salutem.*

Considerata loci nostri et sensus inopia merito decrevisse potuerim, pater sancte, ne verbis simplicioris ingenii semel vel iterum impedirem studium sanctae mentis tuae, in quo religionis insigne refulget, et quidam splendet virtutis comes, nitor sapientiae. Attamen extollit me etiam supra me tranquilla et beata gratia opinionis tuae, quatenus tibi, qualiscumque est, dirigatur sermo noster; non ut te doceam, qui vix humana indiges doctrina, sed ut tecum nostrum et tuum reminiscar dolorem. In cuius nostri sermonis exordio eo pacto convenire postulo cum reverentia tua, ut liceat mihi
12 *interim vindicare dulciores partes pie obiurgantis, non amaras fraudes adulantis.*

Sanctitatem quippe tuam nosse velim quod animos nostros, quorum in
15 *te affectus idem est, immoderatio tristitia absorbeat de absentia tua, qui, ni fallor, utilius nostro adesses periculo, ut saltem te consortem filiorum discriminis exhiberes, quam nostrae quodam modo et ecclesiae oblitus iniuriae absens permittas nos turbari ab hostibus impuris et crudelibus, qui nec pudicitiae parcant nec saluti. Ego plane te, pater sancte, eo ipso infelicem arbitror. Nam qui eras sanctae spei fiducia in tuos: si nunc urgeri Angliam*

Ad Ep. 310: Scripta a. 1104 (cf. *Hist. Nov.* 160 ss.; 447 ss.); ut videtur, ab ERNULFO, priore Cantuariensi (cf. Ep. sequentem); forsitan una cum Ep. 313.

Ep. 310(prius[us], 170) coll. cum rg 2 [ERN.] supplevi 14 velimus

tam inopinato hoste pigeret: quantum ingemisceres, quantum affectares succurrere vel subire nobiscum nova acerbitatum genera! Sponte tua, nullo penitus cogente, ereptus es periculis nostris, fortasse ne sentires quae nos perpeli et – quod gravius est – spectare cogimur: sublimari ad sacros ordines quodam de curialibus, quibus nec canonica electio nec iustitia consensit. Quoniam dubium non est, si eosdem verus ecclesiae ostiarius, qui Christus est, in sacra iura admitteret, neque posse perpetrari quae cotidie cernimus in provincia nostra: principum iniustam et immitem tyrannidem, rapinas pauperum, damna ecclesiarum, adeo ut locus corporis et sanguinis domini libertatem amittat. Gemere viduas, flere senes incommoda sua, eo quod eripiaturs 30 satis angusta, quam vix merentur, victus sui portio. Rapi virgines et illicito incestari concubitu; quodque omnium primum malum est: ad dedecus honestatis nostrae sacerdotes uxores ducere. Et exceptis his alia perplura 33 flagitia, quae nefas est vel impossibile meminisse aut retulisse.

Quod si dispensationis ecclesiasticae regulam et antiquae consuetudinis ordinem sollicita studuisses consideratione pensare: nec tibi aliqua exulandi 36 causa surriperet, nec alii occasione tuae absentiae tam grave discrimen incurrerent. Itane putas inimicorum dei contumaciam inflectere, qui nec deo crederent nec veritati, nisi inviti locum praeberent? Qua vero ratione ad 39 hoc paternitas tua aspiret ignoro. Qui enim regendam navem suscepit, tanto amplius necesse est vigilet, quanto amplius procellas timet. Sed tunc fortassis pro sola voluntate invidientium fugisse pudebit, cum videris ante tribunal 42 Christi ducentes choros animarum, illos fortissimos divini gregis arietes, quibus nec lupo nocuit nec alicuius terror in fugam vertit. Quam beata erit tunc memoria inter ceteros illius sanctissimi patris nostri AMBROSII, qui, 45 sicut narrat ecclesiastica historia, non erubuit THEODOSIO imperatori in faciem restitisse, et pro reatu suo limina ecclesiae illi denegasse! Quid non impetraret talis affectus et tanta constantia? 48

Etiā, pater sancte, si te quispiam incarcerationum et afflictum evisceraret, hoc modo recessisse non debueras. Quanto magis cum nihil horum expertus fueris nec sedes tua tibi negata sit; sed pro uno verbo cuiusdam 51

26 ostiarius] Cf. Ioh. 10, 3. 46 eccl. historia] Cf. CASSIODORUS, *Hist. tripart.* l. IX, c. 30 (PL 69, 1144 ss.). 47 in faciem restitisse] Cf. Gal. 2, 11.

WILLELMI fugere decrevisti, et relicto hoste dilacerandas impiis oves tuas dimisisti. Pudet ergo quod evenit recollere, quoniam omnes illi vel paene
 54 omnes, quos ecclesiarum praesens aerumna exspectabat, ad suae necessitatis solatium occasione timoris accepta magis elegerunt tecum succumbere, quam frustra sine te resistere. Quid enim facerent, quibus pater deerat et
 57 quibus caput non suppetebat? Proinde admonenda est sanctitas tua, non erudienda, ut matures adventum, sanctae matris ecclesiae depellas opprobrium, et adversus hostes nostros iam penetralibus insistentes festinum praetendas auxilium. Licet adhuc morbum eicere, dum in superficie vulnus videtur apertum. Scio namque, si ad sedem tuam redire velis, in promptu multos, ut aiunt, reperies, qui tecum partes dei viriliter defendant, nisi ener-
 60
 63 vaverit eos tuae paternitatis defectus.

Si Angliam, uti audivimus, suspendere vel excommunicare volueris: quid ego et fratres nostri faciamus, qui semper tibi oboedire praesto fuimus,
 66 remandare quaeso digneris. Vale.

311.

Ad ERNULFUM priorem Cantuariensem.

Se defendit ab hoc quod non rediens in Angliam curam pastoralem relinquere videatur; se ex praecepto summi pontificis non communicare posse cum excommunicatis, quod in Anglia in curia regis vitare non possit. In verbo isto uno, propter quod se fugisse dicunt, gravia mala contineri. — Se regem et episcopum Lincolnensem per monachos suos infamasse negat. — Fratres cum excommunicatis communicare se non vituperare, cum papa sibi soli hanc communionem interdixerit.

ANSELMUS archiepiscopus: reverendo et carissimo fratri, domno priori ERNULFO, salutem et gratiam dei.

3 Quod vos et amici nostri doletis quia rediens Roma in Angliam non veni, hoc facit dilectio; sed quod pastoralem curam sine ulla ratione relinquere videor, non hoc aestimant sapientes religiosi, quibus rem ostendo, neque

51-52 WILLELMI] Cf. *Hist. Nov.* 157 ss.; 446 ss.
 esse responsio ad Ep. praecedentem; scripta a. 1104.

Ad Ep. 311: Videtur

65 et fratres] fratresque g faciamus] sic conieci; faciemus rg Ep. 311 (prius
 III, 90) coll. cum LPEVFM 1 rever. et car. fratri om. FM 2 aernulfo
 P .E. FM et gratiam dei om. FM 5 sapientes] et add. M

ego intelligo. Non enim ego eam, quantum in me est, relinquo, sed ibi, 6
ubi eam me exercere oporteret, conversari, sicut vos, si diligenter intenditis,
cognoscere potestis, nequeo. Audistis enim quibus ex praecepto apostolici
communicare non possum sine animae meae periculo, quorum communionem 9
regi communicans, dum eis ipse communicat, vitare non valeo. Hic consi-
deret aliquis quid facere possim, cum veniam ad regem coronandum et
missam celebrabo, et ipsi circa me erunt. Certe illos expellere nequeo, cum 12
illis orare non audeo. Regi subtrahere solitum officium non debeo, quoniam
domnus papa et illi concedit, et mihi ut faciam, si praesens sum, praecipit.

Si mihi dicitur ut domi maneam, ad curiam non eam, et sic me alia 15
bona officii mei faciens a communione malorum absteineam: conqueretur rex
cum omnibus episcopis et principibus suis quia, cum illum coronare nolo,
aufero ei coronae suae honorem, quem ei primas regni sui debet per con- 18
suetudinem. Unde iustum illis videbitur et opere complebunt, ut dignitas
ecclesiae nostrae ad aliam ecclesiam transferatur. Quod, cum fiat me viven-
te in regno, neque per me aut per alium prohibere potero, confirmabitur 21
ecclesiae nostrae intolerabilis imminutio.

Quod autem dicunt quod non oportuerit eum pro uno verbo fugere,
qui suum sanguinem pro ovibus suis et pro ecclesia dei debuerit effundere: 24
dico quia non est parvipendendum illud verbum, in quo tam gravia mala
continentur, quae iam dixi, in quae sine periculo animae meae et sine detri-
mento ecclesiae mihi commissae nullatenus me possum ingerere. Denique non 27
timeo sanguinis effusionem aut quamlibet corporis mei destructionem aut rerum
amissionem. Quae si personae meae evenirent, libenter paterer propter veri-
tatis assertionem. At nihil horum super me caderet, sed et ecclesiam nostram 30
et homines ad eam pertinentes, si in Anglia cum rege contenderem, gravis
oppressio frustra contereret, et multitudo vexatorum ad culpam meam aerum-
nas suas me execrando converteret. Melius itaque mihi videtur ut me absen- 33
te quaelibet tribulatio, si vitari nequit, in Anglia debachetur, quam per meam
praesentiam et tolerantiam quaelibet prava consuetudo in futurum confirme-
tur, aut multitudo hominum me aspiciente propter me tribulationem se pati 36
lamentetur.

10 ipse eis *V* 14 dominus *M* papa *om. M* 15 me *om. M* 16
absteineam] abstinentiam *P* 17 episcopis et *om. M* 20 fiet *FM* 22 im-
minutio] *paragraphus hic et saepius in M* 26 in quae] in quo *M* 29 eveni-
rent] evenissent *M* 30 sed et] et *om. FM*

Si obicitur quod maius est damnum animarum quod cognoscitur prop-
 39 ter meam absentiam, quam malum temporale quod contingeret per meam
 praesentiam, et ideo istud propter illud esset contemnendum: iam dixi quia,
 si super me veniret, inconcussam servarem patientiam. Verum quoniam non
 42 debemus facere mala ut veniant bona, non debeo attrahere super quoslibet
 innocentes quaelibet mala, ut animabus aliorum eveniant bona. Dixi utique
 in praeterito anno, cum me minarentur expellere, quia nollem exire propter
 45 iniunctam mihi curam et oboedientiam; sed hoc dicebam propter illos qui
 hoc minabantur, ne pro solis verbis illorum exirem, non propter aliquam
 utiliter remanendi fiduciam. Mox enim ut discordia et contentio inter regem
 48 et me appareret, pariter et mala corporalia ferverent et bona spiritualia peni-
 tus frigerent.

Quod imponitur mihi quia quasi astute infamaverim regem et regnum
 51 eius et episcopum Lincolniensem, non per me manifeste, sed latenter per
 monachos nostros: certe falsum est, quia nullus homo a me ad hoc moni-
 tus est. Sed nec ipsi fratres nostri EDMERUS et ALEXANDER, qui maxi-
 54 me de hoc accusantur, ita sicut de eis dicitur, cognoscunt esse, et vos scitis
 quia delatores, parvis magna addentes, mendaces solent esse. Denique, ante-
 quam nos veniremus Romam, multa dicebantur de Anglia intra Romam et
 57 extra Romam. In his omnibus neque per me neque per sapientiores me melio-
 ri possum uti consilio, quam dispositionem dei exspectare et rem eius com-
 mittere iudicio. Hoc autem scitote quia voluntas mea est, ut adiuvante deo
 60 nullius mortalis homo fiam nec per sacramentum fidem alicui promittam.

Consilium nostrum petitis quid agere debeatis inter eos et cum eis,
 quorum communionem mihi dominus papa interdixit. Quae res ita dubia est,
 63 ut nimis difficile sit non communicare eis quibus rex communicat, praeser-
 tim cum mihi soli Romae a papa ista interdicta sit communio, nec audeo

51 episc. Lincolniensem] ROBERTUM Bloet, a. 1093-1123. 61 Consilium nostrum
 petitis] Fortasse per nuntium; in Ep. superiori nihil huius tenoris reperitur.

38 cognoscitur] nascitur *M* 39 malum temporale] damnum corporale (*corr. ex cor-*
 porum) *M* 41 venirent *M* venerit *V* 45 sed] et *add. V* 46 illorum]
 eorum *M* 47 utiliter *om. M* 48 corporea *M* 48-49 penitus *om. M*
 50 quia] quod *M* 51 lincolniensem *VFM* manifeste] latenter *M* laten-
 tur *P* 53 EDM. et AL.] E. et A. *F* 56-57 Romam *ter] .R. F* 56
 intra Romam] Romam *om. M* 57 extra Romam] extra *R. M* 64 interdicta
om. M

praecipere, ut illis communicetis quibus ego non communico. Sed si ita permansentis, sicut vos dimisi, nequaquam vos reprehendo. Non enim potestis 66 a toto regno discordare, nec participes estis eorum malitiae. Si quis a vobis petierit quod honestatem et religionem vestram non deceat, praemeditati estote, ne aut minae aut blanditiae aut aliqua astutia persuadeant vobis aliquid, 69 unde vos postea paeniteat. Consilium et curam fratrum, quidquid contingat, propter deum et caritatem proximi nolite deserere, nisi vos violentia de ecclesia expulerit. Si ingruerint adversitates et tribulationes, tunc fortiores estote, 72 et in tentatione fratribus vestris nolite deficere. Si quis exegerit ab aliquo monacho ecclesiae nostrae sacramentum aut fidei alligationem aut pactum quod contra ordinem sit, propter tenendam aliquam potestatem, quam dicimus 75 ,oboedientiam': considerate, et in quantum possibile est et in quantum scitis, avertite malitiam.

Quidquid futurum sit: dei tuitioni vos et omnes fratres nostros cum 78 omnibus quae ad ecclesiam nostram pertinent, commendo.

312.

Ad monachos Cantuarienses.

Consolatur eos quod reverti non possit, sicut secum optaverint. - Petitioni eorum indulgens priori totam curam animarum committit.

ANSELMUS archiepiscopus: dominis, fratribus et filiis carissimis in Christi ecclesia Cantuarie conversantibus salutem et benedictionem dei et suam, quantum potest. 3

De reditu nostro dulce desiderium vestrum, quia de dulcedine dilectionis procedit, gratanter accipio, amo et approbo, etiamsi aliter deus disponere voluerit, quam sicut ego vobiscum desidero. Saepe enim deus servorum suorum vitam ordinat contra hoc quod mens humana, quamvis suo

Ad Ep. 312: Scripta eodem tempore, ut videtur.

73 in tentationibus M	76 possib. est et in quantum om. E	78-79 Quidquid
- commendo om. M	Ep. 312 (prius III, 89) coll. cum LPEVFM	1-2
fratribus et filiis et dominis in X. e. M	1 et filiis] et om. F	2-3 salutem -
potest om. M	et suam quantum potest om. F	4 nostro] vestro M

sensu intentione bona, desiderat. Sicut enim aurum in fornace probatur, ita
 9 mentes electorum suorum igne tribulationis examinat. Quod si vobis eius
 paterna correptione aut probatione contigerit, nolite deficere, sed ex ipsa
 tribulatione sicut filii studete proficere. Non est enim inusitatum servis dei
 12 in hac peregrinatione adversitatibus multimodis concuti, quoniam non sunt de
 hoc mundo; et quanto magis hic vexantur, tanto magis mundum cognoscunt
 et ad requiem transire desiderant de hoc mundo. Quapropter moneo, pre-
 15 cor vos ut filios carissimos, quatenus, si res exegerit, quanto attentius vos
 hostis hominum a statu vestrae religionis dissipare tentaverit, tanto vos ad
 servitium dei colligere strictius studeatis. Sic namque contra hostem fortius
 18 pugnabitis et dei auxilium efficacius impetrabitis. De his non est necesse me
 vobis multum scribere, quia dei gratia et vos haec scitis, et testimonia scrip-
 turarum vobis sunt praesentia, et domni prioris, si illi credere volueritis,
 21 vobis consulere et vos confortare poterit sapientia.

Quod petitis ut domno priori committam totam curam animarum vestra-
 rum, secrete et publice, donec ego ad vos redeam: hoc utique feci et facio,
 24 sicut mihi ipsi, ut ipse secundum sapientiam, quam deus sibi dedit, et secun-
 dum zelum domus dei, quem in corde gerit, iudicet et disponat, puniat et
 parcat, quatenus animae in innocentia nutriantur, et vitia, quantum possibile
 27 est, deo adiuvante radicitus de domo dei extirpentur et excludantur.

Scio quia singuli nostram desideratis absolutionem; sed quoniam singu-
 lis hoc facere mihi nunc possibile non est, omnibus vobis dei et nostram,
 30 quantum in me est, opto, oro, mando absolutionem et benedictionem. Disci-
 plinam ordinis vestri semper amate; pacem inter vos et oboedientiam ad prior-
 em inviolabiliter servate. Dominus sit semper vobiscum. Amen.

8 probatur] Cf. Sap. 3, 6. 12-13 mundo] Cf. Ioh. 15, 19; 17, 14, 16. 25
 sec. zelum domus dei] Cf. Ps. 68, 10.

10 aut] vel *M* 15 vos¹ *om. FM* 26 innocentia *F* 29 mihi *om. F*
 mihi nunc *om. M* 32 Dominus - Amen *om. M* semper sit *P*

313.

Ad ANTONIUM subpriorem Cantuariensem.

Laudato eius bono zelo eum admonet, ne amplius quasdam negligentias, quae sine mala intentione intelligi possint, in pravam suspensionem interpretetur.

ANSELMUS archiepiscopus: fratri et filio carissimo ANTONIO subpriori salutem et benedictionem.

Gaudeo et gratias ago deo et vobis pro bono zelo quem habetis, et quia 3 ordinem vestrum libenter custoditis, et ut alii illum servant strenue studetis. Precor autem, sicut saepe precatus sum, ut in hoc bono proposito perseveretis, quia deo gratum est et ab eo praemium bonum reportabitis. 6

Est quiddam unde olim quosdam audiavi conqueri. Dicunt enim quia aliquando, cum fit ante vos proclamatio de quibusdam negligentis, quae sine mala intentione possunt intelligi et solius levitatis culpa imputari, dilectio 9 vestra in pravam suspensionem in audientia eas interpretatur. Veluti sunt signa, aspectus et similia, in quibus nulla malitiae certitudo deprehendi potest. Monso ergo vos ut dilectum dilectorem meum et consulo ut filio carissimo, 12 ne hoc faciatis, nisi cum res ita aperta fuerit, ut a malitia excusari non possit. Nocet enim multum. Potestis enim culpam pro sola violatione ordinis acriter punire, et omnem pravam suspensionem, quando probari nequit, avertere. Sic autem et vos diliget et se sine verecundia corrigent. Valete.

Ad Ep. 313: Data videtur una cum Ep. praecedentibus. 3 pro bono zelo] Cf. Regula s. BENEDICTI, c. 72.

Ep. 313 (prius III, 91) coll. cum LPEVFM; cod. Dunelmensi Cathedr. bibliot. B. IV. 24 (= Q; lectiones huius ms. a D. W. HOLTZMANN benigne mihi communicatae sunt) 1 ANT.] .A. F 1-2 supiori V 2 sal. et benedictionem om. M et benedictionem om. F 8 fit] fuit Q 10 sunt] sicut L (correctura); PE 16 Valete om. M

314.

Ad GUNDULFUM episcopum Rofensem.

Scribit de reditu se nihil certi promittere valere neque eius gratia aliqua contra honorem episcopalem facturum. - Ad interrogationem quid faciat, si ipse et rex non concordent, allegatis litteris priori mandatis episcopum ad firmitatem hortatur.

ANSELMUS, dei dispositione archiepiscopus: reverendo et carissimo coepiscopo GUNDULFO salutem et quod melius scit et potest.

3 Gratias ago vobis pro benefactis magnis, sed multo maiores pro vestra bona voluntate, quae semper plus facere vult quam possit.

Bonum desiderium vestrum de reditu nostro et consilium de vera dilectione procedens amo et laudo, sed de effectu eiusdem voluntatis certum quid promittere non audeo, sed dei ordinationi, cui subiacent omnia, me et quaecumque de me sunt commendo. Ipsum oro, et omnes amicos meos rogo 9 ut orent, quatenus ipse me in beneplacito suo disponat, nec umquam voluntatem meam ambire de sub sua voluntate permittat. Hoc autem scitote quia spero in deo et haec est voluntas mea, ut numquam pro reditu in Angliam 12 aliquid contra honestatem episcopalem scienter faciam. Malo enim hominibus non concordare, quam illis concordando a deo discordare.

Consilium quod petitis quid vobis faciendum sit, si dominus meus rex 15 et ego non concordamus, in litteris breviter prioris mandavi. Hoc tantum ad praesens dico: nullae minae, nulla promissio, nulla astutia a religione vestra extorqueat aut homagium aut iusiurandum aut fidei alligationem. Si 18 quid horum aliquis exegerit, haec sit vestra responsio: 'Christianus sum, monachus sum, episcopus sum, et ideo omnibus volo fidem servare secundum quod unicuique debeo'. Quidquid aliud vobis dicatur: his verbis nec adda-

Ad Ep. 314: Missa videtur una cum Ep. 311. 9 in beneplacito suo disponat] Formula liturgica. 15 in litteris] Ad Ep. 311, lin. 61-67, alludi videtur. 16-17 alligationem] Cf. eandem epistolam, lin. 67-70.

Ep. 314 (prius III, 92) coll. cum LPEVFMD 1-2 ANS. - potest] ANS. archiepiscopus reverendo episcopo .G. FMD; salutem his addit F 3 magnis om. D 4 possit] potest D 6 de affectu P 10 ambire] abire PVFMD sub om. MD 12 enim] autem V 13 discordare] paragraph. M 15 priori MD 16 a regione D

tis quicquam nec minuatis quod ab hac sententia discedat. Hoc ipsum de 21
me dico, nec super haec aliquid addere vel de his minuere adiuvante deo
volo.

Filios vestros et nostros et filias, sicut scitis, salutate, et ut nostri 24
memores sint orate. Valete.

315.

Ad PASCHALEM papam.

Commendat archiepiscopum Bituricensem. – Narrat quid WILLELMUS, legatus regis, sibi dixerit et quid ipse regi responderit. Regem nondum ad hoc respondisse. – Epistolas pro rege et regina sibi datas se ad eos non direxisse, cum papa post illas WILLELMO alias pro iisdem dedisset.

Domino et patri PASCHALI, summo pontifici: ANSELMUS, servus
ecclesiae Cantuariensis, debitam subiectionem cum orationibus.

Meminit, ut puto, maiestas vestra, qualiter eam pro dilecto fratre nostro, 3
Bituricensi archiepiscopo, sum precatus et quam benigne respondit. Nunc
quoque, cum vobis se praesentat, eo quo possum affectu precari praesumo,
ut pietatem apostolicam se invenire gaudeat. 6

Postquam a vestra discessi praesentia, WILLELMUS, legatus regis
Angliae, qui me consecutus est, antequam venire Lugdunum, dixit mihi
ex parte eius, quatenus talem me facerem, ut sic possem esse in Anglia, 9
sicut fuit antecessor meus LANFRANCUS cum patre eius. In quo intellexi
quia nolebat redditum meum in Angliam, nisi eius homo fierem et iurarem
fidelitatem et sacrarem eos, quibus ipse daret investituras ecclesiarum. Man- 12
davi itaque regi quia haec facere non possem et quod vos mihi praecepistis,
ne communicarem illis qui ab eo investituras acceperant; sed si mihi liceret,
servato ordine meo et vestra oboedientia, in Anglia esse, paratus essem deo 15

Ad Ep. 315: Scripta vere a. 1104.

4 Bitur. archiepiscopo] LEGERO, archiep.

Bituricensi (= Bourges) a. 1097-1120.

7 Postquam] De sequentibus cf. *Hist. Nov.*

157 ss.; 446 ss.

12 Mandavi] Cf. Ep. 308.

24-25 Filios - orate om. F

Filios - Valete om. MD

24 et nostros] et bis P

25 Valete om. V

Ep. 315 (prius IV, 46) coll. cum LPE

1 ANS.] A.A.

P 8 lugdudum P

et illi et populo mihi commisso, secundum meum servire officium, rogavi-
ut super hoc voluntatis suae responsum mihi redderet. Quod nondum fecit.
18 De redditibus tamen episcopatus nostri, postquam WILLELMUS in Angliam
rediit, nihil habere potui.

Epistolas quas mihi praecepistis regi et reginae ex vestra parte mittere,
21 quia Romae dictum est WILLELMO eas mea dispositione esse compositas,
et quia idem WILLELMUS post illas alias editas, ut audiui, a vestra sanc-
titate suscepit, per me dirigi congruum non aestimavi. Certus enim sum quia,
24 si per me dirigerentur, aut omnino non viderentur, aut contemptui et derisui
haberentur. Nam, ut audio, rex dicit me solum sibi esse adversarium.

De his omnibus auctoritatis vestrae exspecto consilium, paratus deo dan-
27 te pro veritate pati quod christianum non dedecet. Diu paternitatem vestram
nobis deus incolumen conservet. Amen.

316.

Ad GUNDULFUM episcopum Rofensem.

*Mandat admoneat regem ad responsum, quod sibi post curiam se daturum esse
promiserat. Si vero ulterius inducias postulet, se eas non accipere, nisi se saisitum
sinat, ut de rebus suis disponere possit. Secus se sicut episcopum sine iudicio dissai-
situm se habiturum esse.*

ANSELMUS archiepiscopus: reverendo episcopo GUNDULFO salutem.

Litteras domini nostri regis suscepi, in quibus, sicut scitis, promisit
3 mihi quia post curiam mihi responderet. Mando igitur caritati vestrae, ut ad
eum ex nostra parte eatis et dicatis ita: 'Domine, archiepiscopus Cantua-
riensis mandat vobis fidele servitium sicut domino et regi suo, et mandavit
6 mihi ut vobis reducerem ad memoriam, quatenus, sicut illi mandastis, re-
spondeatis'. Quod si ipse responsum suum mihi mandare voluerit per sigil-
lum suum: bene. Si autem per litteras suas noluerit respondere, vos per
9 litteras vestras mihi mandate quidquid responderit. Quod si adhuc in alium

22 alias editas] Cf. Ep. 305.

Ad Ep. 316: Scripta eodem anno.

22 edictas P Ep. 316 (prius IV, 35) coll. cum LPEFM 1 ANS.AR.
r. e. G. M GUND.] .G. PFM salutem om. M 4 eatis] veniatis M
7 respondeatis] paragraph. M

terminum differre voluerit responsum: accipiam dilationem et alium terminum respondendi, si me interim saisitum, sicut eram, quando exivi de Anglia, permiserit, ut vos mihi de rebus nostris mittere possitis, sicut mando et man- 12 dabo. Si autem me dissaisierit, ut nostrae res non sint in mea potestate: dicite ei quia ego nullas inducias accipio, sed ita me habebō sicut episcopus dissaisitus sine iudicio, quo episcopus dissaisiri debeat. Si vero et responde- 15 re voluerit mihi, et tamen me saisitum non dimiserit: responsum ne reiciatis, sed tamen hoc ipsum quod dixi, quia me habebō sicut episcopus dissaisitus sine iudicio, ne taceatis. Reginam ut dominam et filiam carissimam dulciter 18 salutate.

317.

A MATHILDE regina Anglorum.

Eum obsecrat, ut in Angliam revertatur.

Domino vere summo et patri ANSELMO, dei gratia Cantuariensi archiepiscopo: MATHILDIS, regina Anglorum, humilis ancilla eius, summae devotionis et servitutis obsequium. 3

Convertere, domine sancte, pater misericors, » planctum meum in gaudium mihi », et circumda » me laetitia ». Ecce, domine, humilis ancilla tua misericordiae tuae genibus devoluta, supplices ad te manus tendens, consuetae postulat benignitatis affectum. Veni, domine, veni, et visita servam tuam. Veni, inquam, pater, et gemitus meos leni, lacrimas absterge, dolores mitiga, luctus tolle. Imple desiderium meum, vota secunda. 9

At inquires: Lege prohibeor, et quarundam necessitatum nexibus tentus seniorum decreta transgredi non praesumo. Quid igitur, pater, est quod

Ad Ep. 317: Scripta a. 1104.

4-5 laetitia] Cf. Ps. 29, 12.

11 de Anglia exivi FM 13 dissai rit P dissasiverit M 15 dissaisit P
16 saisitum non dimiserit] dissaisierit FM 17 habeo FM Ep. 317 (prius
III, 93) coll. cum LPEVFM 1-3 Domino - obsequium] Domino et patri .A.
cant. archiep. M. regina summae devotionis obsequium FM 6 advoluta M 7
affectum] effectum M domine] et add. M 8-27 Veni, inquam - de mundo
om. M

- 12 *doctor ille gentium, vas electionis, cum totus in legis evacuatione sudaret: numquid non in templo, ne scandalum esset iis qui ex circumcisione cre-*
diderant, hostias immolavit? Numquid non qui circumcisionem damnabat,
 15 *TIMOTHEUM ipse, ut omnibus omnia fieret, circumcidit?* Quid ergo faciet
miseri cordiae filius, discipulus eius, qui ut servos redimeret ipse in mortem
se obtulit? Vides, ecce vides fratres tuos, conservos tuos, populum domini
 18 *tui iam naufragia sustententem, iam labantem in ultimis, – nec succurris, nec*
porrigis dexteram, nec obiectas te discrimini? Nonne optabat apostolus »ana-
thema esse a Christo pro fratribus « suis?
 21 *Flecte itaque, bone domine, pie pater, severitatem hanc, et ferreum –*
pace tua dixerim – pectus emolli. Veni et visita plebem tuam, et inter eos
ancillam tuam totis ad te visceribus anhelantem. Inveni viam qua nec tu,
 24 *pastor, qui praecedis, offendas, nec regiae maiestatis iura solvantur. Quod*
si haec simul constare non valeant: veniat saltem, veniat ad filiam pater,
ad ancillam dominus, et doceat eam quid agere deceat. Ingrediat ad
 27 *eam, antequam egrediat de mundo. Si enim, antequam moriar, mihi te*
non videre contigerit – improbe loquar –, timeo ne mihi etiam in illa terra
viventium et laetantium omnis exultandi praecidatur occasio. Tu siquidem
 30 *es gaudium meum, spes mea, refugium meum. »Anima mea sicut terra*
sine aqua tibi». Unde et »expandi ad te manus meas«, ut ariditatem eius
exultationis oleo perfundas et dulcedinis ingenitae rore riges. Si autem nec
 33 *te fletus mei nec publica vota sollicitant: postposita regia dignitate, relictis insi-*
gnibus, deponam fasces, diadema contemniam, purpuram byssumque calcabo
et vadam ad te maerore confecta. Amplectar vestigia tua, pedes exoscula-
 36 *bor, nec amovebit me, si veniet GIEZI, nisi cum desiderii mihi summa*
complebitur.

12 gentium] Cf. 1 Tim. 2, 7. vas electionis] Cf. Act. 9, 15. 11-14 immolavit]
 Cf. Act. 21, 26. 15 fieret Cf. 1 Cor. 9, 22. 14-15 circumcidit] Cf. Act.
 16, 3. 19-20 suis] Cf. Rom. 9, 3. 22 visita plebem tuam] Cf. Luc. 1, 68;
 7, 16. 28-29 in illa terra viv.] Cf. Ps. 26, 13; 141, 6. 30 gaudium meum]
 Phil. 4, 1. spes mea] Cf. Ps. 141, 6. refugium meum] Cf. Ps. 30, 4.
 30-31 tibi] Ps. 142, 6. 31 meas] Ps. 87, 10. 32 exultat. oleo] Ps. 44, 8.
 35 maerore confecta] Cf. Thren. 1, 13. 35-36 GIEZI] Cf. 4 Reg. 4, 27.

13 non om. PF hiis V 14 non om. LPEF; V ponit non ante circumcidit
 28 improbe loquar om. M mihi om. M 30-32 Anima - riges om. M
 33 fletus] flectus P 34-35 deponam - confecta] veniam ad te M 35 tua om. M
 36 si] etiam si M mihi] mei M

»*Pax dei, quae exsuperat omnem sensum, custodiat*« cor tuum et intelligentiam tuam, et faciat misericordiae visceribus abundare. 39

318.

Ab HENRICO rege Anglorum.

Dolet quod archiepiscopus non possit secum esse, sicut praedecessor eius cum suo patre fuerit. Nuntiat se velle legatos Romam mittere et accepto a papa responso, ANSELMO mandare hoc quod sibi videatur. Interim eum de beneficio suo convenienter habere posse.

HENRICUS, rex Anglorum: ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo, salutem et amicitiam.

Mandasti mihi quod ad me venire non poteris, nec mecum esse³ sicut LANFRANCUS, antecessor tuus, cum patre meo multis annis fuit. Unde valde doleo quod facere non vis. Quia si facere voluisses, libenter te susciperem et omnes illos honores et dignitates et amicitias, quae pater⁶ meus antecessori tuo fecit, tibi fecissem.

Domnus vero apostolicus mandavit mihi litteris suis preces et admonitiones super quibusdam rebus. Quapropter volo legatos meos Romam mittere, et consilio dei et baronum meorum domino papae inde respondere, et hoc requirere quod mihi requirendum est. Et accepto responso a papa, mandabo tibi hoc quod mihi deus annuerit. Interim autem consentiam quod tu¹² de beneficio Cantuariensis ecclesiae convenienter habeas, quamvis hoc invitum facio, quoniam nullum mortalem hominem in regno meo libentius mecum quam te habere voluissem, nisi in te remansisset. Teste ROBERTO episcopo Lincolniensi et WILLELMO.

38-39 tuam] Cf. Phil. 4, 7. 39 miseric. visceribus] Cf. Luc. 1, 78. **Ad Ep. 318:** Respondet Ep. 308; scripta a. 1104. 8 litteris suis] Cf. Ep. 305. 9 mittere] Cf. *Hist. Nov.* 162; 450.

38-39 Pax - abundare] Vale, pater carissime F; om. M **Ep. 318 (prius III, 94)** coll. cum LPEV 10 domno PV 15-16 Teste - WILLELMO om. LPE 16 linc. V

319.

Ad HENRICUM regem Anglorum.

Rescribit se in baptismo vel ordinibus susceptis non legem vel consuetudinem patris eius vel LANFRANCI, sed dei legem servaturum promisisse. Sub hac conditione et omnibus suis rebus restitutis se in Angliam redire et omnibus servire paratum esse. - Regem graviter admonet, ut legis dei memor sit neve diutius rem differat; quod se diu portare nequire.

HENRICO, gratia dei regi Anglorum et domino suo: ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariensis, fidele servitium et orationes.

3 In litteris vestrae celsitudinis, quas nuper accepi, mandavit mihi vestra dignatio amicitiam, et quia nullum mortalem hominem libentius in regno vestro habere quam me velletis, si ego vellem ita vobiscum esse, sicut archiepiscopus LANFRANCUS fuit cum patre vestro.

De amicitia et de bona voluntate gratias ago. Ad hoc quod dicitis de patre vestro et archiepiscopo LANFRANCO, respondeo quia neque in baptismo neque in aliqua ordinatione mea promisi me servaturum legem vel consuetudinem patris vestri aut LANFRANCI archiepiscopi, sed legem dei et omnium ordinum quos suscepi. Quapropter si vultis me sic esse vobiscum, 12 ut possim vivere secundum legem dei et ordinem meum, et si me revestitis secundum eandem legem dei de omnibus rebus quas de archiepiscopatu meo accepistis, postquam a vobis discessi, quas, si praesens essem, non deberetis 15 me nolente accipere, et hoc mihi promittitis: paratus sum redire ad vos in Angliam et servire deo et vobis et omnibus mihi commissis secundum officium mihi a deo iniunctum, ipso adiuvante. Siquidem cum nullo alio rege 18 aut principe mortali volo tam libenter esse aut ei servire. Si autem hoc nequaquam suscipitis, vos facietis quod vobis placebit; ego vero deo annuente non abnego legem eius.

Ad Ep. 319: Scripta a. 1104; respondet Ep. superiori.

Ep. 319 (prius III, 95) coll. cum LPEVFM; cod. Cantabr. Coll. Peterhouse 74
(= S) 1 dei gratia VM et domino suo om. M ANS.] .A. F 2
Cantuariensis - orationes om. M 3-4 dignatio vestra FM (in L vestra insert.)
4 vestro] suo S 5 velletis quam me S 6, 8, 10 LANFR.] .L. FM 7
voluntate] vestra add. M 15 et hoc mihi promittitis om. M 17 a deo mihi
FS a deo - adiuvante] iniunctum deo adiuvante M 18-19 nequaquam] non M
19 facitis S

Et non audeo – quoniam non debeo – tacere vobis quia non solum 21
 requirit deus a vobis quod debet illi regia potestas, sed quidquid pertinet
 ad primatis Angliae ministerium. Quod onus nimis est vobis importabile. Nec
 vobis debet displicere quod dicam. Nulli homini magis expedit quam regi se 24
 subdere legi dei, et nullus periculosius se subtrahit a lege eius. Dicit enim
 sacra scriptura, non ego: »Potentes potenter tormenta patientur«; et: »for-
 tioribus fortior instat cruciatus«; quod deus a vobis avertat! 27

In responso vestro, quod mihi iam bis fecistis, nihil intelligo nisi quan-
 dam – si audeo dicere – quae nec animae vestrae nec ecclesiae dei expedit
 dilationem. Si ergo ad haec respondere vestrae voluntatis certitudinem diu- 30
 tius differtis: ego, quia causa non est mea, sed dei mihi ab ipso commen-
 data, timeo diu differre clamorem ad deum facere. Quapropter precor, obsecro,
 ne me cogatis dolentem et invitum clamare: »Exsurge, deus, iudica causam 33
 tuam«.

Omnipotens deus cito convertat cor vestrum ad voluntatem suam, ut
 post hanc vitam introducat vos in gloriam suam. 36

320.

A MATHILDE regina Anglorum.

Exponit quam laetitiam eius litterae sibi fecerint. – Miratur solummodo de eo
 quod de nepote suo inseruerit. – Regem in eum benevolum esse affirmat et etiam
 in futuro de redditibus quae postulaverit permissurum esse. – Rogat, ne rancorem
 adversus regem habeat et ut pro eo, se et prole oret.

*Pie colendo patri et digne reverendo domino suo, ANSELMO archi-
 episcopo: MATHILDIS, dei gratia regina Anglorum, minima sanctitatis eius
 ancilla, perpetuam in Christo salutem.* 3

26 patientur] Sap. 6, 7. 26-27 cruciatus] Ibidem, 9 (Vulg.: cruciatio). 28
 iam bis] Epistolae prioris, quae non est conservata, in Ep. 316 et in *Hist. Nov.*
 (159; 447) mentio fit. 32 facere] Cf. Ep. 316. 33-34 tuam] Ps. 73, 22.
Ad Ep. 320: Scripta eodem fere tempore quo Ep. praecedens.

21 vobis tacere *S* quia] quoniam *S* 26 tormenta *P* 26-27 tormenta etc.] t.
 p. et fortioribus f. i. c. *M* 33-34 causam tuam] c. t. *M* 35-36 Omnipotens -
 gloriam suam *om. M* 36 gloriam suam] Amen *add. FS* **Ep. 320 (prius**
III, 96) coll. cum LPEVFM 1-3 et digne - salutem] domno .A. archiepiscopo
 (archiep. *om. M*) .M. anglorum regina *FM* in Christo salutem *add. F*

Indesinenti vestrae bonitati, quae, mei non immemor, litteris praesentis absentis vestri praesentiam exhibere dignata est, gratias innumeras refero.
 6 *Tristitiae quippe nebulis quibus obolvebar expulsus, verborum vestrorum me rivulus, tamquam novae lucis radius, perlustravit. Cartulam quidem a vobis missam loco patris amplexor, sinu foveo, cordi quoad possum propius admoveo, verba de dulci bonitatis vestrae fonte manantia ore relego, mentr retracto, corde recogito, recogitata in ipso cordis arcano repono.*

Ubi digne laudatis omnibus hoc solum miror, quod de nepote vestro
 12 *excellencia vestrae discretionis inseruit. Non enim mihi iudico quicquam facere aliter vestris, aliter meis; aliter scilicet meis quam meis. Vestri quippe genere sunt mei adoptione et dilectione.*

Vestrae vero scripturae consolatio patientiam mihi corroborat, spem facit et servat, quae relevat me cadentem, sustinet labentem, laetificat dolentem, mitigat irascentem pacatque flentem. Ea namque mihi frequenter secretoque consulens spondet reditum filiae patris, ancillae domini, ovi pastoris. Spondet autem itidem confidentia quam in orationibus bonorum hominum habeo, et benevolentia quam ex corde domini mei sollerter investigans perpendo. Est enim illi erga vos animus compositior quam plerique homines aestiment, qui deo annuente et me qua potero suggerente vobis fiet commodior atque concordios. Quod vero vobis in praesenti de redditibus vestris fieri
 24 *permittit, idem et melius ampliusque in futurum, cum ex re et tempore postulaveritis, fieri permittet. Ubi quamvis amplius quam aequum iudicem sibi teneat: oro tamen vestrae pietatis affluentiam, ut excluso amaritudinis humanae rancore, qui vobis inesse non assolet, dilectionis vestrae dulcedinem ab illo non avertatis; immo vero apud deum pro ipso et me et communi sobole et regni nostri statu pium vos intercessorem exhibeatis. Valeat vestra semper sanctitas.*

4 *Indesinenter FM* 4-5 *praesentis absentis om. M* 5 *innumeras om. M*
 6-10 *Tristitiae - repono om. M* 6 *quibus nebulis quippe E (in L prius sic)*
 11 *Ubi - omnibus] In quibus litteris M* 12 *vestrae discretionis] vestra M* 12-13 *Non enim - quam meis] Non enim quicquam aliter facio vestris quam meis M*
 15-20 *Vestrae vero - habeo et] Citum autem adventum vestrum spondet M* 17 *mihi namque V* 20 *mei] regis add. M* *sollerter investigans om. M* 21 *erga] circa M* *homines om. M* 22 *aestiment] arbitrantur M* 22-26 *qui - teneat om. M* 25 *decere post iudicem inserit F* 26 *tamen] autem M* 26-27 *humanae om. M* 27 *qui vobis inesse non assolet om. M* 28 *immo vero] sed M* 29 *regni nostri statu] regno M* 29-30 *Valeat v. s. sanctitas om. M*

321.

Ad MATHILDEM reginam Anglorum.

Gratias agit de dilectione in litteris ostensa, etiam in eos, qui ex suo genere sunt. - Laudat eam quod cor viri sui erga se mitigare nitatur. Se gratum esse de hoc quod de redditibus promisit; attamen sibi esse ius ad totum eam docet. - Se nihil rancoris adversus regem habere et orare pro eo et eius uxore et prole.

Dominae reverendae, filiae carissimae MATHILDI, gratia dei reginae Anglorum: ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariensis, fidele servitium et orationes et benedictionem dei et suam, si quid valet. 3

Gratias ago immensas celsitudini vestrae, amando eam et orando pro ea, pro immensitate sanctae dilectionis vestrae erga parvitatem meam, quam intellexi in litteris vestris. In quibus satis ostenditis quanto me affectu diligatis, cum cartulam meam taliter, sicut scripsistis, suscipitis et tractatis. Ubi etiam adeo me dignatio vestra sublimat, ut quod natura mihi negat, gratia vestra tribuat, cum eos qui mei sunt genere, vestros esse adoptione et dilectione pronuntiat.

Quod desiderio reditus mei nitimini cor domini mei regis erga me mitigare, facitis quod vos decet et quod illi expedire intelligo. Si enim erga me 12 aliquam cordis habet amaritudinem, nescio me umquam hoc aliquo modo, quantum in me est, meruisse. Et si aliquando illi servivi, ipse scit, et puto quia non tradet oblivioni. Si ergo me aliquatenus odit sine causa, expedit 15 illi, ut hunc a se rancorem expellat, ne peccet coram deo.

Promittitis mihi quod de redditibus nostris, de quibus aliquantum mihi permittit habere, melius et amplius in futurum permittet; unde benevolentiae 18 vestrae non debeo esse ingratus, quia, quantum in vobis est, bona voluntate hoc facitis. Sed non deberet esse opus ut haec mihi fieret promissio, quia contra voluntatem meam nulla deberet mihi de illis fieri prohibitio aut dimi- 21

Ad Ep. 321: Scripta a. 1104; respondet litteris praecedentibus. 8-10 pronuntiat]
Cf. Ep. praecedentem, lin. 13 s.

Ep. 321 (prius III, 97) coll. cum LPEVFM I MATH.] .M. FM gra-
tias dei om. M 2 Anglorum] .A. FM ANS.] .A. FM 2-3 archi-
episcopus - valet om. M 3 et benedictionem - valet om. F 5 pro om. P
sanctae om. M 6-7 diligitis M 7 taliter om. M 16 illi] ei M

nutio. Et qui illi consulit ut aliquid inde sibi assumat, non leve peccatum neque tale quod umquam tolerari debeat, illi consulit. Qui enim episcopum
 24 suis rebus ita spoliatur, nullo modo reconciliari deo poterit, nisi illi integre omnia sua restituat. Et scitote quia tantumdem est mihi de qualibet parva parte, quantum si de toto spoliatus fuero. Non enim hoc dico amore pecu-
 27 niae, sed amore dei iustitiae.

Orat vestra benignitas ut dilectionem meam a domino rege non avertam, sed pro illo et pro vobis et prole vestra et regni vestri statu intercedam.
 30 Quod utique hactenus feci; de futuro autem dei me committo dispositioni, apud quem nec »filius portat iniquitatem patris«, nec uxor viri. Et spero in deo quia nullum cordis rancorem habeo adversus aliquem, unde
 33 mecum non habeam deum. Omnipotens deus vos et prolem vestram semper in sua gratia custodiat.

322.

Ad WILLEMUM electum episcopum Wentoniensem.

Suo et archiepiscopi Lugdunensis nomine ad interrogationem, utrum de castello, quod de comite ROBERTO tenet, licite possit eius fratri HENRICO deservire, propter iniustitias quas comes ei faciat: respondet ei hoc non licere, quia contra deum sit et per hoc episcopatum redimere videatur.

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariæ: WILLELMO, dilecto dilectori suo, electo episcopo Wentoniae, salutem et benedictionem dei et suam,
 3 quantum valet, atque divino semper regi consilio et protegi auxilio.

Nuntius vester causam vestram, pro qua ad nos missus est, reverendo domino et patri nostro HUGONI, Lugdunensi archiepiscopo, et mihi simul,
 6 sicut praecepistis, retulit, et ego eidem patri nostro litteras, quas mihi misi-

31 patris] Cf. Ez. 18, 20.

Ad Ep. 322: Scripta Lugduni a. 1104-1105.
 1 WILL.] De eo cf. Ep. 229 et 265.

23 neque tale] nec M 24 rebus suis FM 27 iustitiae] paragr. M 28 non avertam a domino rege FM 29 pro eo M vestri om. M 31 nec filius] filius non V iniquit. patris] .i. p. M 33-34 Omnipotens - custodiat om. M
 Ep. 322 (prius III, 98) coll. cum LPEVFM 1 WILL.] .W. LPEFM 1-3 ANS. - auxilio] ANS. archiepiscopus cant. (cant. om. M) .W. electo episcopo (episcopo om. M) wintoniae salutem FM 5 HUG.] .h. M

stis, ostendi. Ipso itaque iubente pro illo et pro me in istis litteris respondeo.

Utique gaudemus et gratias agimus deo pro vestra in veritate constan-
tia, et quia non quaeritis consilium, nisi quod deo placeat et honestatem 9
vestram et ordinem, ad quem electi estis, deceat. Rem totam, sicut idem
nuntius nobis narravit, quanto diligentius potuimus, adhibitis aliis prudentibus
et religiosis viris pertractavimus, et consilium quod petitis, deum invocantes 12
ut nos dirigeret, concordi sensu consideravimus. Cuius consilii, in quantum
intelleximus, haec est summa, videlicet: utrum de castello quod de comite
ROBERTO tenetis, possitis licite fratri eius, regi HENRICO, contra eundem 15
comitem deservire, propter iniustitias quas idem comes vobis facit, sicut
mandastis.

Quod nequaquam coram deo et coram iustis hominibus licite fieri pos- 18
se intelligimus. Nam, etiam si vos de hoc absolvit, quod illi debebatis per
hominum aut per fidem promissam sive per aliquam communem conventio-
nem: non vos potuit absolvere de hoc, quod deo et proximo propter deum 21
debetis per Christianam religionem. Quapropter intelligimus quia non debetis
praefatum comitem de hoc quod de illo habetis exheredare, et hereditatem
eius inimico suo tradere. 24

In hoc quoque vos multum oportet intendere quod nondum vestra dilec-
tio suscepit episcopi consecrationem; et si hoc faceretur quod a vobis rex
exigit, nullus posset extinguere execrabilem famam quia hoc factum esset 27
propter episcopatus, quem perdere timeretis, redemptionem. Quam ob rem, quo-
niam providemus »bona non tantum coram deo, sed etiam coram hominibus«:
avertat deus hoc a vobis, neque umquam permittat tam pravum exemplum 30
ulla opinione exire de vobis. Quod autem a rege praedictum castellum, sicut
eius homo eratis, accepistis: nullo modo cognoscimus vos ad hoc astringere,
ut eum eodem castello contra comitem uti permittatis, si ei hominum non 33
nisi salvo ordine fecistis. Denique, sicut nullus homo aliquid contra deum
debet promittere, ita promissum nullatenus debet perficere, nec aliquis hoc
recte potest exigere. 36

Quaedam alia per istum nuntium viva vobis voce referenda mandamus.
Salutat vos praedictus dominus et pater noster sicut amicus amicum. Valet.

29 coram hominibus] Cf. Rom. 12, 17 (Vulg.: coram omnibus hom.).

8 gaudeamus *P* 13 sensu] consensu *FM* in quantum] in *om. M* 15 ROB.]
.R. *F* licite *om. FM* HENR.] .h. *FM* 19 debeatis *V* 26 fa-
ceretis] facietis *LPE* 34 ordine] vestro *add. FM* 37-38 Quaedam - Valet *om. FM*

323.

MATHILDIS reginae Anglorum ad PASCHALEM papam.

Gratias actis de mandatis sibi regique per legatos et litteras, exponit quantopere populo Anglorum ANSELMUS desit, et rogat eum, ut istum infra terminum a rege postulatam redire faciat.

Summo pontifici et universali papae PASCHALI: MATHILDIS, dei gratia Anglorum regina, ita dignitatis apostolicae iura dispensare temporarum liter, ut cum iustitiae manipulis in perpetuae pacis gaudiis apostolico senatui mereatur ascribi perenniter.

Sanctitatis vestrae sublimitati, o vir apostolice, gratias et laudes quantas possum refero super iis, quae paterna vestra caritas tam pio communitorio domino meo regi mihiq[ue] dignata est iam frequenter et vivis legatorum mandare vocibus et propriis destinare scriptis. Sanctissimae Romanae sedis apostolicae frequentare limina, sanctique patris mei papae apostolici complecti vestigia, qua licet et possum toto quidem corde, tota anima, tota mente: paternis adcoluta genibus, importuna opportunaque petitione orans instare nec desino nec desistam, donec exaudiri a vobis sentiam aut submissam humilitatem aut potius perseverantem meae pulsationis importunitatem.

Non autem super hac mea temeritate, qua sic loqui praesumo, vestra succenseat excellentia, non cleri populi Romani senatus miretur prudentia. Erat enim, erat, inquam, nobis Anglorumque populo, tunc quidem felicibus, sub apostolica vestra dignitate sancti spiritus alumnus, ANSELMUS archiepiscopus, noster vere praedictique populi consulator prudentissimus atque piissimus pater. Qui quod de opulentissimis domini sui thesauris, quorum illum clavigerum noveramus, abundanter sumebat, id nobis abundantius erogabat, praesertim cum idem fidelis domini minister prudensque dispensator eroganda

Ad Ep. 323: Missa esse videtur cum legatis anni 1104 (cf. *Hist. Nov.* 162; 450). 10-11 mente] Cf. Matth. 22, 37. 11 opportunaque] Cf. 2 Tim. 4, 2. 13 importunitatem] Cf. Luc. 11, 8. 21 fidelis d. minister] Cf. Eph. 6, 21. prudensque dispensator] Cf. Luc. 12, 42.

Ep. 323 III, (prius 99) coll. cum LPEV 6 super hiis V 9 apostolici] apostolicae L (i superscript.) E 10 toto (!) mente P 12 instrare P 15 succendeat P

quaeque et sapientiae salsura plurima saporaret, et eloquentiae dulcore moliret, et mirabili quodam loquendi lepore condiret. Fiebat vero sic, ut nec deforet teneris agnellis domini lactis copia plurima, nec pascuorum ovibus 24 ubertas uberrima, nec pastoribus alimentorum satietas opulentissima.

Cum haec igitur secus cesserint omnia, reliquum aliud nihil est, nisi gemitu plurimo clamitet quaeritans alimentum pastor, pascuum pecus, ubera 27 fetus. Ubi dum maioris absentia pastoris, praesertim ANSELMI, praedictis singulis fraudulentur singula, seu vero potius omnibus omnia: in tanti luctus lugubrio, in tanti doloris opprobrio, in tantae deformitatis regni nostri 30 tanti damni ludibrio: non restat attonitae mihi, nisi stupore sublato confugere ad beatum PETRUM apostolum eiusque vicarium, virum apostolicum. Confugio itaque ad vestram, domine, benignitatem, ne nos Anglorumque 33 regni populus tanto defectu, tanto lapsu labamur. »Quae « enim » utilitas in sanguine « nostro, »dum« »in corruptionem« descendimus?

Boni igitur consulat, quantum ad nos attinet, vestra paternitas, et infra 36 terminum, de quo vestram bonitatem dominus meus rex requirit, ita paterna viscera super nos aperire dignamini, ut et de reditu carissimi patris nostri ANSELMI archiepiscopi gaudeamus, et debitam subiectionem sanctae sedi 39 apostolicae illibatam servemus.

Ego autem saluberrimis dilectissimisque vestris edocta monitis, quantum muliebribus suppetet viribus, adhibitis etiam mihi proborum virorum auxiliis, 42 toto posse nitar, ut quod vestra monuit sublimitas, mea quoad poterit expleat humilitas. Valeat feliciter vestra paternitas.

34-35 descendimus] Cf. Ps. 29, 10.

27 pastor] pator V

38 dignemini EV

42 mulieribus E

324.

Ad BALDEWINUM regem Hierosolymorum.

Ostendit quae sit dignitas regis civilis Hierosolymorum, regemque hortatur sic regnet, ut sit lucidum exemplum ceteris terrae regibus.

BALDEWINO, gratia dei regi Ierosolimitano, domino carissimo: ANSELMUS, licet indignus, archiepiscopus Cantuariensis, sic regnare super Ierusalem terrenam in hac vita, ut regnet in Ierusalem caelesti in futura vita.

Quamvis dei dono scientiam habeatis, quae vobis ad bene vivendum adiuvante deo possit sufficere, et licet sciam in vobis bonam esse voluntatem: tamen cogit me abundantia dilectionis quam erga vos habeo, ut de tam longe aliquid scribam vestrae celsitudini. Sicut enim ignis ardens vento magis accenditur, ita bona voluntas amica monitione ut plus ferveat excitatur.

Scitis, mi carissime domine, quoniam civitatem Ierusalem et ante adventum domini et in ipso eius adventu elegit deus quasi propriam sibi et familiarem de toto mundo. Ex ipsa enim fuerunt primi reges quos deus dilexit, ex ipsa fuerunt prophetae, in ipsa fuit propria domus dei et sanctuarium eius, ibi facta est nostra redemptio, ibi conversatus est rex regum, inde per totum mundum diffusa est salus humani generis. Consideret igitur vestra celsitudo quam eminens gratia dei sit, quod vos in hac civitate regem esse voluit; et quanto affectu, quanto studio se debeat subdere voluntati dei et eius servitio rex, quem ille ibi constituit. Precor ergo, obsecro, moneo ut dominum, ut dilectum, quatenus et vestram personam et omnes vobis subditos sic regere secundum legem et voluntatem dei studeatis, ut lucidum exemplum omnibus regibus terrae in vita vestra praebeatis.

Dominus noster IESUS Christus sic regnet in corde vestro et in operibus vestris, ut vos cum rege DAVID, antecessore vestro, in caelo sine fine regnetis. Amen.

Scitote quia cotidie pro vobis oro, quamvis viles sint orationes meae.

Ad Ep. 324: Scripta post Ep. 235. 13 rex regum] Cf. 1 Tim. 6, 15.

Ep. 324 (prius IV, 36) coll. cum LPEFM 1 Bald. FM 1-2 ANS.]
 .A. FM 10 domini] Christi M eius om. M 16-17 servitio eius FM
 20 noster om. M et in] in om. FM 23-24 Amen - meae om. FM

325.

Ad MATHILDEM comitissam Toscanensem.

Gratias agit quod se plus semel de potestate inimicorum liberaverit et pio affectu deduci fecerit. - Cum desiderium eius relinquendi mundum per necessariam dilectionem erga ecclesiam pie retardetur, consulit, ut in periculo mortis velum, quod semper secum secrete habeat,umat. - Mittit ei suas Orationes sive meditationes.

ANSELMUS, servus ecclesiae Cantuariensis: dominae et matri in deo, vere dilectae reverendae comitissae MATHILDI, praesentis vitae continua et diuturna laetari prosperitate et futurae perenni gaudere felicitate. 3

Celsitudini vestrae gratias agere volo, sed condignas meritis eius scribere non valeo. Quippe quod non semel tantum, sed pluribus vicibus me deus per vos liberavit de potestate inimicorum meorum, expectantium ut in 6 manus illorum caderem, valde magnum beneficium cognosco; sed cum intueor quam benigno, quam pio, quam materno affectu factum sit, multo maius illud quam proferre possim intelligo. 9

Non enim oblivisci possum quam sollicita prece et obsecratione mihi per fratrem et filium nostrum ALEXANDRUM mandastis, ut nullo modo corpus meum ulli exponerem periculo, et quanto studio hominibus vestris 12 mandastis ut me non minori, immo, si fieri posset, maiori cura quam vestram personam susciperent, et non per breviorē, sed per tutiorem viam usque ad securitatem deducerent. Quod illi quidem fideliter effecerunt, secundum 15 quod vestram voluntatem cognoverunt. Cordis quidem mei affectus ad agendum gratias non deficit; sed os et stilus ad proferendum quod cor sentit non sufficit. Quod ergo ego non possum, deum oro ut ipse vobis retribuat, 18 et vos ab omnibus inimicis corporis et animae defendens ad beatam et aeternam securitatem perducatur.

Sancti desiderii vestri in corde meo semper servo memoriam, quo ad 21

Ad Ep. 325: Scripta circa a. 1104. 2 MATH.] Comitissa Toscanensis a. 1046-1115. 15 deducerent] De hac re cf. *Hist. Nov.* 155; 446.

Ep. 325 (prius IV, 37) coll. cum LPE 1-2 in deo vere dilectae om. FM
2 comitissae MATH.] .M. comitissae F .M. marcisae M 2-3 praesentis - felicitate] salutem FM 3 future E 6 per vos om. M 11 ALEX.] .A.
FM 16-17 agendas M 18 oro deum FM 19 defendens] defendat atque FM

contemptum mundi cor vestrum anhelat; sed illud sancta et necessaria, quam
 erga matrem ecclesiam habetis, dilectio pie retardat. In quo intelligitur reve-
 24 rentia vestra ex utraque parte deo placere, et ideo debetis, aequo animo
 certum dei consilium expectando, onus quod portatis in angaria cum bona
 spe patienter sustinere. Hoc tamen praesumo consulere ut, si certum mortis
 27 periculum interim – quod deus avertat! – senseritis imminere, prius vos deo
 omnino reddatis, quam de hac vita exeatis; et ad hoc velum semper para-
 tum secrete penes vos habeatis. Quidquid dicam: hoc oro, hoc desidero, ut
 30 deus nulli vos nisi suae committat dispositioni et consilio.

Mandavit mihi vestra celsitudo per praedictum filium nostrum ALEXAN-
 DRUM quia *Orationes sive meditationes*, quas ego dictavi et putabam vos
 33 habere, non habebatis, et ideo mitto eas vobis. Omnipotens deus sua vos
 semper benedictione regat et protegat.

326.

A GERARDO archiepiscopo Eboracensi.

Scribit invidos homines se apud ANSELMUM detrectare studuisse; confi-
 tetur se in dei et eius causa aliquando pigriorem fuisse, at nunc se eius adiutorem
 profutur et ab eo petit, ut sibi tacitis nominibus voluntatem suam litteris aperiat.

Patri dilecto: filius servitium et oboedientiam.

*Mentem veritatis amicam cavere oportet, ne in eorum sententiam facile
 3 cedat, quos ad mentiendum impellit vel odium vel amor vel quaedam vana
 et iners in mentiendo voluntas. Hi sunt quorum segnitie, cum ad nihil
 honestum exsurgat, invidiae ignem in ipsis incendit adversus eos qui honeste
 6 vivunt. Scio quia huiusmodi homines animi vestri dulcedinem amaram mihi*

31-33 vobis] Cf. ANSELMUM *Orationes sive meditationes* (Vol. III), p. 3 s. **Ad Ep.**
326: Scripta circa a. 1104.

23 habetis om. M 24 ex om. P aequo] exquo (x expunctum) P 28
 de hac vita] de hoc saeculo M 29-33 Quidquid - vobis om. F 29-34 Quid-
 quid - protegat om. M 34 protegat] Amen add. F **Ep. 326 (prius. IV**
39) coll. cum LPEFM 1 dilecto] ANSELMUS add. LE .A. add. PFM
 filius] GERARDUS add. LPE girardus add. M .G. add. F; at ex lin. 18
 tacitis itidem nominibus nostris elucet nomina in litteris originalibus defuisse; cf. etiam
 Ep. 363, ubi similem rem habes et ubi nomina etiam in mss. desunt.

facere nituntur. Accedit ad hoc, quod noster labor aliquando pigrior fuit quam deceret in causa dei et vestra.

Sed absit hoc a me, absit hoc ab ea qua vobis adhaereo dilectione, 9 ut amodo verbi dei, in quo laboratis usque ad exilium, me adiutorem non habeatis! Si enim eam mihi dilectionis suavitatem reddere noveritis, quam saepe in vobis multis et magnis rebus expertus sum: fidum me et servum 12 et in Christo conservum atque in verbo eius collaborantem habebitis. Negligentio-rem tamen quam oportuerit in hac causa me fecerat, quod negligentius quam decuisset vos in tribulatione mea mihi compassum audivi. Amor 15 tamen ille magnus quem erga vos habeo, ubique cum familiaribus meis et vestris, et saepe in auditu regis et opt'matum regni se ostendit.

Quae sit erga me vestra voluntas, tacitis itidem nominibus nostris, mihi 18 scribere non pigrite mini.

327.

Ad ORDWIUM monachum Cantuariensem.

Interroganti quid respondeat calumniantibus se regem prohibere investituras dare, se permittere, ut mali clerici invadant ecclesias, se dare ecclesias laicis: consulit, ut dicat eos mentiri; quod per ordinem probat.

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariensis, fratri et filio carissimo ORDWIO salutem et benedictionem dei.

Gratias ago dilectioni tuae quia sollicitus es de mea fama et quaeris, 3 quid respondeas falsis calumniatoribus meis quaerentibus occasiones adversum me. Dicunt, ut scripsisti mihi, quia prohibeo regem dare investituras, et – quod peius est – permitto ut scilicet mali et perversi clerici invadant et 6

18 tacitis itidem nominibus] Cf. etiam Ep. 363. Ex Ep. 362 elucet has litteras a GERARDO archiepiscopo Eboracensi ad ANSELMUM scriptas esse. Ad Ep. 327: Scripta circa a. 1104. 2 ORDWIO] Monacho Cantuariensi (cf. Ep. 355, et additionem „monacho Cantuariensi“ in cod. M).

7 aliquanto M 14 oportuerat M 17 et saepe] et om. FM regni om. M
18 vestra om. M tacitis - nostris om. M identidem F Ep. 327
(prius III, 100) coll. cum LPEVFM 1 archiepiscopus om. MF carissimum
om. M 2 ORDWIO] ORDWINO V .O. FM monacho cantuariensi add. M
et bened. dei om. FM 3 es om. LPE

vastent ecclesias, nec ascendo ex adverso. Dicunt quoque quia ego do ecclesias laicis.

9 Dic eis quia mentiuntur. Non enim ego prohibeo per me a rege dari investituras ecclesiarum, sed quia audivi apostolicum in magno concilio excommunicare laicos dantes illas investituras et accipientes et qui accipientes sa-
12 crabunt: nolo communicare excommunicatis nec fieri excommunicatus. Clericos vero non volens sed dolens tolero ecclesias opprimere, et in tantum ex adverso ascendo, ut pro hoc sim in exsilio et rebus episcopatus expoliatus.
15 Non enim hoc quod obiciunt de clericis fieret, si investiturae, quibus ex adverso ascendo, non fierent. Ecclesias vero ego non do laicis, cum do eis mea maneria ad firmam, sed commendo ut eas custodiant, non ut clericum
18 in eis ponant aut auferant, nisi per me aut per archidiaconum nostrum, aut per priorem in maneriis ecclesiae nostrae. Nequissime itaque improperant mihi quia aliena curo, mea negligo; quoniam non hoc dicunt amore veritatis, sed ut obstruant os meum loquens pro veritate. Vale.

328.

Ad ANSELMUM nepotem suum.

Scriptit abbatem Cluniacensem annuisse, ut mater eius in monasterium Marciniense reciperetur; at abbatem et monachos Clusenses eam sibi ad hoc non concedere velle. Se tamen non desitutum esse conari ut fiat. - Nepotem instruit, quomodo in Anglia grammaticae et bonis moribus studeat, et eius magistrum salutare iubet.

ANSELMUS archiepiscopus: dilecto nepoti suo ANSELMO salutem et benedictionem.

3 Sollicitudinem et tristitiam quam tu habes de matre tua, ego quoque tolero. Unde a domino abbate Cluniacensi petii, ut eam in monasterium ancillarum dei in Marcinneio susciperet. Quod ipse libenter sua gratia an-

Ad Ep. 328: Scripta Lugduni; ut videtur, a. 1104-1105. 5 Marcinneio] In hoc monasterio, prope Cluniacum sito, ANSELMUS a. 1100 moratus est (cf. *Vita* eius, l. II [ed. RULE p. 402 s.; PL 158, 107]).

7-8 Dicunt - laicis om. M 15 enim hoc] hoc om. V 18 aut per] per om. VM
19-20 mihi improperant FM 21 Vale om. M Ep. 328 (prius IV, 114)
coll. cum LPEFM 2 et benedictionem om. FM 4 a domno FM

nuit propter nostrum amorem, et ipsae ancillae dei valde voluerunt. Litteris 6
igitur et nuntio nostro petii ab abbate Clusensi et monachis eius, ut soro-
rem nostram ad hoc mihi concederent, quanto humilior et studiosior potui;
sed ipsi nullatenus assensum praebere voluerunt, immo commoti sunt adver- 9
sum me et magnum sibi me fecisse dedecus aestimaverunt. Ego tamen nondum
desistam conari, ut hoc aliqua ratione possim quod incepti perficere. Quod
si non potero, non debemus tamen ego et tu frustra tristitiam inconsolabilem 12
assumere, sed dei dispositioni nos et illam patienter committere. Spero enim
in deo quia non patietur eam quibuslibet incommoditatibus ita tentari, ut
non possit sustinere; sed per multas tribulationes quas ab infantia passa est, 15
et, si deus ita disposuerit, usque in finem patietur, deducet eam et intrare
faciet in requiem suam. Ego vero, inquantum potero, omnibus modis, quamdiu
vivam, illi subvenire non cessabo. 18

Quod autem pertinet ad te, mando et praecipio tibi, ut nullatenus sis
otiosus, sed in hoc propter quod in Anglia te reliqui, in dies studeas pro-
ficere. Virtutem grammaticae stude cognoscere, dictare cotidie assuesce, et 21
maxime in prosa. Et ne multum ames difficile dictare, sed plane et ratio-
nabiliter. Semper, nisi cum necessitas aliter te cogit, Latine loquere. Super
omnia bonis moribus et gravitate intende. Loquacitatem fuge. Plus enim 24
profit homo tacendo et audiendo et quid de aliorum vita et dictis possit
proficere considerando, quam scientiam suam verbositate, nulla necessitate
cogente, ostentando. 27

Saluta magistrum tuum ex nostra parte amabiliter, cui, si deus mihi
opportunitatem dederit, et pro te et aliis fratribus quos docet, et pro suis
bonis moribus vere desidero prodesse. Interim tamen posui super domnum 30
priorem, et multum rogavi eum, quatenus ita illi beneficiat, ut ei se nobis
coniunxisse non displiceat. Vale.

7 Clusensi] Coenobio S. Michaelis archangeli, in diocesi Taurinensi sub monte Pyrchiriano sito, ubi ANSELMUS Passionis ac Resurrectionis sollemnia a. 1098 celebravit (cf. *Vita*, l. II [ed. RULE p. 389; PL 158, 89 s.]), et ubi eius nepos ANSELMUS monachus factus est (cf. EADMERI *Tract. de Conceptione s. Mariae*, ed. THURSTON et SLATER [1904], p. 120). 24 Loquacitatem fuge] Cf. Eccli. 19, 5; Reg. s. BENEDICTI, c. 49 (lin. 17). 28 magistrum] Scilicet WALTERUM (cf. Ep. 309).

7 igitur] nostris add. M nostro om. M 10 nondum] non M 16 ita om. M
19 ad te pertinet FM 23 aliter om. M 25 homo om. M vita et om. M
26 verbose M 28-32 Saluta - Vale om. M amabiliter - Vale om. F

329.

Ad MATHILDEM reginam Anglorum.

Gratiis actis pro magna benevolentia, defendit se ab eius querela, quod sua intemperie in litteris ad regem (Ep. 319) reditum suum impediverit.

MATHILDI, dominae reverendae, filiae carissimae, gloriosae reginae Anglorum: ANSELMUS archiepiscopus salutem et benedictionem dei et suam, 3 si quid valet, servitia, orationes in dilectione.

Magnitudinis vestrae magnae benevolentiae gratias agit cor meum, quae, quantum potest fructificat, et quod non potest, desiderare non cessat. Quod 6 qui inspirat, ipse retribuatur. Quippe quam pium, quam dulcem affectum deo inspirante erga me geratis, in amaritudine et tristitia et sollicitudine, quas ex mea absentia contrahitis, apertissime, sicut scribitis, significatis. Quae mea 9 absentia, in quantum ego et illi qui rem diligenter considerant intelligimus, non mea culpa tam diu extenditur.

Queritur piu affectu vestra excellentia quod mea intemperies tranquil- 12 litatem animi domini mei regis et procerum eius turbaverit, et hoc desiderii vestri bonum inceptum, ne ad finem suum perduceretur, impediverit. Verum in litteris nostris, in quibus illa intemperies esse dicitur, nihil indiscretum, 15 nihil absurdum, quamvis hoc mihi regiis litteris obiectum sit, esse cognoscitur, si recto intellectu et mente tranquilla quod ibi dictum est, et prohibitio quam audiui et omnes sciunt, inspicitur. Nihil enim adversus patrem regis et archi- 18 episcopum LANFRANCUM, viros magnae et religiosae famae, protuli, cum me in baptismo et in ordinationibus meis legem et consuetudines illorum non promississe monstravi, et legem dei me non abnegaturum significavi. Nam 21 quod a me nunc requiritur idcirco, quia illi fecerunt: ego propter hoc quod auribus meis Romae audiui, facere nequeo absque gravissima offensione.

Ad Ep. 329: Data eodem fere tempore quo Ep. sequens; i. e. aliquanto tempore ante d. 29. Septembris a. 1104. Ep. 329-335 ab uno eodemque nuntio allatas esse verisimile est. 14 in litteris nostris] Cf. Ep. 319.

Ep. 329 (prius IV, 43) coll. cum LPEFM 1-2 Anglorum reginae FM 2
 ANS.] .A. PFM salutem om. M 3-10 si quid - extenditur om. FM 12
 hoc om. FM 15 sit om. M (in F insert.) 18 LANFR.] .L. FM 19
 leges M

Quam si contemnerem, utique contra legem dei facerem. Ut ergo ostenderem quam rationabiliter recusem facere hoc quod a me requiritur secundum 24 illorum consuetudinem, ostendi quomodo potius debitor sim apostolicam et ecclesiasticam cunctis notam servare constitutionem. In qua lex dei sine dubio intelligitur, cum ad Christianae religionis firmamentum promulgatur. Quanto 27 autem periculo contemnatur, supersedeo nunc dicere, quia cotidie Christiani, qui habent aures audiendi, ex divinis dictis possunt cognoscere.

Pravam autem illam interpretationem dictorum meorum, secundum quam 30 absurde locutus esse dicor, non regio sensui nec vestro imputo. Rex enim benigne, sicut audiui, primitus cartam nostram suscepit, sed postea nescio quis malevola et non sincera mente per pravam interpretationem illum adver- 33 sum me sine mea culpa concitavit. Quis autem ille sit nescio; sed quia dominum suum aut non diligit aut diligere nescit non dubito.

Omnipotens deus sic vos et prolem vestram in huius vitae foveat pro- 36 speritate, ut ad futurae vos provehat felicitatem. Amen.

330.

Ad GUNDULFUM episcopum Rofensem.

Occasione utitur ei gratias agendi pro omnibus quae pro se faciat. - Ad eius querelam quod propter contemptibilia verba unius clerici non in Angliam redeat, respondet alligando ad litteras priori ERNULFO scriptas. - Precatur, ut responsum quod rex ad diem s. MICHAELIS distulit, quam citius ab ipso requirat, et id sibi mittat aut de eius recusatione sibi per VULGARUM aut alios referat, cum non ulterius inducias dare aut accipere velit. - Queritur quod malevoli litteras suas ad regem (Ep. 321) male interpretati sint. - ROBERTI, qui secum est, res et familiam commendat.

ANSELMUS archiepiscopus: antiquo et semper novo et vero amico et in deo dilecto, reverendo episcopo GONDULFO salutem.

Quamvis vestra constantia in bonis quae incepistis, non egeat gra- 3

29 audiendi] Cf. Matth. 11, 15; et passim.
aliquanto tempore ante d. 29. Septembris a. 1104.

Ad Ep. 330: Scripta Lugduni,

27 promulgatur P 31 esse om. M 36-37 Omnipotens - Amen] Omnipotens
deus vos dirigat semper atque custodiat F om. M Ep. 330 (prius IV, 44)
coll. cum LPEFM 1-2 antiquo - dilecto om. FM

tiarum actionibus frequenter sustentari: tamen, ne alii aestiment me vestram benevolentiam et vestram sollicitudinem, quas in magnis laboribus pro meo
 6 commodo vos habere certum est, non considerare et sicut debeo magni-
 pendere: gratias ago reverentiae vestrae corde et ore et scripto. In omnibus
 9 enim quae ad me et res nostras pertinent, intelligo vos prudenter et fortiter,
 quantum in vobis est, et sincera omnino dilectione loqui, sicut oportet, et
 facere. Certus etiam sum quia deo adiuvante, quamdiu vivetis, vestra bona
 voluntas erga me, sicut ex quo incepit non defecit, ita non deficit.

12 Queritur caritas vestra quia propter contemptibilia verba unius clerici
 non rediit in Angliam; sed non ita est. Legite litteras quas alia vice domno
 priori ERNULFO de hac re misi, quas putabam vos vidisse. Ibi, ut puto,
 15 legetis rationabiles causas quare nec debui, nec debeo, secundum quod res
 nunc est, redire in Angliam. Quas tamen causas nolo publicari.

Responsum quod rex distulit mihi dare in festo sancti MICHAELIS,
 18 certus sum quia domnus EVERARDUS vel aliquis noster nuntius ea die
 non potest accipere, quia non ita venit ad me, ut ad illam diem possit
 21 currere. Si ergo vos ea die idem responsum non accipitis, precor ut illud
 quanto citius et instantius potestis requiratis, et ut regis litteris scriptum –
 quaecumque sit – mihi mittatur. Et si nullum responsum dare aut diutius
 differre voluerit, hoc ipsum sine dilatione vestris litteris mandate. Et quia
 24 hoc opportune per domnum EVERARDUM tam cito nequit fieri, per
 VULGARUM, servientem nostrum de Liminges, cum aliquo socio, aut
 aliquos alios pedites hoc facite. Nequaquam enim ulterius volo dare aut
 27 accipere inducias, quin consilio dei et ecclesiae eius quod in tali re oportet
 facere incipiam. Confido namque in deo, cuius est causa de qua agitur,
 quia ad honorem eius quandoque terminabitur, nec ecclesia eius semper sicut
 30 nunc tribulabitur.

Nescio qui malevoli interpretati sunt ex malitia cordis sui litteras quas
 misi regi, quasi ego me iactem semper servasse legem dei, et patrem eius
 33 et archiepiscopum LANFRANCUM criminer vixisse extra legem dei. Sed
 certe illi qui hoc dicunt, aut nimis pravum aut nimis parvum habent intel-
 lectum. Quaedam enim fecerunt suo tempore pater regis et archiepiscopus

13 litteras] Cf. Ep. 311.

31 Nescio] Ad sequentia cf. Ep. praecedentem.

5 benevolentiam *M* 7-30 In omnibus - tribulabitur *om. FM* 27 quod] me
add. P 30 tribulabitur *P* *paragr. LPE*

LANFRANCUS, viri magnae et religiosae famae, quae ego nequeo facere 36
secundum deum hoc tempore, neque sine animae meae damnatione. Bene
fecistis et gratum mihi est quia in vestris litteris totam rem aperte, sicut
acta erat, significastis. 39

ROBERTI, qui mecum est, res et familiam non mihi sufficit vobis
saepe commendasse, sed adhuc propter magnitudinem bonae voluntatis quam
erga illum habeo, commendo, et precor ut illas in pace, quantum potestis, 42
custodiatis.

Saluto vestros et nostros filios et filias, et nominatim domnum ER-
NULFUM, capellanum vestrum. Omnipotens deus vos semper et ubique 45
custodiat. Amen.

331.

Ad ERNULFUM priorem Cantuariensem.

*Scribit se non totum eius consilium sequi potuisse, cum EVERARDUS
usque ad festum s. MICHAELIS in Angliam redire non posset. Placitum quod
constituerunt archiepiscopus Eboracensis et episcopus Londoniensis sine archiepiscopo
Cantuariae, et si quid per id factum sit, se irritum declarare. - Respondet ad plu-
res quaestiones, ut de diversis negotiis administrativis, de susceptione puerorum et
clericorum et certarum personarum in monasterium; de fratribus, qui inordinate ex
monasterio exierant et ad id reducti sunt; de presbyteris, qui ad mulieres dimissas redie-
runt; de festivitatum celebratione. - Exponit quomodo responsum regis ad se mittant.*

ANSELMUS archiepiscopus: reverendo priori, domno ERNULFO, salu-
tem et benedictionem dei et suam, si quid valet.

Litteras vestrae reverendae dilectionis plenas prudenti consilio et cari- 3
tativa sollicitudine pro mea causa et sinceræ dilectionis affectu et tribula-
tionum cor vestrum et ecclesiam nostram prementium conquestionem suscepi.
Consilium quidem ex parte sequi non potui, quia domnus EVERARDUS 6
non ita venit ad me, ut in festo sancti MICHAELIS opportune redire pos-
set in Angliam. In aliis vero deo adiuvante tentabo quod consulitis, si pote-

Ad Ep. 331: Scripta eodem loco ac tempore.

36 LANFR.] .L. FM facere nequeo FM 37 damnatione] hic finitum FM
Ep. 331 (prius IV, 41) coll. cum LPE

9 ro efficere. Pro sollicitudine vero quam dixi et dilectione gratias ago deo et vobis. De tribulationibus autem non egetis nostra consolatione, nisi in iis quae nostro consilio aut potestate possunt mitigari. Vos enim scitis quia per
 12 multas tribulationes et per aquam et ignem transire nos oportet ad refrigerium. Multa alia sunt, quae prudentiam vestram non latent, quae nos hortantur in tribulatione gaudere. Quod deo consolante vos facere et usque in
 15 finem facturos non dubito.

De iis ad quae nostrum responsum petitis, primum dico quia placitum quod constituerunt archiepiscopus Eboracensis et episcopus Londoniensis, nec
 18 statui nec fieri debet sine archiepiscopo Cantuariæ. Nam etsi ecclesia Cantuariensis viventem episcopum non haberet, expectari deberet. Si quid autem inde per placitum factum est, stare non debet et ego irritum facio.

21 De damno quod aut a praepositis aut a cellerario passi estis, quia praeteritum est, consilium nescio; sed tamen, si quid aliqua ratione recuperare potestis, gaudeo. In futurum vero consilium vestrum de sociis praeposito-
 24 rum approbo. De GODEFRIDO vobis consulo et domno episcopo Rofensi mando, ut ita per iustitiam tractetur, ne aut apud regem aut apud alios se iniuste tractari vos blasphemando conqueratur, quatenus aut de hoc quod
 27 debet vobis, sicut iustum est, satisfaciat, aut villam pro qua debitor est vobis reddat. De domno IOSEPH praefato episcopo mando, ut, si opus est, vos adiuvet, quatenus eum de debitis et de terris quas tenet secundum vestram
 30 dispositionem tractare possitis, et hoc vestrae committo ordinationi.

De pueris et iuvenibus suscipiendis propter multas rationabiles causas, quas scripsistis, consilio vestro faveo, donec deo disponente redeam et haec
 33 et alia communi agamus consilio. Hoc tamen volo et rogo, ut ubicumque sim, si aliqui huius aetatis suscipiendi sunt, illi primum suscipiantur quibus concessum est. De hoc autem unde quidam me et vos reprehendunt, de
 36 personis scilicet ecclesiae nostrae, vos scitis qua necessitate fit. Vix enim aliqui ad nos veniunt nisi quos sponte accipimus. De laico quem suscepistis, misericorditer deus disposuit, quia et vos caritatem illi et amicis eius exhibuistis, et ipse bono fine quievit; quem deus absolvat ab omnibus peccatis suis. De clerico Belvacensi quem deus vobis clementer attraxit, gaudeo, et
 39 ut saepe vestro colloquio aedificetur de contemptu gloriae mundi et de dubie-

12-13 refrigerium] Cf. Ps. 65, 12.

29 de terris] de om. P

31 iuvenibus] iuvenulis P (et g)

tate humanae vitae et de periculo animarum de hoc mundo transeuntium in 42
 amore saeculi, quamvis hoc vos facere putem, consulo. De clerico Lundo-
 niensi quem suscepistis, approbo quod fecistis. De ROBERTO, ministro pau-
 perum, quod mihi consuleretis facite. Si enim in sanitate sua venerit, credo 45
 quia ad salutem animae suae in aliquo servitio ecclesiae utilis erit; et si in
 morte, salvus erit. De ROBERTO de Limminges haec est mea sententia:
 Si hoc tempore factus fuerit monachus, concedo uxori eius, dum vivit, ter- 48
 ras quas de me habet; et si quis eas ab alio acceperit nisi ab archiepisco-
 po Cantuariensi, vel me vel mihi canonice succedente: ei quam facere pos-
 sum excommunicationi et irae dei quam illi imprecari possum subiaceat. 51
 Quandocumque autem ad conversionem veniat, vel sine conversione finem
 vitae faciat: quod dixi de terris ratum permaneat.

De fratribus qui inordinate de monasterio exierunt et ordinante deo 54
 reducti sunt, per omnia quod fecistis laudo; et de iis qui remanserunt, si in
 bona voluntate sunt, deo gratias ago. Illum vero qui tot modis incorrigibilis
 cognitus est, sua nequitia satanae traditum existimo, nec amplius in societa- 57
 te vestra suscipiendum puto. De infamia qua super vos populus insipienter
 clamat, vestra sapientia consolari vos debet. Non enim est blasphemia, sed
 laus monasterii, quando aliqui inde fugiunt, quia non meliorem vitam quae- 60
 runt, verum bonam conversationem, quae ab illis exigitur, nequaquam tole-
 rare queunt.

De patre suo rogat me dominus CORNELIUS, cui, sicut scitis, spem 63
 suscipiendi ego et vos dedimus. Qui ut suscipiatur, si vobis videtur, bonum
 existimo, quia et de longe solo amore sanctae conversationis venit et iam ad
 senilem gravitatem devenit. 66

De presbyteris qui ad mulieres dimissas redierunt, consilium quaesivi
 a reverendo patre nostro archiepiscopo Lugdunensi. Qui nullatenus consule-
 re voluit, ut ad ecclesias amplius admitterentur, sed ut potius infantes a qui- 69
 buslibet clericis vel laicis baptizarentur. Nec pro alia aliqua necessitate, quae
 in absentia sacerdotum solet contingere, laudat recipiendos esse. Verumta-
 men hoc quod dico et necessitatem quam videtis considerate, et quod mihi 72
 praesenti consuleretis, admissio episcopi consilio, facite.

54-55 reducti sunt] Ad eos dirigitur Ep. 333.

57 sat. traditum] Cf. 1 Cor. 5, 5.

41-42 dubietate] dubitatione *P*
 (sine distinctione) *P*

43 hoc vos] vos hoc *P*

56 Illum] illum

Festivitatum celebrationem de quibus mihi mandastis, vestrae committo
 75 dispositioni; et quod inde ordinaveritis, ego confirmo et ratum sit. De Octa-
 vis quoque Nativitatis sanctae dei genitricis MARIAE, quas plures de fra-
 tribus nostris rogant in ecclesia nostra fieri, quia in pluribus ecclesiis fiunt:
 78 similiter quod vobis melius videtur facite.

Domno ROBERTO monacho, dilecto filio nostro, qui res nostras solet
 custodire, dicite ex nostra parte, ut, si potestatem habet, faciat ROBERTUM
 81 clericum, qui mecum est, tenere domum suam quam habet Cantuariæ ita
 quietam, sicut eam tenuit ROGERUS Puntel.

Rogatis me ut in tribulationibus vestris compatiar vobis et orem pro
 84 vobis; quod utique facio, et scio vos hoc ipsum facere nobis. Omnipotens
 deus suam semper det vobis consolationem.

Responsum regis, si in die statuto non est episcopo datum: mandavi
 87 ei ut illud quam citius poterit requirat, et illud per VULGARUM de Lim-
 minges cum aliquo socio aut per duos alios pedites mihi mittat, quia hoc
 tam cito per domnum EVERARDUM fieri nequit.

332.

Ad monachos Cantuarienses.

*Consolatur positos in tribulatione, ad quam respondeant bona vita et scruta-
 tione conscientiae. - De reditu suo ad praesens se nihil scire declarat.*

ANSELMUS archiepiscopus: fratribus et filiis carissimis in Christi ec-
 clesia Cantuariæ deo servientibus salutem et benedictionem dei et suam,
 3 quantum potest.

Scio desiderium vestrum et tribulationem quam in praesenti sustinetis,
 et quia maiorem in futuro timetis. De qua re nullum vobis melius potest

80-81 ROB. clericum] Cf. Ep. praecedentem, lin. 40-43. 86-87 mandavi ei] In
 Ep. praecedente, lin. 17 ss. Ad Ep. 332: Scripta esse videtur eodem tempore
 quo Ep. duae superiores.

75 sit] fit P 80 ROBERTUM] Roberto P 87-88 liminges P Ep. 332
 (prius III, 101) coll. cum LPEVFM 1-3 ANS. - potest] ANS. archiep. fra-
 tribus cantuariensibus M

dari consilium, quam ut penitus intendatis in dei servitium. Sive enim vos 6
 probeat deus per tribulationem sive corripiat sive exerceat: semper ad haec
 debet respondere vestra ad bene vivendum instantia. Per hanc enim quam
 fortes sitis et quam vere illum diligatis monstratis, per hanc illum pacatis, 9
 per hanc exercitati ad maiora proficitis, et altiora dona meremini sicut pur-
 gati. Cessent igitur in vobis vaniloquia, extirpetur omnis detractio, suffocetur
 murmuratio, exstinguatur impatientia, evanescat inutilium curiositas, expellatur 12
 otiositas, annihiletur mussitatio, evacuetur indignatio et pro qualibet offensione
 mentis indecens commotio, eliminetur negligentia, exterminetur invidentia.
 Exsecrabile sit quidquid a vestro proposito discordat, amabile sit quidquid 15
 monachicis institutionibus concordat. Ferveat oboedientia et omnium virtutum,
 quae supradictis et aliis repugnant vitiis, studium et diligentia. Scrutetur
 unusquisque diligenter vitam suam secretam et publicam, et si invenit unde, 18
 festinet ad condignam satisfactionem, ne forte pro eius culpa flagellet deus
 totam congregationem. Saepe enim hoc faciunt divina iudicia, ut magna
 multitudo perturbetur unius culpa. Unde si nimis longum non esset, exempla 21
 plura proferri possent. Finem faciam huius nostrae allocutionis, quia et plures
 ex vobis scripturas intelligitis, et habetis dilectissimum fratrem nostrum, domnum
 priorem ERNULFUM, qui haec et alia scit et potest dicere vobis. 24

Omnipotens deus dignetur vos ab omnibus malis emundare, et faciat
 bonis omnibus abundare, et post hanc vitam in suo regno exsultare. Sit
 super vos dei benedictio, et tribuatur vobis omnium vestrorum peccatorum 27
 remissio. Amen.

Reditum nostrum ad vos quando futurus sit ad praesens nescio, sed
 spero in deo quia non erit in vanum vestra oratio. 30

9 sitis] estis *M* diligitis *M* per hanc illum pacatis *om. E* per hanc]
 per hoc *M* 10 et] ut *corr. ex et a manu PICARDI V* mereamini *V*
 14 indecens] ind (*lacuna*) *V* 15 proposito *om. V* 22 plura] plurima *M*
 22-26 Finem - exsultare *om. F* 22-30 Finem - oratio *om. M* 27-30 et tri-
 buatur - oratio *om. F* 30 oratio vestra *V*

333.

**Ad WLFRICUM PHILIPPUM WILLELMUM
monachos Beccenses.**

Apostatas monachos in monasterium reuersos monet, ne ex verecundia paenitentiam abiciant.

ANSELMUS archiepiscopus: fratribus et filiis carissimis WLFRICO, PHILIPPO, WILLELMO salutem et benedictionem dei et suam.

- 3 **A**udiui quia persuasione serpentis antiqui, cuius astutia primos parentes nostros de paradiso eiecit, claustrale paradisum et religiosam conversationem, quantum ad vos, deseruistis, et valde dolui; sed consolatus sum et 6 laetificatus quia non clausit deus vobis ostium paradisi, ne ultra in illud intraretis, sed potius vos misericorditer coegit, ut ad requiem relictam rediretis. Si autem pro hac misericordia, quam vobis invitis fecit, gratias illi 9 agitis, et non tantum coram hominibus ore, sed etiam coram deo corde correctionem promittitis: agam vobiscum gratias deo, et omnem rancorem quem de culpa vestra concepi, expellam de corde meo.
- 12 Moneo igitur vos ut filios meos, quatenus illam pravam et diabolicam voluntatem quam habuistis, paenitendo coram deo de corde vestro penitus expellatis, neque occasione alicuius verecundiae, postquam vos deus ad se 15 revocavit, mentem vestram indiscrete confundatis; sed sperantes in hoc quia deus paenitentes benigne suscipit, in bona voluntate et in amore vestri ordinis quiescat. Solet enim contingere ut, quoniam diabolus, deo miserante 18 et servum suum defendente, non potest de eo quod incepit perficere, ad aliam se convertat astutiam, et quem sicut incepit deicere nequit, deiciat per immoderate verecundiae impatientiam. Coram deo tantum admiramini 21 quomodo hoc velle potuistis et erubescite, et coram hominibus ex bona conscientia confortamini et confidite. Per bonam conversationem ostendite

Ad Ep. 333: Scripta simul cum Ep. 331. 3 Audiui] Ad sequentia cf. Ep. 331, lin. 54 s. serpentis antiqui] Cf. Apoc. 12, 9; 20, 2.

Ep. 333 (prius III, 102) coll. cum LPEVFM 1 archiepiscopus] monachis
C(ant.) add. M 1-2 .W. .P. .W. FM 2 salutem - suam om. M et
benedict. - suam om. F 4 claustralem FM 4-5 conversationem] congrega-
tionem M 6 in om. M 9 hominibus] omnibus LPEV 18 de eo] id
M incipit LPEFM 21 hominibus] omnibus PF

omnem pravam voluntatem alienam esse a vobis, et sic facietis ut nulla memoria sit aliis de hoc quod fecistis, et nulla prava suspicio de vobis. 24

Omnipotens deus vos et a praeteritis culpis absolvat et in futuro sine fine ab omni peccato custodiat. Amen.

334.

Ad THIDIRICUM monachum Cantuariensem.

Gratias agit pro litteris dilectionis plenis. - In c. IV. libri De conceptione virginali integra verba apostoli (Rom. 8, 1) ponenda esse respondet.

ANSELMUS archiepiscopus: THIDIRICO, filio carissimo, salutem et benedictionem.

Grates habeo tibi pro visitatione litterarum tuarum plena suavi dulcedine exundantis dilectionis. Quam utique etiam te tacente in corde tuo semper fervere non dubito. De dilectione vero mea erga te, quia tu eam nosti, multa loqui non egeo. 6

In sententia quarti capituli in libro *De conceptu virginali* pone integre verba apostoli, sicut hic reperies: Dicit enim idem apostolus »nihil damnationis« esse »iis qui sunt in Christo IESU, qui non secundum carnem ambulat«. Vale, fili. 9

Ad Ep. 334: Scripta forsitan cum Ep. superioribus. [THID.] Librarius Cantuariensis. Plures codices ab eo modo admirando exarati adhuc supersunt. 9 qui sunt in Christo IESU] In nonnullis antiquis manuscriptis libri *De conceptu virginali* haec verba desunt (cf. Vol. II, pag. 144). - Res est hic de codice Oxon. Bodley 271 scribendo, ut alio loco ostendam. 8-10 ambulant] Rom. 8, 1.

24 suscipio P 25-26 Omnipotens - Amen om. M
42) coll. cum. LPE

Ep. 334 (prius IV,

335.

Ad WARNERUM monachum Cantuariensem.

Eum hortatur, ut perficiat conversionem, ad quam timore mortis coactus sit. - Consulit ei, ut priori ERNULFO se committat, et ut per suam scientiam gloriam aeternam adipisci studeat; ei commendat lectionem epistolae suae ad LANZONEM, tunc novitium (Ep. 37).

ANSELMUS archiepiscopus: WARNERO salutem et benedictionem dei et suam, et bono incepto optimam subsequi consummationem.

³ Benedictus deus in donis suis et »sanctus in omnibus operibus suis«, qui te, fili carissime, in periculo mortis animae et corporis sua gratia visitavit et ad utriusque vitam misericorditer revocavit. Cogita et considera
⁶ quantum signum suae dilectionis deus tibi fecit, cum te non solum fugientem, sed et contemnentem se et sibi ad mortem tuam adversantem, ad se redire et sibi velle servire paterna cura coegit. Ne aestimes umquam quod tibi
⁹ minus valeat quod incepisti, ideo quia timore mortis coactus et non spontanea voluntate es attractus. Non enim pensat deus tantum quo initio vel qua occasione homo bonum inchoat, quantum qua voluntate, qua devotione
¹² gratiam dei impensam sibi servat. Nam PAULUS apostolus coactus conversus est ad fidem Christianam; sed quoniam toto corde fidem servavit et in ea cursum consummavit: repositam sibi coronam iustitiae gaudente in
¹⁵ dictis suis nobis indicavit.

Habes tecum carissimum fratrem meum, domnum priorem ERNULFUM, praesentem, qui non minus quam ego tibi et scientia et voluntate
¹⁸ potest consulere et te mea auctoritate absolvere. Deo et illi te committo, illi post deum tu ipse te nostro consilio et nostra iussione committe. Gratia dei litteratus es; scientiam quam deus in amore saeculi te permisit acquirere,

Ad Ep. 335: Missa fortasse una cum Ep. praecedentibus. 3 in donis suis] Cf. benedictionem mensae ad coenam. in oper. suis] Cf. Ps. 144, 13. 13-14 consummavit] Cf. 2 Tim. 4, 7. 14 iustitiae] Cf. ibidem, 8.

Ep. 335 (prius III, 103) coll. cum LPEVFM 1 WARN.] .W. FM 2 et bono - consummationem om. M 3 et - suis] et s. i. o. s. M 4 animae et corporis] et animae M 14 gaudente P 16 fratrem carissimum FM 16-17 ERN.] .E. FM

ad amorem dei, a quo habes si quid habes, converte, ut pro gloria terrena, 21 ad quam per litteras tuas anhelabas, gloriam aeternam adipiscaris, quam aut contemnebas aut tepide desiderabas. Consuetudines nostri ordinis quem es ingressus, quasi a deo constitutas studiose serva, quia nulla inutilis est, 24 nulla supervacua.

Consulo tibi ut quaeras epistolam quam ego feci domino LANZONI, quando novitius erat. Ibi enim invenies, qualiter te in principio conversionis 27 debeas habere et tentationibus novitium impugnantibus respondere.

Absolutionem et remissionem omnium peccatorum tuorum, quantum possum, oro, ut deus tibi tribuat et sic te in proposito incepto nutriet, ut te 30 ad gloriam aeternam perducatur. Amen.

336.

Ad ORDWIUM monachum Cantuariensem.

Iterum respondet ad calumnias quorundam malignorum, quod scilicet laici in suis ecclesiis, expulsis sacerdotibus, officio clericorum fungantur, quod quidam clerici a se frustra auxilium petierint, quod in Angliam reverti magnopere non curet.

ANSELMUS archiepiscopus: fratri et filio carissimo ORDWIO salutem et benedictionem dei.

Dominus sollicitus sit tui, quia sollicitus es de fama mea, unde tibi 3 gratias ago. Olim respondi tibi ad quaedam, quae contra me garriunt quidam qui malunt mentiri, de me mala dicendo, quam verum dicere, bona, si qua sunt in me, dicendo. Sed adhuc petis caritativa sollicitudine, ut respondeam 6 illis qui dicunt se frequenter vidisse in ecclesiis ad curam meam proprie pertinentibus, expulsis presbyteris laicos altari astantes, eleemosinam de super altare colligentes, sepulturas et quaedam alia ad ius sacerdotum pertinentia 9

Ad Ep. 336: Item videtur missa una cum Ep. superioribus. 4 Olim] Cf. Ep. 327.

22 hanelabas F 26 domno FM LANZ.] .L. F 28 impugnantibus] temp-
tantibus M 29-31 Absolutionem - Amen] Dominus te dirigat et custodiat F om. M
Ep. 336 (prius IV, 45) coll. cum LPEFM 1 ORDW.] .O. FM 1-2
alutem - dei om. M 3 sit sollicitus FM 4 ad quaedam quae] ad ea quae M

audacter usurpantes. Quae cum inquireret, teste archidiacono nostro dete-
riora, ut dicis, quam audivisses, invenisti. Clericos quoque ecclesiarum audi-
12 visti dicentes se saepius privatim et publice in synodo de illis iniuriis ad
me clamorem fecisse nullumque auxilium accepisse.

Unde dico tibi quia haec numquam me iubente aut volente aut con-
15 sentiente facta sunt. Et si inde aliquando clamorem audiui – quod nescio –,
numquam sine correptione quam credidi sufficere dimisi. Denique in ecclesiis
nostris nullatenus hoc fieri existimo. In aliorum vero ecclesiis si fuit aliquando
16 aut est, penitus ignoro; et quantum ad me pertinet, nec volui umquam nec
volo. Quapropter »mihi pro minimo est ut« ab illis »diudicer«, qui haec
adinveniunt nullo amore veritatis, sed instinctu malignitatis.

21 Ad hoc autem quod dicis te audisse quia non magnopere curo ad
vos redire: respondeo quia, postquam de Anglia exivi, numquam intellexi
quomodo rationabiliter redire possem. Et certe curam a deo mihi iniunctam
24 contemnere et dilectionis fratrum et filiorum mihi commissorum oblivisci nec
volo nec debeo. Vale.

12 in synodo] Ut videtur, in Lundeniensi a. 1102 celebrata.
Cor. 4, 3 (Vulg.: iudicer).

19 diudicer] Cf. 1

11-12 audisti *M* 16 correctione *P* 19 ab illis] ab allis *LE* diudicer *P*
21-22 ad vos] angliam *M* 22 de Anglia] Angliam *M* 24 oblivisci *om. M*

337.

**Ad EULALIAM abbatissam de S. Edwardo Sceptesberiensi
eiusque moniales.**

*Scribit se cognoscere eas ideo a se litteras petere, ut in se memoriam sui
excitent. - Hortatur eas, ut sic vivant, ac si angelum custodem praesentem videant. -
De reditu suo se ad praesens nihil certi dicere posse.*

ANSELMUS archiepiscopus: sororibus suis in Christo carissimis, domnae
abbatissae de Sancto Edwardo EULALIAE et omnibus filiabus eius et suis,
salutem et benedictionem dei et suam, quantum valet. 3

Per quendam servientem regis, qui mihi sigillum eius detulit, petiit
dilectio vestra, sicut ipse dixit, nostris litteris salutari. Quod facere malui
per legatum meum, quem sciebam me in proximo tunc missurum in Angliam. 6
Scio quia abundantia verae et religiosae dilectionis hoc facit, ut litteras meas
libenter videre velitis. Ut cum meam praesentiam, quam religioso affectu
desideratis, secundum voluntatem vestram habere non potestis, saltem per 9
epistolam meam aliquatenus illam vobis exhibeatis, et forsitan ut in me
memoriam vestri, quasi ne obdormiat, excitetis. Quod totum magnitudini
imputo sinceræ dilectionis. In hoc enim cognosco quia vos vere memoriam 12
mei habetis, cum et litteras meas quaeritis, ut in eis me quodam modo
videatis, et me ad memoriam vestri excitetis. Denique sicut scio quia bona
voluntas et sincera dilectio in vobis erga me non frigescit, ita scitote quia 15
erga vos in me non tepescit.

Ad Ep. 337: Scripta circa idem tempus. 2 de S. Edwardo] Coenobio Scep-
tesberiensi (= Shaftesbury), in quo s. EDWARDUS martyr sepultus est.

Ep. 337 (prius IV, 128) coll. cum MD; cum cod. Lund. Mus. Br. Cott. Claud.
E. I (= A); cum g (ed. a. 1721, fol. Eeeee III° [ex ms. 464 Bibl. Regis]); cum
g^l (PL 159, 269 s. [ex ms. Turonensi eccles'ae et Pruliacensi monasterio]) 1
Ad eulalam abbatissam anteposit A suis] suos A in Christo] in deo MDg
domnae] domino (!) g^l 2 de S. Edwardo om. g^l EUL.] .E. D .F. M
eius et om. g^l 3 salutes M quantum] quam g^l 5 malui facere MDgg^l
7 meas] nostras g^l 10 et forsitan] et om. g^l in me om. MD 11 quasi
ne] ne quando g^l excitetis] exerceretis g^l 11-14 Quod totum - excitetis
om. g^l 12 quia] quod A 12-13 mei memoriam MDg 13 meas litteras
MDg 14 me ad om. MD 16 ergat g^l

In hoc autem maxime volo vos mei memores esse, et me, sicut faci-
 18 tis, diligere, ut sicut scitis desiderium meum, in amore dei omnes studeatis
 indesinenter fervere, et vos quae subditaе estis matri vestrae, oboedientiam
 non ad oculum, sed intimo corde satagatis exhibere. Scio quia adversitates
 21 et tribulationes ex diversis partibus sustinetis, sed tunc magis ad ordinis et
 vitae vestrae custodiam studere debetis, quia plus bene vivendo consolationem
 dei impetratis, quam si aliquatenus propter aliqua saeculi impedimenta a vestri
 24 propositi fervore cessatis. In quocumque secreto sitis, certae estote nec ulla-
 tenus dubitetis quia unaquaeque habet angelum suum, qui omnes cogitatus
 et actus eius videt et notat et ad iudicem deum reportat. Moneo itaque vos,
 27 filiae carissimae, ut in occulto et in aperto unaquaeque sic omnes motus cor-
 dis et corporis sui custodiat, ac si ipsum angelum custodem suis oculis cor-
 poralibus praesentem videat. Omnipotens deus vos sua benedictione prote-
 30 gat et ad conspectum gloriae suae perducatur. Amen.

De reditu nostro scio quia vultis aliquid cognoscere; sed nihil certum
 vobis ad praesens possum scribere. Orate ut fiat secundum beneplacitam
 33 voluntatem dei.

24-26 reportat] Cf. *Regula* s. BENEDICTI, c. 7 (lin.41-44).

19 matri vestrae estis MD 21 ordinis] vestri add. MD 22 vestrae] veram g^l
 om. MD 23 saeculi] solum g^l 24 fervore] rigore MD quocumque]
 loco vel add. MD 26 ad iudicem deum] invicem ad deum gg^l 27 ut]
 unaquaeque inserit M; add. D omnes om. g^l 27-28 corporis et cordis MD 28
 angelum ipsum g^l ipsum] ipsis MD suis] sui Mg; om. D 28-29 cor-
 poral. oculis angelum custodem; post custodem add. sui corporis D 32 fiat] faciam
 gg^l beneplacitum g^l 33 dei voluntatem MDg^l

338.

Ad PASCHALEM papam.

Scribit se mittere BALDEWINUM, ut cum summo pontifice de causa inter se et regem Anglorum agat. - Papae in memoriam revocat se propter oboedientiam in sanctam sedem et libertatem ecclesiae ab episcopatu exsulem esse et eiusdem rebus spoliari.

PASCHALI, domino et patri, summo pontifici cum amore reverendo et cum reverentia amando: ANSELMUS, ecclesiae Cantuariensis vocatus episcopus, debitam subiectionem cum orationibus. 3

Quoniam causa inter regem Anglorum et me, pro qua vestram olim adii praesentiam, ex maxima parte vestrae nota est celsitudini, et quae adhuc notificanda sunt, per fidelem servum vestrum, carissimum fratrem nostrum ⁶ BALDEWINUM, latorem praesentium, possunt intimari: non est mihi necesse in scribendo illa immorari. Eundem autem fratrem, rerum mearum conscium et libertatis ecclesiae dei amatorem, ad vestra vestigia tamquam me ipsum ⁹ mitto, et ei vicem meam in audiendo et dicendo committo. Hoc tantum scribo quia propter vestram et antecessorum vestrorum oboedientiam et libertatem ecclesiae, quas abnegare nolo, exsul sum ab episcopatu atque rebus ¹² eius spoliatus. In qua re nec nostra prece nec consilio vestra eget prudentia.

Omnipotens deus diu vestram sanctitatem nobis in prosperitate conservet incolumem. Amen. 15

Ad Ep. 338: Scripta videtur autumno a. 1104 (cf. Ep. 348, quae data est d. 23. Decembris a. 1104).

Ep. 338 (prius IV, 47) coll. cum LPE

339.

**Ad IOHANNEM episcopum Tusculanensem
et IOHANNEM cardinalem.**

BALDEWINUM commendat, et ut ei in causa, quae inter se et regem est, apud papam assistant rogat.

Dominis reverendis et amicis carissimis, IOHANNI, episcopo Tusculanensi, et IOHANNI cardinali: ANSELMUS, vocatus episcopus Cantuariensis, quod fidelis amicus amicis, in quibus confidit.

Domnum BALDEWINUM, fratrem et filium nostrum carissimum, vere dilectorem vestrum, mitto ad vestigia domini papae pro causa, quae est inter regem Anglorum et me, immo inter illum et libertatem ecclesiae dei, pro qua sum exsul ab episcopatu et rebus eius omnibus exspoliatus. Precor igitur sanctitatem vestram, ut ei in omnibus apud dominum papam pro ea causa sicut amatores veritatis et praefatae libertatis assistatis, et me, ne umquam religionis ecclesiasticae et apostolicae auctoritatis constantia aliquatenus per me aut propter me debilitetur, defendatis. Malo enim mori et, quamdiu vivam, omni penuria in exsilio gravari, quam ut videam honestatem ecclesiae dei causa mei aut meo exemplo ullo modo violari. Valet.

Ad Ep. 339: Data eodem tempore quo Ep. superior. IOH. Tusc.] De eo, qui legatus in Anglia fuit, cf. ad Ep. 213. IOH. cardinal.] Hic scripsit Ep. 284.

Ep. 339 (prius IV, 48) coll. cum LPE 8 pro ea] pro eadem P

340.

Ad PASCHALEM papam.

Precatur eum, ut causae, quae est inter Carnotensem ecclesiam et comitissam Carnotensem, et de qua Romae locutus sit, finem imponat. Vituperat clericos, laudat comitissam, quae legatos papae super principes honoret et eius praecepta suscipiat.

PASCHALI, summo pontifici cum reverentia diligendo et cum dilectione reverendo; ANSELMUS, servus ecclesiae Cantuariensis, cum debita subiectione fideles orationes.

De causa, quae est inter Carnotensem ecclesiam et comitissam Carnotensem, unde vestrae celsitudini Romae locutus sum, vestra prudentia non eget nostro consilio; sed rei necessitas nostram et omnium pacem et utilitatem eiusdem ecclesiae amantium precem ad vestram pietatem expostulat, quantum intelligo, quatenus quod a clericis in grave scandalum factum esse cognoscitur, apostolicae sapientiae discretionem ad pacem revocetur. Quam intolerabile namque malum inde, nisi correctum fuerit, eventurum sit: ex iis cognoscere poteritis, quae a latoribus praesentium rem ipsam cognoscentibus audietis. Quod autem eadem comitissa super principes Galliae vestros legatos honoret et vestra praecepta suscipiat: sic notum esse vestrae sanctitati existimo, ut nostra intimatione non egeat. Quapropter si humilitatis meae preces ad aures tantae celsitudinis valent assurgere: rogo quantum possum, ut tam noxiae discordiae concordem finem placeat vobis, sicut res exigit et vos decet, imponere. Pariter enim vestrum esse cognoscitur et quae in ecclesia dei utiliter statuuntur confirmare, et quae pacem et caritatem dissipant, quantum possibile est, emendare.

Omnipotens deus paternitatem vestram diu nobis incolumem in sua gratia conservet. Amen.

Ad Ep. 340: Scripta a. 1104-1105? 4 comitissam Carnotensem] ADALAM (vocatam etiam comitissam Bleiensem), sororem regis Anglorum HENRICI, quae pacem inter regem et s. ANSELMUM promovit. Cf. de ea Ep. 286.

Ep. 340 (prius IV, 49) coll. cum LPE 11 poteris LPE

341.

A PHILIPPO rege Francorum.

Dolet quod ANSELMUS iniuste vexetur, cumque invitat, ut relicto loco sanitati contrario ad se in Galliam veniat.

PHILIPPUS, dei gratia Francorum rex: ANSELMO, Cantuariensium venerabili archiepiscopo, salutem.

³ Quoniam, pastor reverende, audiui vos iniuste praegravari, latere nolo vos me vehementer contristari. Et si nostro quolibet auxilio vestra potuisset inhiberi oppressio, in hoc operam dare non differremus. Caeterum quia in
⁶ loco corporeae sanitati contrario exulatis, rogamus vos, quatenus Galliam nostram vestro adventu visitare dignemini, ibique affectum mentis meae experiemini et vestrae consuletis sanitati. Valete.

342.

A LUDOVICO rege designato Francorum.

Eadem fere scribit.

ANSELMO, Cantuariensium venerabili archiepiscopo: LODOICUS, Francorum rex designatus, salutem.

³ Vestrae, pater sanctissime, compatio afflictioni, a qua, si quo modo per officium nostrum potuissetis exonerari, ad reformandam pristinam tranquillitatem cura propensiore eniterer. Verumtamen pectori nostro dolor altius
⁶ infigitur, quoniam sapientia, quae in vobis est, tam remote a partibus nostris peregrinatur. Accedit et hoc ad cumulum vestrae exterminationis, quod loca aegritudini potius quam sanitati facientia ad inhabitandum praelegistis, vitam
⁹ que vestram toti mundo conservandam retinere parvipenditis. Rogamus itaque vos, ut ad partes nostras venire dignemini, et si inibi vobis habitare iucundum videbitur, mitius exsilium patiemini. Valete.

Ad Ep. 341: Scripta Lugduni a. 1104-1105, ut videtur. I PHIL.] A. 1060-1108.

Ad Ep. 342: Data sine dubio una cum Ep. praecedente. I LOD.] A. 1108-1137; at iam ab a. 1088-9 cum patre suo regnavit; inde rex 'designatus'.

Ep. 341 (prius IV, 50) coll. cum LPE 7 affectu (ras.) P Ep. 342 (prius IV, 51) coll. cum LPE 8 facientia] facienda P

343.

Ad RAINALMUM episcopum Herefordensem resignatum.

Consolatur eum, qui in episcopatum invitus intrusus, eum pro virtute reiecit indeque necessitatem sentit. At cum ANSELMUS ipse in incerta condicione sit, se nihil ex se ei promittere audere significat.

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariæ: RAINALMO, sapienter veritatem vanitati praeponenti, fortiter gloriam transitoriam pro honestate contemnantem, viriliter paupertatem superanti, salute et gratia dei semper protegi³ et confortari.

Petit dilectio tua, ut aliquam tibi mandem consolationem. Quod ego libenter facio, quemadmodum te magis decere et tibi coram deo prodesse⁶ intelligo. Conscientia tua, virtus tua, perseverantia tua sit in conspectu dei consolatio cordis tui. Fortiter egisti, quando episcopatum, in quem non secundum deum invitus intrusus es, pro veritate reiecasti. Non intendat cor tuum,⁹ ut hoc tibi deus praemium virtutis retribuatur, quod pro virtute contempsisti. Pretiosior est valde virtus quam servasti, quam quod pro illa respuisti. Valde igitur decoloras pulchritudinem virtutis tuae coram deo, si quod vile et transitorium¹² est, in praemium et consolationem exspectas ab eo. Non dico quod episcopatum habere non debeas aut illum non merueris; sed moneo ut in conscientia tua de gratia, in qua te deus stare fecit, gaudeas, et retributio¹⁵ nem et consolationem tuam solius dei dispositioni committas. Memento quod spiritus sanctus dicit tibi: »Exspecta dominum, viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine dominum«. Cum sentis necessitates et paupertates circa¹⁸ te fervere, tunc certus esto deum gratiam suam tibi multipliciter augere.

Ad Ep. 343: A. 1104-1105 scripta. 1 RAIN.] Etiam REINELMUS, cancellarius reginae; a. 1102-3 a rege per iniuriam episcopus Herefordensis constitutus est; cum ANSELMUS eum consecrare recusaret et ad hoc a rege archiepiscopus Eboracensis iussus esset, REINELMUS baculum et anulum regi retulit et sic eius gratia privatus est (cf. *Hist. Nov.* 145; 440 s.). Postea demum, a. 1107, episcopus consecratus est (+ 1115). 17-18 dominum] Ps. 26, 14.

Ep. 343 (prius III, 104) coll. cum LPEVFM 1 Cantuariæ om. FM
Reinalmo P .R. F 2-3 fortiter - contemnantem om. FM 2 per honestatem
E 3 viriliter P 3-4 salute - confortari] salutem F; om. M 7 sint M
10 deus tibi V pro virtute] pro veritate V 12 virtutis tuae pulchritudinem
FM virtutis tuae om. V 17-18 age - dominum] a. et c. t. et s. d. M

- Hanc desidero esse consolationem tuam, in hoc desidero ut confirmes
 21 spem tuam. Tunc »educet« dominus »quasi lumen iustitiam tuam, et iudicium
 tuum tamquam meridiem«. Quia nescio quid deus de me dispositurus sit,
 nihil ex me in consolationem tuam audeo promittere, sed voluntatem meam,
 24 quam mihi deus dedit et tu meruisti, possum ostendere. Certe, si deo dante
 aliquando opportunitatem habuero, et secundum corpus et secundum animam
 tibi prodesse desidero.
- 27 Omnipotens deus continua sua te protectione et consolatione gaudere
 faciat, frater mi carissime. Amen.

344.

Ad WILLELMUM electum episcopum Wintoniensem.

Eum hortatur, ut consilia hominum malorum contemnens in rectitudine perseveret.

ANSELMUS archiepiscopus: dilecto dilectori suo WILLELMO, electo
 Wintoniensi episcopo, salutem et in omnibus gratia dei custodiri.

- 3 Quamvis per gratiam dei de vestra confidam constantia, tamen, quia
 indesinenter desidero ut numquam a rectitudine flectamini, sed semper ad
 meliora proficiatis, ex abundantia cordis delectat me dilectionem vestram
 6 exhortari.

- Omnes qui contra sinceritatem honestatis et iustitiae suggerunt, vene-
 nosi serpentes sunt, filii serpentis antiqui. Rogo igitur vos ut dilectum ami-
 9 cum et consulo ut filio carissimo, ut, si quis huiusmodi vobis aliquid contra
 consilium dei consulere voluerit, numquam tantum insibilet auribus vestris
 promittendo, minando, blandiendo, rogando, ut mentem vestram invenenet
 12 persuadendo. Vos scitis quia »dominus« »reprobat consilia principum, con-
 silium autem domini manet in aeternum«. Hoc ideo dico, quia non dubito

21-22 meridiem] Ps. 36, 6. Ad Ep. 344: Scripta a. 1104-1105. 5
 ex ab. cordis] Matth. 12, 34; Luc. 6, 45. 8 serp. antiqui] Cf. Apoc. 12, 9;
 20, 2. 12-13 in aeternum] Ps. 32, 10 s. (Vulg.: in aetern. manet).

21-22 et iudicium - meridiem] et i. t. t. m. M 22-26 Quia nescio - desidero
 om. F 22-28 Quia - Amen om. M 23 tuam om. V 24 deus om. P
 27 te ponit post gaudere F 28 frater - Amen om. F Ep. 344 (prius
 III, 105) coll. cum LPEV 9 aliquid] aliquis P

antiquum hostem, quem fortiter in rectitudine perseverando confudistis, multimodis astutiis inquirere, quomodo statum et famam vestrae honestatis possit 15 subvertere, et laudem quam deo adiuvante adepti estis, in derisum – quod deus avertat! – convertere. Nihil nominatim vobis unde caveatis significo, quia nihil quod aliquatenus honestatem decoloret, coram deo parvipendendum existimo. 18

Omnipotens deus sic vestram vitam semper et ubique in omnibus protegat et muniat, ut nullo modo aliquis hostis vester de aliquo naevo pulchritudinis vestrae rideat. Amen.

21

345.

Ad G(UNTERIUM) canonicum S. Quintini Belvacensis.

Consultit ei, quem remoto abbate ODONE canonici S. Quintini abbatem eligere volunt, ne, tamquam membrum corporis Christi, electioni resistat, si tota congregatio vel melior pars consilio episcoporum Carnotensis et Parisiensis eum elegerit.

ANSELMUS, servus ecclesiae Cantuariensis: dilecto fratri et amico G(UNTERIO), canonico Sancti Quintini, salutem et dei semper regi consilio.

Sicut audio, confratres vestri Belvacenses, canonici ecclesiae Sancti Quintini, non temere, sed ob multas rationes domnum O(DONEM), qui modo vester abbas dicitur, volunt ab hac praelatione remove et vestram fraternitatem loco eius substituere; sed timent ne vestra religio propter amorem 6 quietis, quam nunc habetis, non velit intentioni eorum facile consentire. Quo-

Ad Ep. 345: Scripta a. 1104-1105 (GUALO episcopus Parisiensis a mense Iulio a. 1104; RADULFUS, successor ODONIS, d. 4. Octobris a. 1105 abbas S. Quintini electus est). 2 G] Videtur fuisse GUNTHERIUS, ut PICCARDUS in sua editione (a. 1612) insinuat. Cf. Ep. 11 et 140 IVONIS ad ipsum (PL 162, 24 et 147 s.) Non assumpsit regimen ecclesiae regularis S. Quintini (Belvacensis), cum ODO-NEM immediate RADULFUS secutus sit (cf. *Gallia Christ.*, t. IX, 820). 4 O] Est ODO, abbas intrusus (cf. ibidem; et PASCHALIS Ep. n. 152 [PL 163, 180]; et IVONIS Ep. 151 [PL 162, 155 s.]).

19 vitam vestram V

VFM 1 Cant.] .C. M

confratres] cum fratres V
balvacensis P

Ep. 345 (prius III, 106 et IV, 53) coll. cum LPE

2 et 4 .G. et .O. omnes cod. mss.; Gunterio et

3

niam ergo sciunt vos meam humilitatem diligere, et sperant vos plus meo
9 quam quorundam consilio credere: rogant me quid inde sentiam vestrae cari-
tati ostendere.

Utique, si in corpore Christi invicem sumus »alter alterius membra«,
12 et maxime in una religiosarum personarum ecclesia: qui non permittit nec
vult ut alia membra et totum corpus se utantur ut suo membro, non video
quomodo possit se probare membrum illius corporis; et si corpus illud est
15 corpus Christi, quomodo se ostendat esse membrum Christi. Est et aliud:
quia nemo, si recte se tractat, sibi soli vult vivere, sed sicut desiderat et
credit quia, si membrum dei est, omnia commoda aliorum membrorum sua
18 erunt in futura vita: ita debet velle ut, si quid boni est in se, aliorum sit
in praesenti vita.

Consulo igitur, quantum in me est, et precor, frater et amice carissime,
21 ut, si tota vestra congregatio vel melior pars, consilio reverendorum episco-
porum Carnotensis et Parisiensis, qui patres vestri fuerunt et vos nutriverunt,
vos instanter elegerit ad hoc quod supra dixi: ne omnino refugiatis neque
24 impersuasibilis existatis. Utilius enim vobis esse existimo, si quietem contempla-
tionis per amorem servatis in mente et oboedientiam fraternae caritatis in
opere, quam si solam contemplationem, aliorum contemnendo preces et utili-
27 tatem, velitis eligere. Valete.

11 membra] Cf. Rom. 12, 5. 16 vivere] Cf. ibidem, 14, 7. 21 melior pars]
Cf. *Regula* s. BENEDICTI, c. 64 (ed. BUTLER lin. 2-5). 22 nutriverunt] IVO,
episcopus Carnotensis, et GUALO, episcopus Parisiensis, olim abbates S. Quintini fue-
runt.

15 aliud] illud *P* 16 se om. *M* 22 Ivonis Carnotensis et Galonis Parisiensis
editio Gerberoniana; PICARDUS in ms. *V* nomina in margine notavit 26 pre-
cem *P* 27 Valete om. *FM*

346.

Ad MATHILDEM reginam Anglorum.

Admonet eam, ut ecclesias, quae in sua manu sunt, melius tractet, et de ceteris quoque Angliae ecclesiis sollicita sit.

MATHILDI, gloriosae reginae Anglorum, reverendae dominae, filiae dilectissimae: ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariæ, benedictionem dei et fidele servitium cum orationibus. 3

Breviter, sed ex corde loquar, sicut illi personae, quam de regno tereno ad regnum caeleste provehi desidero. Cum audio aliquid de vobis quod deo non placet et vobis non expedit: si vos monere negligo, nec deum timeo, 6 nec vos diligo sicut debeo.

Postquam exivi de Anglia, didici quia ecclesias, quae in manu vestra sunt, aliter tractatis quam illis expediat et animae vestrae. Quod dicere nunc 9 nolo qualiter facitis – secundum quod mihi relatum est –, quia nulli melius quam vobis notum est. Precor igitur ut dominam, consulo ut reginae, moneo ut filiam – quod etiam olim feci –, ut ecclesiae dei, quae sunt in vestra pote- 12 state, vos cognoscant ut matrem, ut nutricem, ut benignam dominam et reginam. Et non solum de illis hoc dico, sed de omnibus ecclesiis Angliae, ad quas vestrum extendi potest auxilium. Qui enim dixit quia »unusquisque« 15 recipiet »prout gessit« in corpore »sive bonum sive malum«, nullam excipit personam.

Iterum rogo et consulo et moneo, domina et filia carissima, ut haec 18 non negligenter mente pertractetis, et si quid vobis conscientia vestra in his corrigendum testabitur, corrigere festinetis, quatenus de futuro deum, quantum vobis per eius gratiam possibile est, non offendatis, et de praeterito, si cogno- 21

Ad Ep. 346: Scripta a. 1104-1105.
Cf. 2 Cor. 5, 10.

12 olim] Cf. Ep. 288.

15-16 malum]

Ep. 346 (prius VI, 54) coll. cum LPEFM 1 gloriosae om. M 1-2
Anglorum - dilectissimae om. FM 2 ANS.] .A. FM archiep. Cant. om.
F 2-5 archiepiscopus - desidero om. M et fidele - desidero om. F 9-11
Quod - notum est om. FM 15 quia om. M 16 gessit - malum] g. i. c. s.
b. s. m. M 18 et moneo - carissima om. FM 20-21 deum - offendatis]
quantum vobis possibile per dei gratiam fuerit, deum non offendatis M

scitis vos deliquisse, placabilem eum vobis reddatis. Non enim alicui sufficit pro certo a malo desistere, nisi curet, si potest, pro commissis satisfacere.

24 Omnipotens deus sic vos semper dirigat, ut vobis vitam aeternam retribuat.

347.

Ad eandem.

Scribit se gaudere quod monitionem suam humiliter suscepit. - Se non posse redire in Angliam, cum rex, in cuius manu id sit, voluntati dei non concordet; attamen se sperare regem quid se deceat aliquando intellecturum esse.

Dominae et filiae in deo dilectae, MATHILDI, reginae Anglorum: ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariæ, salutem et benedictionem dei et
3 suam, quantum potest, et fideles orationes cum servitio.

In litteris suis celsitudo vestra tantum me laetificavit, quantum de se bonam spem dedit. Solet enim esse certa spes correctionis humilis susceptio
6 correptionis et monitionis. Gratias igitur ago deo, qui dat bonam voluntatem vobis, quam in responsione vestra mihi significastis, et gratias ago vobis, quia eam dulci affectu servatis. Unde oro deum, ut quod ipse vobis misericorditer inspirat, conservet et augeat, quatenus, cum anima vestra de corpore exiens ante conspectum eius praesentabitur, felicitatis aeternae prae-
9 mium ab eo suscipiat.

12 Si vestra prudentia egeret doceri qualiter, ut deo placeretis, deberetis vivere, studerem secundum posse meum hoc ostendere. Sed quoniam dei gratia vos mentis intellectu inter bonum et malum non ignoro discernere, hoc rogo,
15 hoc precor, hoc moneo, ut hoc sit vestri cordis indeficiens propositum, qua-

22 placabilem] Cf. Gen. 43, 14.
post Ep. praecedentem.

Ad Ep. 347: Scripta aliquanto tempore
6 monitionis] Cf. Ep. praecedentem.

22 eum om. M sufficit alicui F 22-23 sufficit pro certo alicui M 24-25
Omnipotens - retribuat om. M Ep. 347 (prius III, 107) coll. cum LPEVFM
I MATH.] .M. FM 2 ANS.] .A. FM Cantuariæ om. F 2-3 Can-
tuariæ - cum servitio om. M 4 quantum] quanto LPEV (a manu poster. corr. in
quantum); F 5 esse om. M 6 correptionis] correctionis PV et moni-
tionis om. M 8 quia] qui P

tenus in omnibus actibus vestris, magnis et parvis, hoc potius eligatis, quod magis deo placere probatis.

Satis pio et dulci affectu in eisdem litteris significastis vos meum in ¹⁸ Angliam reditum desiderare. Verum neque ego video illum, in cuius potestate maxime est reditus meus – quantum ad hominem pertinet –, in hoc voluntati dei concordare, nec animae meae expedit ab ea discordare. Et timeo ²¹ ne tarde intelligat se a recta via deviasse, consilium dei spernendo, et consilia principum, quae dominus reprobatur, sequendo. Certus tamen sum quia aliquando intelliget. ²⁴

Omnipotens deus vestram excellentiam et meam parvitatem aliquando de mutua visione secundum suam voluntatem laetificet, et in vobis gratiae suae dona multiplicet. Amen. ²⁷

348.

PASCHALIS papae ad HENRICUM regem Anglorum.

Affirmat se ea, quae ad salutem eius, non quae eius sunt, postulare. – Nuntios eius usque ad proximam Quadragesimam se retinere, ut in concilio secundum dei voluntatem respondeant; secus iudicium concilii exequendum fore. – ANSELMUM ex culpa regis in Angliam reverti non posse; se mirari quod rex eum etiam de rebus eius exspoliaverit – Constitutiones synodales divulgari placere.

PASCHALIS episcopus, servus servorum dei: carissimo filio HENRICO, Anglorum regi, salutem et apostolicam benedictionem.

Quoniam ampliori te dilectione complectimur, idcirco quae ad salutem tuam sunt tantopere postulamus. Nihil enim a te aliud exigimus, nisi quod ad salutem tuam, honorem et victoriam spectat. Haec siquidem tibi omnia in subiectione domini et ecclesiae oboedientia constituta sunt. Porro qui tuae sollicitudini aliud persuadent: aut minus te aut perperam diligunt,

22-23 reprobatur] Cf. Ps. 32,10.

26-27 multiplicet] Formula Liturgica.

Ad

Ep. 348: Data Laterani d. 23. Decembris a. 1104.

19 ego om. V 21 nec] neque V ab ea] ab ipsa M 22 dei] rectum M
25-27 Omnipotens - Amen om. M 25-26 vestram - laetificet et om. F 27
Amen om. VF Ep. 348 (HOLTZMANN W., *Papsturkunden in England*,
t. I [1930], p. 224 s., n. 6 [= h], ex cod. Mus. Brit. Add. 32091) coll. cum h

quia deo invisum (te) facere contendunt. Scriptum quippe est: »qui (a)vertit
 9 aurem suam, ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis«. Nos autem ad
 hoc a te in dei rebus audiri volumus, ut pro te a de possimus audiri. Te
 profecto, non tua quaerimus. Vides enim ipse, videt quicumque sanum sapit,
 12 quia in nostrae petitionis ac praeceptionis causa nec nobis quicquam augetur,
 nec potentiae tuae quicquam penitus diminuitur.

Sed quia cupimus te in visceribus Christi fieri et permanere optamus
 15 membrum Christi, idcirco paternam circa te adhuc patientiam exhibemus.

Tuos enim nuntios usque ad concilium in proxima Quadragesima sustine-
 mus, eo nimirum intuitu, ea spe, ut talia tunc respondeantur, qualia tuae
 18 saluti et divinae congruant voluntati. Alioquin oportebit nos super his concilii
 iudicium exequi, ut qui nolunt habere gratiam Christi, sentiant gladium
 Christi.

21 Super archiepiscopi persona petitioni tuae satisfacere non valemus, quia
 potestas tua eum in Anglia degere non patitur, nisi offendat domini pote-
 statem. Ceterum contra salutem suam nec ipse in Angliam venire nec nos
 24 eum mittere praevalemus. Miramur autem quod eum non solum exulem fece-
 ris, sed etiam ecclesiae suae rebus exspoliaveris. Quod nimirum diutius pati
 ecclesiae caritas non valebit. Super his omnibus, fili carissime, nullos audias
 27 aversores, sed ad domini voluntatem viam tuam dirigas, ita consulas, ita
 respondeas, ut et tu nobis et nos te fruamur in domino.

Constitutiones, quae ad coercenda vitiorum contagia synodali apud
 30 vos sunt promulgatae consensu, iuxta propositam consuetudinem per matrices
 ecclesias divulgari et ad correptionem delinquentium conservari placet.

Omnipotens dominus ab omnibus te malis eripiat et in sua voluntate
 33 custodiat. Amen.

Data Laterani X. Kal. Ianuarii.

8-9 execrabilis] Prov. 28, 9 (Vulg.: qui declinat aures suas). 11 quaerimus]
 Cf. 2 Cor. 12, 14. 14 Christi] Cf. Phil. 1, 8. 27 dirigas] Cf. Eccli. 2, 6.

8 te supplev't h; in ms. deest avertit ex vertit correxit h (in ms. in margine; a
 abscisum) 11 quicumque] sic coniecti; quisque ms.; quisque (qui) h 30 promul-
 gata ms. 32-33 Omnipotens - Amen sequitur in ms. post Data - Ianuarii

349.

Ad ERNULFUM priorem et monachos Cantuarienses.

Respondet non licere eis regi dare pecuniam, nisi ille prius se de rebus archiepiscopatus revestierit; et si vi id ab eis coegerit, se ob hoc ad deum clamaturum esse. - Confortat eos in tribulationibus praesentibus. - BALDEWINUM Roma redeuntem retulisse papam in concilio in proxima Quadragesima habendo consilium in sua causa accepturum esse et regi hanc rem nuntiasse. - Precatur, ut libros suos Cur deus homo et De conceptione virginali, quos papae mittere velit, scribi faciant.

ANSELMUS archiepiscopus: domno priori ERNULFO et fratribus in ecclesia Christi Cantuariæ sub eo conversantibus salutem et benedictionem et a deo peccatorum eorum absolutionem. 3

Quaerit vestra fraternitas a me consilium de sua tribulatione, et nominatim de pecuniae quae a rege vobis fit exactione. Vos scitis quomodo ipse me spoliavit rebus archiepiscopatus. Nullatenus igitur per me aliquid habebit de tota pecunia totius archiepiscopatus, nisi prius me canonice revestierit et ea quae abstulit mihi reddiderit, neque vos sponte illi sine mea iussione pecuniam dare debetis. Si autem ipse aut timore ne peius vobis faciat, aut ulla necessitate vos eam dare coegerit: pariter et de iis quae abstulit et de iis quae auferet mihi vel vobis - quia vestra mea sunt -, ad deum clamabo et iudicium eius invocabo. 12

Non vos nimis terreant neque perturbent praesentes tribulationes, quia »fidelis deus, qui non patietur vos tentari supra quam ferre potestis«. »Confortamini in domino et in potentia virtutis eius«. Finem dabit deus his malis, 15 qui non derelinquit sperantes in se.

Domnus BALDEWINUS Roma rediens hoc retulit a domino papa

Ad Ep. 349: Scripta initio fere a 1105. 14 potestis] 1 Cor. 10, 13 (Vulg.: fid. autem deus est... supra id quod potestis). 14-15 virt. eius] Eph. 6, 10. 17 BALD.] Cf. Ep. 338 et 339. 15 in se] Cf. Iudith 13, 17 (Vulg.: deseruit).

Ep. 349 (prius IV, 55) coll. cum LPEFM 1 ERN.] .E. FM fratribus] aliis M 2-3 Cantuariæ - absolutionem om. M 3 et - absolutionem om. F 5 fit] sit F 6-7 habebit om. M 10 et 11 de his M 14 qui non p. v. t. s. i. quod p. M 15 et in p. v. eius M 16 sperantes] .s. M 17-20 Domnus - mandavit om. F 17-24 Domnus - mittite om. M

18 quia in concilio, quod in proxima Quadragesima celebraturus est, de nostro negotio faciet quod ab eiusdem concilii accipiet consilio, et hoc ipsum regi mandavit.

21 Precor vos ut faciatis mihi scribi librum *Cur deus homo* et *De conceptu virginali* in uno volumine, quia volo eos mittere domino papae. Et precor ut talis eos scribat, qui aperte et distincte scribat. Valete, et quam
24 citius opportune poteritis, hoc facite et mihi mittite.

350.

MATHILDIS marciae Toscanensis ad PASCHALEM papam.

Intercedit pro ANSELMO exsule, quia indecens sit tam praecipuum ecclesiae membrum tanto tempore eius ministerio subtractum esse.

Sanctissimo et venerabili in Christo patri ac domino PASCHALI, primae sedis antistiti; MATHILDIS marciae dei gratia, si quid est, tam
3 *debitum quam fidele totius subiectionis obsequium.*

Inter alia ex quibus paternitatem vestram rogare praesumimus, de patris ac domini nostri ANSELMi, Cantuariensis venerabilis archiepiscopi,
6 *expulsionem clementiam vestram singulariter postulamus. Quatenus iuxta debitum vestrae sedis iudicium tam sancti ac reverendi patris tribulationes et miserias, quas pro fide catholica et sanctae Romanae ecclesiae tolerat, tam-*
9 *quam pius pater ac dominus fideliter attendatis, eiusque lacrimabilem querimoniam condoleatis, atque sanctis negotiis manum consilii et auxilii clementius porrigatis. Indecens enim est tam praecipuum sanctae ecclesiae Romanae*
12 *membrum tanto tempore exulatum iacere inter alia quasi putridum, et non agere sibi commissum incunctanter officium. Dolemus igitur corpori ecclesiae ex maxima parte illius ministerium esse subtractum, cuius gubernaculum*

19-20 mandavit] In Ep. praecedente.

Ad Ep. 350: Scripta circa idem tempus.

23 qui - scribat *om. E* 23-24 et quam - mittite *om. F* Ep. 350 (prius
IV, 56) coll. cum LPEFM 1 PASCH.] .P. M 2 MATH.] Math. ab-
brev. M .M. F marcia M 5 ANS.] .A. F Cantuariensis *om. FM*
6 postulamus. Quatenus] rogamus, ut M 8 quas] quae P sancta romana ec-
clesia M 9 ac dominus *om. FM* 10 negotiis] eius *add. M* 12 inter
alia *om. M* 12-13 et non - officium *om. M*

scimus esse sibi per omnia et prae omnibus necessarium. Unde flexis genibus de eo vestram clementiam postulamus, cuius singularem post deum fiduciam vos esse procul dubio credimus, quam nostris etiam meritis circa eum augeri, non minui desideramus.

18

351.

PASCHALIS papae ad HENRICUM regem Anglorum.

Tertio eum commonet, ne ecclesiam contemnat; imprimis ne amplius monasterium S. Augustini sine rectore sinat; ut ANSELMUM in sedem suam recipiat eumque secundum decreta Romana agere et praedicare permittat; ut ecclesias in libertatis iure custodiat; ut consiliarios malos vitet; alioquin se eum cum consiliariis et acceptoribus investiturarum excommunicaturum esse.

PASCHALIS episcopus, servus servorum dei: egregio regi Anglorum HENRICO salutem et apostolicam benedictionem.

Nobilitatem tuam iam secundis litteris commorauimus, prout in regni 3 primordiis promiseras, ecclesias diligere, sacerdotes domini honorare. Ecce nunc tertio cogimur commonitionis simul et correptionis ad te scripta dirigere, quia evidenter agnovimus priori te voto postposito ecclesiam sic contem- 6 nere, ut ipsum Beati Augustini monasterium per violentiam regiam multis iam ex annis sine rectoris solatio maneat. Ipsi etiam, qui ecclesiarum futuri sunt antistites, per investiturae praesumptionem ostium te exhibere conaris, 9 cum ad solum Christum vox illa pertineat, qua dixit: »ego sum ostium«. Praeter haec et super haec omnia patrem tuum regnique ac salutis custodem vitaeque consiliarium omni sapientia ac religione conspicuum, ANSELMUM, 12 Cantuariensem episcopum, cui super sacerdotes cunctos oboedire debueras, a regni finibus amoliris, et perditionis consiliarios assumpsisti, qui profecto id industriae tuae persuadere conantur, ut Anglorum regnum sedis apostoli-

Ad Ep. 351: Scripta inter d. 23. Decembris a. 1104 et mensem Martium a. 1105. 3 secundis litteris] Cf. Ep. 305 et 348. 7 monasterium] Cantuariense. Vacabat ab a. 1091 usque ab a. 1107, quo monachus Beccensis HUGO electus est. De eius benedictione d. 27. Februarii habita cf. *Hist. Nov.* 188 ss.; 467 s. 10 ostium] loh. 10, 9.

Ep. 351 (HOLTZMANN W., *Papsturkunden in England*, t. I (1930), p. 226 s., n. 7 (= h), ex cod. Mus. Brit. Add. 32091) coll. cum h

licae subiectioni et oboedientiae subtrahas, quod praestante deo magnis predicationibus ac miraculis adquisivit.

- 18 Quas ob res, quia plurimum te diligimus, plurimum tibi timemus ne, dum ad fratris regis exemplum deo quae dei sunt auferre contendis, fratris etiam exterminio puniaris. Redi, carissime fili, redi ad cor, et bona tuae
21 potestatis exordia noli deteriori usurpatione deterere, ne de SAUL dictum de te pronuntiatum scripturae videatur elogium: »filius unius anni erat SAUL cum regnare coepisset, et duobus annis regnavit super Israel«. Quantocum-
24 que enim ulterius tempore regnasse visus sit, ita profecto regnavit, sicut per prophetam dominus dixit: »ipsi regnaverunt, et non ex me; principes extiterunt, et nescivi«. Nec ignorare te simules, quia tunc ex dispositione domini
27 regnum legitur amisisse, cum quod SAMUHELIS inlererat usurpasse praesumpsit. Sic nimirum sic populum perdidit, dum artius retinere gestivit.

Huius profecto tibi in ecclesiarum investituris periculum metuentes monemus ac monentes rogamus et beati PETRI auctoritate praecipimus, ut errata corrigas et ab ecclesiarum dominatione desistas. Cotidie quippe ad sponsum suum clamat ecclesia: »qui dixerunt: hereditate possideamus nobis sanctuarium dei; deus meus, pone illos ut rotam«. Nec aliquatenus ambigas nos
33 tuo in omnibus adiutorio affuturos et regni tui utilitatibus benignissime provisuros, si aeterni regis maiestatem verens ecclesiasticis sanctorum patrum
36 dispositionibus non resistas.

Iterum ergo rogamus, iterum praecipimus, ut patrem atque custodem tuum, Cantuariensem episcopum, in sedem suam debito cum honore recipias
39 eumque libere quae Romana ecclesia decernit et agere et praedicare permittas, ecclesias vero in suae libertatis iure custodias; alioquin tuos una tecum consiliarios, qui te a divina oboedientia segregant, et investiturarum accep-
42 tores, licet inviti, anathematis gladio separabimus. Ceterum si oboedire consenseris, semper te paternae provisionis gremio confovebimus.

19 sunt] Cf. Matth. 22, 21. 19-20 puniaris] De morte WILLELMI Rufi cf. inter alia *Hist. Nov.* 118; 423. 20 redi ad cor] Cf. Is. 46, 8. 22-23 Israel] 1 Reg. 13, 1 (Vulg.: et duobus] duobus autem). 25-26 nescivi] Os. 8, 4 (Vulg.: nescivi] non cognovi). 26-28 praesumpsit] Cf. 1 Reg. 13, 9, 13. 32-33 ut rotam] Ps. 82, 13 s. (Vulg.: nobis om.).

352.

Eiusdem ad MATHILDEM reginam Anglorum.

Queritur quod vir eius, postquam bene inceperit, nunc ecclesias per investituras occupaverit, ANSELMUM eius actibus nequam resistentem a regno expulerit et consiliarios malos assumpsit. Inde precatur eam, ut studeat cor viri sui a consiliis pravis avertere, ne cum suis consiliariis et ecclesiarum invasoribus poenam anathematis incurrat.

PASCHALIS episcopus, servus servorum dei: carissimae filiae MATHILDI, Anglorum reginae, salutem et apostolicam benedictionem.

Super viro tuo graviter contristamur quia, cum suae potestatis initia bene coeperit, sequentia deteriorare contendit, et omnipotentem dominum, quem in exiguitate propitium habuit, nunc in amplitudine positus, ad iracundiam provocare non metuit. Non enim ignorare te credimus, quid idem 6 vir tuus omnipotenti domino in prima regiae coronae acceptione sub fidei devotione promiserit. Nunc autem per investituras ecclesias occupavit, et eundem religiosum virum, ANSELMUM episcopum, quia eius nequam actibus 9 contradicebat, regno abegit, et sibi consiliarios perditionis assumpsit. Quia in re salutis eius multum timemus, quia multum eum pro priori bona exhibitione diligimus.

12

Te ergo, filia carissima, rogamus circa eius custodiam sollicitius vigilare et cor illius a consiliis pravis avertere, ne tantopere velit dei adversus se iracundiam provocare. Memento quod dicit apostolus: »salvabitur vir infidelis per mulierem fidelem«. »Argue, obsecra, increpa«, ut et praefatum episcopum in sede sua recipiat, quae sui officii sunt agere et praedicare permittens, et deo suo ecclesias derelinquat, ne deus ab ipso quae dedit 18 auferat; alioquin ulterius pati non possumus, quin ipsum cum consiliariis suis, et eos qui per ipsum ecclesias invadunt, perpetuo anathemate feriamus. Verum enimvero, si oboedire consenserit, omnipotentis dei et apostolicae 21 sedis auxilium contra omnes adversarios obtinebit, ecclesiarum ipsarum libertate in regni tuitionem per dei gratiam potietur.

Ad Ep. 352: Data una cum Ep. superiori. 15-16 fidelem] 1 Cor. 7, 14 (Vulg.: Sanctificatus est enim). 16 increpa] 2 Tim. 4, 2.

Ep. 352 (ibidem, p. 227 s., n. 8) coll. cum h 4 coeperit] sic ms.; h corrigi in coeperint 6 quid] sic conieci; quod h 8 devotione] sic ms.; h corrigi in devotione 10 abigit h cum ms. in textu sermonis; in nota proponit abegit

353.

A PASCHALI papa.

Ei nuntiat sententiam in concilio nuper habito illatam esse regis consiliarios, qui eum ad investituras impellunt, necnon eos, qui ab eo investiti sunt, ab ecclesiae liminibus repellendos esse; seque hanc sententiam in comitem de Mellento et complices eius et in investitos a rege promulgasse. Regis vero sententiam ea causa dilatam esse, quod suos nuntios in praeteriti Paschae tempore destinare debuerit.

PASCHALIS episcopus, servus servorum Dei: venerabili fratri Cantuariensium archiepiscopo ANSELMO salutem et apostolicam benedictionem.

- ³ *De illata tibi iniuria membra ecclesiae non modicum patiuntur, quia, sicut dicit apostolus, »si patitur unum membrum, compatiuntur et cetera membra«. Licet enim corporali separemur praesentia, unum tamen in capite sumus.*
⁶ *Tuas namque iniurias ac repulsas aequae nostras portamus. Illud etiam nos vehementer affligit, quod tua religio regno sublata est Anglico. Quae enim sunt sine pastore oves, »lupus rapit et dispergit«. Idcirco de tua ad*
⁹ *eos reversione modis quibus possumus laboramus.*

- Unde in concilio nuper habito ex communi fratrum et coepiscoporum sententia deliberatum est regis consiliarios, qui ad investiturae flagitium illum*
¹² *impellunt, et eos qui ab eo investiti sunt, ab ecclesiae liminibus repellendos, quia de libera facere conantur ancillam. Quam nimirum sententiam nos sancti spiritus iudicio in comitem de Mellento et eius complices promulga-*
¹⁵ *vimus, et eandem ipsam in eos qui sunt investiti a rege, eiusdem spiritus sancti iudicio confirmamus. Regis vero sententia ea ex causa dilata est, quia suos ad nos nuntios in praeteriti Paschae tempore debuit destinare.*

- ¹⁸ *Datae Lateranis VII. Kal. Aprilis.*

Ad Ep. 353 (JAFFÉ-LOEW. 6028): Data Lateranis d. 26. Martii a. 1105. 4-5 membra] Cf. 1 Cor. 12, 26 (Vulg.: si quid; et cetera] omnia). 8 dispergit] Cf. loh. 10, 12. 13 ancillam] Cf. Gal. 4, 22 ss.

Ep. 353 (prius III, 171) coll. cum *LECFMrg* 1-2 Cantuariensi g 2
 ANS.] *.A. FM* A. Cant. archiepiscopo *F* 3 patiuntur] compatiuntur *FM*
 (corr. ex patitur) 4 patitur] compatiuntur *LECFMrg* 6-7 nos etiam *LECF*
 8 sine pastore sunt *LECF* 11 est] et *add. g* illum] ipsum *LECF* 13
 ancillam conantur *LECF* 14 spiritus sancti *C* 15-16 sancti spiritus *LECFg*
 18 Datum *C* Data *F* Dat. *LE* Datae - Aprilis *om. M* Lat. sic mss.

354.

Eiusdem ad GERARDUM archiepiscopum Eboracensem.

Eum reprehendit quod excessus suos nondum correxerit neque ANSELMO adiutor exstiterit; at se eum adhuc sustinere, ut se corrigat. — Ei praecipit, ut omnibus annuntiet in concilio praeterita Quadragesima celebrato consiliarios regis et nominatim comitem de Mellento et eos qui investituras acceperunt, a liminibus ecclesiarum esse repulsos. Sententiam vero regis dilatam⁹ esse.

PASCHALIS episcopus, servus servorum dei: GERARDO, Eboracensi episcopo.

Sedis apostolicae benignitas delinquentes filios novit diutius tolerare, 3 ut eorum excessus debita possint correptione curari. Hoc de te Romana iam dudum fecit ecclesia, sed tuos adhuc excessus corrigere contempsisti. Ipse etiam nosti quia ea spe tuae promotioni condescendimus, ut ad rescanda 6 regni Anglorum contagia fratri nostro ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo, adiutor et cooperador adesses. Nostrae vero mansuetudinis oblitus, nec eundem fratrem adiuvare curasti, nec pro officii tui debito iniquitati regiae 9 obviasti, immo favorem diceris adhibere. Nos tamen adhuc te sedis apostolicae mansuetudine sustinemus, eo nimirum tenore ut excessus tuos corrigas, vitam emendes praeteritam, et nobis sicut dignum est satisfacias. 12

Noveris autem regis consiliarios, comitem videlicet de Mellento et eos qui ad investiturae flagitium regem impellunt, in concilio quod praeterita Quadragesima celebravimus, sancti spiritus iudicio ab ecclesiarum liminibus esse 15 repulsos, et in eos qui investituras acceperunt, eandem sententiam esse firmatam. Quod per te omnibus annuntiari praecipimus. Regis vero sententia ea ex causa dilata est, quia suos ad nos nuntios in praeteriti Paschae tem- 18 pore debuit destinare.

Ad Ep. 354 (JAFFÉ-LOEW. 6029): Data circa idem tempus quo Ep. superior.

Ep. 354 (prius IV, 38) coll. cum *LPEFM* 1 servorum dei s. M GER.]
 .G. F girardo M 6 promotioni] promonitioni *LPEF*

355.

**Ad FARMANNUM ORDWIUM BENIAMIN
monachos Cantuarienses.**

Ostendit eis, cur ad se venire non possint; singulis singulorum difficultatibus respondens ad patientiam eos hortatur.

ANSELMUS archiepiscopus: carissimis filiis FARMANNO, ORDWIO et BENIAMIN salutem et benedictionem dei et suam.

3 Scio, filii carissimi, quia dilectionis abundantia facit vos desiderare meam praesentiam, ut et quod corde geritis, sicut filii patri aperiatis et consilium singulis angustiis vestris accipiatis. Sed, quamvis bonum sit habere
6 bonum zelum et laudabile, tamen, si non est secundum scientiam, non est deo acceptabile.

Vultis habere a me licentiam ut ad me veniatis; sed pro certo verum
9 est quia difficilius, immo impossibilius hoc est quam vos cognoscatis. Via nimis longa, gens extranea, iter periculosum, monachi de eadem terra capiuntur, male tractantur, equi et si quid habent auferuntur. Pecunia magna
12 necessaria, labor gravis, exordinationes multae, utilitas non adeo magna, ut alii me non iudicent reprehensibilem, si ad hunc assensum exhibeo me facilem. Si mala quae fiunt in Anglia et in ecclesia, quae videtis et auditis,
15 mihi vultis notificare: satis scio, nequeo corrigere. Deo dicite, et ut ipse corrigat exspectando orate. Si consilium de animabus vestris vultis quaerere, habetis vobiscum venerabilem fratrem et filium nostrum, dominum priorem
18 ERNULFUM, virum spiritualem, in quo et bona voluntas gratia dei abundat et sapientia, quem vobis pro me, quasi alterum me, dimisi. Ad illum

Ad Ep. 355: Scripta videtur Lugduni a. 1104-1105.
10, 2.

6 sec. scientiam] Rom.

Ep. 355 (prius III, 108) coll. cum LPEVFM 1 carissimis om. M filiis]
monachis cantuariensibus add. M 1-2 FARM. ORDWIO et BENI.] .F. O. B.
FM 1 Orduino V 2 salutem - suam om. M dei et suam om. F
5 accipiatis] excipiat M 6 laudabilem VFM (in L ex laudabilem corr.?)
8 a me om. M 17 venerabilem - nostrum om. FM domnum FM 18
ERN.] ernulfum (in L prius sic) E .E. FM virum spiritualem om. FM et
bona] et om. M 19 quem] quae P

quasi ad me recurrite, illi velut mihi vos credite, illum sicut me suscipite. Hoc etiam concedo de domno episcopo GUNDULFO, si quis voluerit. 21

Tibi dico, fili FARMANNE, qui ideo petis licentiam alibi conversandi, quia in tot perturbationibus animam tuam salvare nequis, ut dicis: non decet ut, quamdiu vos non possum regere nec colligere, incipiam vos 24 dispergere. Non ergo est consilium, ut aut tu hoc petas aut ego faciam. Denique, si uni aut duobus concedo, aut exire de ecclesia ut alibi converteretur, aut exire de regno ut ad me veniat: tot sunt qui similem habent 27 causam, ut non sine magno scandalo aut sine magna dissolutione fieri possit. Habeat igitur, qui hoc vult, eam discretionem et patientiam quam habent alii, ut pariter in patientia vestra possideatis animas vestras. 30

Tibi quoque, fili BENIAMIN, qui sic me adiuras terribiliter et obtendis perditionem animae tuae, ostendo ut illi, cuius animae debeo et volo consulere, quia tam indiscretam rem non debuisti facere, neque animae meae 33 et animae tuae tam grave periculum opponere. Cum enim animam meam impellis, quantum ex te est, in tantum periculum: certus esto quia non est hoc animae tuae salubre consilium. Quod petis, nulla ratione fieri potest. In- 36 discreta et inordinata temeritate forsitan fieri posset. Non enim est rationale sequi, quocumque nos impetus animi, etiam bona intentione, impellit sine discretionem. Nequeo intelligere animam tuam in periculo esse perditionis, 39 si mecum loqui non potes. Nam si essem, ubi nullatenus accedere posses in hoc mundo, aut in altera vita: non tamen de salute animae tuae tibi desperandum esset. Precor igitur et consulo, fili carissime, ut sustineas sine 42 scandalo animae tuae dei dispositionem, et secundum quod vides eum nos et quae ad nos pertinent ordinare, stude te ipsum sicut discretus et qui spem habet in deo, salvare. 45

De hoc quod tu, frater et fili ORDWIE, obtendis mihi quia non

30 vestras] Cf. Luc. 21, 19.

21 GUND.] .G. FM voluerit] *paragraphus in M* 22 FARM.] .F. FM
 23 in tot] in om. P salv(are) super servare M 26 Deinque L si] aut
 add. M 26-27 conversentur M 27 veniant M 28 scandalo aut sine
 magna om. P possit] queat M 30 possid. a. vestras] p. a. v. M (cum pa-
paragrapho) 31 BENI.] .B. FM 32 debeo] et debeo M 33-34 animae tuae
 et animae meae FM 34 meam om. V 35 ex te] in te V 37-38 rationale M
 38 etiam bona intentione] et bona intentio FM 40 loqui] esse M
 42 esset] *paragr.* M 42-45 Precor - salvare om. FM 45 salvare] *paragr.* P
 46 ORDWIE] .O. FM

redeo in Angliam: scito quia non fugio mortem, non abscisiones membro-
 48 rum, non quaelibet tormenta, sed peccatum et ignominiam ecclesiae dei, et
 maxime Cantuariensis. Si enim ita rediero, ut apertum non sit quia rex me
 spoliare et res ecclesiae mihi commissas invadere, sicut fecit, non debuit: confir-
 51 mabo pravam, immo servilem et pessimam consuetudinem mihi et posteris meis
 meo exemplo – quod deus avertat a me! Nisi ergo peccatum suum cogno-
 scere et deo satisfacere de hoc quod in me peccavit et peccat voluerit, ut
 54 nec ipse nec successor eius mihi aut successoribus meis meo exemplo dicere
 possit se hoc facere debere per consuetudinem: nullatenus intelligo, neque
 aliquis rationabilis intellectus, quomodo ei concordare aut ad eum redire
 57 possim ad honorem dei et ecclesiae nostrae et salutem animae meae. Si fit
 mihi quod fieri debet, faciam quod debeo ad honorem dei.

»Pax dei, quae exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra et
 60 intelligentias vestras«. Amen.

356.

Ad HAIMONEM vicecomitem.

*Iterum eum monet, ut sibi restituat, quae iniuste sibi de terra et domibus suis
 ablata aut quae iniuste exacta sunt.*

ANSELMUS archiepiscopus: HAIMONI vicecomiti, amico suo, salu-
 tem et benedictionem.

3 Olim mandavi vobis et precatus sum sicut amicum fidelem meum et
 ecclesiae nostrae, quatenus mercatum quod de terra nostra mutavistis, ita
 restitueretis, sicut erat, quando de Anglia exivi, et theloneum quod accepistis
 6 in Fordwic de nostris rebus, mihi redderetis, quia nusquam in tota Anglia
 res nostrae dominicae debent subiacere huiusmodi exactionibus, et maxime
 inter propriam parochiam archiepiscopatus nostri; et adhuc, sicut audio,

59-60 vestras] Phil. 4, 7.

Ad Ep. 356: Scripta a. 1104-1105.

50 commissae M 55 debere om. V 57 meae] nostrae M 57-58 mihi fit
 FM 59-60 Pax - Amen om. M 60 Amen om. V Ep. 356 (prius
 IV, 57) coll. cum LPEFM 1 HAIM.] .H. F amico suo om. F 1-2
 amico - benedictionem om. M 6 foruic F forwic M de nostris rebus
 om. M 8 inter] intra FM

neutrum fecistis. Insuper, postquam res nostrae quietae debuerunt esse usque 9
ad reditum meum ex praecepto regis: homines vestri frugerunt domum
nostram in Sandwic, et pisces nostros violenter abstulerunt, et in civitate
Cantuaria aliam domum nostram in terra nostra frugerunt, et quod intus 12
erat abstraxerunt. Rogo igitur vos sicut amicum in quo debeo confidere,
ut et nostra quae, sicut dixi, ablata sunt, mihi restituatis, et ne me facere
clamorem ad alium cogatis. Non solum enim mihi et ecclesiae nostrae ex 15
vestra parte iniuria non debent evenire, sed etiam aliunde venientes, sicut
scitis, cum potestis debetis repellere. Valete.

357.

Ad ERNULFUM priorem Cantuariensem.

*Miseriis fratrum et totius Angliae se compati scribit. - De se ODOMEM
Lundoniensem retulisse et latorem praesentium relaturum esse. - De malo quod
WILLELMUS facit de Einesford. - Mittit exemplaria epistolarum suarum
postulata. - Ut fratribus sibi commissis sollicitus sit illosque ad patientiam hortetur,
mandat. - Latori praesentium benefaciat rogat.*

ANSELMUS archiepiscopus: reverendo fratri et sincera dilectione
amando domno priori ERNULFO salutem et benedictionem dei et suam,
quantum potest. 3

Miseriis et tribulationibus non solum vestris, sed et totius Angliae,
quas fama volante multis modis cognosco: meum est secundum praesentem
divinam dispositionem solum compati, et solius dei est subvenire. De iis 6
quae erga me sunt, non aliud ad praesens vobis possum scribere, quam per
ODONEM Lundoniensem vobis mandavi, et quod latori praesentium viva
voce referendum dimisi. Malum quod WILLELMUS facit de Einesford, 9

Ad Ep. 357: Scripta a. 1104-1105. 9 WILL.] Calvellus, ut videtur; ad quem
Ep. sequens (cf. Ep. 359).

9 quiete L (ex quietae corr.) PF 12 in terra nostra om. M 13 abstraxerunt
LPE 16 aliunde] per alium FM venientes] devenientes FM 17 Valete
om. FM Ep. 357 (prius IV, 58) coll. cum LPEFM 1-2 reverendo
- amando om. FM 2-3 benedictionem - potest om. F dei - potest om. F
6-12 De iis - mitto om. FM

certus sum quia, si ipse non faceret, ab alio fieret, et forsitan gravius. Exemplaria epistolarum quas misi, de iis quorum mihi notitiam litteris feci-
12 stis, vobis mitto.

Fratres nostros, quos per me deus vestrae commendavit curae: sicut scitis oportere et ad me pertinere, pio et benigno affectu salutate, et se-
15 cundum sapientiam a deo vobis datam consolamini et confortate. Et quia non ipsi sunt primi servi dei nec soli nec ultimi, quos mundi tribulatio premit: ut exemplo aliorum patientiam amplectantur frequenter intimate.
18 Adolescentibus et infantibus singulis familiariter affectum dilectionis meae, quam illis solebam ostendere et quam adhuc servo, commendate, et ut memores sint monitionis meae obsecrando dulciter rogate.
21 Latori praesentium, quia saepe et multum pro legationibus nostris laboravit, benefacietis, si paupertatem eius aliquantulum saltem de veteribus vestibus mitigaveritis, aut aliquo alio modo. Valete.

358.

Ad WILLELMUM Calvellum.

Eum monet, ut mercatum quem de terra sua transtulit et sibi et ecclesiae Cantuariensi abstulit, restituat, si excommunicationi subiaceri non velit.

ANSELMUS archiepiscopus: WILLELMO Calvello salutem et benedictionem.

3 Adhuc te saluto sicut amicum et filium, donec cognoscam, an sit pura et sincera amicitia tua an non. Hactenus enim sic te habuisti erga ecclesiam nostram et me, ut gratiam dei inde mereri videreris et nostram
6 amicitiam haberes. Sed nunc audio quia mercatum nostrum de terra nostra transtulisti, et mihi et ecclesiae Christi, matri tuae, abstulisti. Omnia eiusdem ecclesiae sunt, et quae ecclesiae sunt, mea sunt. Moneo igitur te et precor
9 sicut amicus amicum et sicut episcopus Christianum filium, quatenus restituas

14-15 datam] Cf. 2 Petr. 3, 15.
14-15 datam] donatam M
19 restuas LP (in E corr. in restituas)

17 patientiam amplectantur] Cf. *Regula* s. BENEDICTI, c. 7 (lin. 107).
Ad Ep. 358: Scripta a. 1104-1105; fortasse eodem tempore quo Ep. praecedens.

21-23 Latori - Valete] Omnipotens deus sit semper custos totius vitae vestrae F; om. M
Ep. 358 (prius IV, 59) coll. cum LPE

terrae nostrae mercatum suum, sicut erat, quando de Anglia exivi, si non vis iram dei incurrere et amicitiam meam et totius ecclesiae, quam hactenus habuisti, perdere, et gravissimae excommunicationi cum his, quorum hoc agis consilio et auxilio, subiaccere. Vale, et consulo, ut quod tibi amicabilem mando, amicabilem facias et sine dilatione.

359.

Ad GUNDULFUM episcopum Rofensem.

Scribit de se ODOM Lundeniensem retulisse et latorem praesentium relaturum esse. – Mandat, ut dicat WILLELMO, filio RODULFI, se nummos, quos exigit, in opus monasterii concedere. – Ut roget vicecomitem, ne permittat fieri iniuriam WILLELMI Calvelli, de quo in Ep. praecedente.

ANSELMUS archiepiscopus: vero amico, reverendo episcopo GUNDULFO, salutem.

De iis quae erga me sunt, non aliud ad praesens vobis possum scribere, quam quod per ODOM Lundeniensem reverentiae vestrae mandavi et quod latiori praesentium viva voce referendum intimavi.

Audito quod WILLELMUS, filius RODULFI, exigit a priore domno ERNULFO nummos, quos presbyteri solent dare eo tempore quo chrisma accipiunt, qui iam expensi sunt in opus monasterii, et eos qui adhuc dandi sunt, nisi cognoverit me eos in hoc opus concedere. Sciat igitur sanctitas vestra et hoc dicite WILLELMO quia, quantum in me est, et hos concedo, et si plus possem, concederem.

Relatum mihi est quia WILLELMUS Calvellus mercatum de terra nostra, ubi solet esse, transtulit, et mihi et ecclesiae nostrae abstulit. Unde illum monui, ut quod male egit sine dilatione corrigat, per epistolam, quam petite ab eo ut vobis ostendat. De qua re mando ut vicecomitem ex nostra parte cum uxore sua, filia nostra, salutando conveniatis, atque ne hanc

Ad Ep. 359: Scripta eodem tempore quo Ep. 357 et 358. 3-5 intimavi] Cf. Ep. 357. 14 per epistolam] Praecedentem.

Ep. 359 (prius IV, 61) coll. cum LPE 1-2 GUND.] .G. P 4 mandavi] servavi P

nobis iniuriam fieri, sicut in illo confidere debemus, permittat, rogando monitis. Quamvis enim ad praesens violenta mihi fiat iniustitia, non tamen iudicio dei mea, quam ipse aliquando requiret, perit iustitia Monete quoque eum, ut audiat litteras quas de hac re misi Calvello. Valete.

360.

Ad WILLELMUM archidiaconum Cantuariensem.

Monet eum de districta et litteris conservata causa, quam inter se et eum constituerit familiaritas, quam habuit cum PETRO et SALOMINE, postquam isti sibi et ecclesiae suae contumeliam inauditam facere conati sunt; et corripit eum, quod nunc iterum cum iisdem in sua domo familiariter conversetur.

ANSELMUS archiepiscopus: WILLELMO archidiacono salutem et benedictionem.

3 Bona quae facitis amo et laudo; si quid vero vos agere audio quod vos non deceat, hoc vobis tacere non debeo. Puto quia meministis quam gravem et quam districtam causam olim inter me et vos constituit familiaritas et conversatio PETRI et SALOMINIS, quam vobiscum habuerunt, 6 postquam mihi et ecclesiae nostrae, quantum in ipsis fuit, conati sunt facere contumeliam et ignominiam, cui parem numquam ab homine ullo sustinuimus. 9 Nunc utique audio quia in domo vestra familiariter vobiscum conversantur et vestris beneficiis aluntur, qui veluti de efficacia suae voluntatis exsultantes et eidem ecclesiae insultantes, eius aspectibus se cotidie de domo vestra 12 ingerunt ad commemorationem illatae iniuriae. Quod quale et qualiter pensandum sit, prudentia vestra non solum per se cognoscere, sed etiam ex supradicta causa, quae inter me et vos fuit et adhuc scripta apud nos servatur, potest coniectare. Quid autem vobis inde faciendum sit, fidelem sapientiam vestram consulite. Valete.

Ad Ep. 360: Scripta a. 1104-1105; simul cum Ep. sequente.

Ep. 360 (prius IV, 60) coll. cum *LPE*

361.

PASCHALIS papae ad ROBERTUM comitem de Mellento.

Scribit se audire eum, quem socium ex iteratis litteris crediderit, paene solum regi persuadeat, ut in causa investiturarum ecclesiae Romanae repugnet. Oboedientij veniam peccatorum offert, non obtemperanti vero iram dei comminatur.

PASCHALIS episcopus, servus servorum dei: dilecto filio ROBERTO, comiti de Mellento, salutem et apostolicam benedictionem.

Nos te in familiaritatem ascivimus, et in dei rebus et beati PETRI³ servitio socium habere credidimus. Id ipsum nobis iam secundis litteris promisti. Ceterum de te longe aliter referunt qui noverunt. Aiunt enim quod paene solus aut prae ceteris solus Anglorum regem in causa investiturarum⁶ Romanae ecclesiae repugnare persuadeas. Quod si verum est, gravamur maxime super te, cui aetas ipsa conversionem ad dominum suggerit. Sicut ergo oboedienti tibi peccatorum veniam et domini gratiam obtulimus, ita non⁹ obtemperanti et tantae nequitiae consentienti iram domini comminamur. Nos quoque ipsos non diutius id passuros denuntiamus, quin flagitium hoc in te potissimum ulciscatur.

12

Ad Ep. 361 (JAFFÉ-LOEW. 6003): Scripta a. 1105, aestate fere. Quomodo haec epistola animum comitis moverit, vide *Hist. Nov.* 191; 469.

Ep. 361 (prius **IV, 62**) coll. cum *LPEFM* 1 *ROB.].R.PFM* 3 *PE-*
TRI] .p. *M* 5 aliter om. *P* 8 ipsam *F* 9 domini] dei *M* 12
 ulciscamur *M*

362.

GERARDI archiepiscopi Eboracensis ad PASCHALEM papam.

Gratias agit pro litteris. – Correctionem, quam continent, falsam de se relationem effecisse affirmat. – Causae ANSELMi se semper fovisse; qualiter eidem se coniunxerit, litteras, quas ei scripsit et quas adiungit, manifestare.

Patri et domino PASCHALI, summo pontifici: GERARDUS, Eboracensis ecclesiae servus, subiectionem, sertitium et oboedientiam.

3 *Beata et amabilis paternitas vestra, quae filium, terrarum licet ac*
maris intervallis remotum, dilectione tamen et oboedientia proximum, visitare
non dedignata est aeternumque vitae manna suavi litterarum rore animae
6 *meae infudit! Vidi et vidisse gaudeo vestras, pater carissime, litteras, in*
quibus redundat caritatis dulcedo; nec deerat virga correctionis, castigans
carnem, ne adversus spiritum erigatur; spiritum confortans, ut carni subdi-
9 *tae dominetur. Si quid amarius dulcedini litterarum vestrae sanctitati inter-*
fuit, falsa de me relatio ut hoc interesset effecit. Et quidem si desiderio
animae meae satisfaceret, ut adhuc semel sanctitati vestrae praesentari mere-
12 *rer, sciretis quia conversatio mea in ecclesia, cuius mihi curam commisistis,*
nec vobis infidelis nec ecclesiae hactenus inhonesta fuit, eritque deo propitio
vestra admonitione instructor vestraque castigatione correctior.

15 *Venerabilis et summi Cantuariensis archiepiscopi causam votis semper*
fovi, re ipsa etiam, ubicumque ostium mihi deus aperuit; sed mox ut litte-
ras vestras vidi, quid eidem viro obtulerim, qualiter – quod ex me fuit – ad
18 *ferendum onus ecclesiae me ei coniunxi, litterae quas ei scripsi, semota omni*
falsitate manifestant; quas peto ut videre dignetur sanctitas vestra.

Sanctitatem vestram incolumem ecclesiae suae deus conservet.

Ad Ep. 362: Responsum ad Ep. 354; scriptum mense fere Iunii a. 1105.

Ep. 362 (LIEBERMANN, F., *Quadripartitus* (1892), p. 155 [= l]) coll. cum l
 1 GER.] .G. l 8 confortans] sic correxi; conformans l

363.

A GERARDO archiepiscopo Eboracensi.

Gratias agit pro litteris. - Cupire se ANSELMUM praesentiam dicit eumque adhortatur, ut postposita patientia fortiter agat; se et multos, cum ad rem ventum fuerit, oboedituros esse. - Litteras, quas a papa accepit, transcriptas mittit, sicut ANSELMUS per nuntium mandaverat.

Patri filius salutem et oboedientiam.

Scribo tibi, reverende pater, tacitis interim nominibus, quae commodi parum, incommodi plurimum afferre possent. Litteras tuas ut umbram aestuans, 3 ut fontem sitiens suscepi; laetus quia scripsisti, maestus quia te scribere oportuit. Et utinam ibi essem vel ibi esses, ubi cessantibus litteris voci vivae vox viva responderet! Scires profecto quia post te adhaesit anima mea, sci- 6 res quia cor meum vere et sincere te diligit, multum pro tuis erga me beneficiis, plurimum, quia te novi habitaculum esse spiritus sancti.

Exulas pro fidelitate matris ecclesiae, exulas in terra, civis supernae 9 Ierusalem, exulas corpore; exulat animus meus tecum, paratus et corporeum, si iusseris, subire exilium. Aureo Babylonis calice inebriari contempsisti, qui praeclaro calice Christi inebriatus es. Caritas, quae deum 12 ad terras, ut te redimeret, deposuit, ipsa, ut servias deo, a divitiis huius mundi te ad tempus removet. Nosti pro Christo, nosti pro pietate tolerare; utinam ex aequo velles et certare! Nihil magis ratione caret quam patien- 15 tia et benigna mansuetudine eos velle vincere, quorum vires patientia crescunt, mansuetudine exasperantur, benignitate acuuntur. Infudisti vulneribus nostris oleum, et foetor crescit; infunde vinum, memor quod ita Samaritanus 18 praecepit. Fomenta adhibuisti, et putrescentes undique luxuriant carnes; adhibe

Ad Ep. 363: Scripta eodem fere tempore quo Ep. praecedens; post Ep. 354. 2
tacitis interim nominibus] Cf. Ep. 326. 3 Litteras tuas] Quae non servatae sunt.
6 anima mea] Cf. Ps. 62, 9. 8 hab. sp. sancti] Cf. 1 Cor. 6, 19. 11
inebriari] Cf. Ier. 51, 7. 12 inebriatus] Cf. Ps. 22, 5. 14 removet] Allu-
ditur ad hoc, quod ANSELMUS redditibus spoliatus est (a mense Decembri a. 1104
usque ad mensem Iulium a. 1105). 17-18 oleum] Cf. Luc. 10, 34. 18-19 prae-
cepit] Cf. ibidem. 19 Fomenta adhibuisti etc.] Cf. Reg. s. BENED., c. 28
(lin. 8 ss.).

Ep. 363 (ibidem, p. 155 s.) coll. cum l 6 post] pro ms.

ferrum, si mederi cupis, adhibe ignem, si cor tuum ardeat igne spiritus sancti.
 21 *Torporis et negligentiae te arguunt, quos tu inoboedientiae arguis; habet*
Christus in ecclesia, quam tibi commisit, columnas faeno et stipula, dum
tepide agis, coopertas; sed ubi ad rem ventum fuerit, in his quae Christi
 24 *sunt tibi oboediendo ecclesiam aperte sustentaturas.*

Dominici corporis et sanguinis consecrandi potestatem qui te ordinante
suscepit, irreverens et temerarius esset, si te prohibente et id pro causa Chri-
 27 *sti prohibente non consecrator, sed temerator et profanus existeret. Nescis*
quid possis, quia scire non vis; sed unum scias quia commissa tibi eccle-
sia non tantum tributaria, sed tributum facta est fisci. Me habes usque adeo
 30 *oboedientem, ut in die iudicii non debeam a te inoboedientiae argui. Ora*
pro me. Sic mihi assit favor divinae gratiae, ne qui ante tentationem magna
promitto, negem in tentatione ad vocem ancillae.

33 *Venerabilis patris nostri litteras, pater dilectissime, suscepi, de quarum*
benedictione impense gavisa est anima mea. Et licet aliter quam meruerim
me teligerint, castigatio tamen earum »super mel et favum« dulcis est mihi.
 36 *Super causa tua, immo et nostra, me admonent; admonitioni congratulor.*
Oboedientiam admodum difficilem iniungunt; sed et haec implenda est pro
posse meo. Tuus sum, quia tu dei es. Transcriptas vobis litteras mitto, ut
 39 *per nuntium vestrum mandastis, sanctae fidei vestrae quidquid vultis credens.*

22 faeno et stipula] Cf. 1 Cor. 3, 12. 25-26 suscepit] GERARDUS anno 1096
 ab ANSELMO sacerdos et episcopus Herefordensis consecratus erat. 32 ancillar]
 Cf. Matth. 26, 69 ss. 33 litteras] Ep. 354. 35 dulcis] Cf. Ps. 18, 11. 37
 iniungunt] Scil. pronuntiationem excommunicationis in consiliarios regis.

21 Torporis] corporis ms. 31 mihi] sic correxi; tibi l 32 negem] sic cor-
 rexi; regem l advocem l

364.

Ad ERNULFUM priorem et monachos Cantuarienses.

Scribit se tardius eis referre de conventione inter regem et se in Vigilia festi s. MARIAE MAGDALENAE facta, qua rex se de archiepiscopatu re-vestiverit et promiserit se redditus acceptos redditurum esse. Eundem sperare inter se et papam tantam concordiam usque ad diem Nativitatis domini futuram, ut ipse (ANSELMUS) in Angliam redire possit. Se interdum extra Angliam manere oportere. - Praecipit, ut contra pristinam iussionem in tota Anglia omnes sacerdotes, qui feminas tenuerunt, ecclesiasticis beneficiis priventur. - Comiti de Mel-lento, qui nuper litteras a papa accepit, se introitum ecclesiae permisisse, cum sibi promiserit se regi ad oboedientiam in papam persuasurum esse. - Sententiam in eos, qui investituram acceperunt et qui eos consecrarunt, immutatam manere. - ERNULFO gratulatur quod de aegritudine convalescat.

ANSELMUS archiepiscopus: fratribus et filiis carissimis, domno priori ERNULFO et aliis sub illo deo famulantibus in Christi ecclesia Cantuariae, salutem et benedictionem dei et suam, quantum potest. 3

Quod tam diu distuli scribere vobis de hoc quod convenit inter regem et me in Vigilia festivitatis sanctae MARIAE MAGDALENAE, non fuit negligentia, sed opportunitatis, quam monstrare opus non est, absentia. 6 Scitote quia rex me revestivit de archiepiscopatu nostro, et promittit se redditurum quod de nostris redditibus hactenus accepit. Quod ipse cum magna laetitia et bona voluntate se ostendit facere, et omnes qui cum eo 9 sunt se clamant inde gaudere. Sperat enim rex inter dominum papam et se tantam concordiam ante diem Nativitatis domini futuram, ut ego utrique possim in Anglia concordare sine offensione. Qua de re ipse legatum suum 12 Romam mittere disponit, ut ante nominatum terminum rei certitudinem accipere possit. Sed quoniam res nondum est in ea pacis et concordiae inter eos certitudine solidata, ut sine dubietate, si modo in Angliam intravero, 15

Ad Ep. 364: Scripta aliquanto tempore post d. 21. Iulii a. 1105. 7 Scitote]
Ad sequentia cf. *Hist. Nov.* 166; 452.

Ep. 364 (prius III, 110) coll. cum LPEVFM 1 fratribus et f. carissimis om.
FM 2 ERN.] .E. *FM* sub illo om. *F* 2-3 sub illo - potest] in ec-
clesia dei C. *M* 2 in Christi ecclesia deo famulantibus *F* 3-6 Quod tam
diu - absentia om. *FM* 8-22 Quod - futuram om. *FM* 16 in Angliam] in om. *P*

confidam me in pace ibi remansurum: elegi potius ad tempus extra Angliam manere, donec legatus praefatus Roma redeat – ita ut interim et res archiepiscopatus in mea sint potestate et homines nostri sint in quiete –, quam ad praesens me in ambiguitatem ingerere, ne forte iterum per discordiam impacabilem necesse sit me de Anglia exire. Equidem existimo hanc mei reductus dilationem nullatenus nocituram ad perfectam concordiam, quam speramus futuram.

De presbyteris, de quibus rex praecepit ut et ecclesias et feminas habeant, sicut tempore patris sui et LANFRANCI archiepiscopi habuerunt: et quia rex me resaisivit de toto archiepiscopatu, et quia tempore patris eius et eiusdem archiepiscopi in concilio prohibitum est tam execrabile coniugium, fiducialiter ea quam ex archiepiscopatu habeo auctoritate praecipio, non solum in archiepiscopatu, sed etiam per totam Angliam, ut omnes sacerdotes qui feminas tenuerunt, ecclesiis et omni ecclesiastico beneficio priventur.

Dominus papa nuper mandavit comiti de Mellento salutem et benedictionem suam, hac videlicet conditione, si libertati ecclesiae voluerit favere, cui hactenus visus est resistere. Sin autem, ab introitu ecclesiae tantum illum arcebat, sicut fecerat prius de illo et de aliis complicibus eius consiliariis regis in litteris, quarum exemplar vobis misi. Sed quoniam idem comes promisit mihi se conaturum, ut rex papae praeceptis odoediat, permisi ei introitum ecclesiae, a quo detinebatur. De aliis vero nec aliquis nominatur in praefatis litteris, nec ego ullum certe possum nominare, et omnes, sicut audio, ad concordiam inter papam et regem nituntur. De iis qui investituras acceperunt et de consecrantibus eos nulla est mutata sententia.

Gratias agimus deo quia vos, domine prior, sicut mandastis, de aegritudine vestra convalescitis, et oramus deum, ut vos in integram sanitatem restituat.

Omnipotens deus vos semper sua gratia protegat, semper ad meliora crescere faciat, fratres et filii carissimi. Amen.

26 in concilio] Wintoniensi a. 1076 (cf. MANSI, *Concilia*, t. XX, p. 459). 31
mandavit] Cf. Ep. 361. 35 in litteris] Cf. Ep. 353.

17 Romam *LPE* 23 De presbyteris] ergo *add. M* 24 habeant] habent *M*
archiepiscopi .L. *FM* 27 fiducialiter *P* 29 tenuerint *VF* tenuerunt,
suprascript. (tenuerint) *M* 39 De his *M* De hiis *V* 31-39 Dominus - ni-
tuntur *om. FM* 40 sententia] *hic deficit M* 44-45 semper - Amen *om. F*
45 Amen *om. V*

365.

Ab anonymo.

Scribit litem morosam inter regem et ANSELMUM sibi videri nihil aliud esse quam diabolicae fraudis illusionem et totius Anglorum ecclesiae destructionem. Quod studet probare expositione corruptionis morum tam cleri quam laicorum, et maxime principum. Soli ANSELMO absentī haec omnia imputari, cuius absentiam nihil prodesse, at plurimum obesse.

Carissime Pater et domine, quamvis optime sciatis quid facere debeatis et quid facere velitis, videtur tamen omni fere homini sano sensu sapienti omnino nihil aliud esse id quod inter vos et regem sub tam morosa expectatione agitur, nisi diabolicae fraudis illusio et illudens dilatio, et – ut manifestius dicam – totius Anglorum ecclesiae ac religionis et legis Christianae cotidiana diminutio et summa destructio. 6

Ecclesiarum namque, quae tam diu manent pastoribus viduae, possessiones diripiuntur; ordo sanctae religionis in eis neglectus annihilatur. Legis Christianae rectores, non iam rectores, sed praecipitatores, ac iuxta regiae voluntatis arbitrium et suum libitum paene omnis iustitiae sunt effecti subversores. De clericis quid dicam, qui circiter omnes revoluti sunt ad iniquitatem pristinam? Quid de laicis? Ipsi quippe, sed principes maxime, vix nisi ex propria parentela coniuges sibi accipiunt, clam desponsant, desponsatas contra legem ecclesiasticam scienter tenent et sibi defendunt. De sodomitis, quos ipse in magno concilio usque ad poenitentiam et confessionem excommunicastis, ac de crinitis, quos in Paschali postmodum solemnitate, pontificali stola redimitis, coram universo populo a liminibus sanctae ecclesiae removistis, quid dicendum, cum – ut deberetis – non subvenitis, nec 18

Ad Ep. 365: Scripta a quodam non contemnendae auctoritatis viro, altero dimidio a. 1105 (cf. *Hist. Nov.* 167 s.; 453 s.). In *PL* 159, 835 haec epistola episcopo GUNDULFO attribuitur: ad ANSELMUM Lugduni degentem; at secundum *Hist. Nov.* ANSELMUS iam Becci morabatur. 15 in magno concilio] Cf. Statuta concilii Lundoniensis a. 1102 habiti (*Hist. Nov.* 143 s.; 439). 18 removistis] Cf. eadem Statuta.

Ep. 365 (prius III, 172) coll. cum r; g (= ed. Maurina *Hist. Nov.* a. 1721, p. 71); ex r lectiones cod. A (= Tit. A. XI) attuli 5 et legis] ac legis Ag 10 omnis] omnes A 14-15 De sodomitis] vero add. g 16 ac] et g

- vel unus in toto regno existat, qui haec et alia multa deo et omni servo dei contraria vice vestra reprehendere audeat aut emendare contendat? Et
 21 si veritatem vultis audire, fateor omnia haec multo deterius fieri, quam possint scripto edici, in tantum, ut ipse etiam rex iam testetur numquam tantae fortitudinis nequitiam in patria ista fuisse, sicut modo est.
- 24 Haec autem omnia procul dubio vos solum respiciunt et vestrae sanctitati imputantur. Videte igitur et intendite oneri quod suscepistis, et cui curam eius vestri loco disponendam commisistis, quando vos, qui talibus
 27 obviare constituti estis, pro nihilo tam diu regno in quo exercentur abestis. Considerate quoque, si vobis placet, si cor vestrum ita soli deo vacat et si in tanta securitate vestri iam conversamini, ut talibus animarum miseriis
 30 alia vigilantia condescendere non debeatis. Scio equidem et bene scio vos optime scire quid est quod facilis; sed ipsum scire vestrum perparum prodest nobis. Fructum etenim communis utilitatis ex tam diuturno negotio vestro
 33 nullum adhuc procedere videmus; mala autem vestri solius occasione in ecclesia dei, in populo dei undique succrescere omni die conspiciamus.

366.

A GISLEBERTO abbate Westmonasteriensi.

Exponit ei mala quae ecclesiae Angliae ex absentia pastoris eveniant, eumque precatur, ut ad gregem suum revertatur.

Quae modulando	6 nunc canit, atque
clara solebat	lugubris extat:
3 dicere laudes	dicit et: unde
fistula vestras,	9 vos ab ovili,
murmure rauco	pastor, abestis?

28 soli deo vacat] Cf. ANSELMII *Proslogion*, c. I (Vol. I, pag. 97, 6: vaca aliquantulum deo). Ad Ep. 366: Scripta circa idem tempus quo Ep. praecedens.

20 vestra] nostra g 22 iam om. Ag 29 conservamini g 32 communi
 utilitate g 33 solius vestri g 34 in eccl. et populo dei g Ep. 366
 (ROBINSON, *Gilbert Crispin abbot of Westminster* 1911, p. 83, [ex cod. Mus. Brit. Addit. 8166, s. XII.] coll. cum textu l. c. emendato; in ms. praecedat: Ad Anselmum archiepiscopum 2 solebat] sedebat ms.

Grex duce nullo
 12 *devius errat:*
 nemo reducit:
 pascua quaerit;
 15 *et, quia quae sunt*
 commoda nescit,
 noxia sumit;
 18 *morbidus ergo*
 et moribundus
 omnis habetur.
 21 *Insidiosus*
 circuit hostis;
 spectat ovilis
 24 *septa relict:*
 undique liber
 intrat et exit,
 27 *exit et intrat:*
 nemo repellit.
 Ille lupinas
 30 *intus agendo*
 exerit iras:
 nemo resistit.
 33 *Omnia sternit;*
 cuncta necantur,
 debile, pingue,
 36 *agnus ovisque.*
 Quippe luporum
 nil satis exstat
 39 *ingluviei:*
 non satis esse
 aestimat unus
 42 *milia mille.*
 Accipe plures
 intus adesse,

45 *atque videto*
 quanta relict
 undique strages
 48 *fiat ovilis.*
 Creditor, inquam,
 illa requirit:
 51 *nam sua quaerit*
 credita quisque.
 vos, ut opinor,
 54 *restituētis;*
 quippe fuerunt
 credita vobis.
 57 *Debita reddi*
 nemo refellit:
 ergo timendum.
 60 *Milia quippe*
 multa requirit,
 quae sub ovili
 63 *credita vestro*
 perdita fiunt.
 Anglia tota,
 66 *gens populosa:*
 Scotia tota:
 insula longe
 69 *longior illis,*
 gens numerosa,
 sunt et Hiberni:
 72 *quando revisa*
 regna perampla
 ista fuere?
 75 *Nemo revisit:*
 annus et anni
 praeteriere:
 78 *ergo timendum.*

18 morbidus] moribus ms. 23 ovile ms. 65-72 ordo versuum in ms. prius fuit
 hic: 65-68, 71-72, 69-70; quem ordinem amanuensis litteris a. et b. adhibitis sic mu-
 tavit: 65-66, 69-70, 67-68, 71-72

367.

Ab HENRICO rege Anglorum.

Se excusat quod iter legatorum Romam mittendorum tam diu detinuerit: precatur archiepiscopum, ut cum WILLELMO de Werelwast, suo legato, cum venerit, BALDUINUM de Tornaco Romam dirigat.

Reverendissimo et amantissimo patri ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo: HENRICUS, dei gratia rex Anglorum, salutem et totius bonae voluntatis affectum.

Venerabilis pater, non tibi displiceat quod eorum iter, quos Romam ad negotium meum peragendum dirigere decrevi, tam diu detinui. Quod mox, ut WILLELMUS de Werelwast ad te pervenerit, quem ad hoc negotium peragendum, sicut decrevimus, Romam dirigo, tibi expediet. Te supplex igitur deprecor et devotus exoro, uti cum eodem WILLELMO BALDUINUM de Tornaio Romam dirigas ad nostram rem tractandam et deo volente finiendam. Vale.

368.

Ad HENRICUM regem Anglorum.

Respondet displicere deo segregari sine causa episcopum a suo officio et ecclesiam a suo episcopo. Quare precatur regem, ut aliquem proximum terminum nominet, quo legatum suum Romam iturum exspectare possit, cum ipse non audeat ultra proximam Nativitatem domini differre, quin suum legatum mittat.

Suo carissimo domino HENRICO, glorioso regi Anglorum: ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariæ, fidele servitium cum orationibus.

Ad Ep. 367: Scripta inter d. 21. Iulii et 25. Decembris, forte mense Octobri, a. 1105. S. ANSELMUS tunc Remis morabatur (cf. *Hist. Nov.* 168 s.; 454). **Ad**

Ep. 368: Responsum ad litteras superiores.

Ep. 367 (prius III, 173) coll. cum *MDr* 2 HENR.] .H. D 6 Willelmus (sic) r 8-9 Baldwinum D 9 Tornaco D 10 Vale om. *MD*
Ep. 368 (prius III, 111; 174) coll. cum *LPEVMDFr* 1 HENR.] .H. F glorioso om. *DF* 2 Cantuariæ om. *F*

Quod vestra magnitudo me in suis litteris tam honorifice, tanto bonae 3 voluntatis affectu salutat, gratias magnas ago, sicut debeo. Quod autem tam suppliciter me rogatis, ut non mihi displiceat quod legatus vester Romam mittendus tantum moratur: utique vestram precem, quantum in me est, con- 6 temnere non debeo; sed causa magis est dei quam mea; unde corde fideli et benigno animo vobis dico quod tacere non debeo.

Mihi quidem aliquid displicere, nisi cum propter deum mihi displicet, 9 non est magnum; sed displicere deo aliquid, nullatenus est contemnendum. Utique non parum displicet deo episcopum spoliari rebus suis, quod iam gratia dei vobis inspirante correxistis; sed episcopum segregari a suo officio et 12 ecclesiam a suo episcopo, sine causa quam deus approbet, nimis grave iudicat. Expedi itaque animae vestrae, quatenus satagatis ut ego, – qualiscumque sim – episcopus ecclesiae, quam deus regiae vestrae potestati custodien- 15 dam commendavit, et regno vestro in pace vestra celerius restituar, et mihi opportunitas utendi secundum possibilitatem meam officio, pro quo ibi positus sum, diutius non impediatur. 18

Valde quoque mihi timendum est ne deo displiceat et me dominus papa iuste reprehendat quia, postquam vos et ego simul convenimus apud castrum quod vocatur Aquila, in tam longo tempore non illi misi legatum 21 nostrum, per quem quid de tanta re inter nos factum et quid peragendum sit cognosceret, et ego eius consilium et iussionem acciperem. Quapropter periculosum est mihi diu expectare vestrum legatum, quem ante proximam 24 Nativitatem domini, sicut in verbis vestris intellexi, Roma rediturum speravi, praesertim cum – nescio quo consilio quave ratione – nullum terminum modo mihi constituatis. Quoniam igitur plus mihi debet esse de hoc, quod ego 27 ecclesiae mihi commissae praesens esse nequeo, quam de ulla terrena possessione: precor ut mihi aliquem proximum terminum nominetis per litteras vestras, quando possim legatum vestrum Romam iturum expectare, quia ego 30 non audeo differre – ut multum dicam – ultra proximam Nativitatem domini, quin meum legatum mittam. Valete.

21 Aquila] = L'Aigle; cf. *Hist. Nov.* 165; 452.

3-4 Quod - debeo *om. F* 4 autem *om. F* 7-8 sed causa - non debeo *om. E*
 8 et benigno animo *om. F* 9 mihi *om. LPEVF* 11-12 gratia *om. V* dei
 gratia *om. LPE* gratia dei vobis] deo *F* 19-32 Valde - mittam *om. F* 19
 domnus *D* 25 Roma] scilicet *add. V* 26 nesciam *M* 27 debet mihi *V*
 32 Valete *om. MDr*

369.

Ad ROBERTUM comitem de Mellento.

Eadem fere scribit monens, ne rex et consiliarii eius iram dei super se provocent.

ANSELMUS archiepiscopus: domino et amico ROBERTO, comiti de Mellento, salutem.

- 3 Vos scitis quia, quando rex et ego convenimus apud castrum Aquilae,
dictum fuit quod rex mitteret legatum suum Romam, pro iis in quibus con-
cordare non poteramus nisi per dominum papam. Quod intellexi ut ita fie-
6 ret, quatenus ante proximam Nativitatem domini legatus rediret. Videtis
autem quia dominus meus rex hoc quod tunc dixit facere moratur; sed hoc
solum mandat mihi, qui legatum meum cum eius legato mittere volebam, ne
9 mihi displiceat quia suus tantum moratur, nullum mihi constituens terminum,
quando venturus est. Unde quidam opinantur et dicunt quia rex non mul-
tum curat festinare, ut ego redeam in Angliam, et ecclesia dei, quam deus
12 illi custodiendam commendavit, quae iam fere per tres annos desolata est,
suo vivo pastore, eius reditu et praesentia consoletur, et pro consilio animae
suae, quo diu privata est, in illis qui hoc amant et desiderant laetificetur.
- 15 Quapropter dico vobis quia valde timeo, ne ipse super se provocet
iram dei et super eos, quorum consilio differt tam necessariae rei, tam ratio-
nabili succurrere, cum ad illum hoc pertineat et facere possit, ut nihil per-
18 dat de iis quae secundum deum ad regiam pertinent potestatem. Sicut ami-
cus et sicut archiepiscopus – qualiscumque sim – consulo illi et iis qui circa
illum sunt, ut non plus studeant satisfacere voluntati suae quam voluntati dei,
21 quia deus aliquando satisfaciet voluntati suae contra voluntatem illorum, qui
hoc faciunt. Consulite ergo illi et vobis, priusquam deus ostendat iram suam,
quam adhuc suspendit, expectans ut humiliemini ad voluntatem suam.
- 24 Deus dirigat eum et consiliarios eius ad verum honorem et ad veram
utilitatem eius. Amen.

Ad Ep. 369: Scripta circa idem tempus (cf. etiam *Hist. Nov.* 170 s.; 455 s.).

Ep. 369 (prius III 175) coll. cum LEMr 1 roberto M 4 quod] quia
LE pro hiis M 7 tunc om. M 8 qui] quia LE 18 secundum deum
om. E (ras. in L) 19 sim] sum LE 20-21 quam vol. dei - voluntati suae
om. E 21 satisfaciet] et add. LE 24 dirigit r consiliarios] conso-
larios M 25 utilitatem] voluntatem M Amen om. Mr

370.

Ab HENRICO rege Anglorum.

Nuntiat ANSELMO se post festum s. MICHAELIS ad eum misisse WILLELMUM de Warelwast, qui inde Romam se conferret, sed procella maris et vento contrario retentum esse.

HENRICUS, rex Anglorum: ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo et dilectissimo patri, salutem.

Notum vobis facio me WILLELMUM de Warelwast a festivitate 3 sancti MICHAELIS ad vos misisse, et illinc Romam pro negotio nostro, quod erga Romanam sedem ad invicem ego et vos locuti sumus, nisi procella maris et aestus et ventus contrarius eum detinuisset. 6

Teste WALDRICO cancellario, apud Wiccombam.

371.

Ab eodem.

Ei mandat, ut BALDEWINUM monachum cum WILLELMO de Warelwast Romam mittat.

HENRICUS, rex Anglorum: ANSELMO, archiepiscopo Cantuariensi, salutem et amicitiam.

Mando tibi sicut carissimo patri meo, ut BALDEWINO monacho 3 praecipias, quatenus ipse cum WILLELMO de Warelwast Romam in negotium nostrum eat, ut per utrumque firma dilectio et pax inter nos fiat.

Teste WALDRICO cancellario et ROBERTO comite de Mellento et 6 EUDONE dapifero, apud Pontefractum.

Ad Ep. 370: Scripta post d. 29. Septembris a. 1105.
versus finem a. 1105.

Ad Ep. 371: Scripta

Ep. 370 (prius IV, 63) coll. cum LPE	1 ANS.] .A. P	7 uuicombam P
Ep. 371 (prius IV, 64) coll. cum LPE	1 ANS.] .A. P	6 de Mel-
lent mss.		

372.

Ad GERARDUM archiepiscopum Eboracensem.

Compatitur eius tribulationibus, laudat eius zelum dei, hortatur eum ad constantiam. - Sperat regem, concordia ex toto perfecta, episcopis in omnibus bonis adiutorem futurum esse. Interea se nihil facere, donec sententiam apostolicam in proximo requirendam cognoscat.

ANSELMUS archiepiscopus: reverendo archiepiscopo GERARDO Eboracensi salutem.

- 3 Caritati vestrae pro tribulationibus quas passa est, postquam de Anglia
exivi, quamvis opere nequeam exhibere ad praesens consolationem, mente
tamen debitam gero compassionem. Quod autem et verbis per multos et
6 vestris litteris vestram voluntatem zelo dei accendi contra mala, quae in eccle-
sia dei fervent et pullulant, intelligo: sicut in adversitate condoleo, ita in
virtute congaudeo. Precor itaque et moneo, ut in bono proposito non desit
9 constantia neque usque ad perfectionem pertingens perseverantia. Ad quid
enim sumus episcopi super populum dei constituti, si quasi »canes« »non
valentes latrare« permanemus »muti« ?
- 12 Spero in deo quia dominus noster rex, sicut ipse mihi deo inspirante
promittit, ad omne bonum nobis adiutor accedet; neque, si deus concordiam
inceptam inter illum et me dignabitur perficere, aliquatenus a consilio nostro
15 in iis quae ad nostrum ordinem pertinent, recedet. Quapropter de nostro
negotio in praesentiarum nihil aliud faciam, donec apostolicam in proximo
requirendam cognoscam sententiam. Valete.

Ad Ep. 372: Scripta exeunte a. 1105 vel ineunte a. 1106. 5 compassionem]
Cf. Ep. 326, lin. 15. 6 vestris litteris] Cf. Ep. 326 et 363. 10 constituti]
Cf. Hebr. 5, 1. 10-11 muti] Cf. Is. 56, 10.

Ep. 372 (prius IV, 65) coll. cum LPEFM 1 GER.] .G. FM 15 per-
tinent ordinem FM 15-17 Quapropter - sententiam om. FM 17 Valete om. M

373.

A GERARDO archiepiscopo Eboracensi.

Confitetur se iam cognoscere periculum investiturarum laicarum, quae haeresim sapiant. Orat inde ANSELMUM, ut sibi constantiam in bono proposito a deo imploret. Gaudet de pace inter regem et archiepiscopum incepta, sed dolet huius absentiam. Quem rogat, ut sibi versanti in periculo incurrendi iram regis, si eis non communicet, qui in eius communione manent, auxilium ferat.

Patri filius, ANSELMO, venerabili archiepiscopo: G(ERARDUS) salutem et oboedientiam.

Ubi primum a vanitate illa animum revocavi, in qua errant adversus 3 paternitatem tuam erecta cervice filii alieni, veritatis ille splendor, quem prius velut inter nubila subrutilantem videbam, sed diffugientem non tenebam, mirum in modum animae meae manifestum se infudit. Tunc demum pericula 6 partis, cuius corpori adhaerebam, intueri attentius coepi, vidique et video, nec falli timeo, quia non longe ab haeresi recedit, quicumque in his quae ecclesiae sunt dissentit, et adversari nititur generalibus conciliis de 9 ipsius rei prohibitione factis eiusque sententiae, cuius vox et persona apostolorum principem PETRUM mundo repraesentat; si quis vero contra eiusdem auctoritatis gravitatem spiritus sancti gratiam per ordinationem - 12 vel magis ordinationis similitudinem - largiri praesumit, hic nimirum haeresim incurrit. Error quippe esset, si tanta Romani pontificis et conciliorum de eadem re constitutorum auctoritate res ista prohibita non esset. Sed 15 vetitum solemne notumque omnibus tanto peccatum aggravat, quanto circa digniora et divina peccatur, dum alter dare, alter recipere contendit deum contra dei voluntatem, sponsoque caelesti fornicatrix anima privato adulterio 18 nubere nititur contra legitimae sponsae notissimam defensionem.

Precaris, pater, et mones - ut tua mihi dulcissima verba loquar -, precaris, ut in bono proposito non desit constantia neque usque ad finem 21 pertingens perseverantia; assit favor divinae gratiae, assit auxilium sanc-

Ad Ep. 373: Responsum ad Ep. 372. 10 ipsius rei] I. e. investiturarum laicarum.
21-22 perseverantia] Cf. Ep. 372, l. 8-9 (ad finem] ad perfectionem).

Ep. 373 (LIEBERMANN, F., *Quadripartitus*, p. 157 ss. [= I]) coll. cum I; lectiones
cod. Cott. Titus A. 27 a l. allatas indicavi I G. l. 10 cuius] cui ms.
15 istas ms. 16 vetitum] ventum ms. 17 peccat ms.

- tae orationis tuae; non desum deo et tibi. *Ardet animus meus tecum esse,*
 24 *et diuturnum tempus, quo nimia animi segnitie a servitio dei torpui, magni*
alicuius laboris compendio recompensare. Et licet gratuler paci inter te et
dominum regem inceptae, vix mihi persuadeo ei tranquille adquiescere.
 27 *Licet enim in spe perfectionis bona et iucunda sit, in eo tamen amara*
nimis est, quia te absentem nobis facit vel absentem esse sinit. Et nos
 30 *quidem inde dolemus, quia te diligimus, qui in domo dei a tua paternitate*
nutriri, qui in lege dei nostri te docente erudiri optamus. Dolorem istum
ille non sentit, qui inani spe honoris tui inflatus in te conspirat, morti tuae
quasi iam proximae aspirat, ut sanguine et lacrimis pauperum delibutus
 33 *thronum tantae dignitatis ascendat. Unde iam quasi archiflamen inter so-*
dales suos incedit et, dum vix oculos humo attollit, inter labia nescio quid
sententiarum submurmurat, cum necdum noverit quid sit sententia.
 36 *De tua vero corporali praesentia aequanimiorem me reddit illa,*
dulcissime pater, tua praesentia, qua mihi in eo praesens es qui nus-
quam deest, ades etiam nobis caritatis affectu, quo longe melius iun-
 39 *guntur animae quam locis corpora. Et hoc quidem satis esset eis, quos*
amor spiritus a terra perfectius elevavit, sed mihi adhuc carnis vinculis
ligato tum demum satis erit, cum te corpore et animo praesentem videbo.
 42 *Sed ecce dum medicus abest, languor meus invalescit, dum eis communi-*
care cogor, quos sententia Romani et pontificis et concilii vel a commu-
nione fidelium penitus alienavit, vel a liminibus ecclesiae solummodo expulit.
 45 *Quae duo usus ecclesiae diversa habet, dum eis aliquando introitum eccle-*
siae prohibet, quibus nondum aliam fidelium communionem interdicat. Sana
vulnus istud, quia medicus meus es; fac me certum ubi sit periculum, de
 48 *cuius varietate dubito. Da consilium, fer auxilium, ne acriorem iram regis*
incurram, si eis non communicem, qui sub pace tua in eius communione
vel remanent vel remanere videntur. Christus, qui est »via, veritas et vita«,
 51 *ita sit mihi via ad se, veritas ex se, vita in se, ut te videre totis visceribus*
concupisco, et paternitati tuae vel in pace ecclesiae oboedire vel in perse-
cutione, si contingit, collaborare.

33 quasi archiflamen] Sermo est de RANNULFO Flambardo, qui a. 1106 ex exilio reve-
 rit; de quo cf. Ep. 214 et 223. 34 attollit] Cf. OVIDIUS, *Metamorph.* II,
 448: Vix oculos attollit humo. 50 vita] Ioh. 14, 6 (Vulg.: et veritas).

25 inter] in ms. 38 addes ms. 41 videbo corr. ex video ms. 43 quos]
 quo ms.

374.

**Ad GUNDULFUM episcopum Rofensem ERNULFUM priorem
WILLELMUM archidiaconum Cantuarienses.**

Confirmat excommunicationem, qua plexerat WILLELMUS archidiaconus presbyteros qui, habentes feminas prohibitas, monitionem eius contemnebant, quoad dederint statutam ab archidiacono satisfactionem.

ANSELMUS archiepiscopus: reverendo GUNDULFO episcopo et ERNULFO priori et archidiacono Cantuariensi WILLELMO et omnibus in sua parochia religionem sui ordinis amore dei servantibus salutem. 3

Nuper relata est mihi deo execrabilis et omnibus Christianis odibilis superba quorundam, qui se sacerdotes nominant, praesumptio. Scripsit namque mihi archidiaconus noster WILLELMUS quia nonnulli presbyteri, qui 6 sub eius sunt custodia, iterum repetentes prohibitas feminas, in immunditiam, a qua salubri consilio et iussione abstracti fuerant, se revolverunt. Quod cum idem archidiaconus vellet corrigere, omnino eius monitionem et susceptibilem 9 iussionem nefanda superbia contempserunt. Qui convocatis secum pluribus religiosis et oboedientibus sacerdotibus, superbos et inoboedientes gladio dignae excommunicationis percussit. Quam excommunicationem bestiali insania 12 temnentes, ministerium sanctum polluere, quantum in ipsis est, non formidant.

Quapropter ego ANSELMUS – quamvis peccator – archiepiscopus, ea auctoritate, quam mihi dedit per archiepiscopatum deus pater et filius et 15 spiritus sanctus, confirmo eandem excommunicationem, quam fecit idem archidiaconus, usque ad satisfactionem eius iudicio suscipiendam.

Ad Ep. 374: Scripta versus finem a. 1105 vel initio a. 1106; post Ep. 364, in qua de hac re agitur.

Ep. 374 (prius III, 112) coll. cum LPEVFM 1 episcopo .G. F 2
 priori E. F Cantuariensi om. FM WILL.] .W. F 2-3 et omnibus - sa-
 lutem om. M 4 execrabili L 5 superbia P 5-6 Scripsit - WILL.
 om. M 6 .W. archid. noster F 6-7 qui - iterum om. M 9 idem]
 .W. M 12 excommunicat. percussit. Quam om. E 14 ANS.] .A. FM
 16-17 quam - archid. om. FM

375.

Ad GUARNERIUM monachum novitium.

Gratias agens pro litteris et pro desiderio reditus sui, quem data facultate se non delaturum esse affirmat, novitium monachum, ut fervidus sit in monachico ordine hortatur.

ANSELMUS archiepiscopus: GUARNERIO, fratri et filio carissimo, salutem et benedictionem dei et suam.

³ Pro dilectione, quam in litteris tuis erga me intellexi, et pro desiderio reditus mei gratias tibi ago sicut fratri et filio dilecto. Reditum quidem meum deo annuente non differam, quando ipso disponente intelligam me ⁶ illud posse rationabiliter facere. Te autem sicut illum, cuius animae curam deus mihi commendavit, studiose moneo, ut non sis negligens ordinem quem ⁹ accepisti discere et custodire; sed sis intentus toto corde ad ea quae pertinent ad perfectionem monachi proficere. Verum enim est quia, si monachus novitius in suo proposito fuerit tepidus, aut vix aut numquam in religione monachica erit fervidus. Qualem igitur te desideras inveniri in die obitus ¹² tui: talem te cotidie stude exhibere, et semper quasi cras moriturus hodie te praepara ad reddendam rationem vitae tuae, et sic de virtute in virtutem proficies. Dominus te dirigat et custodiat.

Ad Ep. 375: Scripta forsitan simul cum Ep. praecedente. 13 de virt. in virtutem] Cf. Ps. 83, 8.

Ep. 375 (prius III, 113) coll. cum LPEVFMMD 1 GUARN.] .G. F .W.
MD fratri et f. carissimo om. MD 2-6 et benedictionem - facere om. DM
dei et suam - facere om. F 4 ago tibi V 5 meum om. V 6 facere]
paragraphus in E autem om. FMD 11 desiderans LP; in E corr. in desideras
14 Dominus - custodiat om. MD

376.

Ad ERNULFUM priorem et monachos Cantuarienses.

Quos certiores facit legatos suos et regis Romam missos esse, et precatur, ut suis precibus a deo obtinere nitantur concordiam inter regem et summum pontificem, cui et ipse concordare possit. - Ut se per litteras de statu rerum doceant, rogat.

ANSELMUS archiepiscopus: domno priori ERNULFO et fratribus ac dilectissimis filiis ecclesiae Christi Cantuariensis salutem et benedictionem.

Pro causa, quae est inter dominum nostrum regem et me, iam ipse³ rex suos et ego meos legatos Romam misimus. Mando itaque vobis et precor vos, ut instanter deum oretis, quatenus ipse talem concordiam inter dominum papam et regem ponat, ut ego salva reverentia voluntatis eius⁶ possim utrique concordare. Si vobiscum bene est, gaudeo, et ut ita sit multum desidero. Quam citius igitur opportune potestis, mando ut mihi esse vestrum quale sit litteris vestris insinuetis.⁹

Omnipotens deus vos custodiat et in sancto proposito perseverabiles faciat, atque ab omnibus peccatis vestris propitiatus absolvat. Amen.

377.

Ab HENRICO rege Anglorum.

Scribit se fando audisse Romae duos esse apostolicos et hos infestis armis contendere. Unde mandat provideat ANSELMUS, quid agendum sit de legatis; si eos retinere voluerit, retineat WILHELMUM et sibi mittat BALDWINUM. Qui si iam abierint, alium ex familiaribus ut mittat.

HENRICUS, dei gratia rex Anglorum: ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo, dilecto patri suo, salutem et dilectionem.

Plurimum relatione didicimus et maxime per ROBERTUM, clericum³ cancellarii mei, rumores de apostolico, quorum, si ita res se habeat, ut

Ad Ep. 376: Scripta versus finem a. 1105 vel initio a. 1106; fortasse missa una cum duabus epistolis superioribus. Ad Ep. 377: Scripta initio fere a. 1106.

Ep. 376 (prius IV, 66) coll. cum LPE 1 ERN.] E. P Ep. 377
(prius IV, 67) coll. cum LPE 4 se om. E

fama ventilat, doleo. Et quoniam processu dierum exurgit crebrior, timeo
 6 ne sit verior. Dicunt enim Romae – quod absit! – duos esse apostolicos,
 et ad invicem bellicosam seditionem inter se obtinere.

Unde te tuamque sanctitatem consulo ut mihi tibiue provideas, cui
 9 maior pars huius adhaeret negotii, quid agendum sit de legatis nostris in
 huius procella temporis. Quod si tibi videatur utile eos retinere usque in
 tempus congruum: tunc retine WILLELMUM et mitte mihi citissime
 12 BALDWINUM de Tornaco, monachum tuum, per quem tibi familiaris
 assignem de secretis nostris, et per eundem mihi enuntia quid in hac re
 mihi tenendum sit et agendum. Si vero tibi placet eos ire et tuum sit
 15 consilium: eant. Et si ipsi ierint: mihi mitte citissime unum de familiaribus
 tuis, per quem nostra consilia et negotia alterius alteri ad invicem fami-
 liariter assignentur.

18 Teste ROBERTO, episcopo Lincoliae, et ROBERTO, comite de
 Mellento.

378.

Ad HENRICUM regem Anglorum.

*Respondet se mittere GISLEBERTUM Beccensem. Hunc etiam relaturum
 esse legatos iam profectos fuisse et quae interim accepisset de duobus apostolicis,
 PASCHALEM legitime electum et acceptum per totam ecclesiam, alterum inva-
 sorem et hunc mox casurum esse regem docet.*

HENRICO, carissimo domino suo, gratia dei regi Anglorum: ANSEL-
 MUS, archiepiscopus Cantuariæ, fidele servitium cum orationibus.

3 Praecepit celsitudo vestra in litteris suis, quatenus sibi aliquem de
 familiaribus nostris mitterem, cui familiariter credere posset ea quae mihi

6 duos esse apostolicos] Invasor fuit MAGINULFUS (SILVESTER IV., a. 1105-1111),
 qui infra Octavam s. MARTINI (intra d. 11. et 18. Novembris) intrusus (cf. *Monum.
 German. Hist. SS. XIX, Annales Ceccanenses*, p. 281), post paucos dies remotus est.
 Ad Ep. 378: Respondet litteris superioribus; scripta initio fere a. 1106. 3 in lit-
 teris suis] In Ep. praecedente.

18 ROB. bis] .R. P
 familiariter] familiare LPE

Ep. 378 (prius III, 114) coll. cum LPEV 4

mandare vellet. Mitto igitur fratrem nomine GISLEBERTUM, monachum Beccensem, familiarem meum, cui sicut mihi credere potestis quod vobis 6 mandare mihi placuerit. Qui etiam notificabit vobis quomodo domnus BALDEWINUS et WILLELMUS iam iter Romae ingressi fuerant, quando vestram suscepi epistolam; et quod audivimus de apostolico PASCHALI, 9 et de illo qui sedem eius per rapinam dicitur invasisse.

Hoc tantum dico quia apostolicus PASCHALIS secundum deum ecclesiastice est electus, et per totam ecclesiam catholicam iam susceptus et 12 confirmatus. Ille vero invasor, de quo fama est, nullam habet electionem aut susceptionem, nisi a filiis diaboli, inimicis ecclesiae dei. Quapropter exspectamus ut super illum cadat, si nondum cecidit, quod dixit dominus: 15 »omnis plantatio, quam non plantavit pater meus caelestis, eradicabitur«. Nec moveri debet aliquis Christianus, si persecutionem patitur ecclesia Christi, quod idem ipse passus est et eandem ecclesiam passuram praedixit: 18 »in mundo«, inquit, »pressuram habebitis«. Quam confortat subiungens: »Sed confidite, ego vici mundum«.

Omnipotens deus sic vos faciat in hac vita regnare super Anglos, ut 21 in futura regnetis inter angelos.

379.

Ad THIDRICUM monachum Cantuariensem.

Se litteras regis ad papam datas, quas petat, non missurum esse, cum sibi videatur non expedire, ut serventur. - Promittit se novum opusculum, quod forte scripturus sit, suo tempore ostensurum esse. - Amanuensem admonet, ut quae in libris quod scribit correxerit, etiam in illis, qui ex ipsis forte transcribantur, corrigenda curet.

ANSELMUS archiepiscopus: THIDRICO, filio carissimo, salutem et benedictionem dei.

16 eradicabitur] Matth. 15, 13. 19 habebitis] Ioh. 16, 33. 20 mundum] Ibidem.
Ad Ep. 379: Missa fortasse una cum Ep. sequentibus. 1 THIDR.] De eo cf. Ep. 334.

6 vobis om. V 18 eandem] eadem P
cum LPE

Ep. 379 (prius IV, 70) coll.

- 3 Dulcia sunt mihi verba epistolae tuae, quia dulcis est mihi affectus
dilectae mihi animae tuae. Ad quod demonstrandum non opus est immorari,
quia certus sum quod cor meum erga te novit conscientia tua.
- 6 Litteras quas quaeris regis ad papam, non tibi mitto, quia non intelligo
utile esse, si servantur. Si quid aliud iuvante deo scripsero, suo tempore
monstrabitur. Quod autem in libris quos scripsisti corrigis: fac ut, si qui ex
9 illis transcripti sunt, in illis quoque corrigatur.

Desideras tu praesentiam meam; ostendat tibi deus praesentiam suam,
et interim habitet in te per gratiam suam. Amen.

380.

**Ad ERNULFUM priorem et WILLELMUM archidiaconum
Cantuarienses.**

Eis praecipit, ut huic ROBERTO de Iudaismo converso ex redditibus archidiaconatus sibi contingentibus sic provideant, ut eum conversionis non paeniteat.

ANSELMUS archiepiscopus: domno priori AERNULFO et archidiacono WILLELMO salutem et benedictionem dei.

- 3 Intimo cordis affectu mando vobis et precor religionem vestram, ut
ea hilari pietate et pia hilaritate, qua omnes Christiani debent occurrere et
subvenire de Iudaismo ad Christianitatem fugienti, curam habeatis huius
6 ROBERTI, ne ulla indigentia vel occasione, quam avertere possimus, cogatur
paenitere, quod propter Christum parentes suos et legem eorum reliquerit.
Valde enim ignominiosum est Christianis, et maxime religiosis personis,
9 ut hoc negligentia et durezza sua fieri patiantur in praesentia sua. Ordinate
itaque illi vos, domne prior, de eleemosina, non per servientes qui plus
quaerunt quae sua sunt quam quae dei sunt, sed per monachum eleemosi-
12 narium et vos, domne WILLELME, ex iis quae mihi ex archidiaconatu
servare debetis, quatenus ille cum familiola sua nullam duram patiatu indi-

6 Litteras] Non conservatas.

Ad Ep. 380: 11 quae dei sunt] Cf. Phil. 2, 21.

3 verba] lacuna in P

Ep. 380 (prius III, 117) coll. cum LPEVFM

1 domno om. M ernulfo V .E. FM 2 salutem - dei om. M 5-6
roberti huius F 7 quod] qui V 10 illi om. V 12 WILL.] .W. FM
ex hiis V ex archidiac.] de archidiac. M

gentiam, sed gaudeat se de perfidia transisse ad veram fidem, et probet ex ipsa nostra pietate quia fides nostra propinquior est deo quam Iudaica. Malo 15 enim, si necesse esset, totum in hoc expendi quidquid de archidiaconatus redditibus me contingit, et multo etiam maiora, quam ut iste, qui ad nos quasi ad servos dei et veros Christianos de manibus diaboli fugit, misere 18 vivat inter nos. Iterum precor et obsecro, ut ostendatis in eo vos habere Christianam pietatem et Christianitatis amorem. Valde enim laedit cor meum indigentia illius, sive in victu sive in vestitu. Facite igitur, ut cor meum ab 21 hac laesione quiescat, si illam non amatis. Valet.

381.

Ad GUNDULFUM episcopum Rofensem.

Administratorem rerum suarum rogat, ut litteras, quas priori et archidiacono de Iudaeo converso scripsit, legat; et si illi quid neglexerint, ex suis rebus suppleat.

ANSELMUS archiepiscopus: reverendo episcopo GUNDULFO salutem.

Precatus sum domnum priorem et archidiaconum nostrum, quanto 3 affectu possum, ut huius ROBERTI curam habeant, ne ullam duram patiatur indigentiam in victu vel vestitu, qui de perfidia ad verae fidei misericordiam et pietatem conversus est. Rogo itaque ut litteras, quas illis misi, 6 legatis, et si illi aliquando quod illis mando facere neglexerint – quod non credo –, vos ex nostris rebus pia hilaritate huic quod illi deerit suppleatis.

Ad Ep. 381: Data una cum Ep. praecedente.

16 enim] ut *add. LPE* 17 redibus *corr. ex redditibus E* 18 et veros Christianos *om. FM* 22 Valet *om. FM* **Ep. 381 (prius IV, 71) coll.**
cum *LPE* 1 GUND.] *.G. P* 3 archidiaconem *LPE*

382.

Ad ALFERUM priorem et monachos S. Eadmundi.

Laudat eorum patientiam et constantiam in tribulationibus, et ne deficiant hortatur. - Eos qui peccata sua confessi sunt aut confitebuntur, absolvit.

ANSELMUS archiepiscopus: dilectis filiis et fratribus, domno ALFERO
priori et aliis servis dei in coenobio Sancti Eadmundi sub illo conversantibus,
3 salutem et benedictionem dei et suam, quantum valet.

Gratias ago deo et vobis pro constantia et patientia vestra, quam
habetis »in tribulationibus«, hortans et obsecrans ut filios carissimos, »ne defi-
6 ciatis«, sed longanimiter, ut coepistis, dei consolationem expectetis. Nulla vos
adversitas a servitio dei retardet, nihil ab exsequenda voluntate illius remo-
veat. Mementote quod »omnes qui volunt pie vivere in Christo«, necesse
9 est ut tribulationes patiantur. Quanto igitur magis tribulationes insurgunt,
tanto magis unusquisque vestrum se per sanctae conversationis opus exerceat
et in sui ordinis custodia³ arctius stringat. Quae si feceritis, sciatis quod dei
12 consolationem, prius forsitan quam putetis, obtinebitis.

Nullus vestrum amet aut velit celare peccata sua, sed ea puro ac
simplici corde domno priori, aut cui ipse concesserit, confiteatur, et secundum
15 iudicium eius emendet, et de cetero ut sese custodiat modis omnibus enitatur.
Eos autem qui hoc modo et hac voluntate sua peccata confessi sunt vel
confitebuntur: quantum possum, ea auctoritate quam mihi deus concessit,
18 vice beati PETRI, apostolorum principis, absolvo, et ut eis omnipotens deus
indulgeat suppliciter oro. Valete et orate pro me.

Ad Ep. 382: Cf. Ep. 252 et 267, quae ad eosdem scriptae sunt. 5-6 deficiatis]
Cf. Eph. 3, 13. 8-9 patiantur] Cf. 2 Tim. 3, 12 (Vulg.: pie volunt).

Ep. 382 (prius III, 118) coll. cum LPEFM 1 dilectis - fratribus om. FM
1-2 ALF. priori] priori AE. F priori E. M 2 servis dei om. FM Eadm.]
eadmundi F Ed. M 2-3 sub illo - valet om. M 3 et suam, quantum va-
let om. F 5 ut fil. carissimos om. FM 6-8 Nulla - removeat om. FM
7 illius] eius V 8-9 necesse est - patiantur] p. p. M 10 vestrum] nostrum E
11 arcus P artius F stringat] astringat FM 11-12 Quae - obtinebitis om.
FM 13 aut velit om. FM 13-14 ac simplici om. FM 16 Eos autem]
Ego autem F Ego autem eos M et hac voluntate om. FM 18 PETRI]
.P. M eis] omnibus add. M 19 suppliciter] simpliciter corr. ex sunpliciter P
Valete - pro me om. M

383.

Ad WIDONEM monachum.

Gratulatur quod tranquillus vivat inter monachos; ne ad saeculum inclinari animum patiatur, hortatur.

ANSELMUS archiepiscopus: dilecto filio suo WIDONI salutem et benedictionem dei.

Audio quod in pace et tranquillitate conversaris in claustrum et sollicitus es circa servitium dei et salutem animae tuae, et inde gaudeo valde. Moneo itaque te, carissime, licet opus non sit, quatenus mundum et ea quae mundi sunt ab animo tuo procul abicias, nec te ad amorem eius ullatenus flectas. Deum ama eique sollicitè servi, quia per gratiam eius numquam tantam opportunitatem habuisti, sicut modo habes ei serviendi. Petis absolutionem meam, quam ego tibi mitto. 9

384.

A MATHILDE regina Anglorum.

Laudibus elatis ANSELMII epistolis eidem significat se AEDULFO, monacho Wintoniensi, abbatiam Malmesberiae - salvis archiepiscopi iuribus - commississe. - Cupit, ut archiepiscopus cito redeat.

Domino suo et patri reverendo pariter et colendo ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo: MATHILDIS regina, devota sanctitatis eius ancilla, cum Christo suo salutem. 3

Ad Ep. 383: 5-6 mundi sunt] Cf. 1 Ioh. 2, 15.
1105-1106 (ante reditum ANSELMII in Angliam).

Ad Ep. 384: Scripta a.

Ep. 383 (prius IV, 72) coll. cum LPEFM 1 dilecto om. M WID.]
.W. FM 1-2 et bened. dei om. M 6 mundi] in mundo M 8-9 Petis
- mitto om. M 9 tibi mitto] mitto vobis LPE Ep. 384 (prius III, 119)
coll. cum LPEVFM 1 reverendo - colendo om. FM ANS.] .A. FM
2 MATH.] .M. FM devota - ancilla om. F 2-16 devota - adiudicat
om. M 3 cum Christo suo] in Christo F

Quotiens epistolari beneficio vestrae mihi sanctitatis municipium impertitis, totiens innovatae laetitiae luce nebulosam animae meae caliginem serenatis. Est etenim vestri quaedam et absentis qualiscumque revisio et cartulae conrectatus et litterae periuunda saepiusque recitata relectio. Quid namque vestris, domine, scriptis aut stilo ornatus aut sensu refertius?

9 Non his desunt Frontonica gravitas, CICERONIS fluvii aut Quintilliani acumina. In his sane doctrina quidem redundat PAULI, diigentia IERONIMI, elucubratio GREGORII, explanatio AUGUSTINI. Et quod his

12 maius est: hinc dulcor evangelici stillat eloquii. Hac igitur mihi gratia diffusa a labiis vestris »cor meum et caro mea exsultaverunt« in affectum vestrae dilectionis in effectumque paternae vestrae monitionis. Frequentissimo

15 quippe recursu exhortationis vestrae benignissimaeque obsecrationis memoria cordis mei ianuam reverberat obsecutionisque oboedientiae adiudicat.

Vestrae igitur sanctitatis favore freta domno AEDULFO, Wintoniensi monacho olimque sacristae, vobis credo noto, abbatiam Malmesberiae in iis quae mei iuris erant commisi, vestrae quidem donationi et dispositioni quaecumque illius sunt ex integro reservatis, ut scilicet tam virgae quam

21 curae pastoralis commissio vestrae discretionis contradatur arbitrio. Ei autem vestrae bonae voluntatis gratiae, quae erga me non tepescit, dignum munus recompenset numen gratiae caelestis. De cetero vestram Christus dignitatem

24 salvificet, quique vos in terra beatificat, de vestro me reditu cito laetificet. Amen.

9-10 acumina] Cf. HIERONYMUS, Ep. 125, n. 12 (CSEL t. LVI, p. 131; PL 22, 1079): ...ut post Quintiliani acumina Ciceronisque fluvios gravitatemque Frontonis et lenitatem Plinii alphabetum discerem... 12-13 vestris] Cf. Ps. 44, 3. 13 exultaverunt] Cf. Ps. 83, 3. 17 AEDULFO] Eius Praedecessor obiit a. 1105. AEDULFUS per annos duodecim abbas Malmesberiensis fuit (cf. DUGDALE, *Angl. Monast.* t. I, p. 255).

4-16 Quotiens - adiudicat om. F 7 conrectatus LE conrectamus P 9 fluvii] sic correxī (cf. HIERONYMUM supra citat.); fulvii mss. 10-11 ieromini P 17 igitur om. FM edulfo VM .E. F 18 olimque sacristae om. M 19 in his M in hiis V quae] q (rasura) P 20 reservatis] servatis M 21-23 Ei autem - De cetero om. F 21-25 Ei autem - Amen om. M 22 bonae vestrae P 24 quique - laetificet om. F

385.

Ad MATHILDEM reginam Anglorum.

Respondet se non posse confirmare novum abbatem Malmesberiensem, cum is sibi cum litteris reginae et aliorum etiam scifum unum insipienter miserit e sic culpam commiserit.

Dominae et filiae carissimae, gloriosae reginae Anglorum MATHILDI: ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariæ, fidele servitium cum orationibus.

Noverit excellentia vestra, dilectissima domina, quia de abbazia Mal-
mesberiensi et de fratre, de quo mihi mandastis, libenter confirmarem vo-
luntatem vestram, si possem. Vos enim, quantum ad vos spectat, bene et
secundum deum fecistis quod inde fecistis; sed ipse in hoc fecit quiddam
valde insipienter, quod facere non debuit. Nam per eosdem legatos, qui
mihi litteras vestras et aliorum de suo negotio attulerunt, misit mihi scifum
unum. Quem quidem scifum nullatenus retinere volui; sed inde dolui, quia
non video quomodo in hoc possit a culpa excusari.

Omnipotens deus dirigat omnes actus vestros in beneplacito suo et de-
fendat vos ab omni malo. Amen.

12

Ad Ep. 385: Rescriptum ad litteras præcedentes.

11 suo] Formula liturgica.

Ep. 385 (prius III, 120) coll. cum LPEVFM 1 gloriosae om. FM M. An-
glorum reginae F Anglorum om. VM MATH.] .M. FM 2 ANS.] .A.
F Cantuariæ - orationibus] salutem et benedictionem F om. M 4 de fratre]
illo add. VFM 6 ipse om. E fecit in hoc corr. ex in hoc fecit V 11-12
Omnipotens - Amen om. F in beneplacito - Amen om. F

386.

A pluribus Angliae episcopis.

Admonent ANSELMUM, ut in Angliam veniat, pollicentes opem suam; aut ut aliquos ex se ad se venire iubeat, ne consilia sua quaerentium eum in sinistram partem inclinent.

Patri dilectissimo ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo: GERARDUS, Eboracensis archiepiscopus, et RODBERTUS Cestrensis et HERBERTUS Norwicensis et RADULFUS Cicestrensis et SAMSON Wigornensis episcopi et WILLELMUS Wintoniensis electus salutem.

Sustinuimus pacem, et ipsa longius recessit; quaesivimus bona, et 6 invaluit turbatio. »Viae Sion lugent«, quia eas conculcant incircumcisi. Templum maeret, quia intra sancta sanctorum et ad ipsam aram irruerunt laici. Exsurge, ut olim senex ille MATHATHIAS; habes in filiis tuis 9 virtutem IUDAE, strenuitatem IONATHAE, prudentiam SIMONIS. Hi tecum praeliabuntur praelium domini; et si ante nos appositus fueris ad patres tuos, de manu tua suscipiemus haereditatem laboris tui.

12 Sed iam non est tibi pigritandum. Ut quid enim peregrinaris, et oves tuae sine pastore pereunt? Iam apud deum nulla tibi remanet excusatio. Te enim non solum subsequi, sed et praeire, si iusseris, parati sumus. Veni 15 ergo ad nos, veni cito; vel nos aut ex nobis aliquos ad te venire iube, ne

Ad Ep. 386: Scripta ineunte a. 1106 (cf. *Hist. Nov.* 173 s.; 457 s.). 2 RODB.] Episcopus Cestrensis (= Chester) a. 1086-1107, qui sedem a. 1102 Coventriam transtulit (cf. JAFFÉ-LOEW. 5912). 2-3 HERB.] A. 1091-1119. 3 RAD.] Episcopus Cicestrensis (= Cicester) a. 1091-1123. SAMS.] Ep. Wigornensis (= Worcester) a. 1096-1112. 4 WILL.] Ep. Wintoniensis (= Winchester) a. 1100 (consecr. 1107) - 1129. 5 Sust. pacem] Cf. Ier. 14, 19. bona] Cf. Ps. 121, 9. 6 turbatio] Cf. Ier. 14, 19. lugent] Thren. 1, 4. incircumcisi] Cf. Is. 52, 1. 8 MATH.] Cf. 1 Mach. 2, 1. 8-9 SIM.] Cf. ibidem, 2-5. 10-11 tuos] Cf. ibidem, 2, 69.

Ep. 386 (prius III, 121) coll. cum LPEVMFr 1 ANS.] .A. PF 1-2 GER.] .G. F 2 robertus Pr .R. F 2-3 Herebertus LPEV .H. F 3 noruu. abbrev. V 3 RADULFUS] rodbertus (robertus P) LPEV .R. F san- son PMr .S. F 4 episcopi om. V WILL.] .W. F 5 Sustinuimus P 7 irruerunt P 8 Exsurge] itaque add. F 9 virtutem IUDAE] virtutem. vide V Hii V 12 tibi om. F

dum seiuncti a te sumus, in sinistram te partem inclinent eorum consilia, qui sua quaerunt. Nos enim iam in hac causa non quae nostra, sed quae dei sunt quaerimus.

18

387.

Ad eosdem Angliae episcopos.

Respondet se eis subvenire non posse, quin quid legati, quos Roma reversuros expectet, apud papam effecerint, cognoverit. Gratulatur episcopis de bono iam iudicio et bona voluntate. Se tamen in praesens non opportunum credere, ut aliqui ex ipsis ad se veniant vel ut ipse in Angliam revertatur.

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariensis: amicis suis et coepiscopis, quorum litteras per latorem praesentium suscepit, salutem.

Condoleo et mente compatio tribulationibus, quas vos et ecclesia³ Angliae sustinetis; sed ad praesens secundum meam et vestram voluntatem subvenire nequeo, quia nondum quid et quantum confidere possum sum certus, donec per legatos nostros, quos in proximo Roma redituros exspecto, 6 quid apud dominum papam effecerint cognoscam.

Bonum tamen est et gratum mihi, quia tandem cognoscitis ad quid vos perduxit – ut mitius dicam – vestra patientia, et quia promittitis mihi auxi- 9 lium vestrum, non in mea sed in dei causa, et invitatis me non pigriter venire ad vos. Quamvis enim hoc modo facere non possim, quia rex non vult me esse in Anglia adhuc, nisi discordem a iussione papae et eius con- 12 cordem voluntati, et ego nondum certus sim quid possim, sicut dixi: tamen gaudeo pro vestra bona et episcopali voluntate et constantia quam promittitis, et exhortatione quam mihi facitis. 15

Ut autem aliquos ex vobis ad me venire faciam, sicut poscitis, ne,

17 sua quaerunt] Cf. Phil. 2, 21.

17-18 quaerimus] Cf. ibidem.

Ad Ep-

387: Responsum ad litteras superiores; scriptum a. 1106 ineunte (cf. *Hist. Nov.* 174 s.; 458 s.).

17 nostra] sunt *add. V*

Cantuariensis *om. F*

confidere *om. V*

11 venire *E*

Ep. 387 (prius III, 122) *coll. cum LPEVMFr* 1

2 per latorem praesentium *om. Mr* 3 ecclesiae *r* 5

possim *Mr* 9 mihi *om. M* 10 non^o] ne *mss. praeter F*

13 sim certus *F*

- dum seiuncti sumus ab invicem, pervertant consilium meum qui sua quaerunt:
 18 ad praesens non opinor oportere. Spero enim in deo quia nullus cor meum
 a veritate, inquantum cognoscam, poterit avertere, et quia in proximo deus
 mihi quid facere queam ostendet, et ego quam citius potero vobis notificabo.
 21 Quid autem vobis interim faciendum sit, prudentia vestra satis intelligit;
 sed tantum dico quia ego, in quantum sperando in deo conscientiam meam
 sentio, pro redimenda vita mea non praeberem assensum, neque ministrum
 24 aut executorem eius mali me facerem, quod audio noviter super ecclesias
 Angliae promulgari. Valete.

388.

Ad PASCHALEM papam.

Refert breviter de colloquio inter regem et se nuper habito. Sibi non visum esse respuere revestituram suam aut legationem regis ad papam; seque cum legato regis etiam suum legatum misisse, ut praecepta papae audiret. - Comiti de Mellento se cognitis summi pontificis ad eum litteris introitum ecclesiae concessisse; responsionem papae de aliis rebus se expectare. - Intercedit pro archiepiscopo Rotomagensi suspensio.

Domino et patri cum reverentia diligendo PASCHALI, summo pontifici: ANSELMUS, servus ecclesiae Cantuariensis, debitam subiectionem cum
 3 fideli servitio et orationibus.

De causa inter regem Angliae et me quid nuper factum sit, breviter
 celsitudini vestrae scribo, quia legato eius et nostro hoc plenius exponendum
 6 relinquo.

Postquam auctoritas vestra comiti de Mellento et aliis impediens
 apud regem iussionem vestram introitum ecclesiae prohibuit, appropinquavi

17 quaerunt] Cf. Phil. 2, 21. 23-25 promulgari] Cf. de hac re *Hist. Nov.* 171 ss.; 456 ss.; et epistolas 391-394. Ad Ep. 388: Scripta item versus finem a. 1105.

4 De causa] Ad sequentia cf. *Hist. Nov.* 164 ss.; 451 ss. 7-8 prohibuit] Cf. Ep. 353 et 354.

19 cognosco V 20 ostendit LPE 25 promulgari] vulgari LPE Ep. 388 (prius IV, 73) coll. cum LPEFM 1 cum rever. diligendo om. FM 2 ANS.] A. PFM 2-11 servus - Ubi me om. M 3 fideli servitio et om. F 4-11 De causa - Ubi me om. F

Normanniae, et factum est per comitissam Carnotensem, sororem regis, fidelissimam ecclesiae dei et vestris praeceptis oboedientem, ut ad colloquendum rex et ego cum quadam spe boni eventus conveniremus. Ubi me de archiepiscopatu, unde me spoliaverat, revestivit, et de iis in quibus dissentiebamus, scilicet de investituris ecclesiarum et hominibus praelatorum – de quibus simul et similem in Romano concilio audiavi prohibitionem –, se apostolicam sedem per legatum suum ante proximam Nativitatem domini requisitum constituit. Non autem intellexi me debere aut legationem eius prohibere aut revestituram meam respuere. Quid vero ipse de praedictis rebus concedat vel quid postulet, per eundem legatum sanctitas vestra cognoscet. Et quoniam totius causae finis de vestro pendet arbitrio, nisi simul legatum nostrum, ut cognoscam quomodo vobis et regi conveniat et quid mihi iussio vestra praecipiet.

Comiti de Mellento per auctoritatem cartae vestrae quam illi direxistis, in qua legi quia, si vobis oboediret, gratiam vestram obtineret: concessi introitum ecclesiae, quoniam promisit se conaturum, ut rex iussionibus vestris ad libertatem ecclesiae obtemperet. De aliis autem, de quibus auctoritatem vestram per legatos requiro, eius responsionem, si placet, per eosdem efflagito.

Pro reverendo patre meo archiepiscopo Rotomagensi ad vestra supplex mente me prosterno vestigia, quatenus secundum quod per eius legatos cognoscetis, supplicationem et humilitatem et ecclesiae suae necessitatem apostolicae misericordiae illi impendatis benignitatem.

Omnipotens deus in omni prosperitate vestram ecclesiae suae diu conservet incolumitatem. Amen.

9 comit. Carnot.] ADALA (cf. ad Ep. 286 et 340). 21 cartae vestrae] Cf. Ep. 361. 26-29 benignitatem] WILLELMUS archiepiscopus ab officio episcopali suspensus erat (cf. *Hist. Nov.* 177; 460).

10 ecclesiam *LPE* 12 spoliaverat] rex Angliae me *add. FM* 15 per legatum - domini *om. M* ante - domini *om. F* 17-18 Quid - cognoscet *om. FM*
19 simul *om. FM* 20 praecipiat *FM* 22 obedieret *E* 24 obtemperet]
hic deficit M 24-29 De aliis - benignitatem *om. F* 30 ecclesiae suae *om. F*

389.

Ad HUGONEM archiepiscopum Lugdunensem.

*De sua conditione et de causa inter se et regem pendente relatu-
 6 gos, qui ex itinere in urbem epistolam ad eum pertulissent, quos et ipse pro sua
 prudentia consilio iuvaret. Summam difficultatis hanc esse, quod rex cum investi-
 turis non etiam hominia praelatorum cedere vellet. Consilium de quibusdam dubiis
 ex causa orientibus petit.*

Suo domino et patri HUGONI, reverendo archiepiscopo Lugdunensi,
 matri ecclesiae sincere diligendo: ANSELMUS, servus ecclesiae Cantuarien-
 3 sis, quod altius et quod melius valet intelligere.

Quid fecerim, postquam a paternitatis vestrae amabili praesentia dis-
 cessi, quidve sit inter regem Angliae et me: non est opus longa epistolae
 6 narratione significare, quia latores praesentium plenius et melius possunt vobis
 viva voce referre. Quoniam autem in omnibus meis actionibus vestro vellem,
 si fieri posset, super omnes homines quos novi uti consilio: maxime in hoc
 9 negotio, pro quo eosdem legatos Romam mitto, supplex, ut ipsi instruantur
 et muniantur vestra prudentia, rogo. Audeo etiam rogare ut, si sanctitati
 vestrae videtur convenire, aliquid domino papae suggerat, prout ipsi negotio
 12 intelliget expedire. Scitis enim quia, ubi rei alicuius dispositio de diversorum
 pendet consilio: sicut non omnes eundem habent sensum, ita non eundem
 praebent assensum. Quoniam ergo mentem vestram certus sum solidatam in
 15 veritate, vellem sententiam vestram esse praesentem, ubicumque tractatur de
 ecclesiae dei libertate et vera utilitate.

Tota difficultas causae inter regem et me iam in hoc maxime videtur
 18 consistere, quia rex, quamvis de investituris ecclesiarum apostolicis decretis se

Ad Ep. 389: Scripta eodem fere tempore quo Ep. praecedens.

Ep. 389 (prius III, 123) coll. cum LPEVFM 1 HUG.] .H. FM re-
 verendo om. FM lugduniensi LPE 2 matri - diligendo om. FM ANS].
 .A. PFM 3 et quod] quod om. M 4 Quid] Quim P 4-7 Quid - re-
 ferre om. FM 5 sit inter regem] si intelligerem P 7 autem om. FM 8
 super - novi om. FM 9 ut ipsi om. M 10 et muniantur om. FM 11
 prout] ut M 12 intelligit P 14-16 Quoniam - utilitate om. FM 17 dif-
 ficultatis corr. ex difficultas E causa LE; in P a manu poster. corr. in cause
 18 quamvis] licet (insert.) M

vinci, ut spero, permittat, hominia tamen praelatorum nondum vult, ait, dimittere. Qua de re sua legatione sedem requirit apostolicam, quatenus in hoc suae voluntatis impetret ab ea licentiam. Quam si adeptus fuerit, dubito quid²¹ me facere oporteat, si aliquis religiosus electus homo regis pro episcopatu vel abbatia fieri respuat. Durum enim mihi videtur, ut hoc illi praecipiam per oboedientiam; et si non fecero, videbor irreligiosis hoc facere volentibus²⁴ laxare accedendi indigne ad dignitates audaciam. De illis quoque qui iam investituras prohibitas acceperunt, et de iis qui eos sacraverunt, puto quia rex postulabit, ut in hoc permaneant quod illicite praesumpserunt. Quapropter²⁷ de iis et de quibus per nostros legatos vestram requiro sapientiam, vestram mihi posco insinuari sententiam.

Omnipotens deus vestram sanctitatem cum omni prosperitate servet inco-³⁰ lumem. Amen.

390.

Ab HUGONE archiepiscopo Lugdunensi.

Comperto a BALDEWINO legato ANSELMUM suum propositum iam magna ex parte assecutum esse, ei consulit, ut praecepto apostolico se subdat, etsi sibi ipsi dolendum sit quod sic eum amplius non sit visurus.

Optabili et totis visceribus amabili patri suo et domino ANSELMO, venerabili Anglorum episcopo: HUGO, Lugdunensis ecclesiae servus, divinae protectionis continuam consolationem.

3

Meminit sanctitas vestra, reverende pater, nos semper desiderasse et, si secundum deum fieri posset, vobis consuluisse, ut commissam vobis Angliae ecclesiae curam reciperetis, et tam gravis oneris iugo pro communi com-

6

Ad Ep. 390: Responsio ad Ep. praecedentem; scripta exeunte a. 1105 vel ineunte a. 1106.

19 ait om. FM	23 illi om. LPE	26 de hiis EV	28 de hiis P	de
his V	vestram ² vestra LPE	30 sententia LPE	30-31 Omnipotens -	
Amen] Valet F; om. M	30 deus] diu add. V (in L rasurati)			Ep. 390
(prius III, 124) coll. cum LPEVFM	1 ANS.] .A. PFM			2 vener.
Angl. episcopo om. M	HUGO] .H. FM	lugd. e. s. M		5 com-
missae M	5-6 angliae P			

missi vobis gregis salute oboedientiae collum subdere non recusaretis. Nunc igitur ex domni BALDWINI relatione comperto quod illud, propter quod
 9 assequendum hactenus tantopere laborastis et non solum vestra sed et vos
 ipsum exposuistis, per dei gratiam iam tandem ex magna parte assecuti
 estis, ut ad illud quod restat sperandum animari possitis: consulendo pre-
 12 camur et precando sanctitati vestrae consulimus, ut apostolico praecepto
 oboedire non dissimuletis, ne sententiam vestram pluris faciendo quam apo-
 stolicam auctoritatem, non solum saeculo et regno, verum etiam ecclesiae
 15 et sacerdotio resistere iudicemini. Licet enim in Anglicae ecclesiae agro aliud
 semen supra petram, aliud secus viam, aliud vero cadat in spinas: sed et
 bona terra invenitur in eo, quae, suscepto praedicationis vestrae semine, »fruc-
 18 tum« afferat »in patientia«.

Sed me miserum, quoniam ipse auctor et incentor fio desolationis meae,
 qui unicum solamen et gaudium meum et animae meae post deum vitam
 21 removeo contendo a conspectu oculorum istorum, quos iam inaniter gestare
 videor, dum id quo gratius frui solebant, videlicet dulcissimi patris mei prae-
 sentiam, non solum eis videre, sed etiam ulterius se visuros sperare non
 24 relinquitur! Sed absit, ut pro temporali commodo meo generali tot tanto-
 rumque saluti invideam; immo non quae mea sunt, sed quae IESU Chri-
 sti quaeram. Habe me igitur, beatissime pater, in sinu memoriae tuae, quan-
 27 doquidem mihi non conceditur inspicere vultum praesentiae tuae. Optamus
 vos bene semper valere et salutis vestrae curam gerere.

15-16 in spinas] Cf. Luc. 8, 5 ss.
 patientia] Cf. ibidem, 15.

17 bona terra] Cf. ibidem, 8.
 25-26 quaeram] Cf. Phil. 2, 21.

17-18 in

8 BALD.] baldewini P balduini M .B. F coperto V 9 exsequendum M
 10 per dei gr. iam tandem om. M 14 verum etiam] sed et M 18 in patien-
 tia] hic finit M 19-27 Sed - tuae om. F 22 quo] quod mss. 28 et sal.
 v. curam gerere om. F vestrae] nostrae mss.

391.

Ad HENRICUM regem Anglorum.

Corripit regem, quod a presbyteris, qui statuta concilii Lundeniensis violaverunt, pecuniam exigit, cum hanc culpam vindicare non pertineat nisi ad episcopos vel archiepiscopum et primatem. Regi in memoriam reducit ipsum sibi in Normannia iura archiepiscopatus restituisse.

HENRICO, suo carissimo domino, gratia dei regi Anglorum: ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariæ, fideles orationes cum fideli servitio.

Ad me pertinet, si audio quod faciatis aliquid, quod animæ vestræ³ non expediat, ut hoc vobis non teceam, ne – quod deus avertat! – deus irascatur et vobis, si facitis quod illi non placeat, et mihi pro taciturnitate mea.⁶

Audio quod vestra excellentia vindictam exercet super presbyteros Angliæ et forisfacturam exigit ab eis, quia non servaverunt praeceptum concilii, quod ego cum vestro favore tenui apud Lundoniam cum aliis episcopis et⁹ religiosiis personis. Quod hactenus inauditum et inusitatum est in ecclesia dei de ullo rege et de aliquo principe. Non enim pertinet secundum legem dei huiusmodi culpam vindicare, nisi ad singulos episcopos per suas parochias,¹² aut, si et ipsi episcopi in hoc negligentes fuerint, ad archiepiscopum et primatem. Precor igitur vos sicut carissimum dominum, cuius animam diligo plus quam praesentem vitam corporis mei, et consulo sicut vere fidelis cor-¹⁵ pori et animæ vestrae, ne vos contra ecclesiasticam consuetudinem in tam grave peccatum mittatis, et si iam incepistis, ut omnino desistatis. Dico enim vobis quod valde timere debetis quia pecunia taliter accepta – ut taceam¹⁸ quantum noceat animæ – non tantum, cum expendetur, adiuvabit terrena negotia, quantum postea perturbabit. Denique vos scitis quia me in Normannia in pacem vestram suscepistis et de archiepiscopatu meo me resaisistis,²¹ et quia cura et vindicta talis offensae maxime pertinet ad archiepiscopa-

Ad Ep. 391: D. 23. Aprilis a rege apud Tonebrigge accepta (cf. Ep. sequentem).
7 Audio] Ad sequentia cf. *Hist. Nov.* 172 et 175; 457 et 459.

Ep. 391 (prius III, 109) coll. cum LPEVMFr I HENR.] littera initialis
deest M gratia dei om. F 1-2 ANS.] .A. F 3-6 Ad me - mea om.
F 7 quod] quia Mr 9 episcopis et] et om. P 12 parrochias PF
14-15 sicut - mei om. F 15-16 sicut - vestrae om. F

tum, quoniam plus sum episcopus pro spirituali cura quam pro terrena pos-
24 sessione.

Omnipotens deus sic et in hoc et in aliis actibus vestris dirigat cor
vestrum secundum voluntatem suam, ut post hanc vitam perducatur vos ad
27 gloriam suam. Amen.

392.

Ab HENRICO rege Anglorum.

Miratus quae in superioribus litteris legisset, cum sibi visus esset quae egis-
set, nomine archiepiscopi facta, promittit se, consilio baronum in die Ascen-
sionis domini audito, apte responsurum esse.

*HENRICUS, dei gratia rex Anglorum: ANSELMO, archiepiscopo
Cantuariae, salutem.*

3 *In die sancti GEORGII apud Tonebrigge mihi fuerunt delatae litterae
repositae in tuo sigillo, et per eas mihi mandasti talia, unde multum miror,
quia quod feci credo me per te fecisse. Et in die Ascensionis domini ha-
6 bebo omnes barones meos tecum congregatos, et per consilium eorum ita
convenienter tibi respondebo quod, cum tecum loquar, non credo te me inde
blasphematurum. Et quidquid fiat alias: scito quia tui, quidquid ipsi fece-
9 rint, per omnes terras tuas in pace permanserunt.*

Teste WANDERICO cancellario apud Tonebrigge.

Ad Ep. 392: Responsum ad Ep. praecedentem; missum inter d. 23. Aprilis et d. 3.
Maii (diem Ascensionis Domini) a. 1106.

25 sic et om. F	25-26 cor vestrum dirigat F	26 secundum - suam om. F
27 Amen om. V	Ep. 392 (prius III, 176) coll. cum LEMr	3 et 10
Tonebrige LE	4 repostae Mr	tuo] vestro LE
vos L	per vos me (L prius sic) E	7 tibi] vobis LE
te] vos LE	8 scitote LE	tui] vestri LE
vestras LE	permanserint Mr	10 Teste - Tonebrigge om. Mr

393.

Ad HENRICUM regem Anglorum.

Quod rex sibi convenienter responsurus sit, gratias agit. Quod videatur sibi, quae agere instituisset, per archiepiscopum egisse, eum vehementer errare.

Suo carissimo domino HENRICO, gratia dei regi Anglorum: ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariæ, fidele servitium et fideles orationes.

Gratias ago deo et dignationi vestrae, quae in litteris suis promisit³ se convenienter responsuram mihi de hoc, unde precatus eam fueram in litteris meis de sacerdotibus Angliæ; et oro dominum, cuius consilium manet in aeternum, ut ipse vobis consulat respondere et facere quod illi placeat,⁶ et unde fideles dilectores animae vestrae gaudeant. De hoc autem quod legi in litteris vestris, quia creditis vos facere per me quod facitis: pro certo scitote, mi domine, quia non est per me, quoniam contra deum facerem, si⁹ per me esset. Quapropter adhuc precor magno et fideli⁷ affectu, quatenus in tali incepto nullius consilio persistatis.

Omnipotens deus corpus et animam vestram ab omni malo corporali¹² et spirituali defendat atque custodiat. Amen.

394.

Ab HENRICO rege Anglorum.

Bona se fide egisse. Sed se brevi transfreturum, et si quid peccatum sit, correcturum esse.

HENRICUS, rex Anglorum: ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo, salutem et amicitiam.

De hoc quod mihi mandasti de sacerdotibus, scias quod ita decenter³

Ad Ep. 393: Rescriptum ad Ep. praecedentem. 5-6 in aeternum] Cf. Ps. 32, 11.

Ad Ep. 394: Responsum ad litteras superiores.

Ep. 393 (prius III, 177) coll. cum LEMr 2 et fideles orationes] cum orationibus M 4 eam om. E 12-13 Omnipotens - Amen] Valet r; om. M

Ep. 394 (prius III, 178) coll. cum LEMr 3 mandastis LEr sciatis LE

*feci, ut opinor, secundum quod facere debui. Nec tibi sit incognitum brevi intervallo temporis me transfretaturum. Et ex quo tecum locutus fuero, si
6 qua commisi in his: omnipotentis dei et tuo consilio corrigam.*

Teste WALDRICO cancellario apud Merlebergam.

395.

A MATHILDE regina Anglorum.

ANSELMUM certiolem facit se hoc ardentius desiderare eius in Angliam reditum, quo hic maturior a multis dicatur instare.

*Dilectissimo domino suo et patri ANSELMO, Cantuariensi archiepis-
scopo: MATHILDIS, Anglorum regina, salutem continuam cum dilectione
3 et servitium fidele.*

*Non ignoret, carissime pater, vestrae sanctitatis consolatrix dilectio
animam meam vestra tam longa, tam taediosa absentia graviter fore tur-
6 batam. Vestri etenim reditus optati terminus, quanto celerior et propinquior
a pluribus mihi promittitur, tanto magis a me, vestra frui optante prae-
sentia et locutione, desideratur. Nullo itaque, reverentissime domine, per-
9 fecto gaudio anima mea laetificabitur, nulla vera dilectione exhilarabitur,
quo usque vestram, quam totis mentis meae viribus desidero, praesentiam
revidere gaudenter valeam. Vestrae siquidem benignitatis mellifluam exoro
12 dulcedinem, ut interim me absentem vestrae amoenitate correptionis et litte-
rarum vestrarum dulcedine consolari et laetificare dignemini.*

*Omnipotens et pius dominus vos ubique conservet, et de reditu vestro
15 me ad praesens laetificet. Amen.*

Ad Ep. 395: Scripta eodem fere tempore quo Ep. praecedens.

4 tibi] vobis LE 5 tecum] vobiscum LE 6 tuo] vestro LE 7 Wal-
derico LE **Ep. 395** (prius IV, 74) coll. cum LPE 1 ANS.] .A. P
2 MATH.] .M. P

396.

Ab HENRICO rege Anglorum.

Rex ANSELMUM docet de adventu et recessu ROBERTI comitis, fratris sui. Se ipsum die Ascensionis domini transfretaturum esse. Legatos Roma reversos vel ad se in Angliam mitteret, aut, quoad ipse veniret, apud se retineret.

HENRICUS, rex Anglorum: dilecto patri suo ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo, salutem et filii dilectionem.

Noscat, reverende pater, discretio sanctitatis vestrae, quia frater meus, comes ROBERTUS, ad me venit in Angliam et benigne recessit. Me autem scitote in die Ascensionis domini esse ad mare paratum transire. Et cum transiero, per vos et consilium vestrum ea quae agenda erunt agam. Interim autem, si WILLELMUS de Warelvast ceterique legati nostri Roma redierint: in arbitrio voluntatis vestrae sit, utrum ad me transeant in Angliam, antequam transeam, an vobiscum remaneant, donec ipsi vobiscum mecum loquantur.

Teste WALDERICO cancellario apud Norhamtonem.

397.

A PASCHALI papa.

Gaudere se, quod cor regis ad oboediendum erga sedem apostolicam inclinaverit, et cur maluerit uti clementia. Ipsum ANSELMUM, qui putet se incurrisse in excommunicationem, absolvit, cui etiam potestatem facit absolvendi a censuris, praestita paenitentia ei per legatos aperienda, omnes qui investituras ab laicis accepissent, sic investitos consecrassent vel benedixissent aut eis hominia fecissent. Abbas Eliensis tamen, quoad abbatiam resignasset, maneret excommunicatus. Si qui in posterum, investituris exceptis, praelaturas assumpsissent atque regi hominia fecissent, consecratione ne privarentur. Se motum precibus regis indulgere ut com-

Ad Ep. 396: Scripta brevi ante d. 3. Maii (Ascensionis) a. 1106.
397 (JAFFÉ-LOEW. 6073): Data d. 23. Martii a. 1106.

Ad Ep.

Ep. 396 (prius IV, 77) coll. cum LPE 4 RODB.] .R. P 11 WALD.]
.W. mss. canc. sic LE cancell. P Ep. 397 (prius III, 140) coll. cum
LEVCMF,

munionem habeat cum illis episcopis, qui falsis de se rumoribus multorum animos decepissent. Regem et reginam eosque proceres, quos legati indicassent, absolveret a paenitentis et a peccatis. Postremo totam causam archiepiscopi Rotomagensis ipsi ANSELMO committit.

PASCHALIS episcopus, servus servorum dei: venerabili fratri ANSELMO Cantuariensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

3 *Quod Anglici regis cor ad apostolicae sedis oboedientiam omnipotentis*
dei dignatio inclinavit, eidem miserationum domino gratias agimus, in cuius
6 *orationum instantia factum credimus, ut in hac parte populum illum, cui*
tua sollicitudo praesidet, misratio superna respiceret. Quod autem et regi
9 *et iis qui obnoxii videntur adeo condescendimus, eo affectu et compassione*
factum noveris, ut eos qui iacebant erigere valeamus. Qui enim stans ia-
centi ad sublevandum manum porrigit, numquam iacentem eriget, nisi et ipse
curvetur. Ceterum, quamvis casui propinquare inclinatio videatur, statum
12 *tamen rectitudinis non amittit.*

Te autem, frater in Christo venerabilis et carissime, ab illa prohibi-
tione sive, ut tu credis, excommunicatione absolvimus, quam ab antecessore
15 *nostro, sanctae memoriae URBANO papa, adversus investituras aut hominia*
factam intelligis. Tu vero eos qui investituras acceperunt aut investitos
benedixerunt aut hominia fecerunt, cum ea satisfactione, quam tibi per
18 *communes legatos WILLELMUM et BALDEWINUM, viros fideles et ve-*
ridicos, significamus, domino cooperante suscipito, et eos vice nostrae aucto-
ritatis absolvo, quos vel ipse benedicas, vel a quibus volueris benedici
21 *praecipias; nisi aliud in eis forte reppereris, propter quod a sacris sint*
honoribus repellendi. Ceterum Eliensi abbati tuae communionis consortium

4-5 versantur] Cf. Prov. 21, 1. . . 22 Eliensi abbati] RICARDUS de Heli (= Ely), a. 1100-1107, quondam monachus Beccensis (in catalogo Beccensium n. 145: Ric. abbas), filius RICARDI Fitzgilbert et ROHAIDIS (cf. ad Ep. 94), in concilio Lundeniensi a. 1102 depositus erat (cf. *Hist. Nov.* 142; 438).

1-2 ANS.] .A. F 2 apostolicam om. LECV 3 omnipotentis om. F 5-7
Hoc nimirum - respiceret om. F 5 tuarumque] tuarum LE 8 et hiis CV
9 valeamus erigere F 10 manum] non add. CV 11 inclinatio propinquare F
13 in Christo venerabilis et om. F 15 sanctae - papa om. F 18 Guillelmum C
Balduinum Mr .W. et .B. F 18-19 viros - veridicos om. F et veri-
dicos] ac veridicos M 19 domino cooperante om. F suscipe F 19-20
nostrae auctoritatis] nostra F 20 absolve F vel¹] velut F 21 forte om. F
22 heliensi F elisiensi C

subtrahes, quamdiu abbatiam retinere praesumpserit, quam contempto nostri oris, quod praesens audierat, interdicto, per repetitam investituram praesumpsit 24 invadere. Si qui vero deinceps praeter investituras ecclesiarum praelationes assumpserint, etiam si regi hominia fecerint, nequaquam ob hoc a benedictionis munere arceantur, donec per omnipotentis dei gratiam ad hoc omittendum cor regium tuae praedicationis imbribus molliatur. 27

Praeterea super episcopis, qui falsum ut nosti a nobis rumorem retulerunt, cor nostrum vehementius aggravatur, quia non solum nos laeserunt, 30 sed multorum simplicium animas deceperunt, et regem adversus caritatem sedis apostolicae impulerunt. Unde et inultum eorum flagitium domino cooperante non patimur. Verumtamen quia filii nostri regis instantia pro eis nos 33 pulsat attentius, etiam ipsis communionis tuae participium non negabis, donec veniendi ad nos praeceptum accipiant.

Sane regem et eius coniugem, ac procures illos, qui pro hoc negotio 36 circa regem ex praecepto nostro laboraverunt et laborare nitentur, quorum nomina ex supradicti WILLELMI suggestione cognoscas, iuxta sponsonem nostram a paenitentibus suis et peccatis absolves. 39

Igitur, quando quidem omnipotens dominus tantum vos in Angliae regno ad suum et ecclesiae suae honorem in hac praestitit correctione proficere, ea deinceps mansuetudine, dispensatione, sapientia, provisione circa 42 regem ac principes tua fraternitas satagat, ut quae minus adhuc correcta sunt, auxiliante domino deo nostro per tuae sollicitudinis studium corrigantur. Qua in re ita dilectioni tuae nostrum sentias adesse praesidium, ut quae 45 solveris absolvamus, quae ligaveris alligemus.

Rotomagensis episcopi causam et interdictum in eum iustitia dictante prolatum tuae deliberationi commisimus. Quod ei indulseris, indulgemus. 48

Fraternitatem tuam superna dignatio per tempora longa conservet incolumem. Data X. Kalendas Aprilis.

24 praesens] Cum ANSELMO papam adierat a. 1103 (cf. RADULFUS de Diceto, *Abbrev. Chronic.*, ed. STUBBS, t. I (1876) p. 234. 25-27 arceantur] Cf. ea quae postea in concilio Londoniensi a. 1107 de hac re statuta sunt (*Hist. Nov.* 186; 465 s.). 47-48 De ea re cf. Ep. 388; Ep. sequentem; *Hist. Nov.* 177 ss.; 460 s.

23 praesumpsit C 25 praelationes om. V 26 a om. r 27 omnipotentis om. F 28 molliatur] addito Valet deficit F 29-30 retulerunt] attulerunt V 32 inultum] multum C 38 Guillermi C 40 tantum om. LECV vos] nos Mr 47 in eum] meum LECV 49 conservet] servet M 49-50 incolumen V 50 Dat. LE Datum C Data - Aprilis] Amen M

398.

**PASCHALIS papae ad WILLELMUM archiepiscopum
Rotomagensem.**

Scribit se precibus adductum WILLELMI de Warelwast et ANSELMI archiepiscopi huic eius causam commisisse, hac conditione, ut a se ablegaret malos consiliarios.

PASCHALIS episcopus, servus servorum dei: venerabili fratri WILLELMO, Rotomagensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

³ *Licet causae tuae qualitas patientiam nostram plurimum gravet: pro reverentia tamen fratris nostri Cantuariensis episcopi et dilectione latoris praesentium, filii nostri WILLELMI, qui pro te apud nos vehementius*
⁶ *intercesserunt, paterna penes te benignitate movemur. Causam itaque tuam eidem fratri Cantuariensi episcopo commisimus, ut quod ipse indulerit, indulgeamus; eo nimirum intuitu, ea conditione, ut malos consiliarios, quo-*
⁹ *rum instinctu multas pravitates incurristi, a tua familiaritate repellas.*
Datae Beneventi V. Kalendas Aprilis.

399.

Ab HENRICO rege Anglorum.

Se dolere infirma eius veletudine et se non ante properasse in Normanniam, quod eum in Anglia exspectaret. Iam curam ageret sui corporis et de regis in Normannia possessionibus ut de suis disponderet. Se rursus illo transiturum.

HENRICUS, dei gratia rex Anglorum: ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo, carissimo patri suo, salutem et amicitiam.

Ad Ep. 398 (JAFFÉ-LOEW. 6074): Data Beneventi d. 28. Martii a. 1106. 4
 episcopi] Cf. Ep. 388, 26-29. 5 WILLELMI] De Warelwast. **Ad Ep.**
399: Scripta aestate a. 1106 (cf. *Hist. Nov.* 182; 462 s.).

Ep. 398 (EADMERI *Hist. Novorum*, ed. RULE p. 177 s.) coll. cum MDr 1-
 2 WILL.] W. D 5 vehementer D 10 Datae - Aprilis om. MD **Ep.**
399 (prius IV, 75) coll. cum LPE

*Sciat vestra benigna paternitas, quia doleo et nimium intra me con-
tristor prae dolore corporis vestri et infirmitate. Et scitote nisi quia vos
opperiebar, iam fuisset in Normannia. Gauderem enim, si prius vos rece-
pissem, quam a regione mea recessissem. Nunc autem precor vos, sicut 6
patrem filius, ut paulisper plus indulgeatis naturae corporeae vestrae, et ne
ita affligatis corpus vestrum. Volo autem et praecipio, ut ubique per omnes
possessiones meas Normanniae imperetis sicut per vestras dominicas, et 9
gaudebit cor meum, si hoc ipsum feceritis. Nunc vero opprimini me in
Normannia. Ego enim noviter transibo.*

Teste WALDERICO apud Windeles Horas.

12

400.

A MATHILDE regina Anglorum.

*Ipsa quoque maeret de aegritudine ANSELMII, ipsumque precatur, ut se de
valetudine sua certiorum faciat.*

*Domino suo et patri carissimo, ANSELMO archiepiscopo: MATHIL-
DIS, Anglorum regina, salutis bonae valitudinem.*

*Exultationis opinatae iucunditas vestrae mihi nuper spondens sancti-
tatis adventum: quanto mihi gaudii solatiumque plus collatura fuit, tanto
maius aegra praepediente valetudine desolati maeroris incommodum contulit.
Praecognitum igitur mihi vestrae paternitatis affectum miserabili lacrima- 6
tione exoratum venio, ut, si cura mei apud vos penitus non evuluit, anxie-
tatem sollicitudinis meae de vestra valetudine quolibet internuntio quantocius
securam reddatis. Aut enim indilate de vestra eadem quidem et mea salute 9
gaudebo, aut – quod dei avertat miseria! – communis casus allisionem
indifferenter subibo. Convalere vos faciat piissima dei omnipotentia. Amen.*

Ad Ep. 400: Scripta eodem fere tempore quo Ep. praecedens.

Ep. 400 (prius IV, 76) coll. cum LPE

1-2 MATH.] .M. P

8 inter-

nuntio] inter (finis lineae) P

401.

Ab HENRICO rege Anglorum.

Nuntiat victoriam de ROBERTO, comite Normanniae, apud Tenerchebraium reportatam, quam deo acceptam refert, et sperat initium esse maioris erga deum pietatis et tranquillae cum ecclesia pacis.

HENRICUS, rex Anglorum: ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo, salutem et amicitiam.

³ Paternitati et sanctitati vestrae significamus ROBERTUM, comitem Normanniae, cum omnibus copiis militum et peditum, quos prece et pretio adunare potuit, die nominata et determinata mecum ante Tenerchebraium ⁶ acriter pugnasse, et tandem sub misericordia dei vicimus, et sine multa caede nostrorum. Quid plura? Divina misericordia ducem Normanniae et comitem Moritonii et WILLELMUM Crispinum et WILLELMUM de Ferreris et ROBERTUM de Stutevilla senem et alios usque quadringentos milites et decem milia peditum in manus nostras dedit et Normanniam. De illis autem quos gladius peremit, non est numerus.

¹² Hoc autem non elationi vel arrogantiae nec viribus meis, sed dono divinae dispositionis attribuo. Quocirca, pater venerande, supplex et devotus genibus tuae sanctitatis advolutus te deprecor, ut supernum iudicem, cuius ¹⁵ arbitrio et voluntate triumphus iste tam gloriosus et utilis mihi contigit, deprecis, ut non sit mihi ad damnum et detrimentum, sed ad initium bonorum operum et servitii dei, et ad sanctae dei ecclesiae statum tranquillam ¹⁸ pace tenendum et corroborandum, ut amodo libera vivat et nulla concutiatu-
riur tempestate bellorum.

Teste WALDRICO cancellario apud Wellebof.

Ad Ep. 401: Scripta brevi post d. 28. Septembris a. 1106, quo proelium apud Tenerchebraium (= Tinchebrai), de quo epistola refert, commissum est (cf. *Hist. Nov.* 184; 464 s.; ORDERICUS VITALIS, *Hist. eccl.* pars III, l. XI, c. X (PL 188, 812 ss.). 8 comitem Moritonii] Scil. WILLELMI nomine (cf. ORDER., l. c.).

Ep. 401 (prius III, 179) coll. cum LEMr; cod. Hereford, P. 1. III. (=H^o; iuxta benignam per litteras communicationem Domini W. HOLTZMANN) 1 HENR.]
 .H. H^o 3 Paternitati vestrae et sanctitati (in L prius sic) E .5 die] de M
 nominatae M determinatae M 10 et Normanniam dedit Mr 12 elationis H^o 14 tuae] vestrae LE te] vos LE 17 et ad sanctae] ad om.
 LE tranquilli H^o 20 Teste - Wellebof om. Mr 19 Wald. canc. H^o

402.

Ad HENRICUM regem Anglorum et ducem Normannorum.

Gratulatur ei partos successus et eum adhortatur, ut in iis quae tam pie sibi proposuerit, perseveret.

HENRICO, gratia dei glorioso regi Anglorum et duci Normannorum: ANSELMUS archiepiscopus fidele servitium cum fidelibus orationibus, et semper ad maiora et meliora crescere et numquam decrescere. 3

Gaudeo et gratias ago quanto affectu possum deo, a quo bona cuncta procedunt, pro vestra prosperitate et pro vestris successibus. Gaudeo etiam et gratias ago ex intimo corde, quia cum prosperitate terrena sic cor vestrum 6 sua gratia illuminat, ut nihil in beneficiis eius et profectu vestro vobis aut humanis viribus, sed totum eius misericordiae imputetis, et quia pacem et libertatem eius ecclesiae, quantum in vobis est, promittitis. 9

In quo multum precor et consulo sicut fidelis vester, ut perseveretis, quia in hoc erit robur sublimitatis vestrae. Oro autem ore et corde, quantum valet mens mea, et per me et per alios, deum omnipotentem, quatenus in 12 misericordia gratiae suae, quam vobis coepit impendere, indesinenter persistat, ut de terrena exaltatione post hanc vitam ad caeleste regnum et gloriam aeternam vos perducatur. Amen. 15

Ad Ep. 402: Respondet litteris praecedentibus. I et duci Normannorum] Victo fratre ROBERTO. 4-5 a quo cuncta bona procedunt] Cf. Orationem in Missa V. Dominicae post Pascha.

Ep. 402 (prius IV, 82) coll. cum LPE 4 quanto affectu possum deo a quo om. P 9 in vobis est] sicut debetis add. P

403.

Ad EULALIAM abbatisam Sceptesberiensem eiusque moniales.

Gratias agit monialibus, quod pro se exsule in orationibus fuerint sollicitae; nunc ut fortunatum reditum a deo obtineant, orat. Oboedientes praelato in minimis sint fideles, nullum peccatum rem parvam putent, inter se pacem habere studeant.

ANSELMUS archiepiscopus: reverendae abbatisae EULALIAE et filiabus eius salutem.

³ Gratias ago religiosae dilectioni vestrae quia pro me orastis, quamdiu extra Angliam fui in exsilio, desiderantes reditum meum; nunc autem desiderantius rogo ut oretis, quatenus fructuosus sit reditus meus. Hoc volo, ⁶ ut sciatis quia dilectio mea erga vos, ex quo vos cognovi, et vivit et perseverat, et quamdiu vivam, deo dante perseverabit. Quapropter ipsa eadem dilectione manente, quamvis non egeatis, aliquid tamen vobis scribam unde ⁹ me vos diligere et curam vestri habere cognoscatis.

Vos, sorores dilectae et filiae meae, hortor et moneo, quatenus matri vestrae subiectae et oboedientes sitis, non tantum ad oculum humanum, sed ¹² etiam ad oculum dei, cui nihil est secretum. Tunc autem est vera oboedientia, quando voluntas subiecti oboedit voluntati praelati, ut, ubicumque sit subiectus, hoc velit quod intelligit velle praelatum, quod non sit contra ¹⁵ voluntatem dei. Congregatio vestra templum dei debet esse, et »templum dei sanctum est«. Si ergo sancte vivitis, sicut spero, templum dei estis. Sancte autem vivitis, si ordinem et propositum vestrum diligenter custoditis. ¹⁸ Diligenter vero hoc facitis, si minima non contemnitis. Vestrum enim propositum semper debet niti ad profectum, et toto corde horrere defectum. Scriptum autem est: »Qui modica despicit, paulatim decedit«. Qui autem ²¹ decedit, non proficit. Proinde si vultis proficere et horretis deficere: nolite

Ad Ep. 403: Scripta post mensem Augustum a. 1106 (post reditum ANSELMI in Angliam). 1 EUL.] Cf. Ep. 183 et 337. 15-16 sanctum est] Cf. 1 Cor. 3, 17. 20 decedit] Eccli. 19, 1 (Vulg.: qui spernit modica, paul. decidet).

Ep. 403 (prius III, 125) coll. cum LPEVFM 1 reverendae om. FM EUL.]
 .E. FM 3-9 Gratias ago - cognoscatis om. FM 11 sed] sced P 16
 est om. E 20 paul. dec.] p. d. M 20-21 Qui autem - proficit om. M

modica despiciere. Utique sicut verum est: »qui modica despicit, paulatim decedit«, ita verum est quia qui modica non despicit, paulatim proficit.

Nolite putare aliquod peccatum esse parvum, quamvis aliud alio sit 24 maius. Nihil enim quod fit per inoboedientiam – quae sola eiecit hominem de paradiso –, parvum dici debet. Quod enim peccatum parvum erit, si testante veritate: »qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio; et qui dixerit 27 ,racha', reus erit concilio; et qui dixerit ,fatue', reus erit gehennae ignis«? Rogo igitur, filiae carissimae, ut nihil negligatis, sed opera vestra et corda vestra sicut in conspectu dei custodire semper studeatis. 30

Pacem inter vos habete, quia »in pace factus est locus« dei; et: »pax multa diligentibus legem« dei, »et non est illis scandalum«. Corde et ore vobis benedictionem et absolutionem dei oro, et meam, si quid valet, 33 quantum possum do et mando. Valet.

404.

Ad HENRICUM regem Anglorum et ducem Normannorum.

Regi et duci, qui per electum episcopum Wintoniensem interrogat, utrum HERVÆUS, episcopus Pangornensis, constitui possit episcopus Lexoviensis, respondet hoc facile fieri non posse, cum ad hoc consilium et assensus archiepiscopi et episcoporum provinciarum prioris et novi episcopatus opus sint.

HENRICO, suo carissimo domino, gratia dei et regi Anglorum et duci Normannorum: ANSELMUS archiepiscopus fidele servitium cum orationibus.

27-28 ignis] Matth. 5, 22 (Vulg.: qui autem dix. fratri suo racha... qui autem). 31 locus dei] Cf. Ps. 75, 3. 32 scandalum] Cf. Ps. 118, 165. **Ad Ep. 404:** Scripta inter d. 28. Septembris a. 1106 et d. 11. Augusti a. 1107. 1-2 et duci Norm.] Sic vocatur post victoriam apud Tenerchebraium partam d. 28. Sept. a. 1106 (cf. etiam Ep. 402).

22-23 paul. dec.] p. d. M 26-28 Quod - ignis om. FM 29 filiae carissimae] vos FM 30 studeatis] debeatis M 32 illis scand.] .i. s. M 32-34 Corde - mando om. F Corde - Valet om. M **Ep. 404 (prius III, 126)** coll. cum LPEVFM 1 suo cariss. domino om. FM domino om. LP et regi] et om. FM 1-2 et duci Normannorum om. FM 2 ANS.[.A. F AN. M fidele - orationibus om. M

3 Mandavit mihi dignatio vestra per electum episcopum Wintoniensem,
ut sibi scriberem, utrum domnus HERVAEUS, episcopus Pangornensis,
posset constitui episcopus in ecclesia Lexoviensi.

6 Hoc utique facile fieri non intelligo. Sicut enim nullus episcopus sa-
crari debet alicui ecclesiae sine assensu et consilio archiepiscopi et aliorum
episcoporum totius provinciae: ita qui sacratus est episcopus, non potest
9 constitui in alia provincia episcopus canonice sine consilio et assensu archie-
piscopi et episcoporum eiusdem provinciae cum auctoritate apostolica, nec
12 sine absolutione archiepiscopi et episcoporum provinciae, in qua sacratus
est. Quae absolutio fieri nequit sine magna et communi consideratione et
consilio eorum, sine quibus consecrari, sicut dixi, non potuit; quamvis epi-
scopatus eius ita videatur destructus, ut in eo manere non possit.

15 Omnipotens deus dirigat vos in hac et in aliis actionibus vestris. Amen.

405.

Ad MABILIAM sanctimonialem.

*Quam admonet, ne conversari velit cum saecularibus neque visitare pro-
pinquos.*

ANSELMUS archiepiscopus: filiae suae carissimae, sanctimoniali MA-
BILIAE, salutem et benedictionem dei et suam.

3 Diligo te, et eo modo quo diligo animam meam, diligo etiam tuam.
Meam autem diligo, ut in hac vita mereatur frui deo et in futura vita fruatur.
Hoc amo et desidero de te. Quapropter hortor et moneo te sicut filiam
6 carissimam, ut non delecteris saecularibus, quia nemo potest diligere simul

3 electum] WILLELMUS consecratur ab ANSELMO d. 11. Augusti a. 1107. 4
HERV.] Episcopus Bangornensis a. 1092-1109; episcopus Eliensis (= Ely) a. 1109-1131.
5 Lexoviensi (= Lisieux)] Haec sedes vacabat a. 1103-1107. Ad Ep. 405:

3 per electum ep. Wint. om. FM	4 herveus PV .H. F	pangornensis epi-
scopus FM	5 Lexoviensi] sic scripsi; Luxoviensi mss. omnes	7 aliorum om. FM
13 eorum] episcoporum FM	14 videatur] esse add. M	15 Omnipotens -
Amen om. M	Amen om. F	Ep. 405 (prius III, 127) coll. cum
LPEVFM	1 filiae s. carissimae om. FM	1-2 MAB.] .A. (sic) FM
5 salutem - Quapropter om. M	3-5 Diligo - Quapropter om. F	2-

et saecularia et aeterna bona. Nolo te amare saecularium conversationem, sed claustralem. Nihil tibi et huic mundo, si vis esse monacha et sponsa dei. Dic cum beato PAULO apostolo: »Mihi mundus crucifixus est, et 9 ego mundo«. Reputa omnia huius mundi transitoria tamquam stercora, cum eodem apostolo.

Filia mea, in quo indiges visitare aliquos propinquos tuos, cum ipsi 12 nullo modo egeant consilio et auxilio tuo, nec tu aliquod consilium aut auxilium accipies ab illis ad propositum et professionem tuam, quod non invenias in claustro tuo? Divisum est propositum vitae tuae a conversatione 15 illorum. Nec illi fient propter te monachi, nec tu redibis propter eos ad saecularem vitam. Quid ergo, dilecta mea in deo, tibi et illis: si nec tu prodes illis ad vitam quam sequuntur, nec illi tibi ad hoc quod maxime debes 18 diligere? Si ipsi volunt te videre aut egent aliquo modo consilio tuo aut auxilio: veniant ad te, quia illis licet vagari et discurrere per diversa. Tu noli ire ad eos, quia tibi non licet exire de claustro, nisi ea necessitate, 21 quam deus testetur. Noli, filia mea, noli amare saeculum, quia »amicus« »saeculi huius, inimicus dei constituitur«. Noli amare familiaritatem saecularium, quia quanto magis illis eris propria voluntate familiaris, tanto minus 24 eris deo et familiaribus eius angelis familiaris. Non sis sollicita notificari in saeculo, quia tanto magis dicet tibi deus: non novi te. Soli deo desidera placere; solum deum et ea quae te ad hoc iuvent, concupisce cognoscere. 27 Illi te cotidie commenda; illi te, quantum in me est, commendo. Ipse te regat et dirigat et custodiat semper. Amen.

9-10 mundo] Gal. 6, 14. 10 stercora] Cf. Phil. 3, 8. 22-23 constituitur]
Cf. Iac. 4, 4. 26 non novi te] Cf. Matth. 25, 12. 26-27 placere] Cf.
GREGOR. Magn. *Dialog.* I. II, prol. (ed. U. MORICCA, p. 72, lin. 3).

8-9 si vis - dei om. FM 9 beato PAULO om. FM 9-10 crucifixus etc.]
c. est et e. m. M 10-11 cum eodem apostolo om. FM 15 a conversatione]
aversatione P 17 dilecta mea in deo om. FM 22 noli² om. M 23
huius saeculi V inimicus etc.] i. dei c. M 27 iuvent] vivent P 28-29
Ipse - Amen om. M te regat] te om. V 29 et dirigat om. F Amen
om. F

406.

Ad MATHILDEM reginam Anglorum.

Cui se excusat quod latori epistolae eius non posset esse auxilio, ut a rege recuperaret, quod regis jussu amisisset, bono testimonio - nam hoc regina postulaverat -, utpote cuius vitam et mores non novisset.

MATHILDI, dominae et filiae carissimae, gratia dei gloriosae reginae Anglorum: ANSELMUS archiepiscopus cum fideli servitio fideles orationes, et gratia dei in hac vita et in futura semper gaudere.

Lator praesentium detulit mihi sigillum vestrum cum litteris ex vestra parte, quae mihi significabant vos velle, ut eius infamia mearum litterarum testimonio propelleretur, propter quandam purgationem quam fecerat, et ut mea intercessione {a domino meo rege recuperaret quod eius iussione perdiderat.

Voluntatem quidem vestram nec debeo nec volo contemnere; sed certus sum de benignitate celsitudinis vestrae, quia vos non vultis me aliter quicquam quam oportet facere. Scit utique prudentia vestra quia non pertinet ad me testimonium perhibere de iis, quae nec vidi nec audiui, sed ad eos qui viderunt; nec meum est pro eo, cuius vitam et mores ignoro, intercedere, ut ea quae iussione regia perdiderat recuperet. Precor itaque ut benignae celsitudini vestrae non displiceat quia dubito facere, quod intelligo ad me non pertinere.

Omnipotens deus sua vos benedictione assidue protegat et dirigat. Amen.

12 vidi] Cf. Ioh. 19, 35.

Ep. 406 (prius III, 128) coll. cum LPEVFM 1 Bathildi (a poster. manu corr.) V gratia dei gloriosae om. FM 1-2 Anglorum reginae F 2 Anglorum om. M cum fideli servitio] salutem et F 2-3 cum fideli - gaudere om. M 3 et gratia - gaudere om. F in futurum P 9 nec volo nec debeo FM 10 de benign. cels. vestrae] de vobis FM vos om. FM 11 quam] quod add. M Scit utique prudentia vestra] Scitis utique FM ad me om. LPE 12 de iis quae] de iisque P 14-15 benignae cels. vestrae] vobis FM 17-18 Omnipotens - Amen om. M et dirigat. Amen om. F

407.

Ad HELGOTUM abbatem S. Audoeni.

Amico scire cupido narrat se nuper magno cum honore revertisse in Angliam. Verum esse regem sibi commendasse regnum et sua omnia, nihil tamen magnum sibi ante regis redditum suscipiendum videri. Cetera bene esse, corporis debilitates in dies augescere.

ANSELMUS archiepiscopus, servus ecclesiae Cantuariensis: vere dilecto dilectori suo, venerando abbati coenobii Sancti Audoeni HELGOTO, quidquid melius amico desiderari potest. 3

Verus amicus semper sollicitus est de vero amico, sicut de se altero, ut sciat quae erga illum sunt, quatenus aut congaudeat aut compatiatur, secundum quod sunt. Et cum nullus amet dolorem: miro tamen modo, si 6 est unde condolendum sit, magis tamen desiderat hoc scire, ut condoleat, quam ignorare, ut nihil doleat. Desiderat dilecta et dulcis mihi vestra dilectio scire statum meum et quidquid mihi sit, ut quemadmodum cor meum 9 sese in me habet, ita et cor vestrum pro me sese habeat.

Gratia dei disponente et vestris et aliorum servorum dei, amicorum nostrorum, orationibus suffragantibus in Angliam nuper reversus, cum magno 12 gaudio et honore, quantum in hominibus fuit, susceptus sum a maioribus et minoribus, a praelatis et subditis. Quod audistis quia dominus meus rex mihi commendavit regnum suum et omnia sua, et ut voluntas mea in omnibus 15 quae sua sunt fieret: verum est. In quo benignitatem voluntatis suae et magnam dilectionem suam erga me monstravit. Sed quoniam scriptum est:

Ad Ep. 407: Scripta intra mensem Augustum a. 1106 et mensem Martium vel Aprillem a. 1107 (vide infra). 2 S. Audoeni] In civitate Rotomagensi (= Rouen) siti. HELG.] Prius Cadumensis prior (cf. Ep. 25).

Ep. 407 (prius III, 129) coll. cum LPEVFM 1 archiepiscopus om. VFM Cantuariensis] .C. M 1-2 vere - suo om. F vere - venerando om. M 2 HELG.] .H. F 5 erga] circa; superscript. erga F 7 ut condoleat] unde condoleat M 8 delicta LP (dilecta corr. ex delicta E) dilecta et dulcis mihi om. FM 8-9 dilectio vestra FM 11-12 et vestris - suffragantibus om. FM 13-14 quantum - subditis] ab omnibus susceptus sum FM 16-17 In quo - monstravit om. FM 17 monstravit L (monstr. corr. ex monstr. E)

18 »omnia mihi licent, sed non omnia expediunt«; et alibi: »omnia mihi licent,
sed non omnia aedificant«: non puto esse mihi consilium, ut aliquid magnum
adhuc per me tentare incipiam; sed cum deus sua gratia regem nobis cum
21 ea bona voluntate quam intelligo reduxerit: spero quia deus sua gratia per
illum in nobis operabitur multa ad honorem suum, unde gaudeamus. Secun-
dum quod varietates huius saeculi permittunt, omnia mihi et in corpore et
24 in aliis rebus deo dante prospera sunt, praeter corporis imbecillitatem, quam
cotidie mihi crescere sentio.

Omnes illae benedictiones, quas mihi oratis in litteris vestris, veniant
27 etiam super caput vestrum. Saluto fratres nostros, dilectissimos filios vestros,
et ut memores mei sint oro.

408.

Ad ELFERUM priorem et monachos S. Eadmundi.

Se parentem praecepto papae domni ROBERTI communionem declinasse ante, nunc eum, eodem papa iubente, in pacem et communionem recepisse; proinde etiam ipsi, nisi forte posthac aliud a se mandatum fuerit, in omnibus sicut monachi abbati oboediant.

ANSELMUS archiepiscopus: dilectis filiis et fratribus ELFERO priori
et aliis in coenobio Sancti Eadmundi deo famulantibus, salutem et bene-
3 dictionem dei et suam.

Quod hactenus me subtraxi a communione domni ROBERTI, feci
propter praeceptum et oboedientiam domini papae. Nunc autem iubente

18 expediunt] 1 Cor. 6, 12. 18-19 aedificant] Ibidem, 10, 23. 20-21 redu-
xerit] Rex in Normannia a mense Iulio a. 1106 usque ad mensem Martium vel April-
lem anni sequentis morabatur. 23 variet. huius saeculi] Cf. Orat. Dom. IV. post
Pascha.

Ad Ep. 408: Scripta ante d. 15. Augusti a. 1107 (cf. infra).
4 ROB.] Ex monacho S. Petri Westmonasteriensis abbas S. Eadmundi, benedictus ab
ANSELMO d. 15. Augusti a. 1107 (cf. *Hist. Nov.* 188; 467; Thomas ARNOLD,
Memorials of St. Edmund's Abbey, Rolls series 1890-1896, t. I, p. XXXVI et 355 s.).
Plura de hoc abbate habet Dom H. de SAINTE-MARIE *Les Lettres de s. Anselme*
de Cantorbéry et la Règle bénédictine; in: *Mélanges bénédictins* (1947), p. 294, nota.

18 omnia expediunt] .o. e. M 18-19 et alibi - aedificant om. M 19 mihi
om. M 20 per me om. M 20-28 sed cum - oro] Valette F; om. M 23
varietates] veritates V Ep. 408 (prius IV, 78) coll. cum LPE

eodem domino papa, ea ratione qua ipse mihi praecepit, eum in pacem et ⁶ communionem suscepi, et vobis mando atque praecipio, ut ipsi deinceps in omnibus oboedientes sitis et ei confessionem et alia, quae debent monachi abbati suo, faciatis, nec ab eis desistatis, nisi ego in futuro inde aliud ⁹ praecipiam. Rogo autem vos, et modis quibus possum hortor et moneo, quatenus solliciti sitis circa observantiam ordinis vestri, ut nihil de vobis audiat, nisi quod decet audiri de bonis monachis et veris servis dei. ¹² Amen.

409

Ab HUGONE abbate Cluniacensi.

Nuntiat mortem HUGONIS archiepiscopi Lugdunensis.

Reverentissimo patri et dulcissimo amico, domno ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo, suisque omnibus: frater HUGO peccator, Cluniacensis abbas, salutem et sine fine gaudium. ³

Quoniam noveramus quanta inter vos et domnum HUGONEM, Lugdunensem archiepiscopum, deo volente extiterat familiaritas: dignum duximus vobis significare eiusdem obitum, nobis et omnibus bonis viris gravem ⁶ et irrecuperabiliter dolendum, quatenus et per vos et per vestros veram, quam vivens exhibuit, dilectionem, nunc ei defuncto repensare satagatis. Obiit enim in pace Nonis Octobris apud Seusiam, dum iret ad apostolicae ⁹ vocationis concilium, sepultusque est ibidem satis honeste in abbazia Sancti Iusti. Vestram autem convenientiam plenius noscere desideramus vestraeque prosperitatis nuntio abundantius laetificari, cum sese tempus locusque op- ¹² portunus obtulerit. Christus JESUS, pontifex summus, in omnibus operetur vobiscum.

5-7 suscepi] Cf. Ep. 397, in qua PASCHALIS papa ANSELMO mandat, ut omnes, qui investituras acceperant, absolvat et benedicat. Ad Ep. 409: Scripta post d. 7. Octobris a. 1106, quo obiit HUGO archiepiscopus Lugdunensis.

Ep. 409 (prius IV, 79) coll. cum LPE

410.

Ad P. monachum S. Martini Sagiensis.

Huius improbat desiderium eundi Hierosolyma. Tale enim iter adversari voto stabilitatis, voluntati apostolici, qui id fieri a monachis se ipso audiente vetuerit, oboedientiae erga abbatem, qui consilium, ut periculosum animae, exsecratur.

ANSELMUS, servus ecclesiae Cantuariensis: dilecto fratri P., monacho coenobii Sancti Martini Sagii, salutem et gratia dei semper dirigi et
3 consolari.

Audio, amice mi carissime, quia desideras ire Ierusalem. Unde in primis dico tibi, quia non est hoc desiderium tuum ex bona parte neque
6 ad salutem animae tuae. Est enim contra professionem tuam, qua promissisti stabilitatem coram deo in monasterio, in quo habitum monachi accepisti; et est contra apostolici oboedientiam, qui praecepit magna auctoritate sua, ne
9 monachi hanc viam arripere praesumerent, nisi aliqua persona religiosa, quae utilis esset ad regendam ecclesiam dei et ad docendum populum, et hoc non nisi consilio et oboedientia praelati. Ego praesens adfui, quando istam sen-
12 tentiam apostolicus promulgavit. Est etiam contra oboedientiam abbatis tui, cuius voluntas hoc odit et execratur sicut periculum animae tuae.

Ad Ep. 410: 6-7 coram deo] Cf. *Regulam* s. BENEDICTI, c. 58 (lin. 39-41).

Ep. 410 (prius III, 130) coll. cum LPEVFMU 1 serv. eccl. Cant.] s. e. c.
MU dilecto fratri om. MU 2 coenobii S. Martini om. MU 2-3 et
gratia - consolari om. FMU 4 amice mi] frater FMU 4-5 in primis om.
FMU 5 hoc desiderium non est MU tuum om. FMU neque] nec
MU 7 monachi habitum MU 8 magna auct. sua om. MU 9 arripere
praesumerent] arriperent MU 10 et ad docendum populum om. U populum]
dei add. FM 11-12 apostolicus istam sententiam MU 13 tuae] Vale add. F

411.

Ab HUGONE abbate Cluniacensi.

Significat ANSELMO se post eius discessum quid deinde factum esset, nondum rescivisse; commendat monachos ad negotium monasterii expediendum in Angliam transituros; orat ut sibi rescribant, quae mandanda sint domno THEARDO, cui ANSELMUS adhuc clerico totius ministerii facultatem contulisset.

Amatissimo atque glorioso patri, domno ANSELMO, venerabili Cantuariensium archiepiscopo: frater HUGO peccator, Cluniacensis abbas, salutem mentis et corporis in Christo et sine fine gaudium. 3

Postquam a nobis discessistis, vir deo dilecte, nequivimus percepire quid acciderit sanctitati vestrae. Hoc tamen de dei misericordia speramus quia, ubicumque vestra religio fuerit, divinum auxilium praesto habuerit. 6 Quis enim umquam tam inhumanus fuerit, qui, postquam expertus fuerit dulcedinem vestri colloquii, vos non recipiat et veneretur »quasi angelum dei«? Unde nos, licet satis indigni, divinam imploramus clementiam, ut qui 9 vobis tantam gratiam contulit in terris, ipse vobis concedere dignetur aeternam gloriam in caelis.

Et nunc, pater, direximus ad terras illas filios nostros, vestros vero 12 servos et fideles amicos, pro monasterii nostri communi negotio. Quos vestrae sanctitati commendantes volumus ut, quod in regionibus illis acturi sunt, vestro exsequantur consilio vestroque muniantur auxilio. 15

De causa filii nostri, domni THEARDI, praecipue petimus ut, quia domnus papa de ministerio eius omnem in vestro arbitrio posuit dispositionem, vosque ei, dum adhuc esset in clericali habitu – sicut ab ipso didi- 18 cimus –, concessistis totius ministerii sui facultatem: nunc nobis, cum deo miserante ad principalem reductus estis dignitatem, per litteras scribere, quidquid ei mandaturi sumus, non dedignemini. Gaudeat per longum sancti- 21 tas vestra, memor nostri.

Ad Ep. 411: Scripta post mensem Augustum a. 1106 (ANSELMUS in pristinam dignitatem reductus). 2-3 sal. mentis et corporis] Cf. Orationem *Concede nos* in festis b. MARIAE virginis. 4 discessistis] Cf. *Hist. Nov.* 164; 451. 8-9 quasi ang. dei] Esth. 15, 16. 9-11 in caelis] Formulae liturgicae.

Ep. 411 (prius IV, 80) coll. cum LE 14 acturi] facturi E

412.

Ad HUGONEM comitem.

Latorem epistolae, Cluniacensem monachum, queri quod comes monachum quendam eiusdem monasterii apud se in vinculis teneret, alius monachus defunctus sepultus esset, ubi eius hominibus placuisset. Iustitiam de his ut faciat rogat.

ANSELMUS archiepiscopus: domino et amico carissimo, HUGONI comiti, salutem et benedictionem dei et suam.

3 Lator praesentium, monachus Cluniacensis, queritur quod vos cepistis et in captione tenetis quendam monachum Cluniacensem, et alium noviter monachum factum atque defunctum, ab hominibus vestris ablatum et ubi 6 eis placuit esse sepultum.

Haec si ita se habent, multum doleo inde propter vos, quia valde aliter facta sunt, quam vos deceat. Unde mando, precor et consulo vobis 9 sicut amico meo, quatenus monachum quem tenetis reddere non moremini; et quia eum cepistis, offeratis vos ad rectitudinem inde faciendum. Honor enim vester est, ut hoc faciatis. Postea vero, si aliquid habetis super mo- 12 nachum ipsum, clamorem inde facite et fiet vobis inde, quod fieri iuste debet. De mortuo quoque consulo, ut similiter vos ad rectum offeratis, et sit ubi iustius esse debet. Familiariter autem dico vobis sicut homini, cuius 15 honorem et utilitatem multum amo, quia, si non feceritis quod dico, inde blasphemabimini; et ego etiam, si non fecero quod ecclesiastica disciplina praecipit inde fieri, a multis blasphemabor. Saluto uxorem vestram, filiam 18 carissimam meam.

Ad Ep. 412: Scripta fortasse acceptis litteris superioribus. 1-2 HUG. com.] An Cestrensis, cuius in Ep. 251 et 266 mentio fit? 3 Cluniacensis] Fortasse unum eorum qui iuxta litteras superiores in Angliam missi erant.

Ep. 412 (prius IV, 81) coll. cum LPE 1 HUG.] .H. P 5 hominibus] omnibus LP hominibus corr. ex omnibus E 16 blasphemamini P

413.

Ad ALEXANDRUM regem Scottorum.

Gratulatur regi in regnum paternum post fratrem eius sublimato. Se pro fratre oraturum rogatus promittit. Regem admonet, ut fortitudinem regiam et constantiam virtutum in se uniat. - Monachos suos, quos secundum fratris eius voluntatem in Scotiam misit, commendat.

ALEXANDRO, gratia dei regi Scottorum: ANSELMUS, servus ecclesiae Cantuariensis, salutem et fideles orationes et benedictionem dei et suam, quantum valet.

Gratias agimus deo, et gaudemus ego et tota congregatio ecclesiae Christi Cantuariensis, quia deus vos in regnum paternum haereditario iure post fratrem vestrum sublimavit, et quia vos moribus dignis regno decoravit. 6 Pro fratre vestro, qui sancte vivendo meruit, ut de hac vita bono fine misericordia dei transiret: sicut pro dilecto dilectore nostro secundum petitionem vestram oramus et orabimus, ut deus animae illius gloriae suae cum 9 electis suis gaudium aeternum tribuat et aeternam beatitudinem concedat.

Scio quia celsitudo vestra meum amat et desiderat consilium. In primis igitur oro deum, ut ipse vos sancti sui spiritus gratia sic dirigat et in omnibus 12 actibus vestris consilium suum attribuat, ut ad regnum caeleste post hanc vitam vos perducatur. Nostrum autem consilium est, ut timorem dei et bonos ac religiosos mores, quos in adolescentia et ab infantia coepistis habere, 15 ipso adiuvante, a quo accepistis, studeatis tenere. Tunc enim bene reges regnant, cum secundum voluntatem dei vivunt et serviunt ei in timore, et cum super se ipsos regnant nec se vitiis subiciunt, sed illorum importunitatem 18 constanti fortitudine superant. Non enim repugnant in rege virtutum constantia et fortitudo regia. Quidam enim reges, sicut DAVID, et sancte

Ad Ep. 413: Scripta post d. 8. Ianuarii a. 1107. I ALEX.] Rex Scottorum ab 8. Ianuarii 1107-1124; successit fratri EDGARO (1097-1107); quorum pater fuit MALCOLMUS III. Cranmor (1057-1093). 17 in timore] Cf. Ps. 2, 11.

Ep. 413 (prius III, 132) coll. cum LPEVFM I scotorum F ANS.] .A. F archiepiscopus add. M 1-10 servus - concedat om. M 2-10 et benedictionem - concedat om. F 5 deus] deo (in ras.?) P 8 dei om. LPE 11-14 In primis - perducatur om. FM 16 ipso - accepistis om. FM reges bene FM 19 repugnant] regnant LPE (in P a poster. manu corr. in repugnant)

21 vixerunt et populum sibi commissum cum rigore iustitiae et pietatis mansue-
tudine, secundum quod res exegit, rexerunt. Sic vos exhibete, ut mali vos
timeant et boni vos diligant. Et ut vita vestra semper deo placeat, semper
24 mens vestra vindictam malorum et praemium bonorum post hanc vitam me-
moriam retineat. Omnipotens deus vos et omnes actus vestros nulli alii quam
suae piae dispositioni committat.

27 De fratribus nostris, quos in Scotiam secundum voluntatem fratris
vestri, qui de labore huius vitae, sicut credimus, ad requiem transivit, mi-
simus: benignitatem vestram rogare necesse non putamus, quia bonam vo-
30 luntatem vestram non ignoramus.

414.

Ad ROBERTUM eiusque moniales.

*Laudata pia monialium conversatione ostendit rationem actionum bonarum
itemque malarum et quomodo pravae cogitationes repellantur. ROBERTO gratias
agit de cura iisdem monialibus impensa.*

ANSELMUS archiepiscopus: amico et filio carissimo ROBERTO et
sororibus et filiabus suis dilectissimis SEIT, EDIT, THYDIT, LWERUN,
3 DIRGIT, GODIT salutem et benedictionem dei et suam, si quid valet.

Gaudeo et gratias ago deo de sancto proposito et sancta conversa-
tione, quam invicem habetis in dilectione dei et vitae sanctitate, sicut di-
6 dici per fratrem et filium nostrum WILLELMUM. Poscit vestra cara mihi
dilectio, filiae carissimae, ut aliquam vobis scribam admonitionem, quae vos

Ad Ep. 414: 1-3 ROB. etc.] Cf. Ep. 230, ubi nominantur solummodo ROB., SEIT
et EDIT („carissimis suis filiis“!). 6 WILL.] Qui etiam in Ep. 230 de ipsis re-
tulisse dicitur.

22 exigit V 24 et praemium bonorum om. FM 25 retineat] hic finit M 25-30
Omnipotens - ignoramus] Spiritus sanctus sit semper custos et director vitae vestrae F
Ep. 414 (prius III, 133) coll. cum LPEVFM 1 et filio carissimo] suo M
ROB.] .R. PFM 2 et filiabus om. EM 2-3 SEIT etc.] .S. E. T. L. D. G.
FM 2 SEIT] scit P THYDIT] thidit P LVVER corr. ex LVVE-
RUN L 3 DIRGIT] virgit P 3-12 salutem - tentabo om. M et suam -
tentabo om. F

doceat et accendat ad bene vivendum, quamvis vobiscum habeatis dilectum filium nostrum ROBERTUM, cui deus inspiravit ut vestri curam secundum 9 deum habeat, et vos cotidie, qualiter vivere debeatis, verbo et exemplo edoceat. Quoniam tamen sanctae petitioni vestrae, si quid possum, favere 12 debeo, pauca vobis vestro competentia desiderio scribere tentabo.

Filiae carissimae, omnis actio laudabilis sive reprehensibilis ex voluntate habet laudem vel reprehensionem. Ex voluntate namque est radix et principium omnium actionum, quae sunt in nostra potestate; et si non pos- 15 sumus quod volumus, iudicatur tamen coram deo unusquisque de propria voluntate. Nolite igitur considerare tantum quid faciatis, sed quid velitis; non tantum quae sint opera vestra, quantum quae sit voluntas vestra. Omnis 18 enim actio quae fit recta, id est iusta voluntate, recta est; et quae fit non recta voluntate, recta non est. Iusta voluntate dicitur homo iustus; et iniusta voluntate dicitur iniustus. Si ergo bene vultis vivere, voluntatem vestram in- 21 desinenter custodite, in magnis et in minimis, in iis quae potestati vestrae subiacent et in iis quae non potestis, ne aliquatenus a rectitudine declinet.

Si autem vultis cognoscere quae vestra voluntas sit recta: illa pro 24 certo est recta, quae subiacet voluntati dei. Cum ergo aliquid magnum vel parvum facere disponitis vel cogitatis, ita dicite in cordibus vestris: Vult deus ut hoc velim, an non? Si vobis respondet conscientia vestra: vere 27 vult deus ut hoc velim, et placet illi talis voluntas: tunc, sive possitis sive non possitis quod vultis, voluntatem tamen amate. Si autem conscientia vestra vobis testatur quia deus non vult vos illam habere voluntatem: tunc 30 toto conatu avertite ab illa cor vestrum; et si bene illam a vobis vultis expellere, in quantum potestis, eius cogitationem et memoriam a corde excludite. 33

Quomodo autem pravam voluntatem aut pravam cogitationem a vobis excludatis, hoc parvum consilium quod vobis do, intelligite et tenete: Nolite litigare cum perversis cogitationibus vel perversa voluntate; sed cum vobis 36 infestae sunt, aliqua utili cogitatione et voluntate mentem vestram, donec illae evanescant, fortiter occupate. Numquam enim expellitur de corde cogitatio vel voluntas, nisi alia cogitatione et alia voluntate, quae illis non con- 39

9 ROB.] .R. P (a poster. manu suppletum) 13-25 omnis actio - dei om. FM
 19 fit¹] sit P fit²] sit corr. ex fit P 21 ergo] igitur P 22 et 23 in
 his V 25 ergo om. FM 26 parvum om. V 34 aut] vel FM 38 illae
 om. V occupare V 38-39 cogitatio om. M 39 alia² om. M

cordat. Sic igitur vos habete ad inutiles cogitationes et voluntates, ut toto
 nisu intendendo ad utiles, mens vestra dedignetur eas saltem recordari vel
 42 aspicere. Cum autem vultis orare aut aliquam bonam meditationem inten-
 dere: si vobis tunc importunae sunt cogitationes quas non debetis susci-
 pere, numquam propter illarum importunitatem bonum quod incepistis ve-
 45 litis dimittere, ne instigator illarum, diabolus, gaudeat quia vos a bono
 incepto facit deficere; sed eo quem dixi modo illas contemnendo superate.
 Neque doleatis neque contristemini de illarum infestatione, quamdiu illas,
 48 sicut dixi, contemnendo nullum eis assensum praebetis, ne occasione tristitiae
 iterum redeant ad memoriam et suam importunitatem resuscitent. Hanc enim
 habet mens hominis consuetudinem, ut hoc unde delectatur aut contristatur,
 51 saepius ad memoriam redeat, quam hoc quod negligendum sentit aut co-
 gitat.

Similiter se debet habere persona in sancto proposito studiosa in quo-
 54 libet motu indecente in corpore vel anima, sicuti est stimulus carnis aut irae
 aut invidiae aut inanis gloriae. Tunc enim facillime exstinguuntur, cum et
 illos velle sentire, aut de illis cogitare, aut aliquid illorum suasionem facere
 57 designamur. Neque timeatis quod huiusmodi motus vel cogitationes vobis
 ad peccatum imputentur, si nullatenus voluntas vestra illis se associat, quo-
 niam »nihil« »damnationis est iis, qui sunt in Christo IESU, qui non se-
 60 cundum carnem ambulant«. Secundum carnem enim ambulare est: carni
 voluntate concordare. ‚Carnem‘ autem vocat apostolus omnem vitiosum mo-
 tum in anima vel corpore, cum dicit: »caro concupiscit adversus spiritum,
 63 spiritus autem adversus carnem«. Facile quidem huiusmodi suggestiones ex-
 stinguimus, si principium earum secundum praedictum consilium conterimus.
 Difficile vero, postquam caput earum intra mentem admittimus.

66 Tibi, amice et fili carissime ROBERTE, gratias quantum possum ago
 pro cura et dilectione, quas erga easdem ancillas dei propter deum habes,
 et precor toto affectu, ut in hac sancta et pia voluntate perseveres. Certus

54 stimulus carnis] 2 Cor. 12, 7. 59-60 ambulant] Rom. 8, 1. 62-63 carnem]
 Gal. 5, 17.

42 aspicere] suscipere *M* aut] ad *insert. E* 49 iterum *om. M* ad me-
 moriam redeant *FM* 50 aut contr.] vel contristatur *FM* 51-52 aut cogitat] vel
 cogitat *FM* 54 indecenti *FM* incedente *P* sicut *M* stimulis *P* 55
 facile *FM* 56 suasionem] persuasione *M* 59 iis] his *VM* 60 ambulant]
 ambulant *V* carni] carnali *M* 62-63 adversus s. et (*sic*) s. a. c. *M* 65
 admittimus] hic *finis M* 66-70 Tibi - exspectat *om. F*

enim potes esse, quia magna te pro hoc sancto studio apud deum retri- 69
butio expectat.

Omnipotens deus sit semper custos totius vitae vestrae. Amen. Abso-
lutionem et remissionem omnium peccatorum vestrorum tribuat vobis omni- 72
potens et misericors dominus, et semper ad meliora cum humilitate faciat
vos proficere et numquam deficere.

415.

Ad WALERAMNUM episcopum Nuenburgensem.

*Primae ex tribus eius quaestionibus respondet misso suo opusculo De proces-
sione spiritus sancti contra Graecos; fusius tractat de secunda quaestione: sacrifi-
cium convenientius azimo pane an fermentato conficeretur; paucis verbis absoluit
tertiam de differentia inter Latinos et Graecos in interpretando impedimento con-
sanguinitatis.*

*Haec Epistola (prius III, 134), quae scripta est circa a. 1107,
habetur in Vol. II., p. 221-232, ubi inscribitur: Epistola de sacrificio
azimi et fermentati.*

416.

A WALERAMNO episcopo Nuenburgensi.

Mirari quosdam diversitatem rituum in celebratione missae. – Se ex schismate
ad ecclesiam Romanam revertisse. – Ad extremum virtutem ANSELMII praedicat.

*Hanc Epistolam (prius III, 135), scriptam circa a. 1107, vide ibi-
dem, p. 233-238.*

71-73 dominus] Antica formula absolutionis sacramentalis.

71 totius om. F 71-74 Amen - deficere om. F

417.

Ad WALERAMNUM episcopum Nuenburgensem.

De episcopi ex schismate reditu gavisus, respondet ad propositas in superioribus litteris difficultates.

Haec epistola (prius III, 136), quae respondet epistolae superiori, habetur ibidem, p. 239-242, cum inscriptione: Epistola de sacramentis ecclesiae.

418.

Ad TUOLDUM monachum Beccensem.

Gratulatus episcopo resignationem muneris et vitae monasticæ ingressum, ne retro respiciat adhortatur.

ANSELMUS, servus ecclesiae Cantuariensis: fratri et amico carissimo TUOLDO, dei gratia monacho Beccensi, salutem et boni propositi perseverantiam usque in finem.

Benedictus deus in donis suis et »sanctus in omnibus operibus suis«, qui cor vestrum convertit a vanitate ad veritatem. Vanitatem enim sequuntur omnes, qui altitudines et honores atque divitias huius saeculi concupiscunt, quae nullatenus possunt satiare mentem, sicut promittunt, sed quanto plus abundant, tanto magis animam esurientem faciunt, nec ad ullum bonum finem

Ad Ep. 418: Scripta non ante a. 1106. 2 TUR.] Episcopus Baiocensis (= Bayeux) a. 1097-1106, postea monachus Beccensis factus (in catalogo Beccensium n. 446: Tuoldus episcopus); obiit a. 1146. De eo cf. A. PONCELET, *Catal. cod. hagiogr. Lat. Bibl. Vaticanae* (1910), p. 530-532; et JAFFÉ-LOEW. 6077: PASCHALIS ad WILLELMUM, archiepiscopum Rotomagensem: d. 30. Martii a. 1106 scribit se TUOLDO mandasse, ut apud ANSELMUM causam diceret (BALUZ. *Misc.* III, 10; MANSI, *Conc.* XX, 1070: 'Tuoldum Baiocensem episcopum'). 2-3 pers. usque in finem] Cf. Matth. 10, 22; 24, 13. 4 in donis suis] Cf. benedictionem mensae ad coenam. in operibus suis] Ps. 144, 13. 6 divit. huius saeculi] Cf. 1 loh. 3, 17.

Ep. 418 (prius III, 137) coll. cum LPEVFM 1 fratri - carissimo om. FM
2 TUR.] .T. FM dei gratia om. FM Beccensi om. FM 2-3 et
boni - finem om. FM 4 in donis etc.] in d. suis et s. i. o. o. s. M 5 ad]
in M 6 atque] et FM 8 nec] ne E

perducunt. Veritatem autem tenent, qui terrena et transitoria toto corde 9 contemnunt, et ad veram humilitatem toto conatu ascendunt. Namque nequaquam videntur spiritualibus oculis qui se humiliant descendere, sed ad montem altissimum, de quo ad regnum caelorum ascenditur, conscendere. 12

In viam paradisi vos direxit divina clementia, immo in quendam paradisum huius vitae vos introduxit, cum vos in claustralem conversationem monachici propositi introduxit. Caveat igitur vestra prudentia, ne cor vestrum 15 retro respiciat. Retro autem monachus respicit, cum ea saepe recolit quae deseruit. Quod cum saepe facit, refrigescit in eo amor caelestis, et reviviscit amor mundi et fastidium taediumque sui propositi. Sicut igitur corpus vestrum 18 est segregatum a saecularium conversatione: sic cor vestrum sit separatum a mundana cogitatione, et sit semper occupatum aliqua utili et spirituali meditatione. 21

Spiritus sanctus semper habitet in corde vestro, et semper vos faciat gaudere et gratias agere deo de bono incepto. Amen.

419.

Ad WILLELMUM archiepiscopum Rotomagensem.

Deprecatur a se calumniam, quod WILLELMO camerario et uxori eius dixisset illicitum eorum matrimonium eleemosinis redimi posse.

Domino et patri, reverendo archiepiscopo Rotomagensi WILLELMO: ANSELMUS, servus ecclesiae Cantuariensis, salutem et fideles orationes cum servitio. 3

Mandastis mihi in litteris vestris quia WILLELMUS camerarius et

10-12 conscendere] Cf. *Regula* s. BENEDICTI, c. VII (in initio). 16 retro respiciat] Cf. Luc. 9, 62. 20-21 meditatione] Cf. Ep. 414, 37-38. 22 vestro] Cf. 2 Tim. 1, 14.

10 Namque] Nam *F* 10-11 Namque nequaquam] Nequaquam enim *M* 12 regnum caelorum] caelum *M* 18 taediumque *om. M* corpus] cor *LPE* 22-23 Spiritus - Amen] Valet *F*; *om. M* Ep. 419 (prius IV, 89) coll. cum. *LPEFM* 1 littera initialis deest *M* archiepiscopo *om. M* WILL.] .W. *FM* 2 ANS.] .A. *FM* servus etc.] .s. e. c. *M* 2-3 et fideles or. cum servitio *om. FM* 4 et 6 WILL.] .W. *PFM*

uxor eius dicunt me sibi dixisse quod ipsi possent eleemosinis redimere pec-
 6 catum suum, illud scilicet, quia ipse WILLELMUS tenet in uxorem eam,
 quae fuit uxor cognati sui. Quod sciat sanctitas vestra me eis numquam
 dixisse, sed potius dico quia neuter illorum, si in hoc peccato mortuus fuerit,
 9 videbit regnum dei. Valet.

420.

Ad BASILIAM.

*Cupientem litteras docet vitam esse viam, qua operibus bonis ascendatur,
 malis descendatur.*

ANSELMUS archiepiscopus: BASILIAE, amicae et filiae in domino
 carissimae, salutem et benedictionem dei et suam, si quid valet.

- 3 Didici per legatos vestros quia vehementer desideratis litteras nostras.
 In quo recognosco vestram bonam voluntatem et Christianam intentionem.
 Nihil enim video cur illas desideretis, nisi ut ex illis aliquod consilium ani-
 6 mae vestrae salubre inde accipiatis. Quamvis ergo tota sacra scriptura vos
 doceat qualiter vivere debeatis, si eam vobis exponi facitis: non tamen
 debeo esse avarus neque inexorabilis religiosae petitioni vestrae.
 9 Dicam igitur vobis, filia carissima, aliquid quod, si frequenter tota in-
 tentione mente pertractaveritis, multum cor vestrum ad timorem dei et ad
 amorem bene vivendi accendere poteritis. Semper sit ante oculos mentis
 12 vestrae quia vita praesens finem habet, et nescit homo quando ultima dies,
 ad quam indesinenter die ac nocte propinquat, adveniat. Vita praesens via
 est. Nam quamdiu vivit homo, non facit nisi ire. Semper enim aut ascen-

Ad Ep. 419: 9 videbit regnum dei] Cf. Ioh. 3, 3.

Ad Ep. 420: 1 BAS.]

An agatur de uxore HUGONIS, quae in Ep. 68 commemoratur? 13 Vita] Ad
 sequentia cf. Ep. 183, 9 ss.

5 ipsi] sibi LPE 7 sciat sanctitas vestra] sciatis FM 9 Valet om. M
 Ep. 420 (prius III, 138) coll. cum LEVFM 1 BAS.] B. FM amicae
 et om. FM in domino om. FM 1-2 in domino carissimae om. M 2-8
 et benedictionem - vestrae om. FM 4 In qua LEV 5 ut om. V 9
 igitur om. FM 9-10 si - multum om. FM 11 accendere poteritis] possit
 accendere FM 13 ac] et FM 14-15 Semper - descendit¹ om. M

dit aut descendit. Aut ascendit in caelum, aut descendit in infernum. Cum 15
facit aliquod bonum opus, facit unum passum ascendendo, cum vero aliquo
modo peccat, facit unum passum descendendo. Iste ascensus vel descensus
tunc cognoscitur ab unaquaque anima, quando exit de corpore. Qui solliciti 18
studet, dum hic vivit, bonis moribus et bonis operibus ascendere, in caelo
collocabitur cum sanctis angelis; et qui malis moribus et malis operibus
descendit, in inferno sepelietur cum perditis angelis. Hoc utique notandum 21
est, quia valde velocius et facilius descenditur quam ascenditur. Quapropter
in singulis voluntatibus et actibus suis debet Christianus et Christiana dili-
genter considerare si ascendat aut si descendat; et toto corde ea in quibus 24
videt se ascendere, amplectatur; atque illa in quibus cognoscit descensum,
sicut infernum fugiat et excreetur. Moneo itaque et consulo vobis, amica in
deo et filia dilectissima, ut in quantum adiuvante deo potestis, ab omni 27
peccato magno vel parvo vos retrahatis et in sanctis actibus vos exerceatis.

Oro omnipotentem deum, ut ipse vos semper et ubique protegat, di-
rigat et custodiat. Amen.

30

421.

Ad LAMBERTUM abbatem S. Bertini.

*Ad archiepiscopatum Rhemensem postulado consulit, ut ipse nihil pro obti-
nendo munere faciat, sed in re abbati Cluniacensi oboediat.*

ANSELMUS, servus ecclesiae Cantuariensis: carissimo amico suo, re-
verendo abbati coenobii Sancti Bertini LAMBERTO, salutem et dilectionem
cum orationibus.

3

Quia ecclesia Remensis desiderat et petit reverentiam vestram, sicut

Ad Ep. 421: Scripta post d. 17. Septembris n. 1106, quo moritur MANASSES, ar-
chiepiscopus Remensis. 2 LAMB.] Abbas S. Bertini Audomarensis (= St. Omer)
a. 1095-1125.

16-17 aliquo modo om. M 20 et qui] qui vero FM et malis operibus
om. V 24 aut si] vel M 26-27 amica - dilectissima om. FM 27 adiuv.
deo om. FM 29-30 Oro - Amen] Valet F; om. M **Ep. 421 (prius III,**
139) coll. cum LEVFM 1 serv. eccl. Cant.] archiepiscopus M 1-2 ca-
rissimo - reverendo om. FM 2 LAMB.] .L. F 2-3 et dil. cum orationibus
om. FM

scripsistis mihi, sibi ad regimen archiepiscopatus: postulat vestra prudentia
6 a mea parvitate consilium quid sibi faciendum sit in tam magna re, tam
onerosa tamque periculosa.

In primis oro deum, ut ipse nihil permittat de vobis fieri, nisi quod
9 illi placet et vobis expedit. Consilium autem meum quod petitis, in quantum
intelligere possum, hoc mihi videtur salubrius, ut voluntas vestra, quantum
in vobis est, nullum praebeat assensum; nihil dicatis, nihil faciatis quod ad
12 hoc possit valere, ut ad onus ad quod vocamini aliqua occasione pertraha-
mini. Nulla vos cogat necessitas, praeter solam et puram oboedientiam.
Oboedientiam vero nullam ad hoc suscipiatis, nisi a domno abbate Clunia-
15 censi, cui vos subdidistis.

Quod autem dicitis vos malle inoboedientiae culpam incurrere, quam
tam onerosum opus et operosum onus suspicere: non est meum consilium.
18 Periculosior namque est inoboedientia, quam non sequitur paenitentia, quam
sit oboedientia, quae in spe misericordiae dei aggreditur etiam ea quae vi-
dentur impossibilia. Virtus enim et meritum oboedientiae, cum sola impellit
21 hominem in periculum: aut defendit hominem a peccato; aut, si forte peccat,
valde veniale est, si semper comitatur paenitentia. Qui autem vivit in inoboe-
dientia, nullum bonum opus facit sine macula.

15 subdidistis] Circa a. 1106 (cf. Ep. CLEMENTIAE, comitissae Flandriae, ad
HUGONEM, abbatem Cluniacensem [MARTÈNE, *Thesaur. Anecd.*, t. I, p. 309;
PL 159, 939 s.]). 19-20 impossibilia] Cf. s. BENEDICTI *Regula*, c. 68.

5 scripsisti *LEV* sibi *om. V* prudentia vestra *FM* 7 tamque] tam *M*
9 placeat *M* expediat *M* 9-10 meum - possum *om. FM* 12 possit valere]
valeat *M* 13 sola et pura oboedientia *E* 14 ad hoc *om. V* 17 et ope-
rosus onus *om. FM* 19 etiam ea] ea etiam *F* 21 in pericula *VFM* homi-
nem?] eum *F (insert. l) M* 23 opus *om. FM*

422.

A PASCHALI papa.

Permittit archiepiscopo ut, quos filios presbyterorum idoneos iudicasset, ad sacra officia promoveat; abbatem Eliensem in communionem recipiat et, si ei videatur, in regimine abbatiæ constituat; ANSELMUS curæ etiam cetera ecclesiæ in Angliā negotia componenda relinquit.

PASCHALIS episcopus, servus servorum dei: venerabili fratri ANSELMO, Cantuariensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

De presbyterorum filiis quid in Romana ecclesia constitutum sit, fraternitatem tuam nescire non credimus. Ceterum quia in Anglorum regno tanta huiusmodi plenitudo est, ut maior pæne et melior clericorum pars in hac specie censeatur: nos dispensationem hanc sollicitudini tuæ committimus. Eos enim, quos scientia et vita commendat apud vos, ad sacra officia promoveri pro necessitate temporis et utilitate ecclesiæ concedimus, ut tamen in posterum constitutionis ecclesiasticæ præiudicium caveatur. ⁹

De persona quoque RICARDI, Heliensis abbatis, petentibus filiis nostris HENRICO rege et WILLELMO Warelwast, permittimus, ut eum in communionem tuam, præmissa satisfactione, suscipias; et si ad monasterii regimen utilis eius persona conspicitur, tuæ dispensationi committimus. ¹²

Cetera etiam quæ in regno illo pro necessitate temporis dispensanda sunt, iuxta gentis barbariem, iuxta ecclesiæ opportunitates, sapientiæ ac religionis tuæ sollicitudo dispenset. ¹⁵

Data III. Kalendas Iunii.

Ad. Ep. 422 (Jaffé-Loew. 6152): Data d. 30. Maii a. 1107, post concilium Trecense, Idibus Maii celebratum, ad quod rex et archiepiscopus nuntios miserant (cf. *Hist. Nov.* 184 s.; 465). 3 presbyterorum] Cf. Ep. 223, 19-27, et 282, 12-17. 10 RIC.] Cf. Ep. 397, 22 ss. 14-16 dispenset] Cf. Ep. 223, 54-68.

Ep. 422 (prius III, 180) coll. cum LEFM 1 serv. serv. dei ab alia manu
suppletum; dei bis M 1-2 ANS.] .A. F 2 episcopo] archiepiscopo FM
3-4 fratrem. tuam] te F 5 et melior om. M 6 sollicit. tuæ] tibi F 8
pro om. LE ecclesiæ utilitate F 9 caveatur] hic finit F 10 eliensis
(h. eras.) LE 11 Warleuuast LE 17 Data etc. om. M Dat. LE iun.
LE

423.

Ab eodem.

ANSELMO mandat ut videat de causa cuiusdam comitis ROBERTI a rege Angliae detenti, qui illicite cum consanguinea matrimonium inisset.

PASCHALIS, servus servorum dei, venerabili fratri ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

³ *Omnipotenti deo gratias agimus, quia tuis plurimis laboribus in Anglica ecclesia fugatis tenebris antiquum lumen refulsit. Vigilandum tamen est, ne in dominico agro super bonum semen inimicus zizaniam proiciat, atque prava radix malum virgultum producat. Audivimus denique quod quidam comes ROBERTUS, qui ab Anglico rege in captione tenetur, sub prohibitione consanguinitatis uxorem duxerit, quam eius propinqui praefato comiti remiserunt. Unde mandamus dilectioni tuae, ut eundem comitem convenias, et si haec vera esse reppereris, adhibitis idoneis testibus ita sapienter disponas, ut utrique a peccatis liberati libere deo famulari valeant.*
¹² *Oret pro nobis dilectio vestra.*

424.

Ad HENRICUM regem Anglorum.

Consilium petenti regi, qui sponderat se WILLELMO de Warenne suam filiam illi in quarto et in sexto gradu cognatam, nuptum daturum, respondet quod illi licite non possint copulari, pactum non debere servari.

HENRICO, carissimo suo domino, dei gratia regi Anglorum: ANSELMUS archiepiscopus fidele servitium cum orationibus.

³ *Gratias ago deo »pro bona voluntate«, quam vobis dedit, et vobis qui*

Ad Ep. 423 (JAFFÉ-LOEW. 6178): Scripta fortasse eodem tempore. 5 pro-
 iciat] Cf. Matth. 13, 24 s. **Ad Ep. 424:** 3 pro bona voluntate] Cf. Phil. 2, 13.

Ep. 423 (prius IV, 83) coll. cum LPEC 3-4 anglia LPE 7 anglio P
 8 praefati LPE 10 repperis C **Ep. 424 (prius IV, 84)** coll. cum LPE

eam servare studetis. Quaerit consilium celsitudo vestra quid sibi faciendum sit de hoc, quia pacta est filiam suam dare WILLELMO de Warene, cum ipse et filia vestra ex una parte sint cognati in quarta generatione et 6 ex altera in sexta.

Scitote absque dubio, quia nullum pactum servari debet contra legem Christianitatis. Illi autem, si ita propinqui sunt, nullo modo legitime copulari 9 possunt, neque sine damnatione animarum suarum, neque sine magno peccato eorum, qui hoc ut fiat procurabunt. Precor igitur et consulo vobis ex parte dei sicut carissimo domino, ut nullatenus vos huic peccato misceatis, 12 neque filiam vestram eidem WILLELMO contra legem et voluntatem dei tradatis.

Omnipotens deus dirigat vos et omnes actus vestros in beneplacito suo. 15

425.

Ad ERNULFUM abbatem Troarnensem.

Consolatus aegrotantem ei consulit, ut, sicut onus per oboedientiam suscepit, ita non nisi per oboedientiam erga archiepiscopum et ceteros ad quos pertinet, dimittat.

ANSELMUS, servus ecclesiae Cantuariensis: dilecto amico suo ERNULFO, reverendo abbati Troarnensi, salutem et gratiae dei continuam protectionem et consolationem. 3

Litterae, quas domno abbati RODULFO misistis de aegritudine et

5 filiam suam] MATHILDEM, ut videtur, filiam ex matrimonio unicam. 6-7 in sexta] Tunc temporis cognatio usque ad septimum gradum impedimentum matrimonii erat. 15 suo] Formula liturgica.

Ad Ep. 425: Scripta a. 1106-1108 (cf. infra). 1-2 ERN.] Abbas S. Martini Troarnensis, a. 1088-1112. De eo cf. Ep. 123. 4 ROD.] Ut videtur, abbas S. Martini Sagiensis (Séez; cf. Ep. 175), qui d. 9. Augusti a. 1108 episcopus Rofensis consecratus est; a. 1114-1112 fuit archiepiscopus Cantuariensis. Hic a vexationibus ROBERTI de Belesmo ad ANSELMUM Cantuariam aufugerat. - Cf. *Homil.* IX editionum (*PL* 158, 644 ss.), quae ab A. WILMART huic RODULFO attribuitur (*Les Homélie attribué à S. Anselme, Archives d'Histoire doctrinale du Moyen-Age*, 1927, p. 16-23), et in qua abbatis ERNULFI Troarnensis mentio fit.

13 WILL.] .W. P Ep. 425 (prius III, 141) coll. cum LEVFM 1
dilecto amico suo om. F 1-2 Aernulfo V Ar. M E. F 2 reverendo
om. F salutem om. E 2-3 et gratiae - consolationem om. F 4 ROD.] .R. FM
4-5 et de angustis vestris] vestra F

de angustiis vestris, graviter cor nostrum caritativa compassione percusserunt.

- 6 In quibus etiam consilium petit sanctitas vestra a mea parvitate de dispositione ecclesiae suae, quoniam propter nimietatem aegritudinis desperat se ita, sicut hactenus fecit et quemadmodum oportet, illam posse gubernare et
9 disponere.

De aegritudine quidem magnam debet colligere mens vestra consolationem, quia »flagellat« deus »omnem filium quem recipit«; et exempla
12 sanctorum virorum, qui multas et gravissimas passi sunt aegritudines, sicut sanctus IOB, et sicut legitur de quodam sancto viro, qui paralyti toto corpore dissolutus, a fratribus, quoniam ipsi illum tractare non poterant, fe-
15 minis traditus est: multum vos confortare debent. Nusquam enim legimus quod aegritudines sanctorum illis fuerint ad detrimentum, sed semper legimus eos ad meliora per tribulationes profecisse. Nam etsi bona opera aliquando
18 impediuntur in languoribus: gratia tamen dei non minuitur sed augetur, si bona voluntas in tribulatione non decrescit. Nec exigit deus a servis suis plus quam facere possint.

- 21 De consilio vero quod petitis de dispositione ecclesiae vestrae: deum oramus ut ipse vobis consulat, et vos et ecclesiam vestram cum filiis vestris protegat semper atque regat. Quod tamen mihi videtur, in quantum possum
24 intelligere, tacere non debeo. Curam ecclesiae, quam per oboedientiam et caritatem eorum, ad quos hoc pertinuit, sine propria voluntate suscepistis: sola vestra voluntate non debetis reicere, sed oboedientiam usque ad mortem
27 servare. Sed si assensu et consilio archiepiscopi – quia episcopum non habetis – et fratrum et eorum qui rei cognoscunt necessitatem, talis electa fuerit persona, quae onus vestrum, quod hactenus portastis, digne possit
30 suscipere: tunc utique hoc quod per oboedientiam suscepistis, licite, si ad salutem vos redire desperatis, potestis dimittere.

13 legitur] Cf. CASSIANUS, *Collatio* VII, c. 26 (*PL* 49, 703 ss.). 26 oboed. usque ad mortem] Cf. Phil. 2, 8. 27-28 episcopum non habetis] Episcopus Baiocensis TUROLDUS a. 1106 monachus Beccensis factus est (cf. Ep. 418); ei successit circa a. 1108 RICARDUS.

8 et quemadmodum oportet om. F 8-9 et disponere om. F paragraph. in M 10 debet colligere mens vestra] debetis colligere F 11 flagellat - recipit] f. d. o. f. q. r. F 12 multas et om. F 13 sanctus] fuit LEVF 20 possint] paragraph. in M 22-23 et vos - regat om. F 22 vestris om. V 23 semper om. V 23-24 in quantum p. intelligere om. F 29 quod hact. portastis om. F 31 dimittere] paragr. M

Filios vestros hortor et consulo, quatenus quanto magis ipsi ad praesens vestro nequeunt uti auxilio et consilio: tanto magis ipsi solliciti sint, ne religio, quae in vestra sanitate in illis vigeat, deficiat, sed invicem se caritative hortantes propositum suum inviolabiliter custodiant.

Quoniam mandastis ut vobis unam cucullam benedictam mitterem: benedixi nostram, qua ego aliquamdiu usus sum, et eam vobis cum absolute, quam ego legi, transmittito. Valete.

426.

A MURIARDACHO rege Hiberniae.

ANSELMO gratias refert quod genero suo ERNULFO succurrerit.

MURIARDACHUS, rex Hibernae: ANSELMO, Anglorum archipraesuli, salutem et fidele servitium.

Quam magnas tibi, domine, grates referre debeo, quia, sicut mihi relatum est, memoriam mei peccatoris in continuis tuis peragis orationibus; sed et genero meo ERNULFO auxilio et interventione, quantum fuerat dignitati tuae fas, succurristi. Scias tu quoque me tibi in iis quae mandaveris famulaturum. Vale.

Ad Ep. 426: 1 MUR.] De eo cf. ad Ep. 201. 5 ERN.] Comes de Pembroc, qui a rege HENRICO proscriptus, ANSELMI interventione in gratiam receptus est (cf. USSHER, James, *The whole Works now first collected...* 17 vols., Dublin 1864; t. IV, p. 526).

34 ne... deficiat] ut... non deficiat *M* 35 custodiant] Valete *add. F* 36-38 Quoniam - Valete] *habet solus cod. M; om. ceteri codd. mss. et editiones omnes Ep. 426 (prius IV, 85) coll. cum LPE* 1 Buriardachus (cum litt. maiori) *P* 5 generi *corr. ex genero P*

427.

Ad MURIARDACHUM regem Hiberniae.

Quem laudatum quod in regno suo pacem teneat adhortatur, ut corrigat mala in eo vigentia; imprimis ne coniugia leviter dissolvantur, ne cognati inter se commisceantur, ne episcopi ab uno solo episcopo neque in locis non convenientibus consecrentur.

MURIARDACHO, glorioso gratia dei regi Hiberniae: ANSELMUS, servus ecclesiae Cantuariensis, salutem cum orationibus et dei misericordia
3 semper regi et protegi.

Gratias ago deo de bonis multis, quae de vestra celsitudine audio. Inter quae est hoc quia gentem regni vestri in tanta pace facitis vivere, ut
6 omnes boni, qui hoc audiunt, deo agant gratias et vitae vestrae diuturnitatem desiderent. Ubi enim pax est, licet omnibus bonam voluntatem habentibus quod optant sine perturbatione malorum hominum efficere. Unde vestra
9 celsitudo, per quam hoc deus facit, potest ab eo certissime magnam retributionem exspectare.

Super hoc utique pacis fundamentum facile est alia quae ecclesiastica
12 religio exigit, aedificare. Precor itaque bonae voluntatis vestrae constantiam, quatenus consideret, si qua sunt in regno vestro corrigenda, propter vitae aeternae praemium et ut magis ac magis in vobis gratia dei augeatur, sol-
15 licite deo adiuvante studeatis emendare. Nihil enim est contemnendum quod corrigi possit. Et deus exigit ab omnibus non solum quod male agunt, sed etiam quod non corrigunt mala, quae corrigere possunt. Et quanto poten-
18 tiores sunt ut corrigant, tanto districtius exigit ab illis deus, ut secundum potestatem misericorditer impensam bene velint et faciant. Quod maxime videtur ad reges pertinere, quoniam ipsi cognoscuntur maiorem potestatem
21 et cui minus contradicatur inter homines obtinere. Si autem non omnia simul potestis, non debetis propter hoc quin a melioribus ad meliora

Ad Ep. 427: 7 habentibus] Cf. Luc. 2, 14.

Ep. 427 (prius III, 142) coll. cum LEV
om. V potest om. V

I MURDIARACO V 9 hoc

studeatis proficere; quia bona proposita et bonos conatus deus solet benigne perficere et beata plenitudine retribuere.

24

Auditor apud nos quia coniugia in regno vestro sine omni ratione dissolvuntur et commutantur; quia cognati, sive sub nomine coniugii sive alio modo, palam sine reprehensione contra canonicam prohibitionem commisceri non vereantur. Episcopi quoque, qui debent esse forma et exemplum aliis canonicae religionis, inordinate, sicut audimus, aut a solis episcopis, aut in locis ubi ordinari non debent, consecrantur. Haec et alia quae magnitudinis vestrae prudentia in Hibernia corrigenda cognoverit: precor, obsecro et consulo, sicut illi quem valde diligo et cuius profectum per omnia desidero, quatenus consilio bonorum virorum et sapientum regni vestri corrigere studeatis, et deum oro, ut de regno terreno ad regnum caeleste transeatis. Amen.

33

428.

A GISLEBERTO episcopo Lumnicensi.

Gratulatur quod Normanni decretis patrum se subjecerint et abbates et episcopi iam canonice institui possint. - Offert viginti quinque margaritas.

ANSELMO, dei gratia Anglorum archipraesuli: GISLEBERTUS, dei quoque misericordia Lumnicensis episcopus, fidele servitium et orationes.

Audiens, pater, certaminis tui laborem et laboris victoriam, subditas esse videlicet indomitas Normannorum mentes regularibus sanctorum patrum decretis, ut legaliter fiat abbatum et praesulum electio et consecratio: im-

25 Auditor] Ad sequentia cf. GREGORII VII. *Ep. extra Reg. vag.* I (PL 148, 643 s.) ad LANFRANCUM; huius *Ep.* 37, ad regem GOTHRICUM, et *Ep.* 38, ad regem TERDELVACUM (PL 150, 535 ss.). Iam s. HIERONYMUS, *Adversus IOVINIANUM*, l. II, n. 7 (PL 23, 309), de hac re habet: „Scotorum (= Hibern.) natio uxores proprias non habet; et quasi Platonis politiam legerit et Catonis sectetur exemplum, nulla apud eos coniux propria est, sed ut cuique libitum fuerit, pecudum more lascivunt“. 28 forma] Cf. 1 Petr. 5, 3. exemplum] Cf. 1 Tim. 4, 12; Tit. 2, 7. Ad Ep. 428: Non ante a. 1102 scripta. 1 GISL.] Ex abbate Bangorensi episcopus Limiricensis (= Limerick in Hibernia) a. 1107-1139.

Ep. 428 (prius IV, 86) coll. cum LPE 2 Lumnicensis] sic mss.; *vetus forma, ut videtur, pro Limiricensis; cf. Lumbricensis apud J. NEHER, Kirchl. - Geogr. und Statistik (1864/5), t. II, p. 32*

6 *mensas divinae clementiae refero gratias, et quas possum deo preces effundo,*
ut perseverantiam tibi et tanti laboris praemium largiatur.

Munusculum paupertatis meae et devotionis transmittito viginti quinque
 9 *margaretulas inter optimas et viliores, et rogo ne sis immemor mei in ora-*
tionibus tuis, in quibus post divinam largitatem confido. Valete.

429.

Ad GISLEBERTUM episcopum Lumnicensem.

Gratias agit veteri amico pro gratulatoriis litteris eius et eum, electum recens
episcopum in Hibernia, magnopere adhortatur, ut sollicitudine pastorali illius po-
puli mores corrigat et regem et episcopos ad simile studium inflammet.

ANSELMUS, servus ecclesiae Cantuariensis: GISLEBERTO, Lumni-
 censi episcopo, salutem.

3 *Gratias ago reverentiae vestrae quia laetam se significat in litteris*
suis, quod deus in ecclesia sua ad profectum religionis per me aliquid di-
gnatur operari. Quoniam autem olim nos apud Rotomagum invicem cogno-
 6 *vimus et dilectione sociati sumus, et nunc cognosco vos ad episcopatus*
dignitatem gratia dei profecisse, confidenter audeo vos obsecrare et secundum
quod intelligo opus esse vobis consulere.

9 *Sublimavit deus in Hibernia vestram prudentiam ad tantam dignitatem,*
et posuit vos ut studeretis ad religionis vigorem et animarum utilitatem. Sa-
tagite ergo sollicite – sicut scriptum est: »qui praeest, in sollicitudine« –,
 12 *in illa gente, quantum in vobis est, vitia corrigere et extirpare, et bonos*
mores plantare et seminare. Ad hoc etiam, quantum in vobis est, regem
vestrum et alios episcopos et quoscumque potestis, suadendo et gaudia quae
 15 *parata sunt bonis, ac mala quae exspectant malos, ostendendo attrahite: ut*
et de vestris et de aliorum bonis operibus praemium mereamini a deo
accipere.

Ad Ep. 429: Respondet litteris superioribus. 11 in sollicitudine] Rom. 12, 8.
 14-15 parata sunt] Cf. 1 Cor. 2, 9. 16-17 accipere] Formula liturgica.

8 transmittito devotionis *P* **Ep. 429 (prius III, 143) coll. cum LEV** 1-2
 lunicensi *E* 3 in litteris] in *om. LE* 13 est *om. LE* 16 et de ve-
 stris] et *om. V*

Grates refero pro munere vestro, quod mihi benigne misistis. Orate¹⁸ pro me.

430.

Ad PASCHALEM papam.

Summo pontifici nuntiat regem, consiliis potissimum ROBERTI de Mellento et RICHARDI de Redveris parentem, iam ab investitura ecclesiastica cessare et in eligendis dignitatibus bonorum virorum audire sententiam. Postea affectum pandit animi sui, quod summus pontifex sibi quam diutissime ANSELMUM in vita servari velle manifestasset.

PASCHALI, domino et patri reverendo, summo pontifici: ANSELMUS, servus ecclesiae Cantuariensis, debitam subiectionem cum orationum assiduitate.

3

Non debeo tacere excellentiae vestrae, quod per eam dei gratia operatur in Anglia et in Normannia. Rex qui dominatur Anglis et Normannis, oboedienter suscipiens vestram iussionem, investituram ecclesiarum, renitentibus⁶ multis, omnino deseruit. Quod ut faceret, ROBERTUS, comes de Mellento, et RICARDUS de Redveris, ut fideles vestri et filii ecclesiae, vestris attracti monitis, vehementer institerunt. Rex ipse in personis eligendis nullatenus⁹ propria utitur voluntate, sed religiosorum se penitus committit consilio.

De me autem quantas debeo gratias paternae benignitati vestrae, scribendo non sufficio reddere, sed eas in carta cordis mei scriptas lego assidue.¹² Cum enim, sicut servi vestri, dilecti fratres nostri WILLELMUS et BALDUINUS retulerunt, vitae meae corruptibilis curam, ne cito deficiat, tam benigna sollicitudine mihi gerere praecipitis: non modicum pietatis affectum¹⁵ magnitudinem vestram erga parvitatem meam habere monstratis.

Omnipotens deus vitam vestram nobis in omni prosperitate diu custodiat. Amen.

18

Ad Ep. 430: Scripta a. 1107-1108 (cf. *Hist. Nov.* 191; 468 s., ubi dicitur: [Inter haec...]). 12 scriptas] Cf. 2 Cor. 3, 3. 13-14 retulerunt] De hac legatione a. 1107 cf. ibidem 185; 465.

Ep. 430 (prius III, 181) coll. cum LEFMr 1 Pasc. F 2 cant. F 4-5
Non debeo - Normannia om. F 4 gratia dei LE 6 vestram] nostram M
7 ROB.] rothbertus M .R. F 8 RIC.] .R. F de reveris LEF 13
WILL.] .W. F 13-14 BALD.] Baldwinus LE .b. F 16 monstratis]
demonstratis LE 17 diu om. M 18 Amen om. FMr

431.

Ad ADRIANUM monachum apostatam Cantuariensem.

Hunc ipsum et AIRARDUM, qui neglecta professione monasterium reliquerant, gravi oratione ut ad oboedientiam redeant, obsecrat.

ANSELMUS, gratia dei archiepiscopus Cantuariæ: ADRIANO, qui fuit monachus Christi ecclesiæ Cantuariensis, et suadente diabolo reliquit
 3 habitum suum: si vult redire ad monasterium suum et ad monachicum propositum, salutem et veram dilectionem.

,Fratrem' aut ,filium' non debeo te nominare, donec sciam te paenitentiam peccati et erroris tui agere, et hoc cognoscam per reversionem tuam. Quod si deo per gratiam suam inspirante secundum desiderium meum videro: certus esto quia in me paternam pietatem et fraternam caritatem sine fig-
 9 mento deo annuente invenies. Consulo igitur et consulendo precor ut hominem, cuius animæ salutem affectu cordis desidero, et præcipio ea auctoritate, quæ mihi a deo et ab ecclesia dei tradita est super omnes viventes
 12 professos oboedientiam et stabilitatem in præfatto monasterio, et adiuro per eandem professionem et stabilitatem, quam te in eodem loco servaturum coram deo promisisti, et per utrumque adventum domini nostri IESU Christi:
 15 sicut vis ut primus sit tibi ad salutem et secundus non sit tibi ad damnationem, quatenus respicias et redeas ad ecclesiam, in qua monachus et fuisti quantum ad habitum, et esse debes secundum veritatem, et ad me et
 18 ad fratres, qui te propter animæ tuæ salutem desideramus, si non vis in excommunicatione et anathemate mori. Nullus enim homo in præsentī vita vivens potest te absolvere ab his vinculis excommunicationis et anathematis,
 21 nisi quod vera dilectione precor et consulo feceris.

Istas meas litteras præcipio tibi, si qua adhuc vena oboedientiae vivit

Ad Ep. 431: 2 suad. diabolo] Cf. *Regula* s. BENEDICTI, c. 58 (lin. 67 s.). 8-9 car. sine figmento] Cf. 2 Cor. 6, 6. 12-14 promisisti] Cf. *Regul.* s. BENEDICTI, c. 58 (lin. 39-41). 15-16 ad damnationem] Cf. Orationem tertiam ante Communionem in Missali Romano.

Ep. 431 (prius III, 144) coll. cum LEVFM 1 gratia dei om. FM Cantuariæ om. FM ADR.] .A. FM 2 ecclesiæ Christi FM 7 per gratiam suam om. FM 16 et redeas] redeasque M 16-17 et fuisti monachus FM 22 obedientia M

in te, ut ostendas, si opportunitatem habes, AIRARDO, qui tecum ab Ecclesia Christi discessit; et quicquid tibi scribo, illi simili caritate et auctoritate mando. Quamvis non mereamini adhuc ut pro vobis orem, tamen oro deum omnipotentem, ut ipse vos convertat ad se et ad salutem animarum vestrarum, et laetificet me de vestro desiderato reditu. Amen. 27

432.

Ad IOTSERANNUM archiepiscopum Lugdunensem.

Huic gratias agit quod congaudeat suae laetitiae ob reditum in Angliam, condolens archiepiscopo Lugdunensi variis et magnis afflictionibus laboranti.

IOTSERANNO, domino atque cum dilectione reverendo et cum reverentia diligendo archiepiscopo Lugdunensi: ANSELMUS, servus ecclesiae Cantuariensis, salutem cum orationibus et servitio. 3

Quod vera caritas vestra congratulatur nobis quia deus, »qui non derelinquit sperantes in se«, »pro diebus quibus nos« humiliavit, sua nos consolatione laetificavit, gratias agimus; et quia vos congaudere sentimus, magis 6 gaudemus.

Quoniam autem multis ac immensis tribulationibus ab iis, a quibus auxilium et consolationem in necessitatibus sperabatis, vestra pulsatur reverentia: compatiatur et condolemus. Sed hoc consolatur nos quia confidimus in deo, quod nullo fluminum, nullo ventorum impulsu vestra concutietur constantia; et quia deus, qui »superbis resistit, humilibus autem dat gratiam«, superbiam malignantium franget et auctoritatis vestrae pedibus substernet; et cum virtus vestra probata »fuerit, accipiet coronam vitae« repromissam. 15

26 convertat ad se] Cf. Thren. 5, 21. Ad Ep. 432: Scripta a. 1107-1109.
1 [IOTS.] Archiepiscopus Lugdunensis a. 1107-1118. 4-5 in se] Cf. Iudith 13,
17 (Vulg.: deseruit). 5-6 laetificavit] Cf. Ps. 89, 15. 11 impulsu] Cf.
Matth. 7, 25. 12-13 gratiam] 1 Petr. 5, 5. 13-14 repromissam] Cf. Iac. 1, 12.

23 AIR.] .A. FM 25 adhuc om. M 26-27 vos - vestrarum, et om. M
27 desiderato om. FM Amen om. FM Ep. 432 (prius IV, 87) coll.
cum LPE

Qualiter autem nostrum esse sit, quod vestra benignitas nosse desiderat, melius per legatos vestros quam per epistolam poteritis cognoscere.

433.

A WALTERO monacho.

Hic exultat de ANSELMI in Angliam reditu. Sibi, qui archiepiscopum convenire non possit, aliquid consolationis litterarum eius in votis esse.

Domino desiderabili et totis viscerum medullis concipiendo matri ecclesiae catholicae ANSELMO: frater WALTERUS, unus suorum, extrema pars devotorum, desideratae pinguedinis, intimae suavitatis haustum sufficientem.

Haeret lingua, sensus hebet, nutat manus, dum revolvit dulcedinem vestrae salutationis, qua se vestra celsitudo ad tantillum homuncionem dignata est inclinare. Ecce ad vocem vestram confortata sunt ossa mea, exhilarata praecordia mea, quia sane nunc cognovi me vestram gloriam non inaniter amasse, quando vos meam humilitatem non dedignati estis recognovisse. Et revera, quanto in me nihil promptum, nil robustum considero, tanto erga meam imbecillitatem vestram diligentiam pluris duco.

Omnipotenti itaque deo laudis hostiam mecum referunt omnes amici vestri, qui saeculum nostrum praesentiae vestrae lumine destitutum feliciore beatitudinis vestrae reditu exhilaravit. Depulit enim, qualiter voluit, quid quid requiei placidae voluntatis vestrae obnitebatur, unoque momento quod nobis longissimum videbatur, citissimum nobis effectui pleniori perfecit. Introitus enim vester pacificus factus est et nobis et vobis, quia, dum protractae querelae terminum posuistis ecclesiis canonice collatis, vos quoque requievistis. Itaque requiei vestrae et communi bono congratulantur omnes amici vestri, et vos, quia corpore coniuncti non possunt, desideriorum gressibus

Ad Ep. 433: Scripta post mensem Augusti a. 1106. 2 WALT.] Fortasse monachus s. Eadmundi (cf. lin. 21-23). 12 laudis hostiam] Cf. Ps. 115, 17. 16-17 pacificus] Cf. 1 Reg. 16, 4-5; 3 Reg. 2, 13.

Ep. 433 (prius III, 145) coll. cum. LEV 1 Walterius LE 10 nil] nihil V
17 pertractae E 20 coniuncti] coniungi E

invivere non desistunt. De nostris potissimum monachis dico, quos vobis 21 maioris dole familiaritatis et subventionis transactae necessitatis proclivius devinxistis. Sed quoniam mei causa coepi, ad me mihi redeundum est.

Optatissimum mihi esset, si fieri posset, ante finem meum vestro con- 24 spectu perfrui et coram vobis de meis calamitatibus conqueri. Pertransiit enim tempus meum, et nescio si quem diuturnitate vitae collegerim fructum. Sed quoniam voluntati meae debilitas senilis obsistit: ecce hic, ubi sum, 27 vobis suspirando miseras et languores animae quos contraxi repraesento. Id potissimum exorando, ut, sicut omnibus omnia facti estis, eo me modo rescripto mansuetudinis vestrae informare dignemini, quo praesentem, si ita 30 contigisset, consolaremini. Erit enim hoc magnum tutamentum meae necessitatis et monimentum gratum vestrae suavitatis. Ad hoc sane mea haec tendit oratio, ut, quoniam vobis ex toto iuxta votum frui non possum, sal- 33 tem mihi aliquam vestri portiunculam concedatis, non qua fruar pro vobis, sed cuius respectu in vestra consolatione respirem. Non quia aegritudini meae sufficientia desint alimenta scripturarum, sed quia semper satius est 36 aegroto, si ei quod desiderat tribuatur. Et saepe tactus unius demulcet, cui multorum medicamina non inhaerent.

Omnipotens deus mentem vestram et linguam parvulorum suorum con- 39 solationi diutius reservet, et placidae vestrae voluntati conatus adversariorum potentiae suae dextera substernat. Amen.

434.

Ad WALTERUM monachum.

Superiori epistolae plenae caritatis suaviter respondet.

ANSELMUS archiepiscopus: fratri et dilecto dilectori suo WALTERO salutem et benedictionem dei et suam, quantum valet.

Litteras religiosae dulcedinis tuae suscepi velut favum pinguem et 3

29 facti estis] Cf. 1 Cor. 9, 22.
tibus.

Ad Ep. 434: Respondet litteris praecedentibus.

36 est om. LE Ep. 434 (prius III, 146) coll. cum LEVFM 1 et dil.
dilectori suo om. FM dilecto om. V WALT.] .W. FM 2 dei - valet
om. FM 3 pinguem et] et om. FM

exundantem atque stillantem densas et suaves guttas inexplicabilis erga me dilectionis. In quibus sancto referta fervore anima tua diligenda et dilecta
 6 animae meae tanto se significat flagrare desiderio nostri colloqui, et, quia hoc fieri posse desperat, saltem per litteras nostrae salutationis et aedificantis admonitionis: ut anima mea miretur unde tua erga me concepit tantum af-
 9 fectum amoris, nisi quia »spiritus ubi vult spirat, et vocem eius audis, et nescis unde veniat aut quo vadat«. Quippe mea merita hoc impetrare apud dominum et apud homines nequeunt, ut sic diligar ab homine; sed spiritus
 12 sanctus, per quem caritas in cordibus servorum dei diffunditur, ipse animam tuam tali ac tanto fecundavit affectu. Cuius vocem in litteris tuis audio, sed unde hoc inspiret nescio, quia cur hoc faciat, in me non invenio. Quem
 15 rogo ut numquam a te vadat, sed semper in te maneat et totum spiritum tuum indesinenter amore dei et proximi fervere faciat.

Gratias ago deo, qui mihi ut ita a te diligar dedit; sed tibi multo
 18 maius donum tribuit, cum cor tuum sic amore proximi implevit. Valde namque est gratius deo diligere proximum quam diligere a proximo. Semper ergo plus debemus studere amare quam amari, et plus gaudere et maiorem
 21 quaestum aestimare cum amamus, quam cum amamur. Atque magis dolendum nobis est et maius damnum credendum, cum perdimus amorem quo amamus, quam cum amittimus illum quo amamur. Amanti enim praemium
 24 debetur, non amato.

Deum, pro cuius amore me diligis, oro ut ipse te diligat, ipse te ad bene vivendum, quod a me petis, instruat, ipse te ab omnibus peccatis absolvat,
 27 et ipse te ad vitam aeternam perducatur. Amen.

9-10 vadat] Ioh. 3, 8 (Vulg.: sed nescis).

11-12 diffunditur] Cf. Rom. 5, 5.

20 amari] Cf. *Regul.* s. BENEDICTI, c. 64 (lin. 37): (abbas) studeat plus amari quam timeri. 26-27 perducatur] Formula liturgica.

5-6 diligenda - meae *om. FM*

9-10 spirat etc.] s. et .v. eius a. et n. unde v. a.

quo v. *M*

10-11 nequeunt apud dom. et ap. hom. *F* nequeunt hoc im-

petrare ap. dom. et ap. hom. *M* 20 debemus studere] studemus debere *M* 23

quo] a quo *M* 25-27 Deum - perducatur] Spiritus sanctus semper habitet in corde

tuo *F* Deum - Amen *om. M*

435.

Ad MURIARDACHUM regem Hiberniae.

Laudatum regem ob ea quae bene gessisset adhortatur, ut quosdam in eius regno abusus, nominatim in conubiis et in consecratione episcoporum frequentatos, etiam sua auctoritate tollendos curaret. – CORNELIUM fratrem, quem rex ad se mitti vellet, patrem suum gravi decumbentem morbo destituere non posse.

MURIARDACHO, glorioso regi Hiberniae: ANSELMUS archiepiscopus, servus ecclesiae Cantuariensis, fidele cum orationibus obsequium et per regnum terrenum mereri caeleste. 3

Quoniam multa de vestra excellentia praedicantur quae regiam decent dignitatem, valde gaudemus, et deo, a quo est omne bonum, devotas exinde gratias agimus. Confidimus autem quia qui vobis contulit gratiam suam in 6 faciendis bonis quae facitis, conferet quoque effectum perficiendi ea, quae super illa quae facitis eum velle cognoscitis. Quapropter, gloriose fili et in deo carissime, precor ut ea, quae in regno vestro secundum Christianam 9 religionem emendanda cognoveritis, omni instantia et sollicitudine emendetis. Ad hoc enim deus in regali sublimitate vos constituit, ut »virga aequitatis« subditos populos gubernetis, et quidquid in eis iustitiae adversatur, eadem 12 virga percutiatis et amoveatis.

Et quidem quiddam dicitur fieri in ipso populo, quem regendum suscepistis, quod magnopere corrigendum est, quia Christianae religioni omnimodis 15 contrarium est. Dicitur enim quod viri ita libere et publice uxores suas uxoribus aliorum commutant, sicut quilibet equum equo aut aliam quamlibet rem re alia ab alio commutat, aut pro libitu et sine ratione relinquunt. 18 Quod quam malum sit, omnis qui Christianam legem novit intelligit. Si igitur excellentia vestra divinarum scripturarum sententias, quae huic infami negotio obviant, per se legere non valet: praecipite episcopis et religiosis 21 clericis, qui in vestro regno sunt, ut eas vobis edicant, quatenus eis co-

Ad Ep. 435: Videtur esse alia fere recensio Ep. 427. 5 a quo est omne bonum] Cf. Iac. 1, 17. 11 virga aequitatis] Hebr. 1, 8.

Ep. 435 (prius III, 147) coll. cum LEV 5 deo] sic correxi; deum mss. 18 ab alio] ab illo V

gnitis, quo studio vobis invigilandum sit, ut hoc malum corrigatur, cogno-
24 scatis.

Item dicitur episcopos in terra vestra passim eligi et sine certo episco-
patus loco constitui, atque ab uno episcopo episcopum sicut quemlibet presby-
27 terum ordinari. Quod nimirum sacris canonibus omnino contrarium est, et
eos qui taliter instituti sunt aut ordinati, cum suis ordinatoribus ab episco-
patus officio deponi praecipiunt. Episcopus namque, nisi certam parochiam
30 et populum cui superintendat habeat, constitui secundum deum non potest,
quia nec in saecularibus nomen vel officium pastoris habere valet, qui gre-
gem quem pascit non habet. Honor quoque episcopalis non parum vilesce-
33 dum is ad pontificatum assumitur, qui ordinatus quo divertat vel cui per
episcopale ministerium certo praesideat nescit. Minus quoque quam a tribus
episcopis episcopus ordinari non debet, cum propter multas alias et ratio-
36 nabiles causas, quas epistolaris brevitatis non admittit, tum ut fides, vita et
solicritudo eius qui invigilare debet, idoneis et legalibus testibus compro-
betur.

39 Precor itaque, hortor et moneo, quatenus excellentia vestra operam
det, ut ista in regno suo corrigantur, quatenus merces, quam a deo pro
aliis bonis expetitis, pro istis vobis augeatur. Ceterum, si quid in vobis
42 aut in his quos regere suscepistis, quod ullatenus voluntati dei adversari
queat, perpenderitis, sollicite emendare satagite, ut, cum de terreno regno
transieritis, ad caeleste regnum veniatis. Amen.

45 De fratre nostro CORNELIO, quem sibi celsitudo vestra mitti rogavit,
dico quia ita occupatus est circa servitium patris sui, ut nec ab eo queat
sine periculo vitae illius separari, nec eum, quia iam senio confectus est,
48 secum ullatenus ducere.

25-26 constitui] De chorepiscopis agitur, qui in Hibernia usque ad saeculum XII.
existebant (cf. BELLESHEIM, A. *Gesch. der kath. Kirche in England*, t. I [1890],
p. 322 ss.).

34 certe E
tenus LE

37 qui] *sic scripsi cum g*; qua *codd. mss.*
47 quia] qui V

42 ullatenus] nulla-

436.

Ad ODONEM monachum et cellerarium.

Cogitantem propter aetatem et infirmitatem corporis a munere discedere, in munere manere iubet, quoad eum abbas ultro officio suo exsolvisset.

ANSELMUS archiepiscopus: fratri carissimo ODONI, monacho et cellerario, salutem et benedictionem dei et suam.

Dicitur quod tu, quia sentis aetate et aegritudine finem tuum propinquare, ideo vis oboedientiam tuam, in qua hactenus deo et conventui ecclesiae, in qua vivis, deservisti, deserere.

Notum autem volo esse dilectioni tuae, quia hoc consilium non est ex bona parte. De malis enim operibus debemus agere paenitentiam et ea relinquere ante mortem, ne in illis inveniat nos ultima dies. In bonis vero operibus debemus perseverare usque in finem, ut in illis assumatur anima nostra de hac vita. De bene facientibus namque perseveranter dictum est: »qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit«; non de illis, qui ante finem a bono opere deficiunt. Expedit igitur animae tuae, frater et filiarissime, ut in oboedientia, quam secundum posse tuum ad placitum dei, in quantum cognoscere possumus, et ad placitum abbatis tui et fratrum tuorum tenuisti, perseveres, quamdiu vita in te fuerit et abbas tuus tibi iusserit, bono et laeto animo, sine omni rancore et murmuratione, ut etiam loquendo et disponendo aliquid de eadem oboedientia emittas spiritum. Sic enim eveniet tibi promissio illa, quae perseverantibus usque in finem promittitur.

Nec te terreat quia propter imbecillitatem corporis non potes modo ita efficaciter facere et curare quae facienda sunt in eadem oboedientia, 21

Ad Ep. 436: 11 erit] Matth. 10, 22; 24, 13. 16 bono... animo] Cf. *Regul.* s. BENEDICTI, c. 5 (lin. 39). sine... murmuratione] Cf. ibidem (lin. 35). 17 emittas spiritum] Cf. Matth. 27, 50. 18-19 promittitur] Matth. 10, 22; 24, 13.

Ep. 436 (prius III, 148) coll. cum LEVM 1 fratri carissimo om. M 1-2 et celerario om. M 3 tu om. V 3-4 propinquare] appropinquare M 6 volo esse] facere volo M 8 in illis] in his M 10 perseveranter eras. E 11 usque in f. h. s. e. M 12 a] in M 13 quam] hactenus add. M 15 tenuisti om. M 19 promittitur] promissa est M 20 quia] quod M potes om. V 21 ita] tam M

sicut olim faciebas in sanitate et iuventute. Namque non exigit deus a te ultra posse tuum. Nec te perturbent quaelibet adversitates, undecumque veniant, quibus te vult inimicus animae tuae vexare et fatigare, ut ante finem deficias et praemium perseverantiae perdas.

Hortor igitur et precor, quatenus hoc in corde tuo proponas et stabilias, ut bonum opus, quod hactenus fideliter deo adiuvante tenuisti, nequaquam, donec vivas, deseras, nisi hoc abbas tuus et fratres tui, non tua importunitate sed sua spontanea voluntate, tibi praecipiant. Et certus esto quia quanto maiori difficultate, cum propter imbecillitatem tuam tum propter quaslibet adversitates, oboedientiam tibi iniunctam facies, tanto maius praemium a deo recipies.

Oro deum omnipotentem, ut ipse cor tuum dirigat; et quantum in me est, benedictionem et absolutionem dei tibi mando, frater carissime.

437.

Ad LAMBERTUM episcopum Atrebatensem.

Orat ut quandam summi pontificis clericum per fines suae diocesis conducendum curet.

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariæ: amico suo, reverendo episcopo Atrebatensi LAMBERTO, salutem.

Precor sanctitatem vestram, quatenus propter domni papae amorem et nostrum, faciatis conducī istum clericum eius per episcopatum vestrum, quantum vobis placet. Valete.

Ad Ep. 437: 2 LAMB.] Episcopus Atrebatensis (= Arras) a. 1093-1115.

Ep. 437 (prius IV, 118) coll. cum BALUZ., *Miscell. t. II, p. 142*

438.

A LAMBERTO episcopo Atrebatensi.

Qui se ab ANSELMO certiolem fieri cupit de eius valetudine et suis verbis salutem dici BALDEWINO amico.

Honorabili domino et in veritate dilecto ANSELMO, dei ordinatione Cantuariorum archiepiscopo: LAMBERTUS, sanctae Atrebatensis ecclesiae servus inutilis, »quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit«.

Magno desiderio desideravi scire de statu et sanitate vestra. Scribo dulcissimae mihi paternitati vestrae, quatenus super his scripto vestro nos certificare dignemini. Ut autem mei peccatoris ad ipsam dominicam mensam et in sanctis orationibus vestris reminiscamini et veniam peccatorum mihi apud deum obtineatis, corde contrito et spiritu humiliato sanctitatem vestram exorata desidero.

Bene valeat diutius et semper sancta et religiosa conversatio vestra in domino, optime pater, et ut domnum BALDEWINUM, amicum nostrum Turnacensem, sanctitatis vestrae filium, vice nostra salutetis, multum rogamus.

Ad Ep. 438: Scripta videtur ultimis annis vitae ANSELMI (cf. Ep. sequentem).
 1 in verit. dilecto] Cf. 1 Ioh. 3, 18. serv. inutilis] Cf. Luc. 17, 10. 3-4
 ascendit] 1 Cor. 2, 9. 5 desiderio desideravi] Cf. Luc. 22, 15. 9 humiliato] Cf.
 Ps. 50, 19 (cf. etiam Orationem ad Offertorium: In spiritu humilitatis et animo contrito).
 12 BALD.] Illum, qui tam aepe pro ANSELMO legationis munereungebatur.

Ep. 438 (BALUZ. *Misc.* t. II, p. 150 [=b]) coll. cum b 12 BALDEW.] sic
 scripsi; Baldricum b nostrum] sic correxi; vestrum b

439.

Ad LAMBERTUM episcopum Atrebatensem.

Se sano ceterum corpore assidua laborare debilitate virium respondet.

Venerabili Atrebatensi episcopo LAMBERTO et amico dilectissimo : ANSELMUS, servus ecclesiae Cantuariensis, salutem et fideles orationes.

- 3 Gratias ago reverendae dilectioni vestrae pro sollicitudine, quam habet erga me in eo, quod tantopere nosse vult de nostra sanitate. Dico itaque vobis quia gratia dei corpore sanus sum, sed continua debilitate laboro.
- 6 Quod me rogatis ut vestri memoriam habeam in orationibus nostris, pro certo scitote quia, licet orationes meae viles sint, tamen cotidie vestri memoriam in eis habeo et deo donante habebo.
- 9 Omnipotens deus sua vos gratia ab omni malo semper defendat, et suam vobis consolationem benignus impendat.

440.

A GIRARDO archiepiscopo Eboracensi.

Orat ANSELMUM, ut auxilio sit cuidam clerico a summo pontifice commendato contra iniuriam ENGELRAMI, clerici Lincolniensis.

Domino et patri ANSELMO, venerabili Cantuariensi archiepiscopo : GIRARDUS, filius suus et Eboracensis ecclesiae archiepiscopus, salutem
3 *et servitium.*

Noverit caritas vestra quod clericus iste ad pedes domini papae cecidit, quaerens iustitiam de ENGELRAMO, clerico Lincolniensis episcopi,

Ad Ep. 439: Respondet litteris superioribus. 9 defendat] Formula liturgica.

Ad Ep. 440 (JAFFÉ-LOEW. 6186): Scripta ante d. 25. Maii a. 1108, quo GERARDUS obiit.

Ep. 439 (prius IV, 119) coll. cum BALUZ., Misc. t. II, p. 150 7-10
cotidie - impendat] bene valet, reverende mi pater et domine, cum omnibus vos in veritate diligentibus, et orate pro nobis sic habet g **Ep. 440** (w XII) coll. cum Lu

*qui per simoniam ecclesiam suam invasit et per violentiam obtinet. Con-
sulo ergo dignitati vestrae atque rogo ut, sicut ipse papa vobis scribit, recti-
tudinem clerico faciat. Valete.*

441.

Ad PASCHALEM papam.

*Petit confirmationem divisionis diocesis Lincolniensis et novae sedis constitutae
in abbazia, cui Heli nomen, et ita ut pro canonicis episcopo assistant monachi.*

Domino et patri reverendo PASCHALI, summo pontifici: ANSELMUS,
servus ecclesiae Cantuariensis, debitam oboedientiam cum fideli obsequio et
orationibus.

3

Quoniam robor dispositionum, quae utiliter fiunt in ecclesia dei, de
vestrae pendet auctoritate prudentiae: quando fiunt, ad vestram referendae
sunt notitiam et iudicium, ut, cum apostolico assensu fuerint confirmatae, 6
nulla praesumptione a posteris quae salubriter statuta sunt queant violari,
sed rata permaneant in perpetuum.

In Anglia est quidam episcopatus, scilicet Lincolniensis, cuius diocesis 9
tam ampla est, ut ad ea quae non nisi ab episcopali persona fieri queunt,
unus episcopus plene sufficere non possit. Quod cum consideraret rex et
episcopi et principes et alii rationabiles et religiosi viri regni Anglorum: ad 12
utilitatem ecclesiae consilium visum est episcopatum praefatum in duos divi-
dere, ita ut sedes episcopalis in quadam abbazia, quae sita est in insula
vocata Heli et est intra praefatam diocesim, constituatur; monachis ibidem 15
permanentibus, sicut sunt multi episcopatus, qui monachos in matre ecclesia
habent, non canonicos. Quod libenter concedit ipse episcopus Lincolniensis,
ROBERTUS nomine; quia pro iis quae assumuntur de sua ecclesia ad 18
instaurandum novum episcopatum in Heli, tantum ecclesiae Lincolniensi
restauratur, ut ipse sufficiens et gratum sibi esse fateatur.

7 scribit] Eius epistolae, quae non conservata est, in *Registr. Pontif. Rom.* JAFFÉ-
LOEWENFELDT non fit mentio. Ad Ep. 441: Scripta brevi post concilium

in festo Pentecostes a. 1108 Lunduniae habitum (cf. *Hist. Nov.* 195 s.; 472). 13
visum est] In concilio memorato. 18 ROB.] A. 1093-1123.

Ep. 441 (prius III, 182) coll. cum LEMr 7 statuta] sic corr. ex statutae M; statutae
LEr 13 visum consilium Mr 15 vocata] voca M intra] inter M 18 robertus M

- 21 Cui rei mihi, cum propter praedictam necessitatem, tum propter multitudinem praedictorum qui in hoc consentiunt, visum est ut, salva vestra auctoritate, assensum praeberem. Precatur igitur suppliciter mea parvitas, 24 quatenus hoc quod pro utilitate ecclesiae sic dispositum est, vestra auctoritate in perpetuum roboretur, ne a posteris ulla praesumptione quod bene statutum fuerit violetur.
- 27 Oramus deum omnipotentem, ut ecclesiae suae vos in diuturna prosperitate custodiat.

442.

Ad RANNULFUM episcopum Dunelmensem.

Huic respondet electum S. Andreae in Scotia episcopum ante consecrationem archiepiscopi Eboracensis a nullo consecrari posse nisi a se ipso, si qua urgeret necessitas.

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariæ: RANNULFO, episcopo Dunelmensi, salutem.

- 3 Mandastis mihi per quendam militem, SCOLLANDUM nomine, quia volebatis, ut electus episcopus ecclesiae Sancti Andreae de Scottia sacraretur, antequam electus archiepiscopus Eboracae sacraretur, et hoc volebatis fieri 6 meo consilio et mea concessione. Sed hoc nec debet nec potest canonice fieri ab eodem electo archiepiscopo, nec ab alio per illum, priusquam ipse fiat archiepiscopus canonica consecratione. Quapropter nec consulo nec con- 9 cedo, immo interdicto, ne fiat ante consecrationem eiusdem electi archiepiscopi, nisi a me, si forte hoc necessitas exegerit. Valet.

Ad Ep. 442: Scripta inter d. 25. Maii et d. 6. Septembris a. 1108 (cf. Ep. sequentem; *Hist. Nov.* 198 s.; 474). 4 elect. episcopus] TURGOTUS, antea monachus Dunelmensis (+ a. 1115; cf. *Hist. Nov.*, l. c.).

21 tum] cum *M* 25 in perpet.] in *om. M* 27 deum] dominum *LE* 28 custodiat] Amen *add. M* **Ep. 442 (prius III, 183) coll. cum *MDr*** 3 Mandasti *MD* scolandum *D* 5 antequam - sacraretur *om. MD* 10 Va- lete *om. MD*

443.

Ad THOMAM electum archiepiscopum Eboracensem.

Miratur quod electus Eboracensis archiepiscopus consecrationem differat ultra terminum iure concessum; praecipit ut ad diem 6. Septembris Cantuariæ adsit consecrandus; interdicit ne electus S. Andreae in Scotia episcopus Eboracæ consecratur, antequam THOMAS consecratus sit archiepiscopus.

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariensis: amico suo THOMAE, electo archiepiscopo ecclesiae Eboracensis, salutem.

Canonica auctoritas praecipit, ut ecclesia episcopatus ultra tres menses 3 non maneat sine pastore. Quoniam autem regi placuit, consilio baronum suorum et nostra concessione, ut vestra persona eligeretur ad archiepiscopatum Eboracæ, non debet per vos terminus salubriter constitutus diutius 6 differri. Unde miror quia post electionem vestram non requisistis, ut consecraremini ad quod electus estis. Mando itaque vobis, ut octavo Idus Septembris sitis apud matrem vestram ecclesiam Cantuariensem, ad faciendum 9 quod facere debetis, et ad suscipiendam consecrationem vestram. Quod si non feceritis, ad me pertinet, ut ego curam habeam et faciam quae pertinent ad episcopale officium in Eboracensi archiepiscopatu. 12

Praeterea audiui quia vos, priusquam consecraremini, facere vultis, ut electus episcopus Sancti Andreae de Scottia apud Eboracam consecratur. Quod nec vos facere debetis nec ego concedo, sed omnino interdico ne fiat 15 aut de illo aut de aliqua persona, quae in regimen animarum debet provehi ab archiepiscopo Eboracensi; quia non pertinet ad vos dare vel concedere alicui curam animarum, quam nondum accepistis. Valet. 18

Ad Ep. 443: Scripta aliquanto tempore ante d. 6. Septembris a. 1108. 1 THOM.] A. 1108-1114.

10 facere debetis] Sermo est de professione oboedientiae archiepiscopo primati Cantuariensi facienda. De lite, quae de hac re inter duos archiepiscopos exorta est, cf. M. DUEBALL, *Der Suprematstreit zwischen den Erzdiozesen Canterbury und York 1070-1126*; *Histor. Studien*, Heft 184 (1929), p. 55-62. 13 Praeterea] Ad sequentia cf. Ep. praecedentem.

Ep. 443 (prius III, 149) coll. cum LEVFMr 1 Cantuariensis] Cantuariæ LEV;
om. F amico suo om. LEVF THOMAE] .T. F 2 electo om. F
Eboracensis] sic correxi; Eboracensi omnes codd. mss. Ebor. ecclesiae LEV
ecclesiae om. F 14 episcopus om. M Scotia LEV 18 Valet om. M

444.

A THOMA electo archiepiscopo Eboracensi.

Expositis procrastinationis causis sperare se dicit ad praestitutam diem esse posse Cantuariæ, postulare se tamen, ut sibi liceat non quindecim, sed decem diebus ante de suo adventu nuntiare. Dein petitis litteris testimonialibus affirmat non esse fidem adhibendam illis, quæ fama attulisset de consecratione episcopi S. Andreae.

Dilectissimo patri et venerabili domino ANSELMO, sanctae Cantuariensis ecclesiae archiepiscopo: THOMAS, Eboracae metropolis electus, licet indignus, salutem et amicae fidelitatis obsequium.

Gratias ago vobis, reverende pater, quod me semper dilexistis et adiuvistis, et de proventu meo exsultavit et laetatum est cor vestrum in domino.
 6 *Dominus deus retribuat vobis pro me.*

Quod ad consecrationem meam venire distuli, causa fuit non una nec parva quæ me detinuit. Pecuniam, quam pro facultate mea magnam causa
 9 *veniendi ad vos contraxeram, ultra spem meam et nimium diu moratus totam dispendi Wintoniæ, a qua citius discedens ad vos venire disposueram.*
Placuit autem domino nostro regi ut, quoniam ille legatos Romam pro
 12 *causa sua mittebat, ego cum eis meum mitterem ad requirendum ecclesiae nostrae pallium. Festinanter igitur consilio regis ad propria reversus, ad hoc opus quaesivi et adhuc quaero pecuniam; sed parum, nisi graviter mutua-*
 15 *tam, invenio, quoniam dominus GIRARDUS archiepiscopus ecclesias nostras et homines et ipsum dominium nostrum multum pauperavit. Et certe rex promisit mihi quod vobis colloqueretur et dilationem meam apud vos excu-*
 18 *saret.*

Termino a vobis constituto, deo auxiliante, ero apud sanctam Cantuariensem ecclesiam, si opportune potero, suscepturus et factururus quod debeo.
 21 *Quod si non potero: cum mihi paternitas vestra mandavit, ut quindecim diebus ante vobis renuntiarem, precor benignitatis vestrae sanctitatem, ut de-*

Ad Ep. 444: Responsio ad litteras praecedentes; scripta brevi ante d. 6. Septembris a. 1108. 5 in domino] Cf. Ps. 31, 11. 6 pro me] Cf. Ps. 137, 8.

Ep. 444 (prius III, 184) coll. cum LEMr 2 metropoli LEr 4 semper me LE 4-5 et adiuvistis om. LE 8 causa om. LE 15 nostras om. LE 20 quod] quæ r

cem diebus ante vobis renuntiare possim, mihi concedatis. Litteras vero paternitatis vestrae requiro in testimonium personae et electionis nostrae, quales debetis et scitis oportere. Hoc modo vestra sanctitas meae parvitati debet, hoc vestra ecclesia nostrae denegare non debet.

De electo episcopo Sancti Andreae de Scottia quod audistis, rumores sunt, quibus credere non oportet. Facile est ergo interdicti, quod ut fieret non a me excogitatum est.

Vivere vos sanum laetumque, diuque deoque, nostra deo nostro supplicat ecclesia. Sanctae Cantuariensis ecclesiae congregationem sanctam saluto, et oro ut pro me oret. Valete.

445.

Ad THOMAM archiepiscopum Eboracensem.

Acceptis superioribus litteris consecrationem THOMAE, electi archiepiscopi Eboracensis, assignat diei 27. Septembris; quem etiam vetat ante consecrationem suam petere pallium; testimoniales litteras habiturum, ubi cum eo ipse esset collocutus.

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariensis: amico suo THOMAE, electo archiepiscopo Eboracensi, salutem.

Mandastis mihi in litteris vestris quod termino a me vobis constituto deo auxiliante Cantuariae eritis, si opportune poteritis, suscepturus et facturus quod debebitis. Rogastis quoque ut, si id efficere non valetis, concederem, quatenus id mihi decem diebus ante renuntiare possetis. Sed WILLELMUS clericus, nuntius vester, precatus est me ex vestra parte, quatenus ego ipsum terminum adventus vestri aliquantum extenderem, ut ad nos opportunius possetis venire. Quod et ego causa vestri amoris et opportunitatis libenter facio. Ne itaque opus sit vos mihi quicquam ante de vestro adventu renun-

Ad Ep. 445: Est rescriptum ad Ep. praecedentem, ante d. 6. Septembris a. 1108 missum.

25-26 Hoc modo - debet om. M 27 Scotia LE 31 sanctam om. M 32
Valete om. M **Ep. 445** (prius III, 186; IV, 88) coll. cum LPEFM^r 1
Cantuar. amico suo om. F THOMAE] .T. F 3-13 Mandatis - vestram om. F
5 debebitis] debetis M

tiare, submoneo vos ut die Dominico, qui erit quinto Kalendas Octobris,
 12 Cantuariæ sitis, ad faciendum quod facere debetis, et ad suscipiendam
 consecrationem vestram.

Praeterea quod dicitis in litteris vestris vos pecuniam quaerere, ut
 15 Romam mittatis pro pallio ecclesiae vestrae, non concedo. Et puto quia id
 frustra faceretis, quoniam nullus debet habere pallium, antequam sit conse-
 cratus. Litteras quas requiritis in testimonium personae et electionis vestrae,
 18 cum mihi locutus fueritis et ostenderitis, cui eas dirigere debeo, libenter
 faciam pro vobis, sicut pro amico, quod facere debebo. Valet.

446.

Ad GOSFRIDUM.

Huic, qui per suum nepotem de asceticis exercitiis suis consilium petiverat, respondet exercitia illa, si noceant valetudini corporis, mitiganda, atque providendum, ne despectui habeat eos, qui non eadem opera facere soleant.

ANSELMUS archiepiscopus: GOSFRIDO salutem et benedictionem
 dei et suam.

3 IUHEL, nepos vester, mihi narravit vitam vestram et rogavit me ex
 vestra parte, ut vobis consulerem qualiter vivere deberetis. Sed cum audis-
 sem vitam vestram, non potui cogitare quid vobis possem addere in psalmis,
 6 in orationibus, in abstinencia, in afflictione corporis ultra hoc quod vos per
 gratiam dei incepistis et facitis. Hoc itaque quod facitis, quamdiu cum sa-
 lute corporis vestri facere potestis, tenete. Si autem senseritis quod in aegri-
 9 tudinem vobis vertatur: tunc consulo ut, sicut expedire cognoscetis, vos
 temperetis. Melius est enim ut cum salute corporis laeto animo aliquid fa-
 ciatis, quam per aegritudinem ab iis, quae cum laetitia bene facitis, de-
 12 ficiatis.

Consulo etiam, ut quidquid facitis pro nihilo ducatis, neque alios qui
 hoc non faciunt, ullo modo contemnatis, aut eos esse minoris meriti apud

14 Praeterea quod] Quod F
 LEP

16 pallium om. P

19 debeo PF

Valete om.

Ep. 446 (prius III, 150) coll. cum LEV

deum quam vos existimetis. Bonum enim est exercitium corporis, sed multo magis amat deus cor plenum pietate, dilectione, humilitate et desiderio perveniendi, ubi possit et delectetur ipsum deum videre.

Omnipotens deus vos doceat et corroboret et consoletur. Absolutionem dei et nostram, si quid valet, ab omnibus peccatis vestris vobis mitto. Rogo, orate pro me.

447.

Ad ATSERUM archiepiscopum Lundini Danorum.

Se libenter exsecutum quae ille apud ALBRICUM cardinalem agi voluisset. Gratulatur dein eum recens archiepiscopum in Dania exaltatum esse et eum adhortatur, ut corrigenda corrigat, et hoc specialiter, ne quemquam a suo episcopo exclusum et in Daniam transfugam ad ecclesiasticos ordines ascendere patiatur.

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariæ: reverendo Laudis ecclesiae archiepiscopo ATSERO salutem et veram amicitiam in Christo.

Quod rogastis de domno ALBRICO, cardinali Romanae ecclesiae, 3 libenter feci, cum propter honorem Romanae ecclesiae tum propter amorem vestrum, pro quo libenter facere volo, si quid quod placeat sanctitati vestrae intellexero. 6

Gratias agimus deo, qui in regno Danorum vestram religiosam prudentiam et prudentem religionem ad archiepiscopatum sublimavit. Confidimus enim quia gratia dei cooperante ea quae corrigenda sunt corrigetis, et quae aedificanda aedificabitis, et quae nutrienda nutietis. Audivimus namque a praefato cardinali multa bona de vobis. Ude istam habemus fiduciam, et oramus ut deus, qui hoc incepit in vobis, ad bonum effectum vestram semper perducatur voluntatem. Rogo sanctitatem vestram, quatenus regnum illud 12

Ad Ep. 446: 17 videre] Cf. 1 Ioh. 3, 2.

ante a. 1103-1104.

2 ATS.] Episcopus Lundini Danorum (=Lund) a. 1089;

a. 1103/4 archiepiscopus promotus est.

3 ALBR.] Presbyter Cardinalis tit. S. Petri ad Vincula, circa a. 1103/4 legatus papae in Danimarcam missus est, ut eam terram ab ecclesia Hamburgensi-Bremensi independentem faceret et ATSERUM metropolitanum Lundinensem institueret.

12 in vobis] Cf. Phil. 1, 6.

Ep. 447 (prius IV, 90; 127) coll. cum LPE 1 Laudis] sic mss.; an pro Landis? 7-8 prudentiam et prudentem religionem om. P

vestro sancto studio emundetis ab apostatis, ut nullus alienigena ibi recipiat
 15 aliquem ecclesiasticum ordinem, quia illi qui ab episcopis suis repelluntur,
 illuc pergunt et execrabiliter ad diversos ordines sacrantur. Valet et orate
 pro me.

448.

Ad ATLAM comitissam.

*Huic effusa caritate ob eius in se beneficia divinam ominatur retributionem. -
 Cupit, ut desiderium, quod de ea habeat, ante suam mortem impleatur.*

Dominae et matri in deo carissimae ATLAE, venerabili comitissae:
 ANSELMUS, servus ecclesiae Cantuariensis, quod melius, quod dulcius,
 3 quod affectuosius potest secundum deum.

Cum vestrae volo scribere celsitudini, utique nequeo invenire verba
 quibus affectum, quem semper servat cor meum coram deo de vobis, pos-
 6 sim exprimere; nisi forte per hoc illum melius exprimo, quia me fateor
 exprimere non posse. Quippe cum mente pertracto affectuosam dilectionem,
 quam in vobis propter deum erga me multis modis sum expertus, nihil in
 9 me possum cogitare, quod ad eius retributionem aut gratiarum actionem
 secundum voluntatem meam possit sufficere. Quoniam ergo melius nec scio
 nec valeo, ad dominum me converto et oro, ut ipse dilectioni vestrae suam
 12 pro me dilectionem, quae superat omnia merita hominum, retribuatur. Hoc
 cotidie facio, hoc quamdiu vivam deo annuente facere non desistam.

Nostis desiderium meum de vobis. Quod utinam audiam, antequam
 15 moriar, per gratiam dei completum esse! Verum dico vobis, quia laetior
 exiret anima mea de corpore. Nostrum esse, quod scire desideratis, lator
 praesentium satis vobis poterit edicere.

18 Spiritus sanctus sit semper custos et director cordis vestri et vitae
 vestrae. Amen.

Ad Ep. 448: Scripta probabiliter a. 1106-1109 (, antequam moriar '). 1 ATLAE]
 Videtur esse eadem ac comitissa Bleiensis ADALA, soror regis HENRICI, cuius im-
 pulsu pax inter regem et archiepiscopum facta est (cf. *Hist. Nov.* 164 ss.; 451 s.).
 14 desiderium meum] Quod esse videtur, ut ATLA saeculo renuntiet (cf. Ep. 325, ad
 MATHILDEM Toscanensem). 13-14 antequam moriar] Cf. Gen. 27, 4; et passim.

Ep. 448 (prius IV, 91) coll. cum LPE

449.

Ad HACONEM comitem Orcadensium.

Praefatus audisse se illum populum ob penuriam doctorum parum eruditum in fide catholica esse, comitem adhortatur, ut cum episcopo doctrina Christiana imbuendum curet.

ANSELMUS, gratia dei archiepiscopus Cantuariensis: HACONI comiti Orcadensium, salutem et benedictionem dei.

Audio quia propter indigentiam doctorum minus quam expedit populus, 3 qui sub vestra potestate est, cognoscat et colat Christianam religionem. Sed gaudeo quia referente episcopo, quem nunc per gratiam dei habetis, didici quia prudentia vestra libenter suscipit verbum dei et consilium quod 6 pertinet ad salutem.

Hac ergo fiducia mitto strenuitati vestrae litteras monitionis meae, quatenus se studiose committat praedicationi et doctrinae eiusdem episcopi, et 9 quantum in vobis est studeatis, ut populus vester hoc ipsum faciat. Nihil enim facere potestis, unde magis remissionem peccatorum vestrorum et vitae aeternae gloriam adipisci valeatis, quam si populum vestrum ad cultum 12 Christianae religionis monendo et quibuscumque modis potestis vobiscum attrahitis. Quod efficaciter deo dante implere poteritis, si quemadmodum supra dixi vobis, vos devote et sancta humilitate et pura voluntate episcopo vestro 15 subditis. Si vos consilio nostro et exhortationi deo inspirante acquiescere volueritis, oro deum omnipotentem, ut ipse vos et totum populum vestrum sua gratia dirigat et protegat, et suam benedictionem et absolutionem vobis 18 attribuat; et quantum in me est, ego meam benedictionem et absolutionem et orationes humilitatis meae ex corde vobis mando.

Omnipotens deus sic vos faciat vivere in hoc saeculo, ut in futuro 21 iungamini beato angelorum consortio. Amen.

Ad Ep. 449: 5 episcopo] WILLELMO, a. 1106-1168.

Ep. 449 (prius IV, 92) coll. cum LPE 10 studeatis om. P

450.

Ad IOHANNEM priorem et monachos Batenses.

Quos admonet ut caritatem fraternam sectentur et dei voluntatem etiam in illis quae minora videantur observent.

ANSELMUS archiepiscopus: IOHANNI priori et toti congregationi Batensi servorum dei benedictionem dei et suam, si quid valet.

3 Domnus IOHANNES, lator praesentium, petiit a me, ut fraternitati vestrae aliquam scriberem monitionem, quae esset signum paternae dilectionis. Possum quidem breviter comprehendere quaecumque vitanda sunt et quae
6 appetenda, dicendo: »declina a malo et fac bonum«; sed convenientius existimo, ut de aliqua virtute nominatim religionem vestram admoneam. Hortor ergo, ut pacem servare inter vos toto corde studeatis, quia dicitur
9 de deo: »factus est in pace locus eius«. Ita ergo domus et templum dei vere eritis, si pacem inter vos constanter habueritis. Quam hoc modo assequi et servare poteritis, si unusquisque non intendat ut alius suam faciat
12 voluntatem, sed ut ipse semper, servata rectitudine et voluntate dei, alterius faveat voluntati. Inter saeculares homines est contentio de singulorum propria voluntate, ut unusquisque dicat: »non sicut tu vis, sed sicut ego volo«; contentio vero monachorum est: »non secundum voluntatem meam fiat, sed
15 secundum tuam«. Nec debet unusquisque exspectare ut, cum facit alterius voluntatem, ille sibi similiter faciendo retribuatur; sed in hoc debet studere
18 ut, quidquid alius faciat, ipse numquam a bono proposito suo deficiat. Est et aliud quod valde pacem et dilectionem inter fratres conciliat: si nullus aliquando fratri suo aliquid dicit de alio, unde animus eius aliquo modo
21 offendatur; sed semper, si potest, frater de fratre loquatur, unde cor eius ad dilectionem accendatur. Haec, fratres et filii mei carissimi, ad invicem servate.

Ad Ep. 450: Scripta a. 1106-1109. [IOH.] Anno 1106 civitas Batensis ab episcopo IOHANNE (a. 1088-1122) monasterio S. Petri tradita est, constituto, ut loco abbatis prior sub eiusdem episcopi protectione monasterio praeeset. Primus prior nominatus est IOHANNES (+ non ante a. 1122; cf. DUGDALE, *Monast. Angl.*, t. II, p. 257). 6 bonum] Ps. 36, 5. 9 eius] Ps. 75, 3. 15-16 tuam] Cf. Luc. 22, 42.

Ep. 450 (prius III, 151) coll. cum LEV

13 de propria singulorum V

De ordine quoque vestro ita solliciti esse debetis, ut nec in modico 24
illum alicubi vel aliquando, in secreto vel in conspectu aliorum violetis.
Scriptum est enim: »Qui modica despicit, paulatim decedit«. Si ergo coram
deo vultis proficere, numquam minima mandata velitis despiciere. Sicut autem 27
qui modica despicit, paulatim decedit: sic qui modica non despicit, non
dico paulatim, sed efficaciter proficit. Fratres, facite ut possitis dicere cum
propheta: »Anima mea in manibus meis semper«. In omnibus enim ope- 30
ribus vestris debetis considerare, quasi anima sit in manibus vestris semper;
quia quidquid unusquisque faciet, hoc anima eius recipiet.

Omnipotens deus vos ab omni malo custodiat, et absolutos ab omni- 33
bus peccatis in bonis operibus vos perseverare faciat. Amen. Precor, ut
oretis pro me.

451.

Ad PASCHALEM papam.

*Pontificem orat, ne THOMAE, electo Eboracensi archiepiscopo, pallium
concedat prius quam a se certior factus sit THOMAM sibi debitum obsequium
iurasse et consecrationis munus accepisse. Non posse se cedere hunc ecclesiae Can-
tuariensis honorem. Sic pallium etiam Lundeniensi episcopo, si petatur, denegat,
qui numquam id habuerit. - Interrogat verumne sit Teutonum regem investituras
dare; nam regem Angliae id audisse et hoc exemplo antiquum morem in Anglia
renovare velle.*

Domino et patri vere diligendo et reverendo PASCHALI, summo pon-
tifici: ANSELMUS, servus ecclesiae Cantuariensis, debitam oboedientiam
cum fidelibus orationibus. 3

Quoniam fortitudo et directio ecclesiarum dei maxime post deum pen-
det ex auctoritate paternitatis vestrae: quando ratio exigit, ad eius libenter
recurrimus auxilium et consilium. Archiepiscopus Eboracensis, GIRARDUS 6

26 decedit] Eccli. 19, 1 (Vulg.: qui spernit modica, paul. decidet). 30 semper]
Ps. 118, 109. 33 custodiat] Cf. Ps. 120, 7. Ad Ep. 451: Scripta
mense fere Augusti a. 1108 (cf. Hist. Nov. 201 s.; 476s.).

Ep. 451 (prius III, 152) coll. cum LEVMr 1 vere om. LEV 6 Gerar-
dus LEV

nomine, migravit de hac vita, et alius, THOMAS nomine, loco eius electus est. De quo rumor est quia quaeritur ei pallium, antequam sit consecratus
 9 et mihi faciat professionem secundum antiquam consuetudinem antecessorum meorum et suorum. Haec est igitur summa precum mearum in hac re, ut, antequam consecratur et mihi debitam oboedientiam, sicut dixi, profiteatur,
 12 et hoc factum esse litteris nostris cognoscatis, a vestra excellentia pallium non suscipiat. Quod non dico idcirco quod illi pallium invideam, sed quoniam quidam autumant et etiam procurant, ut, si hoc a vobis concessum
 15 uerit, confidat se professionem debitam mihi posse denegare. Si enim hoc contingeret: scitote quia ecclesia Angliae scinderetur, et secundum sententiam domini dicentis: »omne regnum in se ipsum divisum, desolabitur«, desolaretur, et vigor apostolicae disciplinae in ea non parum debilitaretur. Ego quoque nullatenus remanerem in Anglia. Non enim deberem aut possem pati ut, me in ea vivente, primatus ecclesiae nostrae destrueretur.

21 Hoc ipsum et eodem affectu suggero reverentiae vestrae de Lundonia, si eius episcopo pallium petitur, quod numquam habuit, ut scilicet ad hoc nullatenus assensum praebeat. Quidam namque concinnant sub hac specie
 24 boni, primatus Cantuariæ dignitatem quemadmodum non oportet humiliare.

Misi sanctitati vestrae in hoc anno, post Pentecosten, litteras per BERNARDUM, servientem domni PETRI, camerarii vestri, quod rex Angliae conqueritur quia sustinetis regem Teutonicum dare investituras ecclesiarum sine excommunicatione; et ideo minatur se sine dubio resumpturum
 27 suas investituras, quoniam ille suas tenet in pace. Videat igitur prudentia vestra sine dilatione quid inde agere debeatis, ne quod tam bene aedificastis, irrecoverabiliter destruat. Rex enim noster diligenter inquit, quid de illo rege faciat.

33 Oramus deum, ut nos laetificet de diuturna vestra prosperitate.

6-7 de hac vita] D. 21. Maii a. 1108. 17 desolabitur] Luc. 11, 17. 25 litteras] Quae non sunt conservatae vel faciebant partem non servatam Epistolae 441, quae eodem tempore scripta est. 27 regem Teutonicum] HENRICUM V., a. 1106-1125.

16 contingat *V* 17 domini *om. LE* 18 vigor] rigor *V* 24 humiliare] *paragr. in LE* 27 quia] quod *V* 28 sine dubio se *Mr* 31 quid] quod *Mr*
 32 de rege illo *r* facitis *Mr*

452.

A PASCHALI papa.

ANSELMO pollicetur non se passurum honorem successoris s. AUGUSTINI, Anglorum apostoli, aut eius ecclesiae imminui. Numquam se toleravisse aut toleraturum esse investituras regis Teutonici.

PASCHALIS episcopus, servus servorum Dei: dilecto fratri ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Litteras dilectionis tuae recepimus, per quas affabilitatis tuae dulcedinem recognovimus. Bene autem et sapienter egisti, quod nos de causa et honore Cantuariensis ecclesiae praemonitos et cautos reddidisti. Nos siquidem in te ipsius beati AUGUSTINI, Anglorum apostoli, personam venerabilem 6 intuemur, et ideo honori tuo vel ecclesiae tuae aliquid detrahere omnino refugimus. Unde quae rogasti libenter suscepimus, et ad servandum tuum et ecclesiae tuae honorem custodiam et sollicitudinem adhibemus. 9

Porro quod in eisdem litteris significasti scandalizari quosdam, quod regem Teutonicum dare investituras ecclesiarum toleramus: nec tolerasse nos aliquando nec toleraturos scias. Expectavimus quidem ut ferocia gentis illius edomaretur; rex vero si in paternae nequitiae tramite perseveraverit, beati PETRI gladium, quem iam educere coepimus, procul dubio expe- 12
rietur. 15

Datae Beneventi quarto Idus Octobris.

Ad Ep. 452 (JAFFÉ-LOEW. 6206): Rescriptum ad litteras praecedentes, datum Beneventi, d. 12. Octobris a. 1108. 13 paternae] l. e. HENRICI IV.

Ep. 452 (prius III, 153) coll. cum *LEVCMr* 3 recepimus] acceperimus C 4 egistis r 5 reddidisti V 6 venerabilem] venerande LE veneranter VC (et PL 163, 245) 7 aliquid om. V 10 quod¹] qua LE eisdem] eis LEVC 11 teutonicum LE 16 Datum C (et PL 163, 245) Dat. V Datae - Oct. om. M

453.

A THOMA electo archiepiscopo Eboracensi.

Exponit se a capitulo Eboracensi impediri, ne Cantuariam eat et ibi ecclesiae Cantuariensi oboedientiam profiteatur. Petit ipsius ANSELMI consilium quid sibi in suis angustiis faciendum sit.

Dilecto domino et reverendo patri A(NSELMO), dei gratia Cantuariensis archiepiscopo ecclesiae; T(HOMAS), Eboracensis ecclesiae electus
 3 *archiepiscopus, licet indignus, salutem et quaecumque potest servitia.*

Ad vos, venerande pater, venire disposueram, paratis iuxta facultatem
 6 *meam ad iter et ad alia facienda necessariis, licentia vero accepta a capitulo nostrae ecclesiae, et summonitis quibusdam, quos mecum venire idoneum visum erat, dixerunt semper perpendisse ex litteris, quas benignitas vestra mihi miserat, et ex aliis quae audierant, quod Cantuariensis ecclesia*
 9 *subiectionem nostrae requirebat, atque ideo se velle venire. Contradixerunt autem mihi ex parte dei et sancti PETRI, et ex auctoritate sanctae Romanae ecclesiae, ne ecclesiam mihi commissam Cantuariensi indebite subiectionem*
 12 *cerem. Septima vero die post discessum meum ab illis per unum ex archidiaconis ecclesiae contradictum istud iteraverunt, nec id eis visum est, sed litteris suis hoc ipsum acriter interdicentibus, usque ad Wirecestriam*
 15 *me persecuti sunt, asserentes se mihi nullam oboedientiam exhibere, nec debere, et apostolicam sedem me accusare, si subiectionem hanc facere praesumpsero. Hinc igitur et inde me coartant angustiae. Turpe quidem*
 18 *est ad consecrationem venire, et non consecratum redire. Consecrationem autem suscipere, et contra appellationem Romanae ecclesiae, quibus episco-*

Ad Ep. 453: Scripta mense fere Octobri a. 1108; respondet Ep. 445. 7 ex litteris] Cf. Ep. 443 et 445. 14 litteris suis] Has vide apud HUGONEM Cantorem, loco infra citato, p. 112-114. usque ad Wirecestriam] I. e. usque Wintoniam (= Winchester), ad curiam regis (cf. HUGO Cantor, l. c. 112). 16 accusare] Cf. Epistolam URBANI II. ad archiepiscopum THOMAM I., ap. HUG. Cantor., l. c., p. 103 s. 17 angustiae] Cf. Dan. 13, 22.

Ep. 453 (HUGO Cantor, *Hist. quattuor archiepiscoporum Eboracensium*, ed. J. RAINE; in: *Historians of York, Rolls Series*, t. II [1886], p. 115 s. [=r^a]; e Ms. *Registrum magnum album capituli Eboracensis*; s. XIV. non sine mendis scripto) *coll. cum r^a* 9 subiectionem] sic r^a; subicionem ms.

pus si non habere, praesertim cum sacri canones dica(n)t: ,nullus invitus ordinetur episcopus', inhonestum est et formidabile. 21

Vestrae vero dilectionis dulcedinem exacerbare timeo, si venire ad vos longius differo. Propterea, serenissime domine, inicio super vos consilium meum, ex quo maxime pendet spes mea post deum. Beatitudinis autem et scientiae vestrae consilium omnipotenti praesto est, et benignum et efficax. Circa personam meam sanctitali vestrae quantumcumque postularetis subicere, grande mihi videtur dignitatis insigne. 27

Optimam partem consilii det mihi deus et bonitas vestra eligere et sequi.

454.

A capitulo ecclesiae Eboracensis.

Suspiciantur ANSELMUM vocare electum archiepiscopum Cantuariam, non solum ut ibi consecratur, sed etiam professionem oboedientiae faciat. Quod si fieret, se THOMAE oboedientiam subtracturos esse.

Scientia et sanctitate veneranda seniori A(NSELMO), Cantuariensi archiepiscopo: capitulum Eboracensis ecclesiae ab eo salvari, »qui salvos facit rectos corde«. 3

Quod noster electus consecrationem suam tam diu distulit, causae fuerunt et aliae, et quas vobis mandavit; pace vestra liceat nobis loqui.

Vos mandastis illi et summonuistis eum nimis asperere, ut nobis visum est, ut termino a vobis praefixo veniret ad vos facere et suscipere quod debebat. 6

20-21 episcopus] Cf. S. SIMPLICII papae Ep. 14 (ed. A. THIEL, *Epist. Roman. Pontificum* t. I [1868], p. 201); Leo I. et Maorian. a. 460. tit. 11 *Novellar.*: de episc. iudicio et ne quis invitus ordinetur (ed. HAENEL p. 340). 28 Optimam partem... eligere] Cf. Luc. 10, 42. **Ad Ep. 454:** Scripta paucis diebus post Ep. superiorem, ut HUGO Cantor l. c., p. 116 dicit. 2-3 corde] Ps. 7, 11. 5 mandavit] In Ep. superiore. 6-8 debebat] Cf. Ep. 443 et 445.

19-20 habere] *r*^a notat: a hopelessly corrupt passage, some words having been omitted
20 cum] sic *r*^a; est *ms*.

Ep. 454 (l. c., p. 116 s.) coll. cum *r*^a 5 vo-
bis] sic correxi; nobis *r*^a 7 summonuistis] sic scripsi; summonuisti *r*^a

9 Quid a deo sanctorum manuum vestrarum impositione suscipere debeat,
 scimus. Quid vero facere debeat, id nescimus. Sed fortasse dicitis, aut
 monachi vestri: „professionem“. Confidimus de sanctitate vestra vos in nullo
 12 negotio nisi quae dei sunt quaerere. Et certe concedimus et volumus, ut
 archiepiscopus noster sanctitati vestrae cedendo, assurgendo, inclinando reve-
 rentiam et oboedientiam exhibeat. Ecclesiam autem nostram vestrae subicere,
 15 contra decreta illius agit, qui eas fidei fundamento fundavit, et in eis
 archiepiscopos ordinavit, et sua cuique privilegia dedit. Alia vero ab aliis
 apostolicis de eadem re decreta. Ecclesia nostra habet Romanae sedis insti-
 18 tutiones; qui rescindunt, contra sacros canones agunt.

Propterea omnes una voce indiximus electo nostro, ne faciat subiectio-
 nem in recipiendo consecrationem. Nec de nobis quilibet ad haec secum
 21 veniret, nisi ut contradiceret, nec revertenti quisquam ei obviam procederet,
 nec ut archiepiscopo oboediret. Viro sapienti et religioso in multis utile est
 sui iuris esse, suo ipsius uti consilio. Consilarii autem quidam, et clerici
 24 et monachi, quaerunt praeesse quam prodesse, tendentes et tendere insti-
 gantes ad praelationem propter elationem. Certo scimus nos nihil per con-
 tentionem nec per elationem aut per inanem gloriam facere, sed omnia in
 27 nomine domini, et recte pro bono.

»Dominus« custodiat vos »ab omni malo. Custodiat animam« vestram
 »dominus«.

12 quaerere] Cf. Phil. 2, 21. 15 contra decreta illius] l. e. GREGORII papae
 I. Cf. eiusdem epistolam AUGUSTINO d. 22. Iunii a. 601 scriptam (Ep. XI, 65 in
 ed. PL 77, 1200 s.; XI, 39 in ed. Monum. Germ. Hist., Epistolae, t. 2, p. 311 ss.)
 16-17 decreta] Cf. DUEBALL, l. c., p. 13. 24 praeesse quam prodesse] Cf.
 AUGUSTIN. De civit. Dei, l. XIX, c. 19; Regul. s. BENEDICTI, c. 64 (lin. 23).
 28-29 dominus] Cf. Ps. 120, 7.

455.

Ad THOMAM electum archiepiscopum Eboracensem.

Identidem invitatum, ut Cantuariam veniret debita praestaturus, non venisse queritur eique diem statuit 8. Novembris. Se omnibus modis impediturum esse, ne derogetur de dignitate ecclesiae Cantuariensis.

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariensis: amico suo THOMAE, electo archiepiscopo Eboracensi, salutem.

Mandavi vobis caritative plus quam semel, quatenus ad matrem vestram, ecclesiam Cantuariensem, veniretis ad suscipiendum benedictionem vestram et ad faciendum quod debetis, et non venistis. Quapropter eadem dilectione vobis adhuc mando, quatenus apud ipsam matrem vestram sexto Idus Novembris sitis, ut faciatis quod debetis et suscipiatis benedictionem vestram.

Praeterea, quia consilium petitis, consulo vobis, ut non incipiatis aliquid quod non debetis contra ecclesiam Cantuariensem. Nam pro certo sciatis quia omnibus modis quibus possum ad hoc me impendam, ut de sua dignitate ecclesia ipsa meo tempore nihil perdat. Valete.

12

456.

A THOMA electo archiepiscopo Eboracensi.

Se purgat: suam consecrationem non a se, sed a clericis ecclesiae Eboracensis differri.

(Fragmentum epistolae).

Causam, qua differtur sacratio mea, quam nemo studiosius quam ego vellet accelerare, qui protulerunt, non desistunt corroborare. Quam ob

Ad Ep. 455: Scripta mense fere Octobri a. 1108. Respondet Epistolae 453 (Cf. etiam *Hist. Nov.* 203 s.; 477 s.).

Ad Ep. 456: Respondet litteris superioribus. 2 protulerunt] De capitulo ecclesiae Eboracensis agitur, ut elucet ex Ep. 453 et 454 et in *Hist. Nov.* (204; 478), citata hac epistola, dicitur.

Ep. 455 (prius III, 187) coll. cum *LEM*r 12 meo tempore om. *M* **Ep. 456 (prius III, 188)** coll. cum *r*

3 rem quam periculosum, quam turpe sit contra consensum ecclesiae, cui
 praefici debeo, regimen ipsius invadere, vestra discretio noverit. Sed et quam
 formidabile, quam sit evitandum sub specie benedictionis maledictionem in-
 6 duere.

457.

PASCHALIS papae ad HENRICUM regem Anglorum.

Permittit novam diocesim Heliensem erigi, collocata tamen sede in conspicuo
 loco. Concedit regi alias quasdam gratias, et HERVAEUM episcopum a barbaris
 de sua sede Bangornensi pulsum ad aliam aliquam sedem vacantem assumi iubet.

PASCHALIS episcopus, servus servorum dei: dilecto in Christo filio
 HENRICO, glorioso regi Anglorum, salutem et apostolicam benedictionem.

3 Omnipotenti deo gratias agimus, quod talem te regem nostris tempo-
 ribus constituit, qui et terrenum regnum sapienter ad honorem dei gubernas
 et aeterni regis sollicitudinem ante oculos mentis portas.

6 Postulasti siquidem a nobis per litteras, ut in loco, qui Ely dicitur,
 novus ex apostolica auctoritate episcopatus constituitur, quia Lincolnensem
 episcopatum tantae magnitudinis esse dixisti, ut ad peragenda ea quae
 9 episcopalis sunt officii, unus episcopus nullatenus sufficere possit. Pro quo
 et devotionem tuae voluntatis laudamus et dispositioni assensum praebemus;
 ita tamen, ut in celebri loco constituitur, ne nomen episcopi – quod absit! –
 12 vilescat. Ad hoc enim episcopus constituitur, ut populum dei et verbo doceat
 et vita informet, et ad verum pastorem domini commissarum sibi animarum

5 maledictionem] Cf. Gen. 27, 12.
 Data d. 21. Novembris a. 1108.

Ad Ep. 457 (JAFFÉ-LOEW. 6212):
 6 per litteras] Non servatas: cf. Ep. 460.

Ep. 457 (SELDENII Notae in EADM. Hist. Nov. [1623], p. 210) coll. cum SELD.
 (=s); DUGDALE, Monast. Angl. t. 1, p. 482 (=d); WHARTON, Anglia sacra,
 t. 1 (1691), p. 679 s. (=w; ex Hist. Eliens. ms.); BENTHAM, Hist. of Ely
 (1771), App. p. 11+, Ep. 2 (=b; e Libro Eliensi ms., l. III, c. 5); MANSI,
 Conc. t. XX, p. 1064 (=m); HADDAN and STUBBS, Councils, t. I (1869),
 p. 305 (pro lineis 16-23; =h; sumptum ex s) 3 quod] qui wms regem om. b
 3-4 nostris temp. regem d 5 mentis om. b 6 Ely] Heli m 12 verbis w
 13 dominum b sibi] igitur (l) d

lucra reportet. In iis quoque de quibus rogasti, licet quaedam ibi inordinata videantur, tuae tamen voluntati refragari nequaquam valemus. 15

Novit praeterea gloria vestra domnum HERVAEUM episcopum, quem vita et scientia commendat non modica, nimia barbarorum ferocia et persecutione de sede sua expulsum et multa fidelium fratrumque suorum caede 18 fuisse fugatum. Cuius ut scientia fructum qui non perit afferre, et vita bonum valeat dei populo exemplum praebere, volumus et rogamus, ut si quae eum apud vos vacans ecclesia vocaverit, ibi auctoritate apostolica consti- 21 tuatur, ne infructuoso diu silentio torpeat, qui vitae caelestis documenta in scientia et moribus portat.

Omnipotens deus apostolorum suorum precibus et vos et prolem vestram custodiat, et caeleste post terrenum vobis regnum concedat. 24

Datum XI. Kalendas Decembris.

458.

A PASCHALI papa.

Erectionem episcopatus Heliensis ratam habet iuxta placita archiepiscopi.

PASCHALIS episcopus, servus servorum dei: venerabili fratri ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo, et ceteris comprovincialibus episcopis salutem et apostolicam benedictionem. 3

Inter cetera regna terrarum ad apostolicae sedis dilectionem atque oboedientiam Anglorum regnum specialiter pertinere, apostolicae sedis scripta et Anglicarum historiarum series manifestant. Quae nimirum causa sollicitudinem nostram propensius impellit, illius regni ecclesias familiarius con- 6 fovere, et earum dispositionibus sollicitius invigilare.

16 HERV.] Episcopus Bangornensis ab a. 1092; Eliensis a. 1109-1131. Cf. etiam Ep. 404, in qua de eo agitur, utrum HERVAEUS constitui possit episcopus Lexoviensis. Ad Ep. 458 (JAFFÉ-LOEW. 6210): Respondet Epistolae 441; data d. 21. Novembris a. 1108.

14 In iis] In his w In aliis d In hiis s 16 dominum b 19 perit dbhs
20 ut om. bhm quae d 21 ex auctoritate db 22 documenta caelestis m
Ep. 458 (ibidem) coll. cum s (l. c.); d (l. c.); e cod. Cotton. Tib. A. VI); w (l. c.
p. 680); b (l. c., Ep. 5); m. (l. c.); ex eo PL 163, 250) 6 manifestabant sw
≡ anifestabant m 8 sollicitus d

9 *Lincolniensem itaque episcopatum tantum tamque spatiosum ex filii*
nostri regis vestrisque litteris agnovimus, ut ad ea quae episcopalis sunt of-
ficii peragenda, unus nullatenus sufficere possit episcopus. Quapropter ex
 12 *voluntate Lincolniensis episcopi postulat a nobis idem carissimus filius noster*
et christianissimus rex Anglorum HENRICUS, quatenus in parte una epi-
scopatus ipsius ex apostolicae sedis permissione novus episcopatus constitua-
 15 *tur, in loco videlicet qui Ely vocatur. Cuius nos petitionibus, quia reli-*
giosae videbantur, assensum libenter praebuimus, et episcopatum in loco
praefato constituendi ex apostolica auctoritate licentiam damus; statuentes,
 18 *ut sedes episcopalis in loco praedicto constituta, omni deinceps tempore*
perseveret. Parochiam quoque, quam vestra fraternitas cum praedicto fratre
Lincolniensi episcopo et regis providentia eidem episcopatui designaverit,
 21 *perpetuo possideat. Porro de monasterio, in quo sedes episcopalis consti-*
tuitur, Anglicorum monasteriorum, in quibus episcopi constituti sunt, con-
suetudo servabitur.

24 *Huius constitutionis conservatores omnipotentis dei et apostolorum suo-*
rum benedictione perpetuo perfruantur. Amen.

Ego PASCHALIS, catholicae ecclesiae episcopus.

27 *Data apud Troiam per manum LEONIS, Romanae ecclesiae diaconi*
Cardinalis, XI. Kalendas Decembris, indictione prima, anno dominicae in-
carnationis millesimo centesimo octavo, pontificatus autem domini PASCHA-
 30 *LIS II. papae anno decimo.*

10 regis] Quae epistola, cui respondet Ep. 457, nobis non est servata.

9, 12, 20 Lincolien. d 9 tantum tamque] tamquam d tam wms 10 vestrisque]
 nostrisque d agnovimus] cognovimus wm 12 noster filius d 15 Eli m
 (Heli PL 163, 250) quia] quod w 20 design.] assignaverit wms 21-
 22 constituitur] constitutus PL 163, 250 22 sunt constituti w 25 bene-
 dictionem d 26-30 Ego - decimo wms om.; b e solo ms. Dom. Ep. El. Holbourn
 sumpsit 27 diaconus d

459.

Ab eodem.

Etiam archiepiscopo commendat pro aliqua vacanti episcopali ecclesia HERVAEUM crudelitate barbarorum expulsum.

PASCHALIS episcopus, servus servorum dei: venerabili fratri ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Novit fraternitas tua quod, sicut ex apostolica sententia perpenditur,³ »omnis pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus in his quae ad deum sunt contituitur«. Frater vester, iste HERVAEUS, quem vita et scientia commendat, ob barbarorum immanitatem, quam in fratres eius et alios⁶ Christianos crudeliter exercuerunt, in ecclesia, in qua constitutus est, episcopale officium adimplere non potuit. Ne igitur officium sibi iniunctum infructuosum remaneat, dilectioni tuae mandamus, rogantes ut ei attentius⁹ provideas, et, si qua apud vos vacans ecclesia eum vocaverit, ex apostolicae sedis auctoritate in ea eum constituas, quatenus ibi deo servire et episcopale officium domino largiente adimplere valeat, ne infructuoso silentio diu tor-¹² peat, qui vitae caelestis documenta in scientia et moribus portat. Interim autem in omnibus eum commendatum habeas; satis enim strenue et fideliter se apud nos in causis vestris studiosum exhibuit.

Fraternitatem tuam incolumem per multa tempora virtus divina custodiat.

Data XI. Kalendas Decembris.

Ad Ep. 459 (JAFFÉ-LOEW. 6211): Data apud Troiam eadem d. 21. Novembris a. 1108. 3-5 constituitur] Hebr. 5, 1 (Vulg.: constit. in iis quae sunt ad deum). 12-13 ne - portat] Eadem fere verba habes in Ep. 457, 22-23.

Ep. 459 (BENTHAM, *Hist. of Ely* [1771], App. p. 12⁺, Ep. 4) coll. cum BENTHAM (=b; e libro Eliensi ms.); HADDAN and STUBBS, *Councils, t. I* (1869), p. 305 (=h; ex *Hist. Eliensi, in WILLIS, Survey of Bangor* [1721] p. 184 s.) 1 fratri patri h 2 archiep.] episcopo h 3 perpenditur om. h 5 vester om. h 6 immanitates quas h 7 crudeliter om. h 10 si quae h apud vos om. h

460.

PASCHALIS papae ad HENRICUM regem Anglorum.

Suam pontifex pollicetur operam in causa sibi secreto insinuata. Permittit quandam permutationem a rege per HERVAEUM episcopum et PETRUM camerarium postulatam. Eundem HERVAEUM rursus commendat.

PASCHALIS episcopus, servus servorum dei: dilecto filio HENRICO, glorioso regi Anglorum, salutem et benedictionem.

³ *Dulcissimae nobis dilectionis tuae litteras recepimus, affectionis quam erga beatum PETRUM et nos, eius famulos, geris, dulcedinem ostendentes. De quibus satis gavisus sumus, quia in terreni regis corde patriae caelestis amorem cognoscimus. Ideoque tanto tuis libentius et facilius petitionibus assensum praebemus, quanto te certius quae caelesti regi placeant expetere comperimus.*

⁹ *Ad causam autem illam, quam secrete affectio vestra nobis intimare curavit, studium quantum poterimus adhibere curabimus. In omnibus etiam, in quibuscumque poterimus, ad honorem dei et gloriae tuae excellentiam et exaltationem libenter quaeremus. De excambio praeterea illo, de quo nos per fratres nostros HERVAEUM episcopum et PETRUM camerarium tua rogavit dilectio, si ad utilitatem ecclesiae, sicut mandasti, fieri poterit, tuis petitionibus assensum praebemus. Eundem fratrem HERVAEUM episcopum, quem tibi dilectum cognovimus, gloriae tuae attentius commendamus.*

Ad Ep. 460 (JAFFÉ-LOEW. 6213): Data eadem die, secundum *Registr.* JAFFÉ. 3 litteras] Non servatas. Probabile est esse sermonem de iisdem litteris, de quibus in Ep. 457, 6. 9-10 curabimus] An agatur de eadem re ac in Ep. 457, 14-15?

Ep. 460 (BENTHAM, l. c., Ep. 3) coll. cum b 10 curabimus] sic correxi curavimus b 12 quaerimus b

461.

Ab HENRICO rege Anglorum.

Rex initio facto a sua et archiepiscopi valetudine exponit frustra se collocutum esse cum rege Francia, feliciter egisse cum imperatore. Ad extremum ANSELMO committit curam Angliae, filii sui et filiae.

HENRICUS, gratia dei rex Anglorum: ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo, carissimo patri suo, salutem et dilectionem.

Agnosce, pater mi, quia ego gratia dei sanus et incolumis, et omnia³ mea salubria incedunt et prospere. Quod autem de te ac salute tua per ANFRIDUM, clericum tuum, et per alios accepi, necnon de iis quae circa te geruntur, felicitate salutis et prosperitatis agitari: scito me congratulari⁶ non minimum.

Ne vero conscientiam benevolentiae tuae lateat, quomodo nobis contigerit de colloquio nostro inter me et LODEVICUM Francia: scias quo-⁹ niam ego cum pleraque copia militum meorum, et ipse cum fortitudine sua undique collecta tenuimus colloquium. Ego autem studens rationi et aequitati cum moderata humilitate, observata tamen regia austeritate, tantum¹² aequo et iusto acquivi, donec ipse fastu praesumptuoso nimia ac superba mihi superquaeivi. Et ita disponente spiritus sancti gratia collocutionem meam finivi, ut comitibus mihi existentibus ratione et iustitia recesserim. Ita¹⁵ etiam ut ipsi, quos ipse LODEVICUS in conventionem nostram mihi hostagios ex parte sua posuit, parti causae meae assentiant et causam meam tueantur, et causam LODEVICI infirmant et reprobant. 18

Praeterea scias quoniam negotium, quod inter me et imperatorem Romanorum tractabatur, gratia dei ad honorem dei et nostrum et sanctae ecclesiae et Christiani populi ad finem perduximus. 21

De cetero, de iis quae in Anglia sunt et quae ibi tractantur, volo ut voluntati tuae pareant et consilio tuo disponantur. Quod etiam ego iusti-

Ad Ep. 461: Scripta versus finem a. 1108: Rex erat in Normannia a mense Iulii a. 1108 usque ad mensem Iunii a. 1109. 19-21 perduximus] Ut videtur, agitur de matrimonio ineundo inter MATHILDEM, filiam regis HENRICI (nata a. 1104), et imperatorem HENRICUM V. Sponsalia a. 1109 celebrata sunt.

Ep. 461 (prius IV, 93) coll. cum LPE 16 lodevicus hoc loco habent mss.

24 *tiariis nostris feci agnitum. Filium meum et filiam tibi committo, ut paterna dilectione eos foveas et de eis filiastino amore curam agas.*

Teste RANULFO cancellario apud Rotomagum.

462.

Ad HENRICUM regem Anglorum.

Gratulatur regi felices successus; sibi recipit illam curam, quae postulata erat regis litteris; ut rex sibi auxilio sit in re electi archiepiscopi Eboracensis, rogat.

Domino suo carissimo ^HENRICO, gratia dei glorioso regi Anglorum: ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariensis, fidele servitium cum orationibus
3 et benedictionem dei et suam, quantum valet.

Gratias ago omnipotenti deo ex intimo cordis affectu pro cunctis prosperitatibus et successibus, quos deus per suam gratiam erga vos benigne
6 dignatur operari; et oro eum, ut semper celsitudinem vestram ad maiora et meliora faciat proficere, et per continuam terreni regni prosperitatem perducat ad caelestis regni felicitatem.

9 Gratias etiam ago dignationi vestrae, quae mihi sicut fideli et vere dilectori suo amicablem quae circa se sunt litteris suis significavit, et cor meum de laetitia sua et prosperitate laetificavit. Quod autem meae curae
12 atque dilectioni filium vestrum et filiam tam diligenter commendatis, et quod voluntati meae regnum vestrum et negotia regni vestri committitis: quamvis in me non sit sapientia ad hoc sufficiens, tamen, quia benevolentiam vestram
15 immensam et gratiam erga me intelligo, quantum in me est, gratanter suscipio, et quae mihi committitis, dei, per quem cuncta bene disponuntur, commendando dispositioni et auxilio.

18 De electo Eboracensis ecclesiae archiepiscopo, quemadmodum se res habet, per domnum BALDEWINUM, fidelem et dilectorem vestrum, sublimitati vestrae viva voce significo. Ad quam rem vestrum auxilium et fortitudinem
21 toto corde supplico, ut dignitatem ecclesiae Cantuariensis ab ante-

22-25 curam agas] Cf. etiam *Hist. Nov.* 197; 473.
litteris praecedentibus. 16 disponuntur] Formula liturgica.

Ad Ep. 462: Respondet

26 RAN.] rann. P
cessoribus P

Ep. 462 (prius IV, 94) coll. cum LPE
18 Eboracensi LPE

5 suc-

cessoribus vestris servatam, quam deus tuitioni vestrae commisit et cuius honor vester est, minorari non permittatis. De me certe dico vobis quia potius paratus sum mori, ut eius dignitas integra servetur, quam ut mea negligentia aliquatenus viole- 24

Omnipotens deus vos et vestra semper dirigat et protegat. Amen.

463.

Ad PASCHALEM papam.

Commendat summo pontifici causam latoris praesentium.

PASCHALI, summo pontifici cum dilectione reverendo et cum reverentia diligendo: ANSELMUS, servus ecclesiae Cantuariensis, debitam subiectionem cum orationum assiduitate. 3

Quamvis non ex meritis meis, tamen quidam, quia vident me in causis meis benignitatem vestram semper habere praesentem, putant me apud celsitudinem vestram in iis quae illam decent, sicut fidelem servum aliquid 6 posse. Quapropter aliorum precibus coactus maiestati vestrae supplicare praesumo, ut latoris praesentium causam audire dignetur, et de ea quod sapientiae suae placebit praecipere. 9

Omnipotens deus in diuturna prosperitate sanctitatem vestram nobis conservet. Amen.

24 potius par. sum mori] Cf. 2 Macc. 7, 2.

Ep. 463 (prius IV, 95) coll. cum. LPE

464.

Ad SAMSONEM episcopum Wigornensem.

Amicum et professum ecclesiae Cantuariensis in auxilium vocat contra electum archiepiscopum Eboracensem, qui ter invitatus, ut consecratur et faciat professionem oboedientiae, venire contempserit, et nuntios Romam et in Normanniam a se missos sibi expectandos esse responderit. Rogat episcopum, ut episcopos Rofensem et Tetfordensem, quos consulentibus aliis episcopis ad regem missurus sit, suo quoque nomine ire faciat.

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariæ: SAMSONI, episcopo Wigornensi, salutem.

3 Vos scitis quid ecclesia Eboracensis debeat ecclesiae Cantuariensi, et quomodo illi subiecta debeat esse. Postquam ergo THOMAS est electus archiepiscopus Eboracæ, debuit requirere consecrationem suam et profiteri
6 oboedientiam, quam debet archiepiscopus Eboracæ archiepiscopo et ecclesiae Cantuariæ. Contempsit facere quod facere debuit. Ego tamen ex abundantia caritatis invitavi eum bis per clericos nostros, et tertio per duos
9 episcopos, ut veniret ad matrem suam Cantuariensem ecclesiam et ad me, cui ministerium eius commissum est, et faceret et susciperet quod deberet. Qui quod debuit facere neglexit, et respondit se misisse nuntios suos Ro-
12 mam et in Normanniam; qui cum redirent, faceret quod consilio suorum acciperet. Quod responsum in hoc negotio intelligimus non esse susceptibile.

Mando ergo vobis sicut amico et professo ecclesiae nostrae, ut contra
15 hanc iniuriam, quae non est tantum super me, sed super omnes episcopos et ecclesias archiepiscopatus et primatus nostri, super regnum etiam Angliae, sitis mihi in auxilium ad comprimendam tam intolerabilem praesumptionem.
18 Certa utique sit vestra reverentia, quia nihil quod facere possim aut apud deum aut apud homines dimittam, ut haec eius inordinata praesumptio an-

Ad Ep. 464: Scripta circa finem a. 1108, vel initio a. 1109. [1 SAMS.] Ex monacho Cantuariensi episcopus Wigornensis (= Worcester), a. 1096-1112. 8-9 per duos episcopos] Scil. per Londoniensem RICARDUM (a. 1108 [consecr. d. 26. Iulii] - 1128) ut decanum, et Roffensem RODULFUM (a. 1108 [consecr. d. 9. Augusti] - 1114) ut proprium ecclesiae Cantuariensis et domesticum vicarium (cf. *Hist. Nov.* 204; 478).

Ep. 464 (prius IV, 96) coll. cum LPE 3 debet P 19 haec om. P

nihiletur. Meminisse deberet quia ordines maiores quos habet, in archiepiscopatu meo, et sacerdotium mea iussione suscepit, et meo favore eius ²¹ electio facta fuit. Quapropter si recte consideraret, non se deberet tam inordinate contra me, immo super me erigere. De hac re vestrum exigo consilium. Et quoniam duos episcopos, Rofensem et Tedfordensem, consilio ²⁴ aliorum episcoporum, ad quos pertinet haec iniuria, mittam in proximo ad dominum nostrum regem, ex mea parte et eorum, eius postulare auxilium ad faciendum quod de hac re canonice debeo et volo facere: mandate ²⁷ eisdem episcopis, ut ex vestra parte, sicut aliorum episcoporum, legationem suam exequantur. Valet.

465.

A SAMSONE episcopo Wigornensi.

Affirmando se fidelem professum Cantuariensem archiepiscopo consulit, ne nimis excitetur in hac causa, quae testibus magnae auctoritatis pro ecclesia Cantuariensi fulciatur. Simul laudat quod fecerit, ne in ipsum culpa dilatae consecrationis cadat. THOMAM ipsum vero non nisi bonum animum in ANSELMUM habere se credere.

Domino suo et patri carissimo ANSELMO, venerabili Cantuariensi archiepiscopo: SAMSON, Wigornensis ecclesiae sacerdos, salutem et servitium et orationes fideles.

3

Mandastis mihi, domine, et sicut professum ecclesiae vestrae et vestrum submonuistis, quatenus de negotio, quod est inter vos et THOMAM, Eboracensis ecclesiae electum, in auxilio vobis et ecclesiae vestrae, sci-⁶ licet Cantuariensi, existerem. Unde precor excellentiam vestram, ne de me dubitetis quod professionem, quam feci et adhuc facio et per omnia retinere volo, in aliquo vel propter aliquem fraudare velim. Existimo enim⁹

24 duos episcopos] Eorum tamen loco misit ODONEM, decanum ecclesiae Cicestrensis, et ALBOLDUM, monachum Beccensem (cf. ibidem, 205; 479). Tedfordensem] Sive Norwicensem, HERBERTUM (a. 1091-1119). Ad Ep. 465: Respondet litteris superioribus.

quod nullum in causa vestra habebitis fideliores et pro posse meo plus devotum adiutorem.

- 12 *De consilio autem quod a me quaesistis, si scirem veraciter quod vobis et nobis magis expediret, dicere non differrem. Hoc tantum dico quia mihi videtur indignum esse pro hac causa vos nimis irasci. Cum enim tot*
 15 *episcopos, tot abbates, tot optimates viros habemus testes: facile mihi videtur tam parvae vel nullius auctoritatis clericos posse refutari. Illorum enim est talis controversia, quorum, ut mihi videtur, non est grave prae-*
 18 *sumptivam annihilare audaciam. De ipso vero electo, ut credidi et credo et, si sibi credi oportet, veraciter affirmo, quod erga vos non habeat animum nisi bonum, et in quantum vixeritis, vobis et ecclesiae vestrae per*
 21 *omnia devotissime subiectum. Illud autem placet mihi, quia fecistis quod facere debuistis, ex bona voluntate suadendo et ex auctoritate debita praeci-*
 24 *piendo; quia, si in dilatione consecrationis est peccatum, alterius est quam vestrum.*

466.

Ad ELIAM comitem.

Scire cupienti viam perveniendi ad beatitudinem securam, se per vivam vocem domni HARDI ostendere velle. — Absolutionem desideratam mittit.

ANSELMUS, servus ecclesiae Cantuariensis: domino et amico et in deo dilectissimo ELIAE comiti salutem, et gratia dei semper dirigi et
 3 protegi.

Gaudeo et gratias ago deo omnipotenti, a quo est omne bonum, qui cor vestrum bona voluntate et sancta intentione ita implevit, ut studiosissime
 6 quaeratis consilium, qua via et qua vita securius et efficacius possitis pervenire ad regnum caelorum et ad beatam societatem angelorum. Quod quoniam a me quaeritis, mando illud vobis per dilectum fratrem domnum

24 vestrum] Cf. ea quae SAMSON ad curiam regiam in festo Pentecostes a. 1109 - post ANSELMUM mortem - accersitus in hac causa declarabit (*Hist. Nov.* 208; 451).

10 habetis P
 E (in L prius sic)

Ep. 466 (prius IV, 98) coll. cum LPE 2 semper dei

HARDUM, amicum et familiarem vestrum, sicut melius possum intelligere, 9 quemadmodum per eius vivam vocem poteritis aperte cognoscere.

Absolutionem nostram, quam per eundem fratrem, sicut ipse mihi re-
tulit, a me petitis, et corde et ore et scriptura dilectioni vestrae mitto, et 12
cotidie pro vobis oro. Omnipotens deus sanctum desiderium vestrum magis
ac magis accendat et ad beatum effectum perducatur. Amen.

467

Ad ROBERTUM comitem de Mellento.

*Verbis gravibus ministrum regis monet, ne iniuriam, quam archiepiscopus
Eboracensis ecclesiae Cantuariensi facere in animo habeat, ullo modo patiat.*

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariæ: domino et amico suo ca-
rissimo ROBERTO, comiti de Mellento, salutem et benedictionem dei et
suam, quantum valet. 3

De causa quae est inter me et THOMAM, electum Eboracensem,
mando vobis et precor sicut verum amicum et filium matris ecclesiae Can-
tuariensis, et consulo sicut fideli Christiano et fideliter amanti honorem et 6
dignitatem regis et totius regni Angliae: quatenus diligentissime et studio-
sissime consideretis pondus tanti mali, quod ipse THOMAS facere conatur,
et omnibus viribus, sicut iniuriam et ignominiam et regis et totius regni 9
Angliae et matris vestrae ecclesiae et archiepiscoporum Cantuariæ, inten-
tionem eius reprimatis. De me utique in spe auxilii dei affirmo quia num-
quam per me erit; et si scirem me cras moriturum, antequam ista eius 12
calumnia extincta esset: ponerem super eum sententiam quanto graviores
me posse intelligerem. De hoc autem certa sit vestra dilectio, quia nullus

Ad Ep. 467: Scripta ineunte fere a. 1109.

Ep. 467 (prius IV, 99) coll. cum LPEM; cod. Cantabrig. Coll. Trinit. O. 10.
16, s. XVII (= Trin.); cod. Oxon. Bodl. Add. C. 296, s. XVI (= Add.) 1-2
Cantuariae - carissimo om. F 2 ROB.] .R. LPEF 2-3 et benedictionem
- valet om. F 3 suam] suum Add. 4 THOM.] .T. F 9 viribus] iu-
ribus Add. iuribus corr. ex viribus Add.; Trin. 10 cant. F 10-11 inten-
tionis Add. 11 quia] quod Add. 14 quia] quod Add.; Trin.

15 hanc eius psaesumptionem ullo modo manutenere potest sine suo magno peccato et sine ira dei.

Spiritus sanctus dirigat cor vestrum in veritate. Amen.

468.

Ad WILLELMUM abbatem Beccensem.

Vota in saeculo emissa per professionem monasticam modo eminenti persolvi et in arbitrio abbatis esse.

ANSELMUS, monachus Beccensis et minister ecclesiae Cantuariensis: dilecto dilectori suo, reverendo abbati WILLELMO Beccensi salutem.

3 De voto monachi, de quo nostrum vultis audire consilium, qui, antequam ad ordinem nostrum veniret, vovit se numquam amplius vinum bibiturum: hoc mihi videtur esse faciendum quod fit a maioribus nostri ordinis, 6 et maxime apud Cluniacum; videlicet ut huiusmodi vota, quae fiunt sine promissione fidei et sacramento, in voto monachici ordinis, in quo homo quidquid ad se pertinet et se ipsum totum deo offert, iudicentur esse completa, et sit in dispositione praelati vel ea servare rationabiliter vel mutare. 9 Vos autem huic monacho, de quo loquimur, potestis, si placet, ad tempus concedere, ut quod incepit faciat. Quod si quando intellexeritis non expedire, praecipite illi, ut faciat fidenter quod faciunt communiter fratres. 12

Ad Ep. 468: 3 De voto monachi] De eadem re agebatur in Ep. 188.

17 Spiritus - Amen] Valet *F* **Ep. 468 (prius III, 154)** coll. cum *LPEVFM*; cod. *Dunelmensi bibl. Cathedr. B. IV. 24, s. XIII. ineuntis (= Q)* 1 monachus - Cant.] archiepiscopus *FM* 2 dilecto - reverendo *om. FM* reverendo *om. Q* WILL.] .W. *FMQ* Beccensi *om. FM* salutem *om. M* 3 audire vultis *Q* 4 nostrum *om. Q* 6 apud *om. Q* 9 in dispos.] in *om. P* 9 vel rationabiliter *FM (rasura ante mutare) M* 10 loquitur *P* ad tempus *om. Q* 11 quando] aliquando *M* 12 quod faciunt com. fratres] quod alii faciunt communiter *Q* fratres] Valet *add. F*

469.

Ad RODULFUM episcopum Cicestrensem.

Ut plegios, quos eius archidiaconus contra ius acceperit, liberos dimittat et de ipso archidiacono sibi iustitiam faciat. De suis hominibus se facturum quod sibi videatur.

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariensis: RODULFO, episcopo Cicestrensi, salutem.

Audiui quod archidiaconus vester accepit homines meos quasi pro³ forisfactura fractae festivitatis et de iisdem plegios accepit, nec ante eos voluit dimittere quam plegios haberet; quod nec sibi nec alicui personae licet super homines meos. Unde mando vobis ut iidem plegii vocentur⁶ quieti, et de archidiacono mihi iustitiam facite, qui talia praesumpsit super homines meos. Quod autem mihi mandasti, ut castigarem homines nostros, ne alii accipiant malum exemplum ab eis, grates refero, et quod inde facere⁹ debuero, deo annuente faciam. Valete.

470.

Ab HENRICO rege Anglorum.

Orat archiepiscopum, ut consecrationem archiepiscopi Eboracensis usque ad Pascha differat, ut ipse post suum in Angliam reditum causam inter duos metropolitanos componere possit.

HENRICUS, dei gratia rex Anglorum: ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo, caro patri suo, salutem et amicitiam.

Mando vobis, ut respectetis aequo animo et bona voluntate bene-³ dictionem THOMAE, Eboracensis archiepiscopi, usque ad Pascha, et quid-

Ad Ep. 470: Scripta aliquanto tempore ante festum Paschae a. 1109.

Ep. 469 (prius IV, 100) coll. cum LPE; Add.; Trin. 1-2 cestrensi Add. cistrensi (cum ligatura) Trin. 4 deisdem LP de hisdem corr. ex deisdem E de hisdem Add.; Trin. 5 haberet] videret Add.; Trin. 6 iidem] idem LPE

Ep. 470 (prius III, 185) coll. cum MDr 4 Eboracensi archiepiscopo MDr; correx

quid inter vos inde actum est. Ego enim, si infra terminum praedictum in
 6 Angliam rediero, consilio episcoporum et baronum meorum vos iuste et
 honorifice inde concordabo. Quod si tam cito non rediero, taliter inde agam,
 quod fraterna pax et bona concordia inter vos erit. Valete.

471.

Ad R. episcopum.

Singulis Angliae episcopis praecipit, ut erga THOMAM electum archiepiscopum in posterum ita se habeant, sicut epistola isti destinata, cuius exemplar adiungit, indicat.

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariensis: dilecto amico suo, reverendo episcopo R., salutem.

3 Mando et praecipio vobis per sanctam oboedientiam, quam ecclesiae Cantuariensi et mihi debetis, ut secundum quod in subiectis litteris, quas THOMAE, electo ecclesiae Eboracensis destinavi, scriptum est, vos erga
 6 ipsum THOMAM amodo teneatis.

Ad Ep. 471: Scripta videtur brevi ante d. 21. Aprilis a. 1109, diem obitus ANSELMII (cf. *Hist. Nov.* 206; 480). 2 R.] Hanc epistolam omnibus episcopis misit (cf. ibidem). Nomina, quae in diversis mss. occurrunt, vide infra. Littera initialis R., quam habent codd. *LPEF*, quadrat cum dimidio episcoporum Angliae. 4 in subiectis litteris] l. e. Ep. sequente.

5 si] cum (*insert.*) M 7 inde⁴ om. MD 8 Valete om. r **Ep. 471**
 (prius IV, 101) coll. cum *LPEF*; cod. *Hereford. P. 1. III* (= *H^o*) 1 Cantuariensis - suo om. F 5 THOMAE] .T. F ebor. F 6 THOM.] .T. F

Aliae recensiones: 1 amico] dilectori (*H^o*) 2 R.] Willelmo exestrencensi (xeistrensi *E*; = Exeter) cod. *Mus. Brit. Cott. Cleop. E. 1*; a poster. manu insert. in *E* wint(oniensis = Winchester) Willelmo *H^o*

472.

Ad THOMAM electum archiepiscopum Eboracensem.

THOMAM ab officio sacerdotali suspendit, quoad ecclesiae Cantuariensi se subiecerit vel episcopatu renuntiaverit. Episcopis vero totius Britanniae interdicat, quominus istum consecrent episcopum neque ab episcopis exteris forte consecratum in communionem recipiant. Ipsi THOMAE interdicat, ne umquam ante professionem oboedientiae consecrationem episcopalem accipiat.

ANSELMUS, minister ecclesiae Cantuariensis: THOMAE, electo archiepiscopo Eboracensi.

Tibi, THOMA, in conspectu omnipotentis dei, ego ANSELMUS, 3 archiepiscopus Cantuariensis et totius Britanniae primas, loquor, loquens ex parte ipsius dei: sacerdotale officium, quod meo iussu in parochia mea per suffraganeum meum suscepisti, tibi interdico, atque praecipio ne te de aliqua 6 cura pastoralis ullo modo praesumas intromittere, donec a rebellione, quam contra ecclesiam Cantuariensem incepisti, discedas, et ei subiectionem, quam antecessores tui, THOMAS videlicet et GIRARDUS archiepiscopi, ex an- 9 tiqua antecessorum consuetudine professi sunt, profitearis.

Quod si in iis quae coepisti magis perseverare quam ab eis desistere delegeris, omnibus episcopis totius Britanniae sub perpetuo anathemate inter- 12 dico, ne tibi ullus eorum manus ad promotionem pontificatus imponat, vel, si ab externis promotus fueris, pro episcopo vel in aliqua Christiana communione te suscipiat. Tibi quoque, THOMA, sub eodem anathemate ex 15 parte dei interdico, ut numquam benedictionem episcopatus Eboracensis suscipias, nisi prius professionem, quam antecessores tui THOMAS et GIRARDUS ecclesiae Cantuariensi fecerunt facias. Si autem episcopatum Eboracensem ex toto dimiseris, concedo ut officio sacerdotali, quod iam suscepisti, 18 utaris.

Ad Ep. 472: Data una cum Ep. praecedente.

Ep. 472 (prius III, 155) coll. cum LEVMFH^r 1 ANS.] .A. H^o THO-
MAE] .T. F 3 THOMA] .T. F ANS.] .A. F 4 britanniae H^o
9 THOM.] .T. F GIR.] .G. F archiepiscopus r 11 in his VF
12 delegeris] malueris; superscript. delegeris F 20 utaris] Vale add. M

Appendix: Cartae.

473.

Ad ROBERTUM episcopum Lincolniensem et alios.

Testatus se, cum abbas Beccensis esset, Neotesberiae ossa s. NEOTI recognovisse, ANSELMUS fideles adhortatur, ut ecclesiae in honorem eiusdem construendae quovis modo opem ferant.

ANSELMUS, dei gratia archiepiscopus (Cantuariensis: ROBERTO),
reverendo episcopo Lincolniensi, et omnibus qui velint scire veritatem de corpore beati NEOTI confessoris, salutem.

Sciatis pro certo quod ego ipse, cum abbas essem Becci, requisivi in Neotesberia, in scrinio quod vocant feretrum, et inveni ossa sancti et pretiosi confessoris NEOTI; et statim reposui ea in eodem scrinio, excepto uno brachio quod dicitur esse in Cornu-Galliae, et excepto modico quod mecum propter memoriam et venerationem eiusdem sancti retinui; et diligenter serato scrinio, intus clausis eisdem ossibus, retuli mecum clavem ed ecclesiam Becci, ubi in hodiernum diem studiose servatur.

Precor autem ut omnes, quibus deus opportunitatem dabit et requisiti fuerint, aliquod auxilium – prout deus illis inspirare dignabitur – aut in facto aut in verbo ad construendam eiusdem sancti confessoris ecclesiam impendant; et nullus eis, qui opus eiusdem ecclesiae procurant aut ad hoc

Ad Ep. 473: Scripta a. 1094-1109. [1 ROB.] A. 1094-1123. 3 b.
NEOTI] Eremitae, qui obiit circa a. 877. 4 requisivi] A. circiter 1080, quo
ANSELMUS in Anglia morabatur. 5 Neotesberia] Nunc St. Neot's, Hunting-
donshire. 7 Cornu-Galliae = Cornwall, St. Neot's.

Ep. 473 (GORHAM G. C., *The history and antiquities of Eynesbury and St. Neot's* . . . [1820], p. 274, Appendix VI; ex: Archiv. Lincoln. Cath., *Memoranda OLIVERI SUTTON* [1280-1299], ff. 122^b -123^a) coll. cum. GORHAM, l. c. ipsi cartae haec praecedunt: *Pateat universis quod nos OLIVERUS, permissione divina Lincolniensis episcopus, literas sanctae recordationis ANSELMI, Cantuariensis archiepiscopi, quoad cartam ipsam in nullo vitiatas, vidimus et inspeximus sub hac forma: 1 (Cant.: ROB.)] supplevi; etc. habet GORHAM*

auxilium quaerunt, aliquo modo molestus existat; quatenus unicuique deus 15
in vita aeterna retribuat, et idem sanctus pro illis deum – sicut illis scit
expedire – intercedat.

Nos quoque quantum possumus deum suppliciter exoramus, ut omnibus, 18
qui eidem ecclesiae aliquod auxilium impendent, suam retribuat benedictionem
et peccatorum eorum absolutionem. Valete.

474.

Ad monachos Cantuarienses.

*Archiepiscopus monachis ecclesiae suae, quia ea eisdem pertinuisse apertum
sit, medietatem altaris Christi et manerium aliquod, vocatum Stistede, restituit.*

Ego ANSELMUS, sanctae Dorobernensis ecclesiae archiepiscopus,
reddo monachis eiusdem Ecclesiae Christi medietatem altaris Christi, quam
in manu mea habebam post mortem praedecessoris mei LANFRANCI ar-³
chiepiscopi, qui eis aliam medietatem, cognita veritate quod ad illos perti-
neret, in vita sua reddiderat. Similiter manerium quod Stistede vocatur,
eisdem monachis reddo, quoniam hoc ad res eorum pertinere et pertinuisse⁶
scitur.

Testes: WILLELMUS, Ecclesiae Christi archidiaconus; HAIMO vice-
comes; HAIMO, filius VITALIS; ROBERTUS, filius WATSONIS; WI-⁹
MUNDUS, homo vicecomitis; RADULFUS, nepos episcopi GUNDULFI;
et alii plures.

Ad Ep. 474: Data circa a. 1095?

5 Stisede] In comitatu Essex situm.

20 Valete] *Epistolae haec adiunguntur: Et ne auctoritas dictarum literarum per ul-
teriore inueterationem sigilli eisdem appensi, ad praesens pro parte consumpti, per
processum temporis evanescat, ipsarum tenorem huic scripto recentiori commendari et
nostri sigilli munimine fecimus roborari. Datum apud Bikkleswad, Octavo Id. Maii a.
d. 1295.*

Ep. 474 (prius III, 71) coll. cum LPEV; Carta Mus. Brit. Ch.
VII. 5, s. XII (= C^a) 2 Christi primo loco om. C^a; expunct. in V 5 ma-
nerum C^a Stisede C^a siste de (cum correctura; lectio non est clara) V 6
hoc] hos P 7 scitur] scitur V 10 RAD.] raulfus C^a de hac carta
etiam apud DUGDALE, *Angl. Monast.*, t. I, p. 97 refertur

475.

Ad omnes fideles Ecclesiae Christi.

Archiepiscopus promulgat se Ecclesiae Christi in perpetuum reddidisse terras Saltvude et Hetha, quae per mortem Rodberti de Monteforti in suum dominium venerunt.

ANSELMUS, sanctae Cantuariensis ecclesiae antistes: omnibus fidelibus Ecclesiae Christi salutem et benedictionem dei et suam.

3 Notum vobis sit quod nuper mortuo RODBERTO de Monteforti in
via Ierusalem, hae terrae Saltvude et Hetha venerunt mihi in dominium, et
ego eas reddidi Ecclesiae Christi et monachis ad victum eorum. Rogo ergo
6 successores meos, omnes videlicet archiepiscopos, ut permittant prae nominatas
terras in ecclesia ita permanere, sicut ego eam saisivi.

Ad Ep. 475: Scripta circa a. 1102 (cf. Ep. 299). 3 RODB.] Cf. Ep. 299, 25-27. - De eius expeditione in Ierusalem cf. ORDERIC, *Hist. eccles.*, p. III, l. XI, c. XII (*PL* 188, 819 ss.).

Ep. 475 (*w XIV*) coll. cum *Lw* 1 SELMUS *L* 2 suam] sic correxi; no-
stram *Lw* 7 saisivi] sic scripsi; suasivi *Lw* (*w* habet in nota: an pro sancivi?)

Index initiorum Epistolarum.

Initia, quae litteris italicis imprimuntur, eas epistolas indicant, quae non sunt scriptae ab ipso s. ANSELMO.

Ad litteras, quas	129	Bene fecistis quia de	118
Ad me pertinet	391	Bene fecistis quia in	307
<i>Ad vos, venerande</i>	453	Benedictus deus, a	101
Adhuc te saluto et	169	Benedictus deus in donis suis et	
Adhuc te saluto sicut	358	sanctus in omnibus operibus	
<i>Adversus illam venenosam</i>	282	suis, qui cor	418
Affectum meae dilectionis	36	Benedictus deus... suis, qui te	335
<i>Agnosce, pater mi</i>	461	Benedictus deus... suis, qui vestrae	121
<i>Amor scribere et</i>	227	Benedictus deus... suis, qui vos ad	235
Antequam mihi liceret	78	Benedictus deus... suis, qui vos	
<i>Audiens, pater, certaminis</i>	428	facit	231
Audio, amice mi	410	Bona quae facitis	360
Audio inter vos	182	Breviter, sed ex	346
Audio quia propter	449	Canonica auctoritas praecipit	443
Audio quod in	383	<i>Carissime pater et</i>	365
Audio - quod tamen	136	<i>Carissime pater, partim</i>	207
<i>Audita concessione domini</i>	155	<i>Carissimi, vestrae dilectioni</i>	150
Audivi a domino	233	Caritati vestrae pro	372
Audivi, amice carissime	162	<i>Causam, qua differtur</i>	456
Audivi, frater mi	188	Celsitudini vestrae gratias	325
Audivi quia dominus	293	<i>Cervus sitiens ad</i>	255
Audivi quia persuasione	333	Clamavimus et iterum	271
Audivi quia quosdam	248	Clamo et conqueror	266
Audivi quia vos	265	Clericus iste, natione	234
Audivi quod archidiaconus	469	Cogit me dulcis	61
Audivi quod dominus	277	Cogitavi ipse ego	55
Audivi quod legas	64	Condoleo et mente	387
Audivi quod libros	278	<i>Considerata loci nostri</i>	310
<i>Baiocenses duo litteris</i>	70	<i>Consulta illa quae</i>	223
<i>Beata et amabilis</i>	623	<i>Convertere, domine sancte</i>	317

Credo quia consci	33	Didici per legatos	420
Cum audio quod	53	Dignatur vestra prudentia	52
Cum audiui, animae	120	Dilectus meus, domnus	67
Cum considero, strenue	3	Diligo te, et	405
Cum meum et	37	Diu est quod litteris	163
<i>Cum Minerva de</i>	416	Diu est quod nostris	69
Cum Romam tendentes	24	Doninus et amicus	21
Cum scias quia	196	Dominus sollicitus sit	336
Cum scriptum sit	62	Domno abbate referente	232
Cum semper gaudere	274	Domnum Baldewinum, fratrem	339
Cum semper nos	263	Domnus abbas et	73
<i>Cum te, carissime</i>	149	Domnus abbas Rogerus	48
Cum tibi propono	4	Domnus abbas Vitalis	27
Cum tu non	68	Domnus Gausfridus, filius	297
Cum vestrae volo	448	Domnus Iohannes, lator	450
Cura pastoralis et	177	Domnus Nicolaus, frater	123
De abbate Cerneliensi	195	Domnus Normannus petiit	138
De aegritudine paternae	124	Domnus Robertus de	143
De Belvacensi episcopo	127	Dulce mihi est	184
De causa inter	388	Dulcia mihi sunt	84
De causa, quae est inter Carno-		Dulcia sunt mihi	379
tensem	340	<i>Dulcissimae nobis dilectionis</i>	460
De causa, quae est inter me	467	Duo viri laici	112
De domno Gisleberto	103	Ecclesia Belvacensis, vestro	272
De Floribus psalmorum	10	Ego Anselmus, sanctae	474
De fratre illo	175	Ego frater Anselmus	137
<i>De hoc quod</i>	394	Episcopalem decet dignitatem	172
De hoc unde	295	Erga fratrem illum	97
<i>De iis quae de</i>	154	<i>Et amor quem</i>	221
De iis quae erga	359	<i>Et dies laetus</i>	240
<i>De illata tibi</i>	353	Et meus Gondulfus	41
De petitione vestra	186	<i>Et patrum sanxit</i>	226
De presbyteris de	254	Etsi tarde propter	106
<i>De presbyterorum filiis</i>	422	Ex quo vestra	65
De reditu nostro	312	Exigit caritas vestra	285
De salute et prosperitate nostra et	291	Expertus sum te	245
De salute et prosperitate nostra		<i>Exultationis opinatae iucunditas</i>	400
per	300	<i>Familiares est sapienti</i>	239
De voto monachi	468	Fidelis dei dilectio	208
Deo de me	157	Fiducia dilectionis saepe	145
Dicere non possum	56	Filius vester, qui	105
Dicitur quod tu	436	Frater ille Normannus	187
Dictum est mihi	119	Frater iste comedens	197

<i>Fraternitatis tuae postulationibus</i>	303	<i>Gratias ago vobis pro</i>	314
<i>Fratrem aut filium</i>	431	<i>Gratias ago vobis, reverende</i>	444
<i>Fratrem me vestrae</i>	113	<i>Gratias immensas agit</i>	77
<i>Frates a vestra</i>	204	<i>Gratias magnas ago celsitudini</i>	301
<i>Gaudendo gratias agimus</i>	261	<i>Gratias magnas ago vestrae</i>	243
<i>Gaudeo et gratias ago deo de</i>	414	<i>Gratias magnas dicit</i>	14
<i>Gaudeo et gratias ago deo et</i>	313	<i>Gratias magnas mandamus</i>	90
<i>Gaudeo et gratias ago deo omni-</i>		<i>Gratias ore et</i>	126
<i>potenti</i>	466	<i>Gratias paternae vestrae</i>	25
<i>Gaudeo et gratias ago deo, quia</i>	417	<i>Gratias semper agimus</i>	89
<i>Gaudeo et gratias ago quanto</i>	402	<i>Gratias vobis magnas</i>	58
<i>Gloria in excelsis deo, cuius</i>	80	<i>Hactenus amici atque</i>	19
<i>Gloria in excelsis deo et</i>	165	<i>Haeret lingua, sensus</i>	433
<i>Gloria in excelsis deo, qui fidei</i>	1	<i>Hoc pro certo</i>	40
<i>Gloria in excelsis deo, qui in</i>	99	<i>Ideo tam amicus</i>	7
<i>Grates habeo tibi</i>	334	<i>In die sancti</i>	392
<i>Gratia dei faciente</i>	164	<i>In litteris quas</i>	305
<i>Gratia dei vestris</i>	289	<i>In litteris suis</i>	347
<i>Gratias agere reverendae</i>	114	<i>In litteris vestrae</i>	319
<i>Gratias agimus deo</i>	413	<i>In primis quantas</i>	280
<i>Gratias agimus vestrae</i>	107	<i>In principio meae</i>	159
<i>Gratias ago celsitudini</i>	247	<i>In principio nostrae</i>	20
<i>Gratias ago deo, a quo est omne</i>		<i>Incepisti, mi carissime</i>	8
<i>bonum, de</i>	294	<i>Indesinenti vestrae bonitati</i>	320
<i>Gratias ago deo... bonum, et dul-</i>		<i>Infirmittatis tuae nimis</i>	9
<i>cissimae</i>	179	<i>Instat et instat</i>	16
<i>Gratias ago deo... bonum, et vo-</i>		<i>Inter alia ex</i>	350
<i>bis</i>	203	<i>Inter cetera regna</i>	458
<i>Gratias ago deo de</i>	427	<i>Intimo cordis affectu</i>	380
<i>Gratias ago deo et celsitudini</i>	246	<i>Iuhel, nepos vester</i>	446
<i>Gratias ago deo et dignationi</i>	393	<i>Laetor de vestro</i>	256
<i>Gratias ago deo et vobis</i>	382	<i>Lator praesentium detulit</i>	406
<i>Gratias ago deo pro</i>	424	<i>Lator praesentium, monachus</i>	412
<i>Gratias ago dilectioni</i>	327	<i>Lator praesentium retulit</i>	110
<i>Gratias ago immensas</i>	321	<i>Laudo vos et</i>	252
<i>Gratias ago magnas</i>	288	<i>Legationem fratris mei</i>	153
<i>Gratias ago omnipotenti</i>	462	<i>Legationis tuae verba</i>	216
<i>Gratias ago religiosae</i>	403	<i>Legi in litteris</i>	166
<i>Gratias ago reverendae</i>	439	<i>Libentissime, si possem</i>	168
<i>Gratias ago reverentiae</i>	429	<i>Librum Moraliu lob</i>	26
<i>Gratias ago sanctae</i>	193	<i>Licet caritatem vestram</i>	93
<i>Gratias ago sanctitati</i>	185	<i>Licet causae tuae</i>	398
<i>Gratias ago, sicut</i>	209	<i>Licet quo te</i>	79

Licet rarius quam	66	Non debeo tacere	430
Litterae dulcis mihi	46	Non egeo apud	309
Litterae, quas domno	425	<i>Non est nostrum</i>	135
Litterae vestrae sanctitatis	241	Non est opus	28
Litteras a dignatione	262	<i>Non ignoras divinae</i>	222
<i>Litteras dilectionis tuae</i>	452	<i>Non ignoret, carissime</i>	395
Litteras domini nostri	316	Non ignoro quod	296
Litteras quas paterna	87	Non quia vel	42
Litteras religiosae dulcedinis	434	Non solum praemium	44
Litteras vestrae reverendae	331	Nondum vobis possum	147
Litteras vestras, litteras	12	<i>Nos qui ad</i>	284
Litteris a vestra	192	<i>Nos te in</i>	361
Litteris vestrae beatitudinis	6	<i>Noscat, reverende pater</i>	396
Magnas gratias reddimus	94	Notum facio, dilecte	238
Magnitudinis vestrae magnae	329	Notum sit dilectioni	287
<i>Magno desiderio desideravi</i>	438	<i>Notum vobis facio</i>	370
<i>Mandasti mihi quod</i>	318	Notum vobis sit	475
Mandastis mihi, domine et amice	264	<i>Noverit caritas vestra</i>	440
<i>Mandastis mihi, domine, et sicut</i>	465	Noverit excellentia vestra	385
Mandastis mihi in litteris vestris		Novimus, domine reverende	206
quia	419	<i>Novit fraternitas tua</i>	459
Mandastis mihi in litteris vestris		<i>Novit prudentia vestra</i>	171
quod	445	Nuntius vester causam	322
Mandastis mihi per	442	Nuper relata est	374
Mandate mihi si	229	Odo, lator praesentium	18
Mandavi vobis caritative	455	Odorem religionis vestrae	198
Mandavit mihi dignatio	404	Olim mandavi vobis	356
Mando et praecipio	471	Omnes quotquot veniunt	59
<i>Mando tibi sicut</i>	371	<i>Omnipotenti deo gratias agimus,</i>	
Mando vobis ut eatis	236	quia	423
<i>Mando vobis ut respectetis</i>	470	<i>Omnipotenti deo gratias agimus,</i>	
<i>Meminit sanctitas vestra</i>	390	quod	457
Meminit, ut puto	315	Opusculum illud quod a	83
<i>Mentem veritatis amicam</i>	326	Opusculum illud quod paternae	72
Mirari potest homo	174	<i>Pater desideratissime prorsusque</i>	88
Misereor et compatio	267	<i>Pater sancte, caecitas</i>	201
Miseriis et tribulationibus	357	<i>Paternitati et sanctitati</i>	401
Mittite nostras litteras	104	<i>Paternitati vestrae notifico</i>	200
Mox ut de	116	Per quendam servientem	337
Moyses, carissimus frater	140	Perlectis dilectionis tuae	60
Multa propter rei	144	Petit dilectio tua	343
Nimis palam est	251	Petit sanctitas vestra	298
<i>Nobilitatem tuam iam</i>	351	<i>Plurium relatione didicimus</i>	377

Pondus vestrae auctoritatis	109	Quamvis nostram vix	35
<i>Postquam a nobis</i>	411	Quamvis per gratiam	344
Postquam a vestra	139	Quamvis per Willelmum	308
Postquam odorem vestrae	45	<i>Quamvis placuerit ei</i>	181
Postquam revocatus ad... De qua	218	Quamvis vestra constantia	330
Postquam revocatus ad... ne	219	Quamvis vestrum sanctum	183
Praecepit celsitudo vestra	378	Quamvis vos ipsi	270
Precatus sum domnum	381	Quamvis vos non	134
Precor sanctitatem vestram	437	Quanto, dilectissime, conversatio-	
Precor vos, mi	228	nem	5
Pretiosum munus pretiosae	47	Quanto studio mens mea sedis	217
Primum gratias ago deo	299	Quanto studio mens mea pro	220
Primum gratias ago et	81	<i>Quia divinitus, ut</i>	31
Priores litteras a	212	Quia ecclesia Remensis	421
Pro causa quae	376	Quid fecerim, postquam	389
Pro dilectione, quam	375	<i>Quid mihi expediat</i>	30
Pro iniuria, pro	269	Quid prius dicam	115
<i>Promotioni vestrae in</i>	215	Quidam monachus, sicut	302
<i>Quae modulando clara</i>	366	Quod ad vestram	210
Quaecumque scripta vel	148	<i>Quod Anglici regis</i>	397
<i>Quaedam scelerata et</i>	225	<i>Quod cotidianum ieiunium</i>	242
Quaerit vestra fraternitas	349	Quod hactenus me	408
Qualiter domnus Willelmus	273	Quod humiliter per	151
Qualiter et cur	276	Quod mandat mihi	191
Qualiter me habeam et	286	<i>Quod noster electus</i>	454
Qualiter me habeam, nuntius	258	Quod rogastis de	447
<i>Quam magnas tibi</i>	426	Quod solius dei	76
Quamquam dignitas episcopalis	91	Quod tam diu	364
<i>Quamquam prave adversum</i>	283	Quod vera caritas	432
Quamquam vera dilectio	50	Quod vestra magnitudo	368
Quamvis caritatem vestram	190	Quod vestra petit	38
Quamvis delectabiles et	146	Quod vos et	311
Quamvis dei dono	324	<i>Quoniam ampliori te</i>	348
Quamvis de vestra	92	Quoniam cara mihi	180
Quamvis divina dispositio me	156	Quoniam causa inter	338
Quamvis divina dispositio valde	161	Quoniam de sedis	214
Quamvis domnus Wido	279	Quoniam de vestrae	194
Quamvis me nihil	86	Quoniam et unum	51
Quamvis me talem nesciam	189	Quoniam fortitudo et	451
Quamvis me talem nesciat	250	<i>Quoniam fructuum tuorum</i>	102
Quamvis non ex	463	Quoniam multa de	435
Quamvis nos locorum	54	Quoniam nec novum	178
Quamvis nostram raro	199	<i>Quoniam noveramus quanta</i>	409

<i>Quoniam, pastor reverende</i>	341	<i>Si domnus abbas</i>	111
<i>Quoniam robur dispositionum</i>	441	<i>Si hoc esset</i>	43
<i>Quoniam scienti aut</i>	23	<i>Si nescirem me</i>	34
<i>Quoniam singulariter te</i>	290	<i>Si omnia facienda</i>	176
<i>Quoniam teste conscientia</i>	17	<i>Si per vestrum</i>	63
<i>Quoniam verus amor</i>	2	<i>Si sane, si bene</i>	142
<i>Quoniam, vir sanctissime</i>	259	<i>Si sane, si prospere</i>	96
<i>Quotiens epistolari beneficio</i>	384	<i>Si tam facile</i>	39
<i>Quotiens vestrae dulcis</i>	75	<i>Si velim scribere mutuae</i>	130
<i>Quotiens vobis est</i>	32	<i>Si velim scribere quam</i>	100
<i>Quousque, dulcissime domine</i>	152	<i>Si vestra dilectio</i>	95
<i>Rarissime vos salutat</i>	244	<i>Si vestrae benevolentiae</i>	141
<i>Regi regum domino</i>	224	<i>Si vos multum</i>	237
<i>Relatum mihi est</i>	249	<i>Sic nobis invicem</i>	158
<i>Religionis ac scientiae</i>	125	<i>Sicut audio, confratres</i>	345
<i>Respondens vestrae reverentiae</i>	132	<i>Sicut iniuriis tuis</i>	213
<i>Reverendus domnus prior</i>	29	<i>Sicut nobis credendum</i>	11
<i>Rex Hiberniae cum</i>	202	<i>Sicut paterna vestra</i>	49
<i>Sanctitas et sapientia</i>	170	<i>Sicut verus amor</i>	131
<i>Sanctitati vestrae notum</i>	260	<i>Sicut Zacharias propheta</i>	57
<i>Sanctitatis vestrae sublimitati</i>	323	<i>Sollicitudinem et tristitiam</i>	328
<i>Scias, pater carissime</i>	212	<i>Suavissimas dilectionis tuae</i>	281
<i>Sciat caritas vestra</i>	253	<i>Super viro tuo</i>	352
<i>Sciat vestra benigna</i>	399	<i>Sustinuimus pacem, et</i>	386
<i>Sciatis pro certo</i>	473	<i>Tanta, mi dilecte</i>	117
<i>Sciatis quia filius</i>	211	<i>Tanta mihi carissimus</i>	133
<i>Sciens et certe</i>	98	<i>Tibi, reverentissime frater</i>	304
<i>Scienti breviter loquor</i>	415	<i>Tibi, Thoma, in</i>	472
<i>Scimus certe, reverende</i>	128	<i>Ubi et qualiter</i>	306
<i>Scio desiderium vestrum</i>	332	<i>Ubi primum a</i>	373
<i>Scio, dilectissimi mei</i>	173	<i>Ut non taceam</i>	13
<i>Scio et certus</i>	167	<i>Ut taceam alia</i>	82
<i>Scio, filii carissimi</i>	355	<i>Utinam cognosceretis quanto</i>	230
<i>Scio, mi dulcis</i>	160	<i>Utinam in legendo</i>	22
<i>Scio, soror dilectissima</i>	268	<i>Venerabilis archiepiscopus An-</i>	
<i>Scitote quia quo</i>	108	<i>glorum</i>	15
<i>Scribo tibi, reverende</i>	363	<i>Venerabilis pater, non</i>	367
<i>Secundum quod scivi</i>	122	<i>Verus amicus semper</i>	407
<i>Sedis apostolicae benignitas</i>	354	<i>Vestrae, pater sanctissime</i>	342
<i>Semper te, dilectissime</i>	74	<i>Vestrae paternitatis epistola</i>	71
<i>Sententias capitulorum concilii</i>	257	<i>Vos scitis quia</i>	369
<i>Si cor meum dilectioni</i>	205	<i>Vos scitis quid</i>	464
<i>Si cor meum esset</i>	85	<i>Vulgo solet dici</i>	275

Index nominum personarum totius epistularii.

Excipiuntur personae, a quibus vel ad quos epistolae scriptae sunt.

Numerus prior epistolam, alter eiusdem epistolae lineam indicat.

Aaron, sacerdos magnus	216, 38; 281, 32; 38
Abacuc propheta	242, 50
Achab, rex Israel	284, 29
Adam protoparens	117, 26
Aedulfus, monachus sacrista Wintoniensis, electus abbas Malmesberiensis	384, 17
Agatho papa	149, 55
Agnes, s.	184, 15
Airardus, monachus Cantuariensis apostata	431, 23
Alanus Niger, comes Richmondiensis	169, 36; 43
Alanus Rufus, comes Richmondiensis	169, 21; 29
Albertus, medicus Cantuariensis	32, 21; 33, 11; 34 11; 39, 28
Albricus Cantuariensis	287, 19
Albricus, cardinalis Romanae ecclesiae	447, 3
Alexander, monachus Cantuariensis	223, 4; 284, 22; 311, 53; 325, 11; 31
Alexander papa II.	283, 8
Amasias, sacerdos Bethel	284, 34
Ambrosius, doctor ecclesiae	23, 11; 216, 21; 39; 310, 45
Amos propheta	284, 34; 35
Anastasius	3, 23; 30
Andreas apostolus	89, 38; 149, 100; 164, 24
Anfridus, clericus Cantuariensis	461, 5
Anselmus, s., archiepiscopus Cantuariensis	31, 16; 150, 10; 226, 19; 283, 5; 305, 29; 323, 17; 28; 39; 350, 5; 351, 12; 352, 9; 354, 7
Anselmus, nepos s. Anselmi	211, 4; 264, 6; 268, 5; 289, 25
Ansfridus	287, 14
Ansfridus, serviens Cantuariensis	173, 7
Antistenes philosophus	242, 53
Arnulfus, monachus Belvacensis	64, 2; 74, 33
Augustinus, doctor ecclesiae	77, 19; 24; 83, 13; 128, 14; 204, 46; 384, 11
Augustinus, s., archiepiscopus Cantuariensis	227, 14; 303, 10; 304, 6; 452, 6
Baldricus, prior Beccensis	157, 17

Balduinus, sive Bald(e)winus, de Tornaco, monachus Beccensis	124, 9; 151, 4; 223, 3; 284, 22; 338, 7; 339, 4; 349, 17; 367, 8; 371, 3; 377, 12; 378, 7; 390, 8; 397, 18; 430, 13; 438, 12; 462, 19
Basilia, uxor Hugonis de Gornaco	68, 15; 118, 33; 147, 16
Beda, s.	42, 33
Benedictus, s.	123, 12; 139, 5; 156, 163; 251, 8; 267, 6
Benedictus, monachus S. Petri supra Divam	104, 3
Bernardus, serviens Petri, camerarii apostolici	451, 26
Bonifacius papa V.	149, 54
Calixtus papa I.	65, 59
Cicero, M. Tullius	242, 24; 384, 9
Constantinus imperator	216, 62
Cornelius, monachus Cantuariensis	331, 63; 435, 45
Cyrillus, episcopus Alexandrinus	223, 60
Daniel propheta	227, 8; 242, 49
David, rex Israel	216, 43; 249, 17 (bis); 324, 22; 413, 20
Desiderius, episcopus Viennensis	161, 28; 162, 34
Donatus, episcopus Dublinensis	278, 4
Dunstanus, s., archiepiscopus Cantuariensis	39, 59; 42, 31; 149, 99; 170, 21
Edmerus, monachus Cantuariensis	208, 36; 209, 18 (?); 309, 11; 311, 53
Elmerus, monachus Cantuariensis (aut Beccensis?)	69, 26
Eluredus	260, 18
Engelardus	15, 25
Engelardus de Lenis	80, 8
Engelramus, clericus Lincolnensis	440, 5
Ernulfus, prior Cantuariensis	330, 14; 332, 24; 335, 14; 355, 18; 359, 7
Ernulfus, comes de Pembroc	426, 5
Ernulfus, capellanus episcopi Roffensis	330, 44
Eudo, dapifer regis Anglorum	371, 7
Eustachius, frater Roberti monachi	298, 4
Eva protoparens	140, 7
Eva, uxor Willelmi Crispini	98, 20; 118, 33; 147, 16
Everardus, monachus Cantuariensis	307, 27; 330, 18; 24; 331, 6; 89
Evremerus	21, 3
Farmannus, monachus Cantuariensis	173, 9
Folceraldus, sive Folkeradus, sive Fulcheraldus, consobrinus s. Anselmi	56, 5; 110, 4; 209, 25
Fulbertus, clericus de Liveth	89, 35
Fulco, episcopus Belvacensis	193, 53
Gaufredus, frater Willelmi	135, 12
Gausfredus, monachus Beccensis	297, 2; 3; 22
Georgius, s.	392, 3
Gerbertus, abbas S. Wandregisili	85, 22

Giezi, puer Elisei prophetae	317, 36
Girardus, sive Gerardus, episcopus Herefordensis	212, 25
Idem, archiepiscopus Eboracensis	221, 4; 299, 18; 444, 15; 451, 6; 472, 9; 17
Girardus, monachus Beccensis	14, 17; 23, 14; 98, 10; 164, 11
Gislebertus, monachus Beccensis	103, 4
Idem, abbas Westmonasteriensis	147, 8
Gislebertus, monachus Beccensis	165, 54; 378, 5
Gislebertus, frater Roberti, monachi Beccensis	122, 17; 35
Godefridus de Mellinges	287, 17
Godefridus (idem?)	331, 24
Godefridus, prior Wentoniensis	202, 8
Gondulfus, sive Gundulfus, monachus Beccensis	5, 28; 33; 34; 8, 24; 42, 33; 43, 33; 36; 58, 16; 64, 26
Idem, episcopus Rosensis	96, 34; 355, 21; 474, 10
Gondulfus, pater s. Anselmi	4, 13
Gosfridus, sacrista Cluniacensis	259, 31
Gregorius Magnus	65, 60; 63; 149, 54; 161, 27; 227, 13; 242, 65; 384, 11
Gregorius papa VII.	125, 25
Gualo, abbas S. Quintini, electus episcopus Belvacensis	272, 4
Gunfridus, frater Rogeri, abbatis Exaqui	48, 7
Haimo, dapifer regis Anglorum	212, 27
Haimo, pater Roberti	212, 27
Haimo vicecomes	474, 8
Haimo, filius Vitalis	474, 9
Hardus, monachus (Cantuariensis ?)	466, 9
Haroldus, rex Angliae	168, 2
Helgotus, prior S. Stephani Cadumensis	25, 25; 29, 3
Helias propheta	242, 49; 284, 10
Heliseus propheta	242, 49; 284, 10
Henricus abbas	111, 3
Henricus I., rex Anglorum	214, 9; 322, 15; 422, 11; 458, 13
Henricus, monachus Beccensis, prior Cantuariensis	4, 41; 7, 44; 42, 32; 58, 17; 141, 14
Henricus, monachus (Beccensis ?)	96, 23
Henricus comes	212, 26
Henricus de Gornaco, monachus Beccensis	96, 39
Herbertus, abbas (Fontaneti ?)	89, 9
Herengodus, pater Hugonis	300, 24
Herewardus, episcopus de Walis (Landaviensis)	175, 7
Herluinus, abbas Beccensis	89, 16; 36
Herluinus, monachus Beccensis	5, 25; 7, 38; 15, 56; 43, 36; 60, 26; 69; 25; 74, 29
Hernostus, monachus Beccensis	1, 17; 23, 9; 25, 25

Hervaeus, episcopus Pangornensis	404, 4; 457, 16; 459, 5; 460, 13; 15
Hieronymus: <i>vide</i> Ieronimus	
Holvardus, sive Hulvardus, monachus Beccensis	33, 9; 69, 26; 74, 33
Honorius papa I.	149, 55
Hubertus, subdiaconus cardinalis	102, 20; 125, 23
Hugo, inclusus Cadumensis	45, 13
Hugo, comes de Cestre	251, 2; 266, 8
Hugo de Gornaco	68, 15
Idem, monachus Beccensis	118, 31
Hugo, archiepiscopus Lugdunensis	322, 5; 409, 4
Hugo, episcopus Luxoviensis	89, 36
Hugo, filius Mabiliae	300, 20
Hugo de Mellento, monachus Beccensis defunctus	118, 4; 12
Iacob patriarcha	284, 12
Iacobus apostolus	284, 17
Ieroboam, rex Israel	284, 34; 35
Ieronimus, sive Hieronymus, doctor ecclesiae	23, 11; 384, 10
Iesus Christus	6, 26; 45, 25; 120, 45; 137, 6; 156, 161; 169, 1; 177, 15; 180, 2; 183, 8; 194, 10; 198, 3; 206, 5; 207, 12; 216, 41; 235, 6; 240, 3; 242, 56; 68; 272, 13; 281, 13; 284, 9; 324, 21; 334, 9; 390, 25; 409, 13; 431, 14
Iob patriarcha	9, 27; 23, 8; 25, 23; 26, 3; 247, 9; 425, 13
Ioffridus, monachus Beccensis	165, 54
Iohannes, apostolus et evangelista	242, 38
Iohannes, monachus (Batensis ?)	450, 3
Iohannes, monachus Beccensis	125, 14; 145, 9
Iohannes, monachus Cantuariensis (aut Beccensis ?)	247, 6
Iohannes, archiepiscopus Rotomagensis	89, 26
Iohannes, episcopus cardinalis Tusculensis	213, 21
Ionathas (Apphus)	386, 9
Ioseph, monachus (Cantuariensis ?)	331, 28
Isaias propheta	284, 29
Iudas Machabaeus	386, 9
Iuhel, nepos Gosfridi	446, 3
Iustinianus imperator	216, 49
Lambertus, capellanus Idae comitissae	244, 8
Lambertus (magister)	21, 22
Lanfrancus, monachus Beccensis	4, 26; 130, 23; 138, 6; 23; 155, 21
Lanfrancus, archiepiscopus Cantuariensis	4, 27; 7, 35; 13, 27; 15, 3; 19, 13; 20, 19; 26, 7; 42, 30; 73, 27; 79, 10; 96, 33; 98, 10; 128, 12; 136, 8; 13; 152, 26; 170, 19; 176, 39; 52; 182, 23; 198, 9; 206, 36; 277, 6; 278, 4; 283, 9; 304, 9; 315, 10; 318, 4; 319, 6; 8; 10; 329, 18; 330, 33; 36; 364, 24; 474, 3

Lanscelinus, pater Rodulfi, monachi Beccensis	115, 38
Lanzo, monachus quondam novitius	335, 26
Laurentius, archiepiscopus Cantuariensis	149, 96
Leo, cardinalis diaconus	458, 27
Levi (filius Iacobi)	284, 36
Lodewicus V., rex Franciae	461, 9; 16; 18
Loth	115, 24
Mabilia, mater Hugonis	300, 20
Malchus, electus episcopus Waderferdensis	201, 13; 202, 4
Maria, mater Dei 28, 7; 94, 10; 156, 162; 238, 16; 294, 19; 296, 8; 299, 35;	331, 76
Maria Magdalena, s.,	10, 17; 242, 58; 259, 20; 364, 5
Martha, soror Mariae Magdalenae	259, 21
Martinus, s.	156, 109; 207, 13; 242, 44
Mathathias sacerdos	386, 8
Mauritius, monachus Beccensis 32, 12; 33, 4; 9; 34, 8; 35, 22; 36, 23; 40, 4;	44, 6; 58, 6; 72, 18; 104, 16; 147, 15
Michael archangelus	287, 16; 20; 330, 17; 331, 7; 370, 4
Moyes, monachus Cantuariensis	140, 5; 32; 36; 141, 11; 17
Moyes, dux et legifer	242, 50
Naboth	284, 28
Neotus, s.	473, 3; 6
Nio(n), pater Willelmi	287, 19
Nicolaus, s.	147, 13
Nicolaus, monachus Troarnensis	123, 3
Normannus, clericus regularis	234, 4
Normannus, monachus Beccensis (aut Fontanellensis?)	138, 5
Odo, novitius Beccensis	118, 32
Odo Lundoniensis	357, 8; 359, 4
O(do), abbas S. Quintini Belvacensis	345, 4
Osbernus, monachus Beccensis	4, 31; 17, 56; 58, 20; 25
Osbernus, monachus Beccensis defunctus	4, 33; 35; 39; 5, 31; 36; 7, 41
Osbernus, monachus Cantuariensis	39, 37; 66, 12; 67, 3; 22; 69, 27; 74, 34
Osbernus defunctus	87, 3
Osbernus, pater Willelmi	89, 27
Osmundus, episcopus Serisberiensis	185, 36
Ozias, rex Israel	281, 31; 284, 30
Paschalis papa II.	378, 9; 11
Paulus apostolus 66, 25; 70, 23; 149, 89; 100; 216, 37; 70; 223, 49; 242, 61;	335, 12; 384, 10; 405, 9
Persius poeta	20, 16
Petrus apostolus 125, 26; 149, 53; 87; 154, 10; 156, 111; 130; 162; 192, 8;	194, 10; 213, 10; 215, 7; 216, 68; 72; 225, 15; 248, 9; 12; 15; 262, 36;

37; 38 (bis); 40; 281, 42; 282, 23; 323, 32; 351, 30; 361, 3; 373, 11; 382, 18; 452, 14; 453, 10; 460, 4	
Petrus, camerarius papae	451, 26; 460, 13
Petrus (et Salome)	360, 6
Protheus	255, 8
Pythagoras	242, 53
Quintillianus orator	384, 9
Radulfus, nepos Gundulfi episcopi	474, 10
Radulfus, filius Herengodi	300, 24
Rainaldus, monachus Beccensis	174, 13
Rainaldus, archiepiscopus Remensis	136, 9
Rainerius, clericus Idae comitissae	167, 12
Rainerius, abbas de Monte S. Trinitatis	122, 4
Ran(n)ulfus Flambardus, episcopus Dunelmensis	214, 36; 223, 69; 73; 461, 26
Reinerius	235, 32
Ricardus, sive Richardus, sive Ricoardus, monachus Beccensis	78, 37; 107, 11; 114, 12; 131, 15
Ricardus, filius Gilberti	96, 41; 43; 184, 2
Ricardus, abbas Heliensis	422, 10
Ricardus de Redveris	430, 8
Ricardus, abbas S. Werburgae Cestrensis	231, 9
Ricardus, serviens Westmonasteriensis	142, 22
Riculfus, monachus Beccensis	107, 5
Robertus, monachus Beccensis	7, 9; 14, 19; 30, 13; 74, 9; 16; 122, 14 (idem?)
Robertus de Briodna, monachus S. Wandregisili	143, 3
Robertus, clericus cancellarii	377, 3
Robertus, clericus (Cantuariensis?)	331, 80
Robertus, minister pauperum (Cantuariensis?)	331, 44
Robertus, monachus (cellerarius?) Cantuariensis	289, 26
Robertus, monachus Cantuariensis, custos rerum Anselmi	331, 79
Robertus comes	423, 7
Robertus, abbas S. Eadmundi	408, 4
Robertus monachus, frater Eustachii	298, 4
Robertus, filius Haimonis	212, 26
Robertus de Iudaismo conversus	380, 6; 381, 4
Robertus de Limminges	331, 47
Robertus, episcopus Lincolnensis	318, 15; 377, 18; 441, 18
Robertus, comes de Mellento	371, 6; 377, 18; 430, 7
Robertus (Rodbertus) de Monteforti	299, 25; 475, 3
Robertus (Rodbertus), dux Normanniae	157, 5; 159, 50; 322, 15; 396, 4; 401, 3
Robertus, nutritus episcopi Rofensis	299, 29; 330, 40
Robertus de Stutevilla	401, 9
Robertus, filius Watsonis	474, 9

Rodulfus, monachus (Beccensis?)	55, 10; 104, 12; 14
Rodulfus Belvacensis, monachus Beccensis	115, 37; 133, 4
Rodulfus, abbas (S. Martini Sagiensis?)	146, 21; 425, 4
Rodulfus, praepositus (ecclesiae de Hergas)	299, 41
Rodulfus, pater Willelmi	359, 6
Rogerius, monachus Cadumensis	74, 35
Rogerius, monachus (cellerarius?) Cantuariensis	307, 15
Rogerus, iuvenis Baiocensis	70, 4
Rogerus, abbas Exaquii	48, 4
Rogerus, nepos Hugonis de Mellento	118, 12
Rogerus Puntel, Cantuariensis	331, 82
Rogerus, clericus Romanus	125, 12
Roscelinus, sive Rocelinus, canonicus Compendiensis	128, 8; 136, 4; 24; 147, 14
Rothardus, canonicus (Carnotensis ?)	181, 16
Salome (et Petrus)	360, 6
Salomon, rex Israel	165, 36; 302, 14
Salvius, monachus (Beccensis ?)	58, 9; 24
Samuel, monachus Cadumensis	74, 35
Samuel, episcopus Dublinensis	277, 3
Samuhel propheta	351, 27
Saul, rex Israel	351, 21; 22
Scholastica, s.	184, 15
Scollandus miles	442, 3
Secundinus inclusus	65, 61
Serlo, prior S. Ebrulphi Uticensis	108, 5
Simon magus	149, 106; 227, 22
Simon pharisaeus	242, 57
Simon (Thasi)	386, 9
Socrates philosophus	242, 53
Stephanus, s.	10, 17
Stephanus, monachus de Monte S. Trinitatis	122, 5
Stigandus, archiepiscopus Cantuariensis	171, 18
Tezo, monachus Beccensis	151, 4; 15
Theardus, Monachus Cluniacensis	411, 16
Theduinus, monachus Beccensis	97, 2 (alia recensio)
Theodorus, socius Anselmi, nepotis s. Anselmi	309, 8
Theodosius imperator	310, 46
Thimotheus, sive Timotheus, discipulus s. Pauli	242, 61; 317, 15
Tiberius, familiaris Paschalis papae	213, 21; 299, 14; 301, 10
Thomas I., archiepiscopus Eboracensis	283, 6; 472, 9; 17
Thomas II., electus archiepiscopus Eboracensis	451, 7; 464, 4; 465, 5; 467, 4; 8; 470, 4; 471, 5; 6
Tullius: <i>vide</i> Cicero	

Urbanus II. papa	176, 10; 192, 9; 42; 47; 69; 210, 12; 214, 12; 223, 59; 226, 15; 280, 37; 282, 6; 397, 15
Ursio clericus, novitiis Beccensis	113, 5
Ursio, sive Urso, prior S. Martini de Campis	104, 16; 162, 6
Ursus	37, 19; 81
Virgilius poeta	64, 14
Vitalianus papa	149, 55
Vitalis, abbas Bernacensis	27, 3; 5
Vitalis, monachus (Cadumensis ?)	74, 34
Vitalis dux	121, 13
Vitalis, pater Haimonis	474, 9
Vulgarus, serviens de Liminges	330, 25; 331, 87
Walchelinus, episcopus Wentoniensis	201, 13
Wald(e)ricus, sive Wandericus, cancellarius	370, 7; 371, 6; 392, 10; 394, 7; 396, 11; 399, 12; 401, 20
Walerannus, cantor ecclesiae Parisiensis	161, 11
Walterus, magister Anselmi. nepotis s. Anselmi	309, 7
Watso, pater Roberti	474, 9
Wibertus antipapa	176, 10
Wido, monachus Beccensis	39, 4; 69, 26; 75, 18
Wido, monachus S. Stephani Cadumensis	279, 43
Wilfridus, episcopus de S. David	270, 4; 10
Willelmus, iuvenis Baiocensis	70, 5
Willelmus, abbas Beccensis	157, 11; 13; 163, 8
Willelmus, abbas S. Stephani Cadumensis	23, 9
Idem, archiepiscopus Rotomagensis	126, 60; 157, 6; 159, 50
Willelmus Calvellus	357, 9 (?); 359, 12
Willelmus, achidiaconus Cantuariensis	208, 27; 474, 8
Willelmus, monachus (Cantuariensis ?)	173, 6
Willelmus, monachus Cantuariensis	182, 19
Willelmus, monachus (Cantuariensis ?)	230, 4; 414, 6
Willelmus camerarius	419, 4; 6
Willelmus I. Conquistator, rex Angliae	305, 45
Willelmus Crispinus	401, 8
Willelmus, clericus Eboracensis	445, 6
Willelmus de Ferreris	401, 8
Willelmus de Maeithestane	299, 32
Willelmus, monachus (S. Martini Sagiensis ?)	132, 3
Willelmus de Mellinges	287, 18
Willelmus, filius Nionis	287, 19
Willelmus, filius Osberni	89, 27; 30
Willelmus, filius Rodulfi	359, 6; 10
Willelmus II. Rufus rex Angliae	212, 4; 214, 8

- Willelmus de Warelwast 212, 26; 219, 12; 220, 10; 305, 4; 306, 9; 10; 308, 3;
 11; 12; 310, 52; 315, 7; 18; 21; 22; 318, 16 (?); 367, 6; 8; 370 3;
 371, 4; 377, 11; 378, 8; 396, 7; 397, 18; 38; 398, 5; 422, 11; 430, 13
 Willelmus de Warenne 424, 5; 13
 Willelmus, electus episcopus Wintoniensis 212, 25; 265, 3; 273, 3; 274, 7;
 275, 4; 276, 3
 Wimundus, monachus S. Audoeni (postea archiepiscopus Aversanensis) 19, 13;
 20, 19
 Wimundus, homo vicecomitis (Haimonis?) 474, 9
 Zachaeus, publicanus 242, 59
 Zacharias propheta 57, 3

MAR 162

W. M. Long

• MAR 22 '66 PAID

MAR 22 '66

INTERLIBRARY LOAN from:

The Horrmann Library
Wagner College
631 Howard Ave.
Staten Island, N.Y. 10

DUE on: 11-3-94

Anselm, S.
B765
• A83A153

Boston College Library
Chestnut Hill 67, Mass.

Books may be kept for two weeks unless a shorter period is specified.

If you cannot find what you want, inquire at the circulation desk for assistance.

